

Сумський державний університет
Навчально-науковий інститут права

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

Матеріали
VIII Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 23–24 травня 2024 року)

Суми
Сумський державний університет
2024

Редакційна колегія:

- А. М. Куліш* – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
В. В. Миргород – доктор юридичних наук, доцент;
А. Р. Голоха – студентка третього курсу за спеціальністю 293 «Міжнародне право»;
О. В. Ільченко – кандидат юридичних наук, доцент;
В. В. Сухonos – доктор юридичних наук, професор;
О. С. Бондаренко – доктор юридичних наук, доцент;
В. М. Завгородня – кандидат юридичних наук, доцент;
С. І. Дегтярьов – доктор історичних наук, професор

*Рекомендовано до видання
рішенням вченої ради Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 7 від 21 червня 2024 року)*

Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м Суми, 23–24 травня 2024 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, В. В. Миргород, А. Р. Голоха. – Суми : Сумський державний університет, 2024. – 251 с.

До матеріалів увійшли тези доповідей учасників VII Міжнародної науково-практичної конференції «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів», що містять результати теоретичних досліджень та окремі питання актуальних проблем щодо реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів. Тексти доповідей і повідомлень друкуються мовою оригіналу в авторській редакції.

УДК 341-044.247(4:477)(06)

© Сумський державний університет, 2024

© Куліш А. М., Миргород В. В., Голоха А. Р. та ін., 2024

ЗМІСТ

ЗМІСТ	3
СЕКЦІЯ 1	7
ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА	7
ПРИЧИНИ ТА ПОШИРЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЛЯ ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ	7
ДО БІОГРАФІЇ УРЯДОВЦЯ І ПОЕТА МАКСИМА ГАВРИЛЮКА-ВДОВИЧЕНКА	10
РАДЯНСЬКІ УРЯДОВІ ПОСТАНОВИ ПРО ЗАВЕРШЕННЯ СУЦІЛЬНОЇ ЕЛЕКТРИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ (ПЕРШ. ПОЛ. 1960-х рр.)	13
НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ГОЛОДОМОРУ В УКРАЇНІ 1932 РОКУ	16
ДО БІОГРАФІЇ МИКОЛИ БУТОВИЧА – УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНИКА- ГРАФІКА В ЕМІГРАЦІЇ	19
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ» ЯК СИСТЕМОЇ КАТЕГОРІЇ	21
США ТА ПРОБЛЕМА СТВОРЕННЯ ЛІГИ НАЦІЙ, 1917–1918 РР.	25
СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ ЗА КОДЕКСАМИ ЗАКОНІВ ДАВНЬОЇ МЕСОПОТАМІЇ	30
СЕКЦІЯ 2	36
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО	36
МІСЦЕВИЙ РЕФЕРЕНДУМ В УКРАЇНІ:	36
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	40
СЕКЦІЯ 3	45
МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО	45
РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ПІДТРИМЦІ ЗАГАЛЬНОГО МИРУ ТА БЕЗПЕКИ	45
СПЕЦИФІКА СПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	48
ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ В ДІЯЛЬНОСТІ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	52
РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ІНСТИТУЦІЙ У ВСТАНОВЛЕНІ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ПРИТЯГНЕННЯ ВИННИХ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	57
УКРАЇНА–НАТО: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	62
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН	65
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ	70
ЗАКОНОДАВЧЕ СТИМУЛЮВАННЯ ВИРОБНИКІВ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ. НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД	76

РОЛЬ ООН В СИСТЕМІ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ	82
АКАДЕМІЧНА СВОБОДА В ЄВРОПІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	85
СЕКЦІЯ 4	89
ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО	89
СЕКЦІЯ 5	89
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС	89
ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ЗАПОВІТУ ПОДРУЖЖЯ.....	89
СЕКЦІЯ 6	93
СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО.....	93
РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО	93
СЕКЦІЯ 7	97
ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	97
СЕКЦІЯ 8	97
АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО	97
ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ.....	97
ЗМІНИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЗАЙНЯТОСТІ ТА ПРАЦВЕЛАШТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	101
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА.	104
СЕКЦІЯ 9	109
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ	109
ІР-СУД В УКРАЇНІ: ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ, ЗАВДАННЯ ТА КОМПЕТЕНЦІЯ..	109
ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	113
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РАД З ПИТАНЬ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПРИ ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЯХ	117
ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ : АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ.....	120
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ СТАНДАРТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	122
ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ НЕСПРОМОЖНОСТІ СУДДІ ЗДІЙСНЮВАТИ ПОВНОВАЖЕННЯ ЗА СТАНОМ ЗДОРОВ'Я.	126
ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ ВИМІРИ СУДОВОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ: ОБ'ЄКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАННЯ ПРАВОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ	129
ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У СИСТЕМІ ГАРАНТУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ	131

МЕХАНІЗМ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ.....	136
ЩОДО ОСНОВНИХ ЮРИДИЧНИХ КАТЕГОРІЙ СУТНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ	139
ЩОДО ОСНОВ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ СУДОВОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПОЦЕСУ	141
ЕТИКА СПІЛКУВАННЯ МЕДІАТОРІВ	144
МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАЦІЇ.....	147
МОБІНГ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	150
ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ	154
ОСНОВНІ ПРАВА ДЕТЕКТИВІВ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	157
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЄСТРАЦІЇ АКТИВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	161
НАЦІОНАЛЬНА, ДЕРЖАВНА ТА ВІЙСЬКОВА БЕЗПЕКА:	163
СЕКЦІЯ 10	167
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА	167
ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО.....	167
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР	172
ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ ПІД ЧАС МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТОВАРІВ.....	174
ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ КАТУВАННЯ, ВЧИНЕНОГО.....	176
БОРОТЬБА З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ.....	180
ГАРМОНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ З ПРАВА НОРМАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	184
АРГУМЕНТ НЕЕФЕКТИВНОСТІ ПРОАКТИВНИХ ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЯК СПОСОБІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	187
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	192
НЕСАНКЦІОНОВАНЕ ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НАПРАВЛЕННЯ, ПЕРЕМІЩЕННЯ ЗБРОЇ, ОЗБРОЄННЯ ТА БОЙОВИХ ПРИПАСІВ В УКРАЇНУ, РУХ, ПЕРЕМІЩЕННЯ АБО РОЗМІЩЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЧИ ІНШИХ УТВОРЕНИХ ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНІВ УКРАЇНИ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ,	

ВЧИНЕНЕ В УМОВАХ ВОЄННОГО АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ ТА ЙОГО ВІДМЕЖУВАННЯ ВІД ІНШИХ СУМІЖНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	196
ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	200
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	207
СЕКЦІЯ 11	212
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ	212
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД	212
СПЕЦИФІКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ	214
АНАЛІЗ СОЦМЕРЕЖ ЯК АКТУАЛЬНИЙ МЕТОД РОЗСЛІДУВАННІ ТА ДОКАЗОВУВАННЯ ПРИЧЕТНОСТІ ДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ	220
СЕКЦІЯ 12	223
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	223
КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ	223
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЩОДО ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ СТВОРЕНИХ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ У ЛАТВІЇ ТА УКРАЇНІ	226
ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ	231
ПАТЕНТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ГАЛУЗІ БІОТЕХНОЛОГІЙ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ	235
ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА	239
ОНЛАЙН-МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ ЩОДО ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	242
ENHANCING INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS PROTECTION FOR RESEARCHERS AND RESEARCH INSTITUTIONS IN UKRAINE	245

СЕКЦІЯ 1

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

ПРИЧИНИ ТА ПОШИРЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЛЯ ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ

Прихожай М. В.

*студентка 1-го курсу Навчально-наукового інституту права Сумського державного
університету
м. Суми, Україна*

Сексуальне насилля пов'язане з конфліктом (СНПК) – систематична проблема, сторичне замовчування якої призвело до її актуальності сьогодні, що на жаль також є гострою і для України протягом усієї російсько-української війни.

Точнішою дефініцією СНПК є: «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, або СНПК, стосується актів сексуального насилля, включно із зґвалтуванням, сексуальним рабством, примусовою проституцією та іншими формами сексуального насильства, які відбуваються в контексті збройного конфлікту чи війни. Подібне насильство часто використовується як стратегія або потуральна практика озброєними групами чи окремими особами для залякування, контролю та вселяння страху серед цивільного населення [1]».

Неможливо встановити початок історії СНПК, від стародавніх єврейських і римських воєн, завоювань Чингісхана, хрестових походів та двох світових війн до сучасних конфліктів і російсько-української війни.

Сьогодні сексуальне насильство стало ознакою геноциду: японське вторгнення в Китай у Другій світовій війні; війни за відділення Пакистану та Бангладеш від Індії; Корейська війна; війна у В'єтнамі; революційні війни в Центральній і Південній Америці; в африканських конфліктах Анголи, Сьєрра-Леоне, Судану та Руанди; у Східному Тиморі; Папуа-Нова Гвінея; Афганістан; Кувейт; Боснія; Ічкерія і Косово. У двадцять першому столітті ми вже бачили масові повідомлення про зґвалтування в Демократичній Республіці Конго, М'янмі, Шрі-Ланці, Іраку та Сирії [2].

Хоча справжню кількість жертв сексуального насильства під час цих конфліктів та війн важко визначити, за оцінками, близько 500 000 жінок були зґвалтовані під час геноциду в Руанді, до 50 000 у Боснії, приблизно 200 000 жінок під час визвольної війни в Бангладеш, 250 000 у Сьєрі. Громадянська війна в Леоне, і понад 400 тис жінок в одній частині тривалого конфлікту в східному Конго [2].

Україна протягом 10 років війни страждає від великої кількості СНПК, лише від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації, за даними Офісу Генерального прокурора, відкрито кримінальні провадження по 287 випадкам СНПК [3].

Установити навіть приблизну кількість жертв на невідконтрольованих Україні територіях наразі не можливо через тимчасову окупацію чи триваючі військові дії.

Попри поширеність даного злочину протягом історії людства, дослідження даної теми лишалось табуованими у суспільстві через низку стереотипів та дискримінацію щодо жінок. Тільки починаючи з 1970-х рр. ХХ ст. науковці та науковиці, зокрема з точки зору феміністичної доктрини, почали приділяти увагу дослідженням СНПК як явища в суспільстві та розглядати СНПК як зброю під час війни [4].

Досліджуючи дане питання важливо дати відповідь на причини поширення СНПК та його пояснення в сучасному світі. Існує декілька міфів з цього приводу, які мають бути спростовані:

1. СНПК спричинене нестримним статевим потягом, який потребує реалізації. Постійне сексуальне насильство під час війни не можна пояснити лише діяльністю окремих солдатів, це вимагає аналізу структурного впливу війни на суспільство і може бути визнаним системною проблемою суспільства. Цей перший міф говорить про те, що кожен окремий солдат, який гвалтує, робить це за свідомим рішенням, заснованим на особистому бажанні. У той час як свобода волі є необхідним елементом для пояснення того, чому не всі солдати в активних бойових діях вчиняють акти сексуального насильства. Розглядаючи системні проблеми, такі як, СНПК важливо враховувати і шукати причини в соціально-культурному та політичному контексті [2].

2. СНПК спричинене відсутністю встановленої влади в суспільстві. Доцент Лінда Рей Беннетт — медичний антрополог, що спеціалізується на гендерному насильстві стверджує, що уявлення про війну, як про суцільну анархію є хибним, оскільки рівень кількості СНПК злочинів не корелюється з рівнем дисципліни чи ієрархічності в арміях, що підкреслюється, наприклад, досвідом війни в Югославії [2].

Наведена інформація дає можливість зробити проміжні висновки: сексуальне насильство пов'язане з конфліктом є систематичною проблемою й злочином, причини поширення якого знаходяться не в потребі сексуального задоволення чи відсутністю контролю під час війни. Для подальшого розгляду СНПК важливо розуміти соціальний контекст злочину.

У червні 2008 року Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй (ООН) прийняла резолюцію 1820, яка конкретно визнає сексуальне насильство знаряддям війни та перешкодою міжнародному миру та безпеці, «коли воно використовується або

розглядається як тактика війни з метою для навмисного нападу на цивільних осіб або в рамках широкомасштабного чи систематичного нападу на цивільне населення».

Ця резолюція відображає визнання Радою Безпеки того, що сексуальне насильство під час конфлікту часто використовується стратегічно для дестабілізації, терору та приниження населення.

У Стратегії запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, в Україні від ООН зазначається: «У кількох випадках сексуальне насильство використовувалося як інструмент залякування. У деяких випадках влада відповідала на цивільні демонстрації та протести непропорційною силою, включаючи використання сексуального насильства як засобу репресій. Це зловживання владою створює атмосферу страху, яка повністю пригнічує інакомислення та підриває основні права людини». [5]

Отже, сексуальне насильство під час війни є складною та масштабною проблемою, що вимагає глибинного аналізу соціокультурних та політичних факторів. У контексті вивчення даної проблеми для ефективної розробки рішень важливо також історичний усвідомлювати контекст тривалого невизнання СНПК як виду злочину та соціальні стереотипи, що в результаті вибудувались. Використання сексуального насилля як зброї у конфліктах поставило на порядок денний питання про потребу розробки ефективніших стратегій юридичного регулювання та запобігання цьому злочину. Важливо відмовитися від уявлень про таке насильство як про дії окремих солдатів та визнати його системний характер. Необхідно усвідомлювати, що кожен випадок сексуального насилля має не тільки особистісне, але й суспільне вимірювання, що вимагає системного підходу до вирішення цього питання та подальшого наукового розгляду. На нашу думку ця стратегія здатна забезпечити проблемі СНПК гідне подальше вирішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Kuehnast K. Sexual violence is not an inevitable cost of war. United States Institute of Peace. URL: <https://www.usip.org/publications/2023/12/sexual-violence-not-inevitable-cost-war> (data of access: 03.05.2024).

2. Meger, S. (2016). Rape loot pillage: The political economy of sexual violence in armed conflict. Oxford University Press.

3. Коломієць В. «Цифра росте». В Україні розслідують 274 випадки сексуального насильства під час війни – Зеленська. hromadske.ua. URL: <https://hromadske.ua/posts/cifra-rostе-v-ukrayini-rozsliduyut-274-vipadki-seksualnogo-nasilstva-pid-chas-vijni-zelenska>. (дата звернення: 04.05.2024).

4. Харитоновна О. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, у війні рф проти України: можливості правового реагування - Jurfem. URL: <https://jurfem.com.ua/sexualne-nasylstvo-povyazane-z-konfliktom-u-viyni-rosii-protu-ukrainu/>.(дата звернення: 04.05.2024).

5. Стратегія запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом в Україні. 2019.

ДО БІОГРАФІЇ УРЯДОВЦЯ І ПОЕТА МАКСИМА ГАВРИЛЮКА-ВДОВИЧЕНКА

Власенко В. М.

к.і.н., доцент, доцент кафедри історії ННІ права

Сумського державного університету

Українська революція 1917–1921 рр. (як і будь-який соціальний катаклізм) змінила судьби багатьох людей. Чимало з них опинилося в еміграції – в іншому політичному, соціальному, культурному та мовному середовищі. Одні виявили себе у громадсько-політичній діяльності, другі – у науці чи освіті, треті – на ниві красного письменства. Про одних написані монографії та розлогі статті, про інших є лише невеликі гасла в енциклопедично-довідкових виданнях та статті у пресі.

Донедавна постать поета Максима Івановича Вдовиченка (справжнє прізвище Гаврилюк, 1876–1928) привертала увагу лише окремих науковців і краєзнавців. Гасла про нього в енциклопедіях та довідниках вкрай стислі (у кілька речень). Про участь в революції або взагалі не йдеться [1–2], або згадано одним реченням [3–5]. У 90-х рр. ХХ ст. в Україні побачили світ невеличкі замітки про його творчий доробок [6–10].

У 1900–1910 рр. твори поета, підписані власним прізвищем Гаврилюк і псевдонімом Вдовиченко, та його переклади поезій з угорської (Шандор Петефі) та чеської (Вітослав Галек) мов публікувалися на сторінках «Літературно-наукового вісника» [11, с. 50, 52, 254–255], а також у таких періодичних виданнях, як «Акорди», «Вільна Україна», «Зоря», «Нова громада», «Рада», «Розвага», «Руська хата», «Руслан», «Українська муза», «Шершень» та ін. У 1911 р. в Києві побачила світ перша збірка його належать також переклади творів Г. Гайне, М. Конопницької, В. Короленка, А. Міцкевича й О. Пушкіна. У державних архівах України зберігається епістолярна спадщина М. Гаврилюка-Вдовиченка. Його листи до Бориса Грінченка, що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, вже оприлюднені [12].

Нещодавно у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ф. 9) автором виявлені документи, що засвідчують перебування М. Гаврилюка-Вдовиченка на службі у Міністерстві народного господарства УНР. Це дві справи, частина документів з яких тотожні. З персональної картки, заповненої урядовцем 17 грудня 1920 р., випливає, що Максим Іванович Гаврилюк-Вдовиченко (у документі зазначено саме подвійне прізвище) народився 22 квітня (ст. ст.) 1876 р. у с. Зозівка Липовецького пов. Київської губ. (нині у Липовецькій міській громаді Вінницького р-ну Вінницької обл.), українець, православний, освіта – двокласна школа, був вільним слухачем історично-філологічного факультету Київського університету (Університет св. Володимира), фах – рахунково-бухгалтерський, сімейний стан – одружений, син Микола служить в Армії УНР. У державних установах почав працювати з 1894 р., у політичних організаціях перебував з 1898 р., громадських організаціях – з 1900 р. [13, арк.4].

З послужного списку колезького реєстратора, в. о. головного бухгалтера фінансового департаменту Міністерства народного господарства УНР, складеного 27 березня 1921 р., випливає, що М. Гаврилюк-Вдовиченко 1894 р. закінчив Липовецьку 2-класну міську школу. З 1 січня 1913 р. він – бухгалтер управління «Спільно допомагаючого товариства» і з'єднаних з ним установ духовенства Київської єпархії, згодом – канцелярист Київської духовної консисторії, з 1915 р. – канцелярист правління Київської округи шляхів. У травні 1916 р. за вислугу років підвищений до чину колезького реєстратора, у листопаді того ж року нагороджений орденом св. Станіслава 3-го ступеня. 1917 р. – начальник рахункового відділу при Окремому начальнику дорожніх будівель Південно-Західного р-ну, 1918 р. – бухгалтер Головного управління місцями замкнення Міністерства юстиції УНР, 1919 р. – начальник фінансового відділу цього ж управління, діловод, начальник бухгалтерсько-скарбничої частини загального відділу штабу Дієвої Армії УНР, начальник фінансового відділу Головного управління місцями замкнення Міністерства юстиції УНР. З 10 серпня 1920 р. по 1 квітня 1921 р. в. о. головного бухгалтера фінансового департаменту Міністерства народного господарства УНР. Одружений з Катериною Григорівною (у дівоцтві Краєвська), яка тоді мала 40 років. Діти: син Микола (народився 9 грудня (ст. ст.) 1901 р.), донька Юлія (17 червня (ст. ст.) 1899 р.). Усі троє православні, перебувають при чоловікові [13, арк. 1–3].

У справі також є заява М. Гаврилюка-Вдовиченка про перехід на роботу (службу) до Міністерства народного господарства УНР, наказ про зарахування до штату міністерства, характеристика-рекомендація з попередньої служби, доповіді, рапорти, службові записки, пояснення тощо.

В іншій особовій справі М. Гаврилюка-Вдовиченка є також посвідчення про обіймання ним посади в. о. головного бухгалтера Міністерства народного господарства УНР, прохання про надання відпустки за сімейними обставинами з 21 лютого по 21 березня 1921 р. [14, арк. 6–7].

Зауважимо, що наприкінці XIX – на початку XX ст. М. Гаврилюк-Вдовиченко жив в Одесі, Вінниці та Києві, де працював на посадах канцеляриста в місцевих органах прокуратури й акцизного нагляду, у земстві та підрозділах Південно-Західної залізниці.

Листувався з Іваном Франком, невеликий проміжок часу жив у Львові, де зустрічався з відомим етнографом Володимиром Гнатюком, з яким, перебуваючи в еміграції, листувався. В еміграції спочатку працював на хімічному заводі в с. Гайнівка на Гродненщині, потім переїхав до французького містечка Оден-ле-Тіш [15].

Отже, наведені вище дані свідчать про службу Максима Івановича Гаврилюка-Вдовиченка в період Української революції 1917–1921 рр. на різних посадах у державних інституціях Української Народної Республіки та вихід у їх складі на територію Польщі у листопаді 1920 р. Вони розкривають нові сторінки його біографії та професійної діяльності. Перспективними, на думку автора, є дослідження емігрантського періоду життя громадського діяча і поета в Польщі та Франції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вдовиченко Максим. Енциклопедія Українознавства: Словник. частина / Голов. ред. В. Кубійович. Репринт. відтворення вид. 1955–1984. Львів: НТШ, 1993. Т. 1. С. 219.
2. П'ядик Ю. В. Вдовиченко Максим Іванович. Українська літературна енциклопедія [електронний ресурс]. URL: <https://tinyurl.com/3pmhrsku> (дата звернення: 7.05.2024 р.).
3. Вдовиченко Максим Іванович. Wikipedia [електронний ресурс]. URL: <https://tinyurl.com/ybzmdr5s> (дата звернення: 7.05.2024 р.).
4. Подолинний А. М. Вдовиченко Максим Іванович. Енциклопедія Сучасної України [електронний ресурс]. Київ: Ін-т енцикл. досліджень НАН України, 2005. Т. 4. URL: <https://esu.com.ua/article-32588> (дата звернення: 7.05.2024 р.).
5. Українська діаспора: літературні постаті, твори, бібліографічні відомості / Упоряд. В. Просалової. Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. С. 58–59.
6. Дзюба І. Забуте ім'я. Літературна Україна. 1991. 5 вересня.
7. Мельник В. Дорога до світла [До 120-річчя від дня народження українського поета М. Вдовиченка]. Українське слово. 1996. 25 липня.
8. Погребенник Ф. Невідомий поет Максим Гаврилюк-Вдовиченко. Визвольний шлях. 1997. Ч. 10. С. 1233–1236.

9. Погребенник Ф. Невідомий поет Максим Гаврилюк-Вдовиченко: пошуки за його біографією та творами. Березіль. Харків, 1997. № 7–8. С. 186–189.
10. Погребенник Ф. Поет і воїн Максим Гаврилюк-Вдовиченко. Слово і час. 1999. № 6. С. 56–57.
11. Ясінський Б. Літературно-науковий вісник. Показчик змісту. Том 1-109 (1898-1932). Київ: Смолоскип, 2000. 541 с.
12. Максим Гаврилюк-Вдовиченко. Лист та грошовий переказ М. Гаврилюк-Вдовиченка Б. Грінченку, 1899–1902. Цифрова бібліотека Бориса Грінченка. URL: <https://dl.kubg.edu.ua/items/show/173> (дата звернення: 7.05.2024 р.).
13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО), ф. 9, оп. 2 ос, спр. 49.
14. ЦДАВО, ф. 9, оп. 2 ос, спр. 58.
15. Поклад Н. Максим Вдовиченко [електронний ресурс]. Сайт Науково-дослідного інституту українознавства. URL: <https://archive.ndiu.org.ua/fulltext.html?id=1025> (дата звернення: 7.05.2024 р.).

РАДЯНСЬКІ УРЯДОВІ ПОСТАНОВИ ПРО ЗАВЕРШЕННЯ СУЦІЛЬНОЇ ЕЛЕКТРИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ (ПЕРШ. ПОЛ. 1960-х рр.)

Король В. М.

*старший викладач кафедри історії ННІ права, Сумський державний університет;
докторант кафедри новітньої історії України, Запорізький національний університет*

Вже два роки російські загарбники цілеспрямовано нищать ракетними ударами українську електроенергетичну мережу. Нестача генерації та/або неможливість передачі електроенергії через руйнування критичної інфраструктури позбавили світла села і міста України, поставили під загрозу не лише економіку, а й увесь звичний ритм життя населення. Над вирішенням цієї проблеми напружено працюють фахівці з різних галузей. Цим пояснюється увага сучасних дослідників до вивчення питань організації електрифікації в історичній ретроспективі.

Останній акорд суцільної електрифікації в Україні відбувся в 1960-х рр., коли сільські населені пункти нарешті було підключено до єдиної державної сітки електропостачання. Тому наша мета – проаналізувати тогочасні радянські урядові постанови, якими влада на найвищому рівні визначала і скеровувала цей процес.

Якщо особливістю сільської електрифікації впродовж другої половини 1940-х рр. було поєднання її з процесом відбудови найважливіших виробничих та інфраструктурних об'єктів, а впродовж 1950-х рр. – активне будівництво автономних електростанцій і створення локальних електромереж у сільській місцевості [1, с. 28-29], то наприкінці 1950-х – на початку 1960-х рр. у країні одна за одною ставали до ладу ГЕС на великих річках і потужні ТЕС, що визначало суттєве зростання виробництва електроенергії та створювало умови для забезпечення нею аграрної галузі шляхом побудови єдиної сітки електропостачання.

П'ятирічна програма завершення суцільної електрифікації сільської місцевості протягом була затверджена Постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 21 лютого 1961 р. Цим рішенням було заплановане підключення колгоспів і радгоспів передусім до державних енергосистем і мереж промислових електростанцій, а також до тяглових підстанцій шляхів сполучення вздовж залізничних ділянок, що електрифікувалися. В місцевостях, віддалених від зазначених енергомереж, мали будуватися районні чи міжрайонні гідро-, дизельні теплові, а в окремих випадках – паро- і газотурбінні електростанції. Йшлося про енергетичні об'єкти значно вищої потужності у порівнянні з автономними колгоспними електростанціями, які тепер планувалося експлуатувати лише в малозаселених зонах, де спорудження ліній електропередачі виглядало недоцільним. Проте в перспективі місцеві мережі повинні були поступово, по мірі технічних і економічних можливостей, об'єднуватися між собою і підключатися до єдиної державної енергосистеми.

Спорудження високовольтних ЛЕП (6-35 кВ), трансформаторних підстанцій, а де потрібно і районних (міжрайонних) електростанцій мало здійснюватися спеціалізованими організаціями за кошти державного бюджету. Ці капітальні вкладення передбачалося фінансувати з резервного фонду Ради Міністрів СРСР. Водночас низьковольтні мережі, як і локальні малі електростанції, колгоспи і надалі будуватимуть за власний рахунок.

Для здешевлення і зручності в будівництві та обслуговуванні енергомереж усі основні об'єкти і агрегати мали бути уніфіковані за розробленими типовими проектами.

Ставилося завдання забезпечити потреби в робітничих кадрах для сільської електрифікації шляхом їх фахової підготовки не лише у профтехосвітніх закладах, але й у сільських загальноосвітніх школах. Зрештою, це відповідало тогочасній установці на політехнізацію шкіл в рамках хрущовської освітньої реформи [2, с. 44-48].

Якщо в попередні роки електрифікація кожного конкретного колгоспу чи населеного пункту в абсолютній більшості випадків відбувалася шляхом спорудження на місці власної електростанції, то з 1961 р. сільське, колгоспне чи районне керівництво змушене вирішувати

питання по-іншому – організувати будівництво трансформаторних підстанцій і ЛЕП для підключення до державної мережі.

Постанова про сільську електрифікацію 1961 р. визначала план не пізніше 1965 р. максимально скоротити витрати праці та різке збільшення її ефективності шляхом переведення на механізацію із застосуванням електроенергії більшості стаціонарних операцій: водопостачання, приготування і роздачу кормів на тваринницьких фермах, доїння корів, стрижку овець, очищення і сушіння зерна, а також інші види первинної обробки сільгосппродукції [2, с. 47]. Зокрема, це мало перетворити ферми на індустріалізовані об'єкти, своєрідні «фабрики» з виробництва продуктів тваринництва.

Насправді ж встановлені в 1961 р. завдання виконувалися незадовільно, що було визнано і радянським урядом [3, с. 281]. Тому 18 січня 1963 р. виходить Постанова Ради Міністрів СРСР «Про заходи з прискорення електрифікації сільського господарства СРСР», яка не лише збільшувала кількісні показники планів з будівництва високовольтних ліній електропередачі та сільських електростанцій, а й містила низку положень щодо вдосконалення управління цим процесом.

Так, на Міністерство енергетики і електрифікації СРСР та аналогічні республіканські міністерства і головні управління покладалися одночасно функції замовника та генерального підрядника з проектування, будівництва і реконструкції електростанцій, сільських ЛЕП і трансформаторних підстанцій для колгоспів (радгоспів) із забезпеченням цих робіт матеріалами і обладнанням за рахунок союзного згаданого союзного міністерства. До того ж його відомства мали здійснювати технічний нагляд і контроль за всіма енергетичними об'єктами [3, с. 282].

Для населених пунктів і сільгосппідприємств, віддалених від державних енергосистем, приписувалося будувати ТЕС із тихоходними автоматизованими дизельними агрегатами потужністю понад 100 кВт. При чому визначалася сумарна планова потужність (642 тис. кВт) таких нових агрегатів по СРСР на 1963-1965 рр. [3, с. 281, 283]. Для порівняння згадаємо, що наприкінці 1940-х рр. урядовою постановою взагалі заборонялося будівництво сільських ТЕС на рідкому паливі [1, с. 29].

У тексті Постанови конкретним заводам із різних куточків СРСР урядом встановлювалися зобов'язання з виробництва тих чи інших особливо важливих для електрифікації матеріалів і обладнання (дротів, трансформаторів, апаратури керування, залізобетонних виробів тощо). При чому в додатках до Постанови безпосередньо містилися кількісні планові показники до виконання.

Пункти 3 і 14 Постанови присвячувалися організації науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт для потреб сільської електрифікації. Зокрема, шляхом реорганізацій

передбачалося створення відповідних інститутів всесоюзного значення («ВНДІПсільелектро», «ВНДіелектропривід»), які мали займатися проєктуванням електромереж та впровадженням нових автоматизованих процесів із застосуванням електроенергії [3, с. 282-283, 286].

Радянська влада заявляла про створення умов для швидкого, революційного стрибка продуктивності, якого, як відомо, так і не відбулося. Проте отримавши у 1960-х рр. доступ до стабільного постачання дешевої електроенергії як сільськогосподарські підприємства, так і звичайні селяни-колгоспники почали реалізовувати можливість для подальшого поступового впровадження електричного обладнання та пристроїв як у виробництво, так і для побуту.

Таким чином, радянські урядові постанови першої половини 1960-х рр., що директивним шляхом скеровували процес сільської електрифікації, визначали не лише правила і принципи її здійснення, але і безпосередньо встановлювали виробничо-технічні завдання, надаючи їм ледь не статус вседержавного значення. З одного боку, в умовах адміністративно-командної системи це мало гарантувати їхнє виконання конкретними підприємствами та установами. А з іншого – позбавляло їх гнучкості, не враховуючи місцеві умови і виробничі особливості, що неминуче і позначалося на їхній результативності та ефективності всього процесу сільської електрифікації загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Король В. М. Радянські урядові постанови про розвиток сільської електрифікації 1945-1948 рр. // Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 18-19 травня 2023 р.) / редкол.: А. М. Куліш, В. В. Миргород-Карпова та ін. Суми : СумДУ. 2023. С. 27-30.

2. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР, 21 февраля 1961 г. Об электрификации сельского хозяйства СССР в 1961-1965 гг. // КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898-1986). Т. 10. 1961-1965. 9-е изд., доп. и испр. Москва : Политиздат, 1986. С. 44-50.

3. Постановление Совета Министров СССР, 18 января 1963 г. О мерах по ускорению электрификации сельского хозяйства СССР // Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам. 1917-1967 гг. : сб. док. за 50 лет : в 5 т. Т. 5. 1962-1965 гг. Москва : Политиздат, 1968. С. 281-286.

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ГОЛОДОМОРУ В УКРАЇНІ 1932 РОКУ

Клименко Д. Р.

*Студент I курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Науковий керівник: Козаченко А. І.

*д.ю.н., доцент, завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

В Україні 1932 року сталася одна з найтрагічніших подій у її історії — Голодомор. Одним із аспектів цієї трагедії є нормативне забезпечення організації Голодомору, тобто нормативні акти та документи, які регулювали процеси відбору та розподілу харчових ресурсів в той час. Вивчення цього аспекту є важливим для розуміння державно-правових механізмів Голодомору як злочину проти людства.

Голодомор 1932-1933 років в УРСР спричинений хлібозаготівлями, що робить аналіз хлібозаготівель ключовим для розуміння його відмінностей в українському контексті. У 1928 року Раднарком СРСР розробив план хлібозаготівель, який мав бути затверджений на партійному з'їзді в Харкові. Сталін Й. В. віддав відповідні вказівки Кагановичу Л. М. і Молотову В. М., щоб змусити українські партійні організації виконувати цей план. Їхнє завдання полягало в змушенні українських демобілізованих солдат виконувати програму хлібозаготівель [1, с. 9]. Впродовж 1932 року вищими органами влади СРСР та УРСР, а також партійними органами було ухвалено 57 постанов та інших нормативних актів [2, с. 110-307]. Окрім цього значна кількість нормативних актів, які врегульовували механізм хлібозаготівель, ухвалили обласні та районні державні і партійні органи УРСР.

Значна увага приділялася боротьбі з посяганнями на соціалістичну власність. Так, ЦВК і РНК СРСР видали постанову від 7 серпня 1932 року «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної власності», у народі відому як «закон про п'ять колосків», яка встановлювала покарання за розкрадання майна державних, колгоспних і кооперативних організацій. Положення цієї постанови могли застосовуватися надто широко, оскільки кількість викраденого майна та санкції за розкрадання були нечіткими. Інструкція «Про застосування постанови ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 р. про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної

власності» регулювала застосування вищезгаданої постанови. У першому розділі «Злочини, на які поширюється дія постанови від 7 серпня» було зазначено, що постанова застосовується у випадках розкрадання державного і громадського майна, в тому числі промислової власності, майна радгоспів, державних підприємств, колгоспів і кооперації, а також вантажів залізничного і водного транспорту. Наступний розділ стосувався строків розслідування у справах про розкрадання і передбачав, що судово-слідчі органи повинні закінчити справу і винести вирок у 15-денний термін з моменту виявлення злочину і порушення кримінальної справи [2, с. 523-525].

Рішення Політбюро ЦК КП(б)У від 18 листопада 1932 року, яке стосувалося вивезення пшениці та пшеничного борошна з України до інших регіонів СРСР, є одним із найбільш відомих прикладів цинічного підходу радянського режиму вилучення продуктів харчування у селян. Це рішення, прийняте за участю голови Раднаркому СРСР В. Молотова, зобов'язувало підприємства Заготзерно та Союзборошно відвантажити понад експортне завдання певну кількість пшениці та пшеничного борошна до різних регіонів СРСР, незважаючи на тотальне голодування і зростання смертності серед українського населення [2, с. 563]

Постановами РНК УСРР та ЦК КП(б)У від 6 грудня 1932 р. було затверджено «чорні списки» сіл, які злісно перешкоджали хлібозаготівлям. У постанові зазначалося, що сільські райони, де було виявлено недоліки в хлібозаготівлі, підпадали під суворі санкції. Режим покарання для сіл, занесених на «чорну дошку», передбачав: припинення постачання товарів до таких сіл та вилучення всіх наявних товарів з відповідних кооперативних і державних складів; припинення місцевої кооперативної та державної торгівлі; припинення кредитування, дострокове стягнення позик та виконання інших фінансових зобов'язань. За цією постановою сотні українських сіл були занесені на «чорну дошку» [3, с. 12].

Отже, дослідження Голодомору 1932-1933 років в Україні дає підстави стверджувати, що державними і партійними органами СРСР та УСРР свідомо і цілеспрямовано було підготовлено нормативну базу, яка мала призвести до геноциду українського селянства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кульчицький С. В. Голодомор 1932-1933 рр.: Механізм сталінського терору. Український історичний журнал. 2007. №4. С.4-26.
2. Колективізація і голод на Україні: 1929-1933. Збірник матеріалів і документів. АН України. Інститут історії України та ін.: Упорядники. Г. М. Михайличенко, Є. П. Шаталіна; Відп. ред. С. В. Кульчицький. Київ. Видавництво «Наукова думка», 1992. 736 с.

3. Василенко В. Голодомор 1932-1933 років в Україні як злочин геноциду: правова оцінка. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2009. 48 с.

ДО БІОГРАФІЇ МИКОЛИ БУТОВИЧА – УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНИКА- ГРАФІКА В ЕМІГРАЦІЇ

Антонов Є. М.

Студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Власенко В. М.

к.і.н., доцент, доцент кафедри історії ННІ права

Сумського державного університету

Роль мистецтва в історії українського народу простежується через століття. Ця форма суспільної свідомості втілює та зображає дух нації, її традиції та світосприйняття. У роки, коли український народ мусив підкорятися – мистецтво підтримувало його дух та не давало забути свою ідентичність.

Коли на українських землях відбувалися гноблення українського народу та заборона всього українського, важливу роль у культурному та політичному житті нації відігравали емігранти. Незважаючи на те, що і досі є розмови про аполітичність будь-якого мистецтва, насправді ж творча діяльність була і залишається важливою політичною складовою держави. Мистецтво відображає історію своєї країни, а отже є одним з ключових факторів, які засвідчують існування нації та її прагнення до державної незалежності.

Важливість діяльності українських митців в еміграції, особливо у ХХ столітті, полягала у самій можливості творити українське. Незважаючи на віддаленість від батьківщини, такі люди продовжували залишатися патріотами та пам'ятали про поневолений стан (перебування у складі інших держав) українського народу.

Одним з таких митців-емігрантів був Микола Бутович. Мета автора - окреслити основні віхи його біографії у формі стислих тез.

1. Народився М. Бутович 6 грудня 1895 р. у козацькій сім'ї в селі Петрівка Гадяцького повіту Полтавської губернії [3, с. 241]. Зростав у атмосфері національних традицій. З дитячих років постійно на слуху були народні легенди, казки та пісні, що згодом знайшло відображення у його творчості [2, с. 3]. Навчався майбутній митець у Полтавському кадетському корпусі, а згодом у Військовій школі у Москві.

2. М. Бутович брав участь у Першій світовій війні. Потрапив до австрійського полону, де познайомився з професійним художником, який і став його учителем [2, с. 3]. За словами самого М. Бутовича, саме через полон почалось його мистецьке життя [1, с. 6]. У полоні долучився до Спілки визволення України, яка серед полонених українців здійснювала культурно-освітню та просвітницько-пропагандистську роботу. Першими мистецькими творами М. Бутовича стали намальовані в австрійському полоні мініатюри до п'єси Івана Котляревського «Енеїда».

3. Після підписання Берестейської угоди 1918 р. М. Бутович продовжує боротьбу за власну країну де потрапляє, але вже у складі українських підрозділів - 1-ї козацької дивізії Армії УНР. Потрапив до польського полону. У таборі видавав рукописний гумористичний часопис «Для долі». Втік з полону до Чехословаччини, де навчався у празькій Академії, а згодом - у Шарлоттенбурзькій мистецько-промисловій школі, студіював малярство у мистецьких закладах Берліна та Лейпцига. Брав участь у мистецьких конкурсах, де часто його твори перемагали. У Німеччині видав першу серію своїх праць-дереворитів «Ukrainische Geister» (з німецької – українські духи), де зобразив характерних для української міфології істот – чугайстрів, домовиків, відьом та інших.

4. Після закінчення навчання М. Бутович тривалий час жив у Парижі. Цей період для митця був фінансово складним. Хоч Париж і був осередком тогочасної культури - «дороговказом для світового мистецтва», як зазначив сам М. Бутович, проте заробляти було вкрай важко. Основним доходом для митця стало виготовлення плакатів до фільмів.

5. Два роки перед Другою світовою війною митець провів у Львові, де працював викладачем у школах та вищих закладах і займався книжковою графікою. Але через матеріальну скруту був змушений робити проекти килимів, меблів та одягу, займався облаштуванням вистав.

6. Напередодні та на початку Другої світової війни М. Бутович змушений знову прямувати на Захід. Нетривалий період жив у місті Хуст, де працював над пам'ятними монетами для Карпатської України, потім - в Югославії, де потрапив під покровительство єпископа Діонісія Нарадія, згодом повернувся до Праги [1, с. 13].

7. Після завершення Другої світової війни М. Бутович опинився у таборах для переміщених осіб, де співпрацював з редакціями численних емігрантських видань як ілюстратор та графік (автор обкладинок і титульних сторінок). Згодом митець переїхав до Нового світу[3, с 214], де яскраво виявився його талант графіка. Перспективними, на думку автора, є дослідження мистецького доробку М. Бутовича емігрантського періоду.

8. У США М. Бутович перебував до своєї смерті 21 грудня 1961 року. Живучі на іншому континенті митець не забував про свою батьківщину. Там він продовжує

підтримувати тісні стосунки з українською діаспорою, а згодом доєднався до Об'єднання українських митців Америки[4, с. 133-134].

Микола Бутович залишив за собою неоціненний спадок творчості. Хоч і працював він більшу частину життя далеко від дому – його творчість продовжувала уособлювати український дух. Велику увагу у своїх творах він присвячував народному українському фольклору. Доробок праць залишений М. Бутовичем великий та різноманітний, проте, його вкрай важко досліджувати, бо знаходиться він у різних архівах та приватних колекціях України та світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бутович М. Монографія. Автобіографія М. Бутовича і стаття В. Січинського. Нью-Йорк: Слово, 1956. 62 с.

2. Бутович Микола Григорович (1895-1961р.р.), український художник-графік // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтв, ф. 1366, оп. 1; од. зб. 70; 1922-1989.

3. Мирний В. Майстер епіграми Микола Бутович. Рідний край. 2018, № 2 (39), с. 214-215.

4. Особові фонди представників української діаспори в архівних зібраннях ЦДАМЛМ України. Микола Бутович / А.М. Сукало // Архіви України. 2011. № 6. с. 130-142.

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ» ЯК СИСТЕМНОЇ КАТЕГОРІЇ

Ганкевич К. Б.

ад'юнкт

Національного університету оборони України

Національна безпека України та її стан – одні із ключових питань, що є предметом підвищеної особливої уваги з боку вітчизняних й іноземних дослідників і фахівців у цій сфері. Її показники та індикатори мають виключне значення у період надскладних часів, продиктованих зовнішньою агресією з боку РФ й посиленням низки критичних ризиків для країни. Поточні реалії змушують інакше оцінювати вказану категорію відводячи їй пріоритетне місце серед інших питань та розробляти недефективні шляхи функціонування відповідних інститутів.

Вся діяльність відповідних суб'єктів про забезпеченню національної безпеки України носить комплексний, багаторівневий характер. А застосовувані заходи в їхньому виконанні хоч і є самостійними, але перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності в більшості випадків. До того ж, всі вони спрямовані на реальне досягнення спільних цілей, в тому числі шляхом виконання різних локальних завдань. Такі обставини формують об'єктивні умови для наукової розробки й обґрунтування доцільності поширеного використання в обігу поняття «система національної безпеки України». Помилковим вбачається відкидати факт існування системних зв'язків під час реалізації санкціонованих заходів із забезпечення вказаної безпеки. До того ж, такі міри будуть здійснюватися лише із певних підстав та за дотримання усталеного й визнаного порядку. Вона матиме певну структуру й елементний склад, насамперед відповідних суб'єктів, які діятимуть за спільним спрямуванням і, часто керуючись однаковими принципами.

Ці всі аргументи дають мотивовані підстави розглядати національну безпеку України і в якості системної категорії на чому загострювалася нами увага вище. Ба більше того, слушним і своєчасним в подальшому буде розгляд питання про визнання із можливим законодавчим закріпленням саме дефініції «система національної безпеки України», як центральної понятійної одиниці у відповідній сфері. Такий намір продиктований нагальною необхідністю ширше розкрити потенціал зазначеного терміну та вибудувати похідне нормативно-правове підґрунтя за для істотного посилення механізмів регулювання суспільних відносин.

Із огляду на представлені міркування, у тому числі беручи до уваги судження вчених (І. І. Коваленко [1, с. 11], Н. Ю. Мельничук [2, с. 109], С. В. Онишко [3, с. 64] та ін.) пропонується зосередити увагу на намір щодо напрацювання змістовного наповнення однойменної категорії. Відмічаємо, що дефініція «система національної безпеки України» є не новим предметом для дискусії. Свідченням цього є відповідні результати наукових досліджень за авторствами І. В. Аблазова й Л. О. Гордієнко [4, с. 111-112, 114-115], В. О. Антонова [5, с. 140-141, 142-143; 6, с. 97], О. П. Дзьобань та О. В. Сосніна [7, с. 91], В. А. Ліпкана [8, с. 16, 31, 36-37; 9, с. 12-13], С. І. Крук [10, с. 105; 11, с. 14], Л. Т. Рябовол [12, с. 26-27, 29], а також деяких інших.

До прикладу В. О. Антонов, пропонує її розглядати в якості сукупності окремих порівняно самостійних і необхідним способом взаємопов'язаних й відокремлених елементів, що формують певну цілісність, котра забезпечує розвиток та захищеність життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [5, с. 142; 6, с. 97]. О. П. Дзьобань спільно з О. В. Сосніним приходять до висновку, що доцільно вести мову про сукупність публічних структур і недержавних організацій, які діють

у наступних сферах захисту: 1) прав і свобод громадян; 2) фундаментальних цінностей суспільства [7, с. 91]. Самі ж заходи захисту, на їхнє переконання, здійснюються від дії внутрішніх і зовнішніх загроз [7, с. 91]. Поряд із цим, досліджувана система представлена підсистемою державних законодавчих актів та інших нормативних документів недержавних (суспільних) організацій [7, с. 91]. Зауважимо, що це розуміння по-інакшому формує уявлення про аналізовану дефініцію, порівняно з міркуванням В. О. Антонова [5, с. 142; 6, с. 97], який, застосовує типовіші характеристики.

Серед інших поглядів особливої уваги заслуговує фундаментальне дисертаційне дослідження В. А. Ліпкана [8, с. 16, 31, 36-37; 9, с. 12-13], присвячене адміністративно-правовим основам забезпечення національної безпеки України. В рамках цієї роботи вченим було розроблено низку критичних проблемних питань безпекового спрямування національного рівня. Не оминув увагою дослідник і категорію «система національної безпеки України», запропонувавши її бачення у широкому значенні, а також здійснивши характеристику останньої. Науковець переконливо стверджує, що така система представлена множиною потреб, інтересів і цінностей особи, суспільства й держави, загроз та небезпек, внутрішніх і зовнішніх, об'єктивних та суб'єктивних, природних, техногенних й антропогенних чинників, котрі впливають на стан національної безпеки, умови їх генезису, еволюції та балансу, державні й недержавні інституції, об'єднані цілями і завданнями щодо просування забезпечених недоторканістю потреб нації, національних інтересів й цінностей, що взаємодіють один з одним та здійснюють відповідну діяльність у межах визначених вітчизняним законодавством [8, с. 36]. Зважаючи на широку охоплюваність кількості сфер санкціонованого впливу вчений виходить із того, що мова повинна йти про всі потреби, інтереси й цінності соціуму та держави задоволення котрих буде свідчити про забезпеченість цього компоненту. Також загострюється увага на існуванні широкого діапазону груп чинників, які несуть загрози й небезпеки для безпекового сектора, що є виправдано і закономірно. Окремою вагою позицією вченого доцільно вбачати акцент на спільність цілей з боку державних і недержавних інституцій, а також їх взаємодії у питаннях забезпечення національної безпеки України.

Попри низку істотних здобутків із цієї проблематики, все ж аналізована дефініція потребує подальшої змістовної уваги, насамперед у науковій площині. Таке припущення пояснюється появою концептуальних поглядів відносно самої категорії «національна безпека України», зміни деяких значимих характеристик системного підходу, трансформацією окремих норм безпекового законодавства й іншими факторами. Не останню роль у цьому відіграє й існування стійкого запиту на розбудову нових чи оновлення існуючих правових механізмів регулювання відносин у цій сфері. Одним із першочергових кроків до її

комплексного розв'язання є якраз напрацювання понятійно-категоріального апарату, адже його представники сформулюють основу для відповідних юридичних конструкцій.

З огляду на зазначене, пропонується представити осучаснене авторське розуміння центральної дефініції – «система національної безпеки України». Така категорія має репрезентуватися як багаторівнева, динамічна, широковекторна, соціальна система, котра займає виняткове становище серед інших наявних безпекових систем та представлена значною кількістю суб'єктів різнофункціональної спрямованості спільно орієнтованих забезпечувати захищеність національних інтересів від впливу ризиків, а також дії реальних і потенційних загроз. Вбачається, пропоноване розуміння змістовно висвітлює названу категорію та відповідає існуючим реаліям вітчизняного безпекового середовища з позиції організаційного й правового забезпечень.

Із наведеного трактування закономірно випливає, що у відповідних процесах задіяні значна кількість суб'єктів публічно- та приватно-правових відносин діяльність яких у цій сфері регламентована чинним законодавством. У випадку першої групи інституцій, то йдеться про окреслення їх завдань, функцій, компетенції, повноважень, зокрема прав і обов'язків та інших елементів поточного адміністративно-правового становища. Стосовно, суб'єктів приватно-правових відносин, то слушно вести мову і про певну автономію діяльності останніх, однак у цих випадках нормативно-правовими актами визначаються межі допустимої поведінки й, нерідко, способи її реалізації. Зазначене є актуальним, у тому числі відносно кола питань безпекового характеру з огляду на їх виняткову важливість для будь-якої країни.

Таким чином національна безпека України є надважливим напрямом державного регулювання в умовах триваючої зовнішньої агресії з боку РФ й посилення ряду критичних ризиків для країни. Ефективне її забезпечення потребує змістовного вивчення низки питань у цій сфері, в тому числі шляхом здійснення наукових досліджень.

Поточна парадигма колективного санкціонованого публічного впливу на відповідні відносини призводить до думки позиціонування її в якості системної категорії. Отримані й аргументовані результати доводять цю гіпотезу і формують основу для подальших наукових розвідок відносно саме категорії «система національної безпеки України».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коваленко І. І. Вступ до системного аналізу : навч. посібн. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили. 2004. 148 с.

2. Мельничук Н. Ю. Теоретичні підходи до визначення поняття системи управління фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування. *Наукові праці НДФІ*. 2010. Вип. 2. С. 104–111.
3. Онишко С. В. Механізм фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки України : дис. ... д-р екон. наук : 08.04.01. Київ. 2004. 448 с.
4. Аблазов І. В., Гордієнко Л. О. Фактор державоцентричності системи національної безпеки України та використання британського досвіду впровадження концепції безпеки людини. *Політичне життя*. 2020. № 2. С. 111–117.
5. Антонов В. О. Поняття та зміст системи національної безпеки. *Держава і право*. 2010. № 48. С. 137–144.
6. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. Київ : ТАЛКОМ. 2017. 576 с.
7. Дзьобань О. П., Соснін О. В. Теоретичні основи національної безпеки України: навч. посібн. Київ : Освіта України. 2008. С. 91.
8. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навч. посібн. 2-е вид. Київ : КНТ. 2009. 576 с.
9. Ліпкан В. А. Адміністративно-правові основи забезпечення національної безпеки України : автореф. дис. ... д-р юрид. наук : 12.00.07. Київ. 2008. 36 с.
10. Крук С. І. Інституційні сили й інструменти державного управління у сфері забезпечення національної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 19. С. 103–105.
11. Крук С. І. Інституційний розвиток державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України : автореф. дис. ... д-р наук з держ. упр. : 25.00.05. Харків. 2019. 43 с.
12. Рябовол Л. Т. Національна безпека України: структурно-функціональний аналіз. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2020. № 1 (1). С. 25–30.

США ТА ПРОБЛЕМА СТВОРЕННЯ ЛІГИ НАЦІЙ, 1917–1918 РР.

Гончаренко А. В.

*к.і.н., доцент, доцент кафедри історії
Сумського державного університету*

Хоча ідея створення Ліги Націй пов'язана з ім'ям президента США Вудро Вільсона (1913–1921 рр.), проте вона має глибокі корені в європейській традиції філософії зовнішньої

політики і міжнародних відносин. В її основі було прагнення уникнути тривалих і спустошливих воєн подібних тим, що стрясали Європу в Новий час, замінивши їх співпрацею народів. Однак ідея створення особливого наднаціонального органу для вирішення спорів між державами та запобігання конфліктам стала набувати практичних обрисів тільки в роки Першої світової війни.

Створення Ліги Націй було визнанням факту, що природа воєн кардинальним чином змінилася. Перша світова війна мала тотальний характер, вона зажадала від націй повної мобілізації зусиль для досягнення перемоги, а втрати переможених і переможців були в рівній мірі величезними. Не слід недооцінювати роль громадської думки провідних країн Європи та Північної Америки в процесі створення Ліги Націй. Ідея інституціоналізації міжнародних конфліктів виникла відразу після того, як стало ясно, що війна набуває затяжного характеру.

У США необхідність колективних зусиль держав в справі забезпечення міжнародного миру активно розроблялася на теоретичному рівні активістами різних американських миротворчих товариств і групою ліберальних інтелектуалів, які об'єдналися до 1915 р. у Лігу з примусу до миру (League to Enforce Peace), яка проголошувала доцільність створення всесвітньої організації, що володіла не тільки арбітражним механізмом, а й істотними політичними, економічними та військовими санкціями, здатними запобігти спробі будь-якої країни розв'язати агресивну війну [1, с. 31-42].

Ліга вела активну пропагандистську діяльність не тільки в США, але і розсилала свої матеріали урядам воюючих країн [1, с. 75-76]. Часом це викликало негативну реакцію. Коли до складу цієї організації входив екс-президент США В. Тафт (1909–1913 рр.), він попросив російських дипломатів у вересні 1916 р. передати буклети з викладенням цілей Ліги румунському уряду, проте ці матеріали були конфісковані військовою цензурою. Визначеності щодо цих аспектів в міжнародному співтоваристві не існувало до початку Паризької мирної конференції. Деякі бачили в Лізі «всесвітнього поліцейського», в той час як інша частина людей схилилася до думки, що її діяльність буде заснована на моральному переконанні і нормах міжнародного права.

Створення Ліги Націй було наріжним каменем американського бачення тих завдань, які повинні бути вирішені в Парижі. Вільсонівська концепція міжнародної організації стала своєрідною американською «відповіддю» на загострення міжнародних протиріччя на початку ХХ ст. Вже на самому початку свого президентства В. Вільсон заявив про прагнення до пошуку власних рецептів для їх всеосяжного вирішення [2, с. 48].

Досить швидко В. Вільсон підійшов до усвідомлення того, що зміни в міжнародних відносинах повинні носити принциповий характер. Головною мішенню його атак став

принцип «балансу сил». В якості основи для майбутньої системи міжнародної безпеки В. Вільсон запропонував ті принципи, на яких базувалася американська зовнішня політика в її традиційній сфері інтересів в Західній півкулі, а саме – принципи «доктрини Монро». Важливо підкреслити, що в період нейтралітету США в Першій світовій війні саме в Латинській Америці Вудро Вільсон набрався зовнішньополітичного досвіду.

Хоча доктрина часто розглядається як фундамент для американського домінування в цьому регіоні, найбільш точну оцінку Вільсонівській системі зовнішньополітичних координат дав його біограф А. Лінк, який зазначає, що президент розглядав її структуру, в рамках якої всі нації обох Америк, незважаючи на їх політичну вагу, можуть мирно співпрацювати. Навіть часті інтервенції в країни регіону в період свого президентства В. Вільсон пояснював з чисто моралістичних позицій – як засіб встановлення там порядку і демократії: «Я збираюся навчити південноамериканські республіки обирати хороших хлопців» [3, с. 324-327, 375, 386].

Цей же досвід В. Вільсон хотів використати для реорганізації відносин між воюючими європейськими націями, надаючи принципам «доктрини Монро» універсальний характер в плані забезпечення колективної безпеки. У своєму зверненні до Сенату від 22 січня 1917 р. він запропонував, щоб всі нації одностайно прийняли доктрину президента Монро як доктрину для всього світу: жодна нація не повинна прагнути до поширення власної політичної влади ні на одну іншу націю чи народ. Всі нації повинні були з цього моменту уникати вступу в союзи, які втягнули б їх в змагання міццю. Уже в цьому твердженні можна помітити коріння майбутніх розбіжностей на Паризькій мирній конференції між американським президентом і його європейськими візаві [2, с. 48].

Уже в цьому твердженні можна помітити коріння майбутніх розбіжностей в на мирній конференції між американським президентом і його європейськими візаві. Це протиріччя найбільш точно зазначив у своїх паперах державний секретар США Роберт Лансінг (1915–1920 рр.), який констатував, що «доктрина є виключно національною політикою Сполучених Штатів і пов'язана з їх національною безпекою і життєвими інтересами» [4, с. 461-462].

Участь США у створенні організації з підтримання миру означало залучення країни в справи Старого Світу і, як наслідок, розрив з традиціями американської дипломатії. В. Вільсон прекрасно розумів цю обставину з самого початку. Саме тому в період нейтралітету він зробив основний акцент на те, що основне завдання американської зовнішньої політики – це посередництво між воюючими державами. На майбутній мирній конференції США гратимуть роль арбітра і ці ж норми мирного вирішення спорів будуть покладені в основу взаємовідносин між націями [5, с. 117; 6, с. 212-214].

Розмірковуючи про співвідношення ідеї Ліги Націй і американської зовнішньополітичної традиції в світлі накопиченого нею до Першої світової війни досвіду, слід зазначити також і той факт, що для В. Вільсона майбутня архітектура колективної безпеки передбачала участь в ній США. Це неминуче передбачало відмову від традиційної національної окремішності. Оцінюючи перспективи американської політики в цих умовах, президент США відкидав ідею перетворення своєї країни у велику військову державу, за зразком європейських держав. Єдиний вихід, на його думку, полягав у створенні «універсальної асоціації націй», яка відстоювала б безпеку морських шляхів, підтримувала б світ на Землі і гарантувала б усім народам право на «територіальну цілісність і політичну незалежність».

Заклик до заснування міжнародної організації довгий час був декларативним. Президент та інші державні діячі країн антинімецького блоку відмовлялися говорити про деталі майбутньої організації, поки тривали бойові дії. Як свідчив радник Вільсона Міллер, глава Білого Дому побоювався, що предметна розмова про це викличе розбіжності в таборі союзників. Крім того, це могло б залишити у противників враження, що майбутня Ліга буде спрямована проти них, чого Вільсон також не хотів, роблячи ставку саме на колективні механізми забезпечення безпеки [7, с. 122]. Саме тому президент міркував про майбутню організації в загальних, хоча і надихаючих слухачів термінах. Для нього питання Ліги Націй «було швидше компасом, ніж якимось вже остаточним рішенням» з точки зору тих завдань, які вона повинна була вирішити [8, с. 127].

Примітний і той факт, що положення про Лігу Націй у В. Вільсона найчастіше завершувало його роздуми про принципи нового світоустрою. Так, саме останній з його знаменитих «Чотирнадцяти пунктів» свідчив: «На основі особливих угод повинна бути утворена загальна асоціація націй з метою створення взаємних гарантій політичної незалежності і територіальної цілісності як великих, так і малих держав». До числа конкретних пропозицій Вільсона щодо принципів функціонування нової організації, мабуть, можна віднести лише «свободу морів, як в мирний, так і у воєнний час». Дане положення, як вже зазначалося, США відстоювали ще з перших тижнів війни. Звернемо увагу і на перший пункт з мирної програми Вільсона, який передбачав «відкрити дипломатію» як найважливіший принцип функціонування майбутньої міжнародної системи, в тому числі і Ліги Націй. Розвиваючи цю тезу, в своїй промові наприкінці війни він підкреслював, що це буде сприяти демократизації міжнародних відносин, більшої прозорості прийняття рішень в сфері зовнішньої політики. Саме тому члени Ліги Націй повинні будуть відмовитися від існування в ній будь-яких «особливих інтересів», союзів або економічних об'єднань [9, с. 447].

В. Вільсон наполегливо підкреслював універсальний характер створеної організації, що за визначенням відкидало б традиційну блокову дипломатію, зобов'язання в рамках якої і призвели до виникнення війни. Ідея створення Ліги Націй до часу закінчення війни вже не була «просто мрією». До того моменту, коли офіційні делегації почали з'їжджатися в Париж, вона вже міцно утвердилася в громадській думці воюючих і вважалася здійсненою.

Прибувши до Європи, американський президент не втомлювався повторювати, що Ліга Націй є єдино можливим механізмом забезпечення миру в майбутньому. Саме вона повинна замінити збанкрутілий принцип «балансу сил».

У США співробітниками «Inquiry» під керівництвом Е. Хауза був розроблений перший проект побудови міжнародної організації, викладений в пояснювальній записці на ім'я президента В. Вільсона від 16 липня 1918 р. У цьому документі були розроблені організаційні питання діяльності міжнародної організації як виконавчого органу підтримання міжнародного миру, передбачалося створення секретаріату Ліги і судовий трибунал [10, с. 7-11]. Слід особливо зупинитися на питанні про гарантії. Ця ідея, що стала каменем спотикання при ратифікації Версальського договору в Конгресі, була внесена з ініціативи В. Вільсона, який припускав можливість відмовитися від гарантії територіальної і політичної незалежності через третейський розгляд і наполягав на безпосередніх гарантіях. Президент виходив з положень про американський державний устрій, закріплених в Конституції США. Зокрема, розділ IV ст. IV Конституції передбачав, що США будуть «гарантувати кожному штату в цьому союзі республіканську форму правління і охорону кожного з них від зовнішнього нападу» [2, с. 49].

Стаття про гарантії, крім того, мала на увазі, що Ліга Націй стане механізмом, який після укладання договору зможе сприяти зміні status quo. Для цього, з одного боку, закріплювалося право націй на самовизначення, а, з іншого боку, рішення в Лізі Націй повинні були прийматися кваліфікованою більшістю в 3/4 голосів [10, с. 10-11]. Ознайомившись з проектом Е. Хауза, президент уніс до нього деякі зміни – з Статуту були виключені положення про міжнародний судовий трибунал і відновлена стаття про застосування збройної сили як каральний захід за порушення постанов Ліги [10, с. 12-15].

Отже, до початку конференції США опрацьовували власні підходи щодо ролі Ліги Націй як механізму забезпечення міжнародної безпеки. Основне питання полягало не в тому, чи потрібно створювати цю організацію, а у баченні Вашингтоном завдань, які повинна була вирішувати Ліга, і, відповідно, ті інструменти, які їй слід було б використовувати. Звертає на себе також увагу та обставина, що американський проект, як це видно з процедури голосування, був орієнтований на спільні дії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bartlett R. J. The League to Enforce Peace. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1944. 252 p.
2. Гончаренко А. В., Ромасенко К. М. Політика США щодо створення Ліги Націй, 1918–1920 pp. Colloquium-journal. 2020. №1 (53). С. 6. S. 48-49.
3. Link A. S. Wilson: The New Freedom. Princeton: Princeton University Press. 1956. 504 p.
4. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Lansing Papers. 1914–1920. Washington: GPO, 1939–1940. Vol. 1. 801 p.
5. Buehrig E. H. Woodrow Wilson and the Balance of Power. Bloomington: Indiana University Press, 1956. 325 p.
6. Stevenson D. France at the Paris Peace Conference. French Foreign and – Defense Policy, 1918–1940: The Decline and Fall of a Great Power. Ed. by R. Boyce. London–New-York: Routledge, 1998. P. 10-29.
7. Miller D. H. The Drafting of the Covenant. New-York: Loud, Putnam, 1928. Vol. 1. 555 p.
8. Knock T. J. To End All Wars: Woodrow Wilson and the Quest for a New World Order. New-York–Oxford: Oxford University Press, 1992. 381 p.
9. A History of the Peace Conference of Paris. Ed. by H.W. Temperley. In 6 vol. Vol. 1. London: H. Frowde and Hodder & Stoughton, 1920. 518 p.
10. Miller D. H. The Drafting of the Covenant. New-York: Loud, Putnam, 1928. Vol. 2. 857 p.

СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ ЗА КОДЕКСАМИ ЗАКОНІВ ДАВНЬОЇ МЕСОПОТАМІЇ

Губка О. М.

студент I курсу ННІ права, гр. ІС-31

Сумського державного університету

Науковий керівник: Король В. М.

к. і. н., старший викладач кафедри історії

Сумського державного університету

Започаткована в регіоні «Родючого півмісяця», на берегах Тигру і Євфрату, цивілізація стала чи не найпершою в історії людства. Велику зацікавленість у науковців викликають питання розвитку суспільства та правова культура Давньої Месопотамії. Зокрема, важливо дослідити тогочасне становище жіночої половини населення регіону. Задля отримання об'єктивної картини і усвідомлення всіх тонкощів та нюансів цього питання необхідно проаналізувати кодекси законів держав Давньої Месопотамії.

Почати варто із найстарішого з відомих кодексів, а саме із Судебника Шульгі, названого за ім'ям свого автора – царя Шумеро-Аккадської держави (щоправда, іноді цей судебник приписують батькові Шульгі – Ур-Намму). У збірнику викладено закони про рабинь та вільних жінок. Зі зрозумілих причин рабині мали менше прав, аніж вільні жінки. Тим не менш, вони наділялись мінімальним юридичним захистом. Наприклад, в разі зґвалтування авілумом (повноправним чоловіком) цнотливої рабині іншого авілума, перший мав сплатити штраф 5 сиклів срібла (Судебник Шульгі, §8). Також, рабині могли виходити заміж, і якщо чоловік-раб отримував особисту свободу, то він не мав права покинути свою невільну дружину (Судебник Шульгі, §4). В усіх інших випадках, закони із Судебника Шульгі діяли проти рабинь: рабині каралися натиранням рота сіллю за образу господарки (§24), за образу її слуг (§23-а). Невідомим залишається покарання за напад рабині на пані (§24) і за напад на її слуг (§24-а), але беручи до уваги суворість покарань за порушення законів із судебника, то безперечно спротив карався жорстко.

На відміну від рабинь, вільні жінки мали більше прав, однак покарання за порушення закону були не менш жорстокими. До прикладу, за подружню зраду жінка мала бути страчена, але чоловік, з яким вона зрадила, звільнявся від відповідальності (Судебник Шульгі, §7). В той же час, якщо шлюб з вдовою не був закріплений шлюбним договором, то жінка не отримувала покарання (Судебник Шульгі, §11). В разі скоєння злочину по відношенню до вільної цнотливої дівчини чоловіком зґвалтування каралося смертю (Судебник Шульгі, §6). Інколи траплялись такі випадки: раб одружувався на вільній жінці і в такому разі перший, народжений від шлюбу син, залишався рабом, а другий – ставав вільною людиною (Судебник Шульгі, §5). Одними із цікавих положень, які свідчили, скоріш за все, про залишки матріархату в тогочасному суспільстві, є параграфи, за якими чоловік в разі розлучення мав виплатити грошову компенсацію (§§9-10) [1, с. 141].

У наступному на черзі Судебнику Ліпіт-Іштара можна спостерігати певні покращення в правах: вільні жінки мали право бути жрицями та могли бути спадкоємицями батьківського дому (§§21-22); їхні діти мали право на половинчасте отримання батькової спадщини в разі, якщо батько був одружений двічі (§24); отримували піклування від авілума, якщо той одружився на наложниці, але перша жінка не пішла з дому (§28). Але нерівність між

вільними жінками і рабинями все ж залишалась: діти вільної були першочерговими спадкоємцями (Судебник Ліпіт-Іштара, §26), рабиня-наложниця та її діти не мали права претендувати на власність авілума (§25). Досить іронічно виглядає те, що навіть повії мали більше прав, ніж рабиня: якщо жінка авілума не народила від нього дітей, а повія змогла, то в такому разі повія мала забезпечуватися всім необхідним, а її діти ставали першочерговими спадкоємцями (Судебник Ліпіт-Іштара, §27) [2, с. 117-118].

З інформації із Судебника з Ешнунни ми можемо дізнатись про становище прав невільниць, яке аж ніяк не зрушилося в позитивному плані: рабині не мали права без дозволу їх власника покидати межі держави (§51); прибулі до Ешнунни рабині, як раби, повинні були мали на собі накладені каннум, машканум і аббутум (колодки, пута, клейма) (§52). Рабині вважались «товаром», тому ставлення до них було як до власності з усіма наслідками, що випливають: якщо авілум був помічений з краденою рабинею, то мусив її повернути (§49); якщо будь-яка посадова особа утримувала у себе рабиню-втікачку, яка належить палацу або навіть мушкенуму (неповноправному простолюдину), то такі дії у судовому порядку розглядалися як крадіжка (Судебник з Ешнуни, §50) [3, с. 122].

І ось ми підійшли до одного із найвідоміших збірників законів – Законів Хаммурапі, що складається з 282 статей, висічених на базальтовому стовпі, 70 параграфів якого присвячені взаєминам між чоловіками і жінками, шлюб та сім'я. Із кодексу стає зрозуміло, що статус жінки залежав від її сімейного стану. Щоб шлюб у Вавилоні вважався законним, необхідно було укласти шлюбний контракт. Якщо людина візьме дружину і не укладе письмового договору, то «ця жінка – не дружина» (Закони Хаммурапі, §128). Перед шлюбним обрядом наречений або його батько укладав своєрідний договір з батьком нареченої («заручення»), на якому наречений вручав родині дівчини певну суму грошей та шлюбний подарунок нареченій або її сім'ї (§160). Але це не означало обов'язковості укладення шлюбу: обидві сторони могли від нього відступити. Однак це накладало певну відповідальність – моральну і матеріальну. Якщо відмовлявся від шлюбу наречений, то він не міг вимагати повернення ні грошей, ні шлюбного дарунку (§159). Якщо ж відмовлялася наречена чи її сім'я, то вони повертали все отримане у подвійному розмірі (§160). Отже, і гроші, і подарунки виступали не лише як плата за «товар», тобто дівчину, як це було в багатьох стародавніх народів, а і як своєрідна гарантія укладення шлюбу.

Спадщину дочці видавав батько. Також спадщина видавалась і при посвяченні дочки в жриці. Після отримання приданого доньці у спадок не діставалося нічого. Посаг був власністю дочки, але після весілля переходив у користування чоловіка, а після смерті дружини – до її дітей (Закони Хаммурапі, §137) У сім'ї панував чоловік. У нього є право розпоряджатися дружиною, дітьми, господарством і брати участь в ділових відносинах.

Зрада дружини каралася смертю (§129). Але передбачалися і винятки, наприклад: якщо воїн потрапляв до полону, а його дружина залишалася без засобів до існування, то вона мала право «увійти в будинок іншого» (Закони Хаммурапі, §134). Через безліч воєн полон був частим явищем, а позаяк чоловік був єдиним годувальником, то ця стаття була просто необхідна. Якщо ж воїн приходив додому з полону, то його дружина зобов'язана була повернутися до нього, а діти від іншого залишалися з батьком (Закони Хаммурапі, §135). Але вона не повинна була повертатися до чоловіка, який втік з армії (§136).

Іноді авілум міг взяти другу дружину з метою народження дітей, яким буде передано спадщину, якщо його дружина хвора або не може мати дітей. Доволі цікавий закон у сімейних відносинах: якщо дружина авілума стане поводитися сварливо і марнотратно, буде розоряти свій дім, ганьбити свого чоловіка, то її треба викрити, і якщо її чоловік вирішить розлучитися з нею, то він може зробити це, не надаючи їй жодної плати. Якщо ж чоловік вирішить не позбуватися її, то він може одружитися на іншій, а попередня дружина повинна жити в будинку свого чоловіка як рабиня (Закони Хаммурапі, §141). Цей закон говорить про те, що жінки у Вавилоні мали право займатися торгівлею на рівні з чоловіками і могли розпоряджатися накопиченими коштами, хоча і під контролем.

Так само в Законах Хаммурапі регулювалося майнове питання у подружжі: якщо авілум дарує своїй дружині якесь майно (поле, сад, будинок), закріплюючи його документом з печаткою, то після його смерті діти того не можуть вимагати, а мати може самостійно заповісти свої цінності улюбленому синові (Закони Хаммурапі, §150). За цією статтею видно, що у жінок у Вавилоні було своє документально закріплене майно.

Розлучення для жінок було практично неможливим. Але воно могло статись, якщо було доведено зраду і знущання над дружиною. Якщо ж жінка не могла довести це в суді, то вона засуджувалася до втоплення. Чоловік же міг розлучитися, не стверджуючи причин, але за §149 повинен був повернути їй придане. Тому співіснувало два принципи: свобода розлучення для чоловіка і обмеження права на розлучення для жінки.

За (§§ 142, 149) дружина могла розпоряджатися подарунками чоловіка, які були закріплені за нею документально. Якщо чоловік не дарував їй подарунків, то після його смерті дружина претендувала на «частку, як один спадкоємець». Але якщо вільна жінка вийде заміж за раба, то після його смерті успадковує половину спільно нажитого майна (§176). Дружина за Законами Хаммурапі мала обмежені майнові права. Залишившись вдовою, вона не могла користуватися майном чоловіка. Виходячи заміж вдруге, вона могла користуватися майном загиблого чоловіка для виховання дітей від першого шлюбу, якщо це закріплено документами і дозволено судом (§139). Однак чоловік міг віддати дружину в рабство за борги або непослух, дружина ж і після його смерті залишалася залежною і

неспроможною (§141). У разі укладення шлюбу між жінкою низького суспільного стану з чоловіком більш високого дружина зберігала свій статус, і лише діти набували більш високий статус чоловіка (Закони Хаммурапі, §§175-176).

Жінки-жриці займали високий статус у суспільстві. В них було більше прав, ніж у звичайних жінок. За Законами Хаммурапі жриці мали право брати участь у діловому житті давньовавилонського суспільства (§40). Якщо ж жриці батько не залишив приданого, то після його смерті вона отримувала «частку як один спадкоємець», і «розпоряджалася нею, поки жива» (§180) [4, с. 168-169].

Статус наложниці був зовсім іншим. Вона успадковувала частку в майні свого батька лише в тому випадку, якщо він не видав її заміж або не забезпечив приданим. Жінка-наложниця в будинку чоловіка ніколи не прирівнювалася до дружини, навіть якщо народила йому дитину (Закони Хаммурапі, §145).

Водночас за законами Середньоасирійського царства, викладеними в Ашшурському суддебнику, можна відразу зробити висновок, що в Ассирії жінки були пригнічені ще більш жорстоко, ніж у Вавилонії. В Ашшурського суддебнику присвячено окрему таблицю А, в якій йде мова про регулювання подружніх взаємин, що є найкращою ілюстрацією становища, в якому перебувала тогочасна жінка.

Як і раніше, жінка вважалася власністю чоловіка. Вказувалося, що «...авілум може свою дружину бити, тягати її за волосся, проколювати вуха, провини його в тому немає» (Ашшурський суддебник, табл. А, §59), тобто чоловік мав право знущатися над дружиною в якості покарання за порушення [5, с. 154]. В певних випадках з дружинами, не кажучи вже про рабниць, можна було чинити ще жорстокіше: бити палицями, відрізати ніс, вуха, пальці, вирвати груди, обливати смолою. Такі покарання передбачалися, якщо жінка щось вкрала, якщо підняла руку на чоловіка, пошкодила його геніталії тощо (Ашшурський суддебник, табл. А, §§ 3,5,7,8,44). Можливо тому, суворість покарань і їх «відбитки» змусили ассирійських жінок закривати обличчя спеціальними покривалами в громадських місцях. Однак не всі були змушені закривати лице. Абсолютно в іншому становищі перебували повії і рабині. Їх мали пізнавати за непокритою головою. Якщо вільним жінкам, які були власністю чоловіка, не можна було ходити з непокритою, то повії навпаки мали відкривати свою зовнішність всім на показ, оскільки вони вважалися товаром, скористатися яким міг будь-хто. Повії і рабині, спіймані за носінням покривала, каралися биттям батогоми або обливанням голови смолою (табл. А, §40). Ассирійськими законами, хоч і слабко, захищалися тільки незаміжні дівчата. Згвалтування незаміжньої дівчини вважалася псуванням майна і каралося. Насильник мав одружитися на цій дівчині та заплатити штраф її батькові. Але якщо насильник був

одружений, то батько постраждалої дівчини забирав дружину гвалтівника в рабство (Ашшурський суддебник, табл. А, §55).

Найжахливішим злочином для жінки вважалася зрада. Чоловік мав право вбити зрадливу дружину. Коханця дружини так само могли стратити, але якщо дружина не представляла для чоловіка великої цінності, то коханця піддавали кастрації або просто калічили (Ашшурський суддебник, табл. А, §15). Переховування жінки, що втекла від чоловіка, каралося відрізанням вух (табл. А, §24). Розлучень в Ассирії не існувало.

Становище жінки в Давній Месопотамії в різні періоди історії та в різних державах дещо відрізнялось і дуже залежало від її соціального статусу. Хоча місце рабині, наложниці чи проститутки по різному вписувалося у тогочасне суспільство, їх об'єднували пригноблений стан і лише мінімальний юридичний захист. Проте в умовах суворого патріархату навіть «вільні» жінки не мали рівних прав з чоловіками, більше того формально перебували у їхній власності. З іншого боку, цей спосіб облаштування гендерних відносин був не випадковим. Передбачаючи для жінок традиційну роль матері та домогосподарки і позбавляючи їх здатності конкурувати на рівних з чоловіками, водночас забезпечувалися демографічна стійкість і стабільний економічний розвиток держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. «1. Суддебник Шульгі // Луговий О. М. Історія Стародавнього Сходу: навч.-метод. посіб. Частина I. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2020. С. 139-142.
2. Суддебник Ліпіт-Іштара // Шама О. І. Хрестоматія з історії Стародавнього Сходу: посібник для студентів історичного факультету. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. С. 117-119.
3. Суддебник з Ешнуни // Шама О. І. Хрестоматія з історії Стародавнього Сходу: посібник для студентів історичного факультету. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. С. 121-122.

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

МІСЦЕВИЙ РЕФЕРЕНДУМ В УКРАЇНІ:

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Стогова О.В.

к. політ. н., доцент кафедри ФЮКП ННІ права

Сумського державного університету

Відповідно до законодавства України в умовах воєнного стану вибори та референдуми не проводяться. Але суспільство має готувати інструменти для оперативного відновлення громадянських прав, повернення до демократичних засад місцевого самоврядування після війни. В умовах децентралізації публічної влади та реформи адміністративно-територіального устрою важливою є довіра громадян до місцевої влади. Така довіра може базуватися на партиципації, тобто залученості жителів до ухвалення рішень місцевого значення. А місцевий референдум є саме тією формою, що дає змогу залучити максимальну кількість учасників і водночас забезпечити їхню верифікацію, а отже, отримати максимально достовірне волевиявлення.

Актуальною проблемою є відсутність правового регулювання місцевих референдумів в Україні. Відмінність місцевого референдуму від інших форм локальної прямої демократії полягає в тому, що він є формою безпосереднього вирішення питань місцевого значення, має високу довіру громадян, а за умови чіткої регламентації процедур проведення й достатню легітимність.

Право ініціювання та проведення місцевого референдуму є конституційним правом громадян України та однією з найважливіших форм безпосереднього здійснення влади народом (що декларує стаття 5 Конституції України). Таким чином, розробка та законодавче закріплення механізму проведення місцевих референдумів є принципово важливими для України як правової держави. Конституційне право громадян на волевиявлення через референдуми закріплене у статтях 38, 69, 70, 72, 73, 74, 92, 106, 138, 143, 155, 156 Конституції України [1].

Перший в Україні (у Радянському Союзі також) місцевий референдум відбувся в Одесі 16 грудня 1990 року. Закон «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» [2], ще не був ухвалений, але у чинній на той момент Конституції Української СРСР 1978 року стаття

80 [3] передбачала, що найважливіші питання місцевого значення вирішуються на сесіях рад або виносяться ними на референдуми.

Посилаючись на цю норму, Одеська міська рада 22 листопада 1990 року затвердила Тимчасове положення про міський референдум і 16 грудня провела його. На розгляд учасників референдуму було винесено два питання: «Про закриття екологічно небезпечного виробництва Припортового заводу» та «Про утворення в Одесі вільної економічної зони». У голосуванні на референдумі взяли участь більше 450 тисяч або 59,6 % виборців міста Одеси, з яких за закриття Припортового заводу проголосувало 83,4 %, а за утворення вільної економічної зони — 93,8 %. У результаті в Одеському морському торговому порту була створена вільна економічна зона; а Припортовий завод модернізував своє шкідливе виробництво і вирішив частину соціальних проблем мешканців селища Нові Біляри, на території якого був розташований завод.

В Україні з 1991-го по 2012 рік було ініційовано майже 200 місцевих референдумів, при цьому удвічі більша кількість ініціатив щодо місцевого референдуму надходила від органів місцевого самоврядування, а не від жителів. Більшість з них були проведені, а рішення, винесені на голосування, схвалені. Невелика кількість референдумів була визнана недійсними або незаконними, також наявні випадки коли ухвалені рішення не виконувалися [4]. Тобто практику застосування місцевих референдумів як інструменту локальної демократії можна вважати цілком успішною. Співвідношення ухвалених рішень до відхилених достатньо високе: 92 % рішень, винесених на референдум, було схвалено, тоді як лише 8% — відхилені. Важливо зазначити, що тільки 3,5 % (з 8 %) референдумів визнано недійсними через нижчу від закріпленої законом мінімальну явку виборців (становила менше 50 % від зареєстрованих виборців). Тобто участь громадян була доволі високою, а поставлені питання актуальними. Більшість референдумів стосувалися адміністративно-територіальних питань (32 %), назв населених пунктів (26 %) та організаційних питань (20 %).

Однак варто згадати й референдуми поза межами закону. Яскравими прикладами є незаконні ініціативи щодо використання російської мови поряд із державною: 1994 року така ініціатива була в Донецькій області, 2002-го — в Харкові, трохи пізніше, 2006-го, — в АР Крим.

Проте варто зазначити, що проведення місцевого референдуму не завжди підтверджується міжнародною практикою: не проводяться місцеві референдуми в таких країнах, як Бельгія, Люксембург, Італія, Португалія, Фінляндія та Швеція.

3 липня 1991 року, ще до проголошення 24 серпня 1991 року Акту незалежності України, було ухвалено Закон «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» (№ 1286-ХІІ) [2]. Відповідно до цього Закону в Україні було проведено два всеукраїнських референдуми.

1 грудня 1991 року перший всеукраїнський референдум легітимізував Акт проголошення незалежності України. Другий всеукраїнський референдум відбувся 16 квітня 2000 року, на ньому розглядалися питання скасування депутатської недоторканності, скорочення загальної кількості народних депутатів з 450 до 300 та створення двопалатного парламенту. Поставлені питання отримали підтримку більшості виборців України, але Верховна Рада не втілила в життя результати референдуму, посилаючись на його консультативний статус.

Стаття 38 Конституції України гарантує право громадян «брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах» [3], однак із втратою чинності Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» 1991 [2] та набуттям чинності Закону України «Про всеукраїнський референдум» 2012 року [5] зникає законодавчо закріплений механізм ініціювання та проведення місцевих референдумів.

З 2014 року в Україні регіональна політика держави спрямована на децентралізацію та дерегуляцію публічної влади, що передбачає розширення прав громадян на участь у вирішенні питань місцевого значення, в тому числі шляхом ініціювання та проведення місцевих референдумів. Однак, відсутня законодавча база врегулювання механізму проведення місцевих референдумів. В 2015 році було зареєстровано 4 законопроекти, якими має регулюватися цей механізм: проект Закону України «Про всеукраїнський референдум» № 2145а від 23.06.2015, «Про місцевий референдум» (№ 2145а-1 від 03.07.2015, 2145а2 від 06.07.2015, 2145а-3 від 08.07.2015).

У вересні 2019 року у Верховній Раді України був зареєстрований ще один проект закону «Про місцевий референдум» (реєстраційний номер 1221). Як зазначено в пояснювальній записці до нього: «у процесі роботи над законопроектом бралися до уваги концепції проектів законів про місцевий референдум, зареєстровані у Верховній Раді України попередніх скликань, відповідні правові позиції Конституційного суду України, положення Європейської хартії місцевого самоврядування, а також міжнародні стандарти та рекомендації міжнародних інституцій, зокрема «Про референдуми і громадські ініціативи на місцевому рівні» (1996), «Про участь громадян у місцевому публічному житті» (2001), «Референдуми: на шляху до вироблення належної практики в Європі» (2005), «Про Кодекс належної практики щодо референдумів» (2007) та ін.» .

У першій статті законопроекту міститься тлумачення терміну «місцевий референдум»: він «є формою самостійного вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого голосування». Отже, законодавець пропонує впровадити таку форму прямої демократії, як референдум, виключно для застосування на рівні територіальної громади. Відповідно місцевий референдум не може застосовуватися на регіональному та субрегіональному рівнях.

19 травня 2021 року 112 народних депутатів України внесли до Верховної ради законопроект «Про місцевий референдум» (реєстраційний номер 5512 від 19 травня 2021 р.) [6]. У лютому 2022 року цей законопроект отримав схвальну оцінку Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія), яка спільно з Бюро демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ проаналізувала відповідність змісту та процесу підготовки законопроекту міжнародним та європейським стандартам прямої демократії. Венеційська комісія та БДПІЛ особливо відзначили активну громадську дискусію на етапі підготовки законопроекту, так у період з червня по жовтень 2021 року було проведено 96 регіональних консультацій з організаціями громадянського суспільства та іншими зацікавленими сторонами.

Одним із передвиборних гасел чинного Президента було затвердження народовладдя в Україні, елементом якого є референдум як загальнонаціональний, так і місцевий. Якщо закон про всеукраїнський референдум було ухвалено ще в січні 2021 року [7], то законопроект про місцевий референдум досі знаходиться на етапі розгляду відповідним Комітетом та очікує свого ухвалення Парламентом з травня 2021 року [6].

Процес підготовки та проведення місцевого референдуму потребує прийняття профільного закону. По-перше, це чітка регламентація процедури, що мінімізує ризики маніпуляцій. По-друге, можливість судового оскарження порушень норм закону. По-третє, закон визначає предмет референдуму та питання, які не можуть бути винесені на місцевий референдум.

Наприклад, не можуть бути предметом місцевого референдуму питання, що є предметом всеукраїнського референдуму, а також ті, що суперечать положенням Конституції та законів України. Виправданим обмеженням є заборона винесення на місцевий референдум питань, пов'язаних із ліквідацією незалежності України, порушенням державного суверенітету й територіальної цілісності України, створенням загрози для національної безпеки України, розпалюванням міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі.

Можна зробити висновок, що наявність закону, що регламентує проведення місцевого референдуму має більше позитивних сторін, ніж ризиків. Тому положення законопроекту № 5512 мають пройти експертизу та широке громадське обговорення, аби було створено якісне організаційно-правове підґрунтя для застосування місцевих референдумів в Україні без ризиків для територіальних громад і держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Закон України: Про всеукраїнський та місцеві референдуми від 3 липня 1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-12#Text>

3. Конституція УРСР від 20 квітня 1978 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09/ed19780420#Text>.

4. Громадська експертна доповідь у форматі Shadow Report «Досвід застосування місцевого референдуму в Україні як складової місцевої демократії». Київ, 2016. URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/pdfjoiner.pdf>

5. Закон України : Про всеукраїнський референдум від 6 листопада 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5475-17#Text>

6. Про місцевий референдум: проект Закону України від 19 травня 2021 р. № 5512. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/721313>

7. Закон України: Про всеукраїнський референдум від 26 січня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Невесенко А.В.

Студентка IV курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Плотнікова М. В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного, європейського права

та порівняльного правознавства ННІ Права

Сумського державного університету

Загальновідомо, що міжнародне право гарантує людині право на справедливий судовий розгляд. На сьогоднішній день існує багато міжнародних договорів на державних рівнях, що направляються на захист осіб як у мирний час, так і під час збройних конфліктів, що, на сьогоднішній день, є актуальним для України. Так, Загальна декларація прав людини [1] в статті 10 гарантує кожній людині, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, право, на основі повної рівності, на розгляд справи прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним судом.

Базовим елементом національної правової системи України, який зазнає первинних перетворень, є право як окрема підсистема, що залучається до процесів соціальних змін, підтримання соціального порядку, вирішення конфліктів, самоорганізації суспільства [2, с. 32]. З техніко-юридичної точки зору, право змінюється шляхом внесення змін у чинне законодавство прийнятими новими нормативними актами, нормативним (нормотворчим) забезпеченням впровадження у правову систему нових інститутів. У контексті інноваційних змін правової системи, які слід сприймати як гарантії поглиблення процесів європейської інтеграції, удосконалення якості роботи державно-владних інституцій та, зокрема, судів має первинне значення [3, с. 62].

Слід наголосити на тому, що усі конституційні державні інституції повинні виконувати свою роботу, незалежно від зовнішніх впливів. Ба більше, у разі загрози цілісності держави вони зобов'язані унеможливити такі наслідки, продовжуючи працювати на захист громадян країни. Безперечно, саме на державні інституції покладається відповідальність за прийняття зважених рішень, а також проведення ними зважених керівних дій.

Загальновідомо, що правосуддя в Україні можуть здійснювати виключно суди, а отже, наділення цими повноваженнями інших органів забороняється. Такі положення передбачені у ст. 124 Конституції України. Змін цих положень для правового режиму воєнного стану основний закон держави не передбачає. Окрім цього, в Україні неможливе створення спеціальних чи надзвичайних судів (ст. 125 Конституції України). Таким чином, кожен орган державної влади, включаючи судову, є незамінним у системі існування держави, особливо важливим є їх співпраця і зважені рішення у період воєнного стану.

Закон, який визначає засади організації судової влади містить окремі положення щодо реалізації правосуддя у надзвичайних умовах. Так, у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [4] дозволяється змінювати територіальну підсудність судових справ (ч. 7 ст. 147), особливості відрядження суддів для здійснення правосуддя (абз. 2 ч. 1 ст. 55), особливості ухвалення рішень за відсутності повноваженого складу Вищої ради правосуддя (п. 55 Розділу XII), організаційні повноваження Голови Верховного Суду (п. 56 Розділу XII). Зазначені положення були включені до цього Закону після запровадження режиму воєнного стану, таким чином законодавець відреагував на виклики часу, розуміючи обов'язок держави виконувати міжнародні зобов'язання України щодо реалізації прав людини.

Основні положення щодо наслідків запровадження режиму воєнного стану містить спеціальне законодавство. Аналізуючи Законі України «Про правовий режим воєнного стану» [5], а саме статтю 1, ми можемо сказати, що воєнний стан у будь-якому випадку тягне за собою обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина задля її ж

безпеки. В той же час, слід розуміти межі цих обмежень, аби не породжувати свавілля та зловживання владою. Першочерговою гарантією таких меж залишається верховенство права, згідно з яким доступ до усіх форм судочинства у безперешкодному, справедливому, публічному та незалежному форматі, особливо в умовах воєнного стану, має залишатися найважливішим фактором його діяння. Натомість, створення надзвичайних чи особливих судів, а також скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства, як уже вище зазначалося, не дозволяється. Але зауважимо, що, за необхідності, можлива зміна територіальної підсудності судових справ або ж місцезнаходження суддів в установленому законом порядку.

Реагуючи на виклики часу, для забезпечення безпеки судового процесу для усіх його учасників, Рада суддів України видала такі рекомендації щодо проведення засідань та роботи суду загалом в умовах воєнного стану. Серед основних слід навести такі: 1) при визначенні умов роботи суду у воєнний час, керуватися реальною поточною обстановкою, що склалася в регіоні; 2) у випадку загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів оперативно приймати рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом до усунення обставин, які зумовили припинення розгляду справ. Інформувати про такі рішення оперативні штаби, Верховний Суд, Раду суддів України, ДСА України; 3) по можливості відкладати розгляд справ (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду, зважати на те, що велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи тощо [6]. Та все ж, в умовах сьогодення навіть це не допоможе повністю убезпечити життя учасників судового процесу, що породжує певну недовіру суспільства до судової влади. Більшість фахівців у цьому випадку наголошують на необхідності переходу на дистанційну форму судочинства, практика якої вже проводилась під час пандемії COVID-19.

Право людини на доступ до правосуддя передбачає можливість особи звернутися до суду, при цьому судовий процес потребує неодноразової комунікації, обміну документами тощо. На сьогодні також існує велика проблема щодо комунікації із судом, що, знову ж таки, спровоковано умовами воєнного стану. Задля вирішення цих проблем було створено підсистему «Електронний суд», яка надає широкий спектр можливостей для учасників суду, зокрема можливість подавати документи, отримувати сповіщення про виклики на судовий процес у електронній формі, мати змогу ознайомитись із етапами судового розгляду або ж отримувати рішення суду на пошту. Безперечно, такі нововведення тягнуть за собою зміни у чинному законодавстві, але вони, на мою думку, необхідні для безпеки як працівників суду, так і громадян, які звернулися до нього.

Окрім цього, важливим питанням залишається збереження цілісності наявної документації. 13.03.2022 р. Голова Верховного Суду видав розпорядження [7], яким встановлені рекомендації судам першої та апеляційної інстанції на випадок захоплення населеного пункту та/або суду чи безпосередньої загрози його захоплення. Рекомендації стосуються організації евакуації з приміщень судів; вивезення справ, серверів, бухгалтерських документів; знищення документів, які містять державну таємницю тощо.

Згадавши про обмеження прав в умовах воєнного стану слід сказати, що в національному законодавстві визначається права людини, які не можуть бути обмежені. І Україна, як демократична країна, робить усе для того, аби забезпечити законність будь-яких можливих обмежень. Таким чином, на період воєнного стану, повністю вільний та прозорий доступ до політичної влади значно зростає. У Законі України «Про правовий режим воєнного стану» [5], у статті 19 сказано, що в умовах воєнного стану забороняються: зміна Конституції України; зміна Конституції Автономної Республіки Крим; проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування; проведення всеукраїнських та місцевих референдумів; проведення страйків, масових зібрань та акцій.

Таким чином, слід сказати що судочинство в Україні продовжується навіть в умовах воєнного стану. Судова система змогла об'єднати свої зусилля задля досягнення спільної мети та укріплення довіри до суду навіть у такий складний для держави час. Активно використовується міжнародний досвід для побудови кращої системи судочинства в умовах постійних повітряних тривог, обстрілів та відключень світла. Безперечно, держава проходить складний етап у перебудові внутрішніх процесів, але наявні кроки, які поступово виконуються, на мою думку, зможуть привести до стабільності, безпеки та законності роботи судів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

2. Бринцев В.Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади: монографія. Харків: Право, 2010. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2011/Brincev_2010.pdf.

3. Передрій О. С. Проблематика реформування вітчизняної судової системи в умовах активізації європейської інтеграції України (теоретико-правовий аспект). Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. Серія ПРАВО. Випуск 72: частина 1. С. 61–66. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/266761/262756>.

4.Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> .

5.Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> .

6.Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану: Рада суддів України. 02.03.2022 р. URL: <http://surl.li/ddqxn> .

7.Розпорядженням Голови Верховного Суду від 13 березня 2022 року № 6/0/9-22. URL:https://oda.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/rozp_6_VC_13_03_22.pdf .

СЕКЦІЯ 3

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ПІДТРИМЦІ ЗАГАЛЬНОГО МИРУ ТА БЕЗПЕКИ

Горіченко С. О.

Студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Денисенко С. І.

к.ю.н., доцент, старший викладач кафедри МЄППП ННІ права

Сумського державного університету

У сучасному світі міжнародне право відіграє ключову роль у забезпеченні миру та безпеки у світі. Воно створює правову основу для регулювання взаємовідносин між державами та іншими суб'єктами міжнародних відносин, сприяючи стабільності, справедливості та запобіганню конфліктам.

Загалом, міжнародне право – це сукупність правових норм і принципів, що регулюють відносини між суверенними державами, міжнародними організаціями, а також іншими суб'єктами міжнародних відносин. Воно забезпечує правову основу для мирного співіснування, співпраці та взаємодії на глобальному рівні.

Питання безпеки та миру займає чи не найважливіше місце в сучасному міжнародному праві. Це досить проблематична категорія, яка в останні десятиріччя набула особливого значення. Якщо раніше держави були спроможні захистити себе від зовнішнього посягання за рахунок нарощення власного військового потенціалу, то на сучасному етапі, коли спостерігається значний прогрес у розвитку військових технологій, навіть країни з найбільш потужним озброєнням є вразливими перед загрозою нанесення потужних ударів. Стало зрозуміло, що військові засоби відходять на другий план у забезпеченні захисту держави, поступаючись засобам політичного і міжнародно-правового характеру. Саме цей аспект змусив міжнародне співтовариство замислитися та спрямувати всі свої сили на дипломатичне забезпечення міжнародної безпеки [1].

Тітко Е. В. вважає, що поняття права міжнародної безпеки, у широкому значенні – це комплекс загальноновизнаних спеціальних принципів і норм, спрямованих на підтримання

миру й міжнародної безпеки, запобігання актам агресії; у вузькому значенні це – сукупність загальноприйнятних принципів і норм, що передбачають забезпечення військово-політичної безпеки держав, запобігання виникненню воєн і збройних конфліктів [2, с. 132].

На думку Васильєва Г. Ю., головними способами забезпечення міжнародної безпеки є:

- двосторонні договори про забезпечення взаємної безпеки між зацікавленими країнами;
- об'єднання держав в багатосторонні союзи;
- створення та участь у всесвітніх міжнародних організаціях, регіональних інститутах та структурах для підтримання міжнародної безпеки;
- демілітаризація, демократизація та гуманізація міжнародного політичного порядку, встановлення верховенства права в міжнародних відносинах [3, с. 158].

Питання підтримання миру та встановлення безпеки набуло важливого значення з утворенням відповідної організації регіонального значення на підставі Північноатлантичного договору від 1949 року. Відповідно до положень останнього, сторони, вирішивши об'єднати свої зусилля для здійснення колективної оборони та підтримання миру і безпеки в Північноатлантичному регіоні, зобов'язалися сприяти подальшому розвитку дружніх відносин, зміцнювати свої незалежні інституції, створювати умови для забезпечення стабільності й добробуту, усувати конфлікти у своїй зовнішній економічній політиці та сприяти економічному співробітництву між окремими або між усіма учасниками договору [2, с. 135].

Як вже зазначалося, міжнародне право є ключовим інструментом для підтримання миру і безпеки в глобальному масштабі. Воно забезпечує правову основу для регулювання взаємовідносин між державами та іншими суб'єктами міжнародних відносин. До основних аспектів підтримки миру і безпеки в аспекті міжнародного права, можна віднести наступні.

По-перше, це забезпечення норм і принципів мирного співіснування. Загалом, основні принципи міжнародного права, закріплені у Статуті ООН, включають суверенну рівність держав, незастосування сили, повагу до територіальної цілісності та політичної незалежності держав. Ці принципи забезпечують правову основу для мирного співіснування. Також, важливо зазначити, що Відповідно до частини 4 статті 2 Статуту ООН, держави повинні утримуватися від погрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави.

По-друге, у системі міжнародного права існують механізми мирного вирішення спорів. До таких механізмів можна віднести:

1. Міжнародний Суд ООН. Цей судовий орган ООН розглядає правові спори між державами та надає консультативні висновки з правових питань. Це сприяє вирішенню конфліктів мирним шляхом.

2. Арбітраж і медіація. Держави можуть звертатися до арбітражу або медіації для вирішення спорів, що сприяє уникненню ескалації конфліктів.

3. Дипломатичні засоби. Вони включають переговори, добрі послуги, примирення, які допомагають державам досягати взаєморозуміння і вирішувати конфлікти без застосування сили.

По-третє, важливим аспектом є захист прав людини та міжнародне гуманітарне право. Документи, такі як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, забезпечують захист основних прав і свобод людей, що сприяє стабільності та мирному співіснуванню. Також міжнародне гуманітарне право регулює ведення збройних конфліктів, захищає цивільне населення, поранених і військовополонених. Женевські конвенції та їх додаткові протоколи є основними документами в цій сфері.

Деякі вчені глибоко переконані, що незважаючи на досить високий розвиток, наука міжнародного права часто показує свою неготовність до вирішення серйозних питань, які постали перед нею. Варто констатувати, що на сучасному етапі існує досить багато держав з ядерним озброєнням, відмовлятися від якого вони не мають наміру. Цей факт може свідчити про те, що ядерна зброя залишається досить важливим та ефективним засобом забезпечення безпеки держави, що дуже прикро визнавати. Політика міжнародного співтовариства спрямована на відмову від ядерної зброї, що повинно підвищити рівень міжнародної безпеки. Насамперед, необхідно створити принципово нові засоби забезпечення міжнародної безпеки, але виключно мирного характеру, які попереджуватимуть збройні конфлікти, а не вирішувати їх постфактум, що автоматично гарантуватиме повну безпеку світової спільноти та, відповідно, максимально мінімізує необхідність у ядерній зброї [1].

Отже, з вищенаведеного можна зробити наступні висновки. Міжнародне право виконує важливу функцію у підтриманні загального миру та безпеки через створення правових рамок, які сприяють мирному вирішенню спорів, захисту прав людини, регулюванню використання сили, забезпеченню міжнародного правосуддя та сприянню економічному розвитку. Ці механізми допомагають запобігати конфліктам, забезпечують стабільність і сприяють співпраці на глобальному рівні.

Міжнародне право забезпечує основні правові принципи, такі як суверенна рівність держав, незастосування сили, повага до територіальної цілісності та політичної незалежності, що сприяє мирному співіснуванню держав. Воно надає різні механізми для

мирного вирішення спорів, включаючи Міжнародний Суд ООН, арбітраж, медіацію та дипломатичні засоби. Це допомагає уникати ескалації конфліктів та зберігати стабільність.

Статут ООН регулює використання сили в міжнародних відносинах, дозволяючи її застосування лише у випадках самооборони або за рішенням Ради Безпеки ООН, що сприяє запобіганню агресії та війнам. В свою чергу міжнародні договори та конвенції захищають основні права і свободи людини, що є ключовими для забезпечення справедливості та стабільності у світі. Міжнародне гуманітарне право захищає жертв збройних конфліктів. Міжнародні суди та трибунали, такі як Міжнародний кримінальний суд, забезпечують покарання за серйозні міжнародні злочини, запобігаючи безкарності та сприяючи встановленню справедливості.

Міжнародне економічне право та діяльність міжнародних фінансових інституцій сприяють економічній стабільності та розвитку, зменшуючи ризики соціальних конфліктів та сприяючи глобальному миру. Організація Об'єднаних Націй та регіональні організації виконують важливі функції у підтриманні міжнародного миру та безпеки через механізми колективної безпеки, миротворчі операції та співпрацю.

Міжнародне право є незамінним інструментом для підтримки миру та безпеки у світі. Воно встановлює правові норми та механізми, що сприяють мирному співіснуванню держав, захисту прав людини, регулюванню використання сили, забезпеченню міжнародного правосуддя та економічному розвитку. Завдяки міжнародному праву можливо запобігати конфліктам, забезпечувати стабільність і сприяти співпраці на глобальному рівні, що є основою для досягнення тривалого миру і безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Забезпечення міжнародної безпеки міжнародноправовими засобами. Видавничий дім "Інтернаука" / Internauka. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15450766602023.pdf> (дата звернення: 12.05.2024).
2. Тітко Е. В. Національна та міжнародна безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. Філософські та методологічні проблеми права. 2016. № 2. С. 126–138.
3. Васильєв Г. Ю. Підтримка міжнародної безпеки – глобальна проблема людства. Вісник національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2014. № 2. С. 155–166.

СПЕЦИФІКА СПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ЗАБОРОНИ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Горобець Н. С.

*доктор філософії з права, старша викладачка кафедри АППФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Жогло В. В.

*студентка V курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Дискримінація суттєво впливає на нормальне життя осіб, яких дискримінують, і це не в позитивну сторону. Тому цілком зрозуміло те, що для того щоб досягти балансу у суспільстві та підтримувати захист основних свобод громадян держави мають забезпечити певні гарантії за якими кожен зможе мати рівні можливості у всіх сферах життя. Як показує практика законодавство більшості країн містить антидискримінаційні заходи. Але важливою нормою на яку посилаються особи, що зазнали дискримінаційних дій чи ставлення для захисту свого порушеного права до суду є ст. 14 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), яка закріплює наступне: «Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою» [14].

З вказаного очевидно, що відповідна стаття гарантує рівні можливості у користуванні правами закріпленими Конвенцією, тобто захищає людину від несприятливого ставлення та дискримінаційних дій.

Якщо більш детально трактувати зміст ст. 14 Конвенції, то необхідно зауважити наступне: по-перше, вказана стаття при судовому розгляді поєднується з іншою статтею Конвенції, яка гарантує першочергове право, яке зазнало дискримінаційного ставлення, але при відсутності останнього «блага» все рівно суд продовжує розгляд; по-друге, гарантії Конвенції можуть поширюватися за рамки закріплених положень певної статті: головне, щоб факти справи належали до відносин, які охоплюються сферами життя людей прописаних у цьому акті [3].

Якщо наводити конкретну практику ЄСПЛ за ст. 14 Конвенції, то можна відмітити справу (*Zarb Adami v. Malta*), де скарга була пов'язана зі статевою дискримінацією на тій підставі, що до суду присяжних викликалося непропорційно більше чоловіків.

Статтею 4(2) Конвенції встановлено заборону примусової праці. Разом із тим у ст. 4(3)(d) закріплено, що поняття «примусова праця» не передбачає виконання «нормальних

громадянських обов'язків». Рішення ЄСПЛ з цього приводу було таким: хоча «нормальні громадянські обов'язки» не становлять предмет регулювання цієї статті, факти справи потрапляють до сфери дії цього права. Тобто суд мав на увазі, що «нормальні громадянські обов'язки» можуть змінитися на «ненормальні», якщо їх виконання відбуватиметься у дискримінаційний спосіб [15; 16].

Водночас деякі сфери життя та загалом законодавства різних країн-членів ЄС не завжди збігаються з положеннями Конвенції, тому був прийнятий додатковий Протокол № 12, який розширює сфери дії застосування гарантованого права. Загалом у пояснювальній доповіді Ради Європи зазначено, що Протокол № 12 стосується заборони дискримінації у здійсненні будь-якого права, що: спеціально гарантовано особі на підставі положень національного законодавства; може бути виведене з чіткого обов'язку державного органу на підставі положень національного законодавства; виконується державним органом у процесі виконання ним дискреційних повноважень; відбувається у формі будь-якої іншої дії чи бездіяльності з боку державного органу [16; 17].

Підтвердженням вказаного є справа «Carson and Others v. UK», у якій заявники скаржилися на те, що не могли отримати підвищену урядом пенсію, на відміну від пенсіонерів, які проживають на території Сполученого Королівства або однієї з країн, що має зі Сполученим Королівством взаємні домовленості у цій сфері, адже проживали в іншому місці. В своєму рішенні ЄСПЛ зазначив наступне: «хоча Конвенція не створює права на соціальну допомогу чи пенсійні виплати, якщо держава сама встановлює таке право, то виникає матеріальний інтерес, що отримує захист на підставі положень статті 1 Протоколу № 1» [18].

Очевидно, що дискримінація виникає з різних підстав: вік, сексуальна орієнтація, мова, національність, зовнішність, віросповідання та інше. Оскільки справ пов'язаних із дискримінаційними діями над особами велика кількість необхідно навести найбільш цікаві з них.

Наприклад, у справі «Маймулахін та Марків проти України» заявники посилалися на те, що порівняно з гетеро парами вони зазнають дискримінації з боку законодавства держави, у якій не передбачено визнання відповідних відносин або інших альтернатив, що мають таке ж вагоме значення як шлюб. У процесі розгляду справи уряд визнав, що такі пари не мають ніякої можливості врегулювати свої відносини як подружжя, крім певних майнових аспектів, але лише як приватні особи, які є сторонами цивільної угоди. Проте ЄСПЛ зробив висновок, що «такі приватні договірні угоди не можуть вважатися такими, що надають подружжю визнання та необхідний захист, оскільки вони мають обмежену сферу дії та не забезпечують деякі основні потреби, які є фундаментальними для регулювання відносин між подружжям».

Перед тим як винести своє рішення ЄСПЛ також взяв до уваги те, що майже 30 держав-учасниць Ради Європи визнають одностатеві шлюби. Тому необґрунтована відмова заявникам як одностатевій парі у правовому визнанні та захисті будь-якої форми, порівняно з різностатевими парами, є дискримінацію заявників за ознакою сексуальної орієнтації. Відповідно, ЄСПЛ було встановлено порушення Україною статей 8 та 14 Конвенції, а кожному із заявників присуджено 5 000 євро компенсації [19].

Також хотілося б зазначити ще одну справу «G.L. проти Італії». Відповідно до скарги заявниця, яка мала аутизм, не змогла отримати передбачену законом Італії спеціалізовану допомогу за навчанням. ЄСПЛ зробив висновок, що заявниця не змогла продовжувати відвідування початкової школи за умов, рівноцінних умовам, якими користуються інші учні, що не потребують певних умов. І ця різниця у ставленні зумовлена її інвалідністю. Згідно зі ст. 15 Європейської соціальної хартії держави зобов'язані «сприяти повній соціальній інтеграції й участі у житті суспільства (осіб із особливими потребами), зокрема через засоби, які включають у себе технічну допомогу, спрямовану на подолання бар'єрів у спілкуванні та мобільності. ЄСПЛ констатував порушення ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 2 Протоколу № 1 до цієї Конвенції [20].

Втім не у всіх справах ЄСПЛ констатує встановлює порушення ст. 14 Конвенції. Однією з таких справ є Бельгійська справа про мови, де заявники скаржилися щодо права на освіту дітей на рідній мові. Ця справа була пов'язана з мовною уніфікацією різних регіонів Бельгії, яка призвела до того, що представники франкомовної меншості у фламандських регіонах втратили можливість навчатися французькою мовою. Хоча у справі ставилося питання про мовну дискримінацію за шести ознаками, ЄСПЛ визнав порушення лише за однією з них, пов'язаною з місцем проживання, а не з рідною мовою. Обґрунтування ЄСПЛ було таким, що неможливо гарантувати освіту у різних місцях країни двома мовами і якщо заявників щось не влаштовує, то вони можуть відправити своїх дітей до приватних шкіл [21].

Підсумовуючи вищезазначене можна дійти до висновку, що ЄСПЛ має досить вагому кількість цікавих кейсів пов'язаних з дискримінацією за різними ознаками. Водночас стаття 14 Конвенції застосовується майже завжди у поєднанні з іншими статтями, що гарантують різні права при реалізації яких особи зазнали дискримінації. Крім вказаної статті важлива роль у запобіганні обмеженню прав людини за різними ознаками належить Протоколу № 12, який розширює сфери застосування антидискримінаційного захисту порушених прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Агенція Європейського Союзу з питань основоположних прав Європейський суд з прав людини, Рада Європи. Посібник з європейського антидискримінаційного права. 2013. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/handbook_non_discri_law_ukr

3. Справа «Зарб Адамі проти Мальти» (Zarb Adami v. Malta) : Рішення ЄСПЛ від 20.06.2006 р. № 17209/02. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-69650>.

4. Регіональне відділення Секретаріату Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини при Північно-Східному міжрегіональному управлінні Міністерства юстиції (м. Суми). Урок 33: особливості застосування статті 14 «Заборона дискримінації» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколу № 12 до Конвенції. URL: <https://www.sumyjust.gov.ua/urok-33-osoblyvosti-zastosuvannya-statti-14-zaborona-dyskry-minacziyi-konvencziyi-pro-zahyst-prav-lyudyny-i-osnovopolozhnyh-svobod-ta-protokolu-12-do-konvencziyi/>.

5. Протокол Ради Європи № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ETS N 177) від 04.11.2000 р. № 12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_537#Text.

6. Справа «Карсон та інші проти Сполученого Королівства» (Carson and Others v. UK) : Рішення ЄСПЛ від 16.03.2010 р. № 42184/05. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-89309>.

7. Справа «Маймулахін і Марків проти України» : Рішення ЄСПЛ від 01.06.2023 р. № 75135/14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i96#Text.

8. Case of G.L. v. Italy : Decision of the European Court of Human Rights 10.09.2020 № 59751/15. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-204685%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-204685%22]}).

9. Case ‘relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium’ v. Belgium) (№ 1474/62 et al.) : Decision of the European Court of Human Rights 23.07.1968. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-57525>.

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ В ДІЯЛЬНОСТІ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Денисенко С. І.

*к.ю.н., доцент, старший викладач, кафедри міжнародного,
європейського права та порівняльного правознавства ННІ права*

Україна як суб'єкт міжнародних митних правовідносин бере активну участь у впровадженні міжнародних стандартів діяльності митних служб. Першим кроком України у напрямку імплементації міжнародних стандартів діяльності митних служб є її приєднання до Всесвітньої митної організації (згідно із Постановою Верховної Ради України «Про приєднання України до Конвенції про створення Ради Митного Співробітництва 1950р.» від 19.06.1992 р. № 2479-XXII), що стало стимулом для приєднання до міжнародних договорів і відповідних рішень у цій сфері. [1]

Так, відповідно до Закону України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур у зміненій редакції згідно з Додатком I до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур» від 05.10.2006 р. № 227-V Україна приєдналася до зазначеної конвенції, але для усунення певних процедурних невідповідностей 15.02.2011 р. Верховною Радою України до цього Закону були внесені зміни, які остаточно усунули перешкоди у наданні Україні повноцінного статусу договірної сторони оновленої Кіотської конвенції. Остаточно конвенція набула чинності для України з 15.09.2011р.[2]

Оновлена Кіотська конвенція зобов'язує Україну застосовувати однакові міжнародні стандарти в роботі митних служб, у спрощенні та автоматизації митних процедур, а також передбачає перехід на використання електронних документів і створення електронних систем «єдиного вікна» (стандартне правило 7.2 розділу 7 Загального додатка оновленої Кіотської конвенції).

Необхідно також зазначити, що Україна як суб'єкт міжнародних відносин, є членом інших міжнародних договорів які стосуються митної діяльності, які розроблені ВМО, наприклад таких як Стамбульська конвенція про тимчасове ввезення (Україна приєдналася у 2004 р.) [3] та ін.

Другим значним кроком у напрямку імплементації міжнародних стандартів діяльності митних служб є вступ України до СОТ. Верховною Радою України 10 квітня 2008р. було прийнято Закон України «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі» № 250-VI. Згідно з процедурами СОТ із 16 травня 2008 р. Україна набула повноправного членства у цій міжнародній організації [4].

Із вступом до СОТ Україна стала повноправним учасником міжнародної торгівлі, що має дотримуватися певних правил, які у т. ч. стосуються і митних питань. Так, наприклад, при нарахуванні митних платежів на товари, що ввозяться на митну територію України, митна оцінка товару повинна відповідати вимогам ст. VII ГАТТ тощо.

Необхідно також зазначити, що з 1998 р. в Україні діяла «Стратегія її інтеграції до Європейського Союзу». Основною метою цього національного нормативно-правового акта є забезпечення входження нашої держави до європейського політичного, інформаційного, економічного і правового простору. Одним з напрямів інтеграційного процесу є адаптація законодавства України до законодавства ЄС, яка, зокрема, передбачає поступове наближення вітчизняних нормативно-правових актів до європейських стандартів, у тому числі й у сфері митної діяльності [5].

Продовжуючи шлях до європейської інтеграції, у листопаді 2009 р. між Україною та ЄС була укладена угода під назвою «Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію» [6]. Цей двосторонній міжнародний договір містить перелік реформ, які повинна була провести Україна, співпрацюючи з ЄС, на шляху до укладання Угоди про асоціацію. Так, наприклад, у цій Угоді зазначається, що сторони будуть приділяти особливу увагу співробітництву і подальшому розвитку митного законодавства України та його імплементаційних положень відповідно до міжнародних інструментів та стандартів, які стосуються митної сфери й міжнародної торгівлі, включаючи ті, які розроблені ЄС, ВМО (зокрема, оновлена Кіотська Конвенція), СОТ, ООН.

З 2007 р. Україна вела переговорний процес, який складався з 21-го раунду переговорів, метою якого було підписання Угоди про асоціацію України та ЄС на заміну Угоди про партнерство та співробітництво [7]. Політичну частину Угоди про асоціацію Україна – ЄС було підписано 21.03.2014 р. Економічну частину угоди було підписано 27.06.2014 р. [8].

Розділ 4 Угоди про асоціацію України та ЄС охоплює такі важливі питання у митній сфері як: національний режим та доступ товарів на ринки; технічні бар'єри у торгівлі; сприяння торгівлі і співробітництво в митній сфері; правила походження товарів; рух капіталів і платежів тощо. В даному розділі також мова йде про встановлення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ), яка набрала чинності 31 грудня 2015 року. Необхідно відмітити, що українськими законодавцями також постійно ведеться робота з приведення національного митного законодавства у відповідність до глави 5 «Митні питання та сприяння торгівлі» Угоди про асоціацію України та ЄС. Вважаємо, що за всі роки незалежності України підписання цієї Угоди стало найбільш значним кроком у сфері наближення національного митного законодавства до європейських стандартів.

Треба зазначити, що європейські стандарти митної діяльності є дуже корисними для України, як країни-кандидата до ЄС. На даний час, «митні прототипи» (customs blueprints) являються мінімальними стандартами для митних служб, що спрямовані на розвиток і реалізацію механізму спрощення процедур торгівлі та для зменшення витрат, інформації,

документації та часу, необхідного для митних формальностей. Даний документ був опублікований в 1998 році. У 2007 році оновлені «Митні прототипи» (customs blueprints) стали точним відображенням нових викликів і задач, з якими стикається і які покликана вирішувати митниця ЄС в новому столітті.[9]

Згідно нової редакції митних стандартів митні служби країн-членів ЄС, а також країн-кандидатів в ЄС, повинні виконувати свої функції у відповідності з наступними критеріями : прозора, комплексна та ефективна система митного законодавства; ефективна система управління персоналом; справедливе, чесне та неупереджене виконання службових обов'язків; постійне навчання та підвищення кваліфікації; швидкий та зрозумілий обмін інформацією між персоналом та зацікавленими особами; ефективна оцінка та збір митних платежів; максимальне застосування заходів щодо скорочення вартості, часу та вимог щодо документації під час митних формальностей; забезпечення заходів безпеки по всьому ланцюгу поставок товарів; створення ефективної системи управління ризиками під час митного контролю; ефективний та результативний митний контроль на кордонах та всередині країни; ефективна та раціональна слідча та правоохоронна діяльність; створення транзитної системи, заснованої на Конвенції про загальний транзит; створення ефективної та результативної служби пост-митного контролю та аудиту; запобігання порушень прав інтелектуальної власності та боротьба з такими правопорушеннями; максимальне використання інформаційно-комунікаційних технологій, що відповідає міжнародним стандартам; створення, обслуговування і розміщення належної інфраструктури та сучасного обладнання; створення умов для лабораторних досліджень з митних питань; створення ефективного внутрішнього аудиту.

Тобто можна зазначити, що «Митні прототипи» покликані допомогти, поліпшити та розвинути оперативні та адміністративні можливості митних служб з метою досягнення певних результатів та служити в якості критеріїв для визначення недоліків в кожній з ключових сфер діяльності.

Отже, можна відзначити доволі високий рівень імплементації міжнародних стандартів діяльності митних служб у митне законодавство України. Національне митне законодавство передбачає достатньо інструментів для гармонізації митних стандартів. Також гарним показником високого рівня імплементації є сучасний стан впровадження базових митних конвенцій які розроблені у межах Всесвітньої митної організації, а також мінімальних стандартів для митних служб ЄС («митних прототипів» (customs blueprints)).

За останній час Україна вжила певних заходів спрямованих на приведення національного митного законодавства до міжнародних стандартів діяльності митних служб. По-перше, Україна бере участь у таких універсальних міжнародних організаціях у цій сфері

як: ООН ВМО, СОТ, що у свою чергу стало основним стимулом для приєднання її до таких міжнародних договорів у митній сфері, як: оновлена Кіотська конвенція; Конвенція про тимчасове ввезення від 26.06.1990 р.; Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів від 14.06.1983 р. та ін.

По-друге, знаходячись на шляху до Європейської інтеграції, Україна уклала з ЄС Угоду про асоціацію у якій міститься перелік реформ, які мають бути здійсненні Україною для повноцінного вступу до ЄС. До переліку цих реформ відноситься також розвиток національного митного законодавства України та його імплементаційних положень які повинні відповідати міжнародним стандартам, що розроблені у межах ВМО, СОТ та ЄС.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Верховної Ради України «Про приєднання України до Конвенції про створення Ради митного співробітництва 1950 року» від 19.06.1992 № 2479-XII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2479-12>

2. Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур у зміненій редакції згідно з Додатком I до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур» від 05.10.2006 № 227-V URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/227-16>

3. Конвенція про тимчасове ввезення від 26.06.1990 URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_472

4. Закон України «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі» від 10.04.2008 р. № 250-VI URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/250-17>

5. Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11.06.1998 № 615/98 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/615/98>

6. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію від 20.11.2009 URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/card/994_990

7. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_012

8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 URL: <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevrint/doccatalog/document?id=56219>

9. International customs standards and Customs Blueprints, 27/28 May 2008 URL: http://ec.europa.eu/enlargement/taiaex/dyn/create_speech.jsp?speechID=6790&key=42d5503554aa4cbc084779f88c4b1e82

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ІНСТИТУЦІЙ У ВСТАНОВЛЕНІ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ПРИТЯГНЕННЯ ВИННИХ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Костенко А. В.

Студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Денисенко С.І.

старший викладач кафедри МЄППП ННІ права

Сумського державного університету

Зважаючи на різноманітні аспекти сучасних військових конфліктів та їхніх негативних наслідків для людства, важливим стає вивчення питань відповідальності за воєнні злочини та порушення міжнародного права. Актуальність цієї теми очевидна в контексті постійних загроз міжнародній безпеці, людським правам та гуманітарним цінностям.

Слід зауважити те, що розуміння механізмів встановлення відповідальності за воєнні злочини має ключове значення для забезпечення справедливості та запобігання подібним злочинам у майбутньому. Сучасний світ стикається з безпрецедентними викликами, які ставлять під загрозу міжнародну стабільність та безпеку. Саме у цьому контексті розгляд відповідальності за воєнні злочини не тільки відображає важливість міжнародного права, але і спонукає до дослідження шляхів її удосконалення та ефективного застосування.

Мета дослідження, що постала перед нами, полягає у систематичному аналізі основних принципів та механізмів встановлення відповідальності за воєнні злочини, а також у виявленні факторів, які впливають на ефективність цього процесу. Зокрема, ми прагнемо проаналізувати роль міжнародних структур, національних правових систем та політичних факторів у забезпеченні справедливості та відповідальності за воєнні злочини.

Воєнні злочини, визначені як свідомі, систематичні порушення міжнародного гуманітарного права під час військових конфліктів, є предметом глибокого наукового аналізу та міжнародного правового регулювання. Залежно від характеру конфлікту та обставин, вони

можуть включати у себе широкий спектр дій, від умисного вбивства та тортур до незаконного захоплення майна та примусового переміщення населення[1].

Поняття воєнних злочинів, а також їхній перелік, визначений в Римському статуті.

Міжнародні судові органи, зокрема Міжнародний кримінальний суд, відіграють важливу роль у розслідуванні та притягненні осіб до відповідальності за вчинення воєнних злочинів. Правовий статус МКС забезпечує йому компетенцію у вирішенні справ щодо найважливіших порушень міжнародного гуманітарного права.

Важливо відзначити, що відповідно до принципів міжнародного права, за вчинення воєнних злочинів можуть бути притягнуті до відповідальності як окремі особи, так і командири військових формувань, які не тільки скоюють злочини особисто, але й віддавали накази про їх вчинення або не вживали необхідних заходів для їх запобігання.

Українське законодавство, хоч і не містить окремого поняття "воєнний злочин", проте передбачає кримінальну відповідальність за порушення міжнародного гуманітарного права, такі як мародерство та насильство над населенням у районі воєнних дій[2].

Національні та міжнародні судові органи здійснюють важливу роль у забезпеченні справедливості та покарання винних за вчинення воєнних злочинів. Діяльність таких судів, а також співпраця міжнародної спільноти у вирішенні цього питання, мають суттєве значення для зміцнення принципів міжнародного права та забезпечення захисту прав людини в умовах воєнних конфліктів.

На початку ХХІ століття відбулися значні трансформації у міжнародних відносинах, що суттєво вплинули на практику та теорію міжнародного права. Розпад соціалістичної системи, зростання кількості та різноманітності суб'єктів міжнародного права, а також лібералізація світових економічних відносин і процес глобалізації породили нові виклики і запитання щодо ефективності цієї галузі права. Ці трансформації викликали сумніви щодо здатності міжнародного права відповідати на сучасні виклики.

Проте, історія міжнародного права свідчить про те, що критика та сумніви у його ефективності були типовими явищами, особливо під час кризових моментів у міжнародних відносинах. Наприклад, після Першої та Другої світових війн, через низьку ефективність діяльності Ліги Націй та ООН, а також під час "холодної війни", було висловлено численні сумніви щодо міжнародного права[3].

Дослідження історії міжнародного права залишається недостатнім і виявляється слабким місцем міжнародно-правової науки. Проте важливо враховувати, що саме міжнародне право лежить в основі прогресивних досягнень людства, включаючи захист прав людини, учасників збройних конфліктів і цивільного населення під час війни. Відмова від етноцентризму, рівність всіх народів та сприйняття досягнень усіх цивілізацій світу також

має свої коріння у міжнародному праві. У попередні історичні періоди міжнародна практика дозволяла державам зароджуватися, становитися та набувати ефективних норм та інститутів, які стали відомими в сучасному міжнародному праві[4].

Воєнні злочини закріплені як у національному, так і у міжнародному законодавстві. Національне законодавство, зокрема Кримінальний кодекс України, у своїй главі XX передбачає склади воєнних злочинів. Міжнародні акти, такі як Римський статут та Женевські конвенції 1949 року, також містять визначення воєнних злочинів. Найширший перелік воєнних злочинів закріплений в Статуті Міжнародного кримінального суду, відомому як Римський статут. Згідно зі статтею 8 Римського статуту, воєнними злочинами вважаються грубі порушення Женевських конвенцій 1949 року[5].

Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року є основним джерелом міжнародного гуманітарного права, спрямованого на обмеження насильства під час війни та захист прав людини в умовах збройних конфліктів. У поєднанні з Додатковими протоколами вони визначають права та обов'язки держав та інших суб'єктів у період збройних конфліктів, забезпечуючи гуманне поводження з учасниками війни.

Варто зазначити, що міжнародне гуманітарне право не забороняє ведення війни, але накладає певні рамки на насильство під час конфліктів, захищає жертв війни та обмежує страждання. Воно застосовується лише під час збройних конфліктів і не оцінює правомірність чи неправомірність самого конфлікту[6].

Після довгих обговорень щодо притягнення міжнародних злочинців до відповідальності Генеральна Асамблея ООН скликала у Римі конференцію, на якій 17 липня 1998 року був підписаний Римський статут. Цей статут передбачав створення Міжнародного кримінального суду, призначеного для розслідування найтяжчих міжнародних злочинів. У 2002 році Римський статут набрав чинності.

У противагу Міжнародному суду ООН, який займається вирішенням спорів між державами, Міжнародний кримінальний суд уможлиблює відкриття розслідувань стосовно конкретних осіб, які скоїли найтяжчі міжнародні злочини. МКС має повноваження розслідувати навіть дії найвищого керівництва держави, що не може бути розглянуте національними судами.

Питання відповідальності за воєнні злочини та порушення міжнародного права стає надзвичайно гострим у зв'язку з агресією Росії проти України. Російська агресія порушує основні принципи міжнародного права, зокрема принцип недоторканості територіальної цілісності та суверенітету держави. Військова окупація частини української території, використання заборонених видів зброї, масові порушення прав людини та гуманітарного права, а також масштабні втрати серед цивільного населення - все це створює основу для

кваліфікації дій Росії як воєнних злочинів та порушень міжнародного права. Ці злочини вимагають належного реагування міжнародної спільноти та встановлення відповідальності за вчинені дії.

Російська агресія в Україні та її злочинні вчинки, які стають все ширше відомими через перехоплені розмови та документи, викликають серйозну обуреність та вимагають належної оцінки. Зокрема, слово "геноцид" часто звучить у міжнародному співтоваристві, підкреслюючи кривавий характер дій російських окупантів. Не випадково парламенти Латвії та Естонії визнали воєнні злочини Росії геноцидом[7]. Також, британський прем'єр-міністр Борис Джонсон та президент США Джо Байден висловили схожі думки, щодо ситуації в Україні, наголошуючи на недалекому від геноциду характері дій Путіна[8].

У цьому контексті важливо зазначити, що хоча політичні оцінки мають своє значення, для визнання дій Росії як геноциду відповідно до міжнародного права потрібне рішення суду, ідеально - Міжнародного кримінального суду в Гаазі. При цьому слід звернути увагу на те, що агресія однієї держави проти іншої, так як це має місце в Україні, вважається міжнародним злочином проти миру та безпеки людства. Зокрема, Генасамблея ООН ухвалила резолюцію у зв'язку з вторгненням Росії в Україну, назвавши його агресією. Це підтверджує, що злочин агресії, вчинений Російською Федерацією, вже визнаний на рівні ООН[9].

У світлі цих подій важливо звернути увагу і на воєнні злочини та злочини проти людства, які тісно пов'язані з воєнним конфліктом в Україні. Порушення правил ведення бойових дій та норм міжнародного гуманітарного права відзначаються масовим винищенням людей, катуванням, згвалтуванням та іншими жахливими вчинками, що порушують основоположні принципи гуманності.

У сучасних умовах питання відповідальності за воєнні злочини та порушення міжнародного права набуває особливої актуальності в контексті агресії Росії проти України. Ця агресія включає в себе ряд серйозних порушень принципів міжнародного права, що створює основу для юридичної кваліфікації дій Російської Федерації як воєнних злочинів та порушень міжнародного права.

Першим правовим механізмом у встановленні воєнних злочинів та притягненні винних до відповідальності є створення спеціальних трибуналів. Такі трибунали, як Нюрнберзький і Токійський, створювалися для судового переслідування осіб та держав, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права. Вирішенням створення Трибуналу з розгляду справи про злочин російської агресії проти України підтримав міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба. Створення такого Трибуналу

доповнить наявні процеси в Міжнародному кримінальному суді в Гаазі, Міжнародному суді ООН та Європейському суді з прав людини[10].

Другим механізмом є Міжнародний кримінальний суд, який було створено на основі Римського статуту. Україна не ратифікувала Римський статут, проте має можливість звернутися до МКС для розгляду конкретних ситуацій без ратифікації, як це було зроблено в разі виявлення, переслідування та засудження порушників за злочини, скоєні на території України.

Третім правовим механізмом є звернення до Міжнародного суду ООН, де Україна звернулася із позовом щодо визнання фактів викривлення і тлумачення РФ терміну геноциду на Донбасі та планування геноциду в Україні. Вирішення МС щодо цього позову набуло особливого значення у контексті притягнення РФ до відповідальності за воєнні злочини[11].

У якості висновку підкреслимо, що розгляд теми відповідальності за воєнні злочини та порушення міжнародного права є надзвичайно важливим у світлі сучасних конфліктів та загроз міжнародній безпеці. На основі досліджень виявлено, що механізми встановлення відповідальності, такі як воєнні трибунали, Міжнародний кримінальний суд та Міжнародний суд ООН, відіграють ключову роль у притягненні до відповідальності тих, хто вчиняє воєнні злочини. Російська агресія проти України відображає необхідність застосування цих механізмів. Створення воєнного трибуналу для розгляду справи про злочин російської агресії активно підтримується, що свідчить про важливість міжнародного співробітництва в цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Що таке воєнні злочини: Офіс Генерального прокурора. URL: <https://warcrimes.gov.ua/what-is-crime.html>
- 2.Воєнні злочини та їх документування: Безоплатна правнича допомога. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/voyenni-zlochyny-ta-yih-dokumentuvannya/>
- 3.Lauterpacht H. The Function of Law in the International Community. Oxford. At the Clarendon Press, 1933. — с. 399 – 438.
- 4.Lesaffer R. The Grotian Tradition revisited: Change and Continuity in the History of International Law // The British Yearbook of International Law — 2002. Seventythird year of issue. — Oxford: At the Clarendon Press, 2003. — с. 103.
- 5.Відповідальність за воєнні злочини: LCF. URL: <https://lcf.ua/thought-leadership/litigation/10777/>

6. На варті гуманності. Женевські конвенції 1949: Юридична Газета Online. Всеукраїнське професійне юридичне видання. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/na-varti-gumannosti-zhenevski-konvenciyi-1949.html>

7. Латвія слідом за Естонією визнала злочини росії геноцидом. Слово і діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/21/novyna/polityka/latviya-estoniyeu-vyznala-zlochyny-rosiyi-henocydrom>

УКРАЇНА–НАТО: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Лимонько А. О.

Студентка III курсу ННІ права

Науковий керівник: Денисенко С. І.

к. ю. н., доцент,

доцент кафедри МЄППП ННІ права

Сумського державного університету

Вільна і суверенна Україна є надзвичайно важливою для безпеки в Євроатлантичному регіоні. Починаючи з початку 1990-х років, відносини між Україною та НАТО стали одними з ключових партнерств для Альянсу. Після незаконної анексії Криму Росією у 2014 році співпраця між Україною та НАТО була посилена в декількох важливих сферах. Після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році як НАТО, так і країни-члени Альянсу надали безпрецедентну допомогу Україні [1]. На Мадридському саміті НАТО у червні 2022 року, всього за чотири місяці після повномасштабної війни Росії проти України, країни-члени Альянсу домовилися розширити комплексний пакет допомоги (КПД) і подальше посилення підтримки України. З лютого 2022 року в рамках Цільового фонду комплексного пакету допомоги для України реалізується низка проектів, що надають допомогу в різних секторах, таких як: бойові припаси; постачання пального (включаючи авіаційне пальне); військове взуття; медичні засоби (включаючи аптечки й фармацевтичні препарати); військове тренувальне обладнання; засоби виявлення та захисту від хімічних, біологічних, радіологічних і ядерних речовин; обладнання для знешкодження вибухонебезпечних предметів; пристрої для боротьби з безпілотниками

У довгостроковій перспективі Альянс розробляє проекти на підтримку відновлення України. Ці довгострокові ініціативи включають співпрацю в таких сферах, як:

- оперативна сумісність у довгостроковій перспективі;
- розбудова оборонних інституцій;
- уроки, винесені з бойового досвіду;
- післявоєнна відбудова та реабілітація;
- медична та психологічна реабілітація.

На сьогоднішній день громадяни України, уряд та міжнародна спільнота розуміють, що вступ до НАТО може запобігти подальшій ескалації конфлікту і продовженню повномасштабних військових дій, тим самим збільшивши відчуття безпеки по всій країні. Підтримка спрощення шляху України до членства в НАТО зростає в Альянсі, що підвищує ймовірність офіційного прийняття пропозиції під час великої зустрічі. Східноєвропейські члени НАТО виражають бажання, щоб Україна мала чіткий і недвозначний шлях до членства в Альянсі, хоча деякі країни Південної Європи висловлюють занепокоєння, що це може спровокувати російську агресію [2].

Приватно Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг запропонував членам Альянсу, щоб вступ України до НАТО відбувся після завершення війни, обходячи План дій щодо членства. Український уряд вважає, що Україна вже відповідає стандартам НАТО, і залишається лише оформити цей статус офіційно. Україна прагне вступити до НАТО швидко, аналогічно до Фінляндії та Швеції, які були запрошені до Альянсу без виконання Плану дій щодо членства.

Однак важливо враховувати, що фактичною перешкодою є відсутність консенсусу в НАТО щодо членства України, адже всі 31 членів мають ратифікувати таке приєднання. Таким чином, питання не лише про сам вступ, але й про здатність України, разом з підтримкою західних партнерів, впоратися з деокупацією своїх територій.

Саміт НАТО у липні 2023 року мав великий потенціал для сприяння перемозі України. Один з ключових аспектів може полягати в постачанні Україні передової військової технології, що допоможе посилити її оборону. Також важливою є інтеграція наукового й оборонно-промислового потенціалу України в зусилля з розвитку її оборонного потенціалу. Не менш важливою є розробка проєкту "Технології відродження України", який передбачає не лише військові інновації, але й спільні стратегічні галузі зі США і Європою, включаючи ті, що мають подвійне призначення, наприклад, ракетно-космічна галузь. Такі ініціативи сприятимуть привабленню інвестицій зі США та Європи, забезпечуючи спільний розвиток технологій і стимулюючи розвиток оборонного сектору України [3].

Отже, сучасна високотехнологічна зброя для українських оборонних сил, передові технології та інновації, що дають Україні технологічну перевагу, а також ефективні технологічні обмеження для Росії, можуть стати реалістичними гарантіями безпеки. Усе це

сприятиме перемозі України й вплине на отримання нею повноправного членства в НАТО. Забезпечення технологічного прогресу України та технологічного стримування Росії може привести до стабільного миру на десятиліття вперед. Важливо відзначити, що сучасна світова спільнота вже розуміє, що членство України в НАТО, навпаки, не становить загрози безпеці Росії. Історія свідчить, що жоден член НАТО ніколи не загрожував нападом на Росію. Навпаки, спільні кордони Росії з НАТО завжди були спокійними й безпечними, що контрастує з деякими іншими російськими кордонами. Якщо Україна приєднається до НАТО, це значно підвищить безпеку як українських, так і російських кордонів [4].

Проте, згідно з теперішньою соціально-політичною обстановкою в РФ, інтересом російського народу є не стійкий та тривалий мир, а, на жаль, загарбницька війна в Україні. У цьому контексті лише вступ України до НАТО може зміцнити Альянс і підвищити його здатність протистояти російській агресії, зараз вже третій рік йде масштабна війна в Україні яку розв'язала країна агресор РФ. Риторика очільника Кремля стає більш агресивною відносно країн НАТО. Як стверджують багато військових аналітиків війна між НАТО та Росією неминуча, питання тільки в часі. На даний час Україна захищає європейські країни НАТО від вторгнення Росії. Тому членство України в НАТО це вже необхідність [5].

У зв'язку з активним, у зв'язку з продовженням російської військової агресії проти України, можливість членства України в НАТО стає все більш актуальною, можливість членства України в НАТО стає все більш актуальною. Хоча деякі дослідники стверджують, що це може збільшити рішучість Росії у веденні війни, наразі недостатньо підстав вважати, що Росія застосує ядерну зброю проти України, незважаючи на агресивну риторику путінського режиму. У той же час, членство України в НАТО може допомогти забезпечити її безпеку та стримати військову агресію Росії.

Слід враховувати внутрішню ситуацію в Україні. Стратегічна мета країни - повернути втрачені території для запобігання майбутнім вторгненням. Тому будь-які довготривалі військові дії в країні є проявом власної політичної й військової позиції, а також потребою зосередити увагу цивілізованого світу на собі.

Для зміцнення своєї оборони Україні потрібна активна технологічна та військова підтримка союзників. Липневий саміт НАТО у Вільнюсі може стати платформою для забезпечення такої підтримки, зокрема через модернізацію озброєння та інтеграцію наукових та оборонних індустрій [6].

Отже, не дивлячись на виклики та проблеми, існують перспективи для посилення співпраці України з НАТО, що може значно покращити ситуацію в умовах російсько-української війни. Це включає застосування більш активних дипломатичних заходів, підтримку українського оборонного сектору в довготривалій перспективі, інтеграцію

України в НАТО, яка може служити не лише захистом від поточної загрози, але й стратегічним засобом запобігання майбутнім конфліктам.

ЛІТЕРАТУРА:

1.Магомедов А. Становлення відносин Україна – НАТО в умовах зовнішньополітичних викликів безпеці України: 1990–І РР. Соціум. Документ. Комунікація. 2020. Вип. 10. С. 360–392.

2.Cafruny A., Fouskas V., Mallinson W., Voynitsky A. Ukraine, multipolarity and the crisis of grand strategies. Journal of Balkan and Near Eastern Studies. 2023. Vol. 25. Is. 1. Pp. 1–21

3.Кондратюк, А. Перехід військової медицини на стандарти НАТО необхідний. Ваше здоров'я. 016. N 29/30. С. 12-13.

4.Крамарчук, О. Спец-призначенці вчаться за стандартами НАТО. Уряд. кур'єр. 2016. № 231, 8 груд. С. 3.

5.Шляхи розвитку особливого партнерства України з НАТО. Надзвичайна ситуація . 2016. N 7. С. 22-24

6.Онищук М., Татарінова Л. Україна–НАТО: підсумки 2021 року: (огляд матеріалів українських і зарубіжних ЗМІ з питань євроатлантичної інтеграції України). Вісник Книжкової палати. 2022. Вип. 1. С. 23–28.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН

Махітько К. Б.

Студент III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Денисенко Сергій Іванович

старший викладач, кандидат юридичних наук, доцент

Сумського державного університету

Організація Об'єднаних Націй (ООН) є провідною міжурядовою організацією, яка виступає як основний світовий символ співробітництва та гуманності між країнами. Ідея досягнення глобального миру та гармонійних міжнародних відносин стала головним мотивом створення ООН у 1945 році. У той же час, деякі країни-члени ООН, які формально підтримують гасла миру та безпеки, продовжують вести війни або розпалювати збройні конфлікти. Такий парадокс відображає складність міжнародних відносин, у яких ООН

намагається діяти як регулятор і миротворець. Хоча діяльність ООН є багатовекторною, її основним пріоритетом залишається встановлення та підтримання миру і безпеки в усьому світі. Центральним органом, відповідальним за ці питання, є Рада Безпеки ООН. Рада Безпеки відповідає за впровадження заходів, спрямованих на підтримання миру та безпеки, проте її діяльність не позбавлена проблем і недоліків. Її структура та механізми ухвалення рішень іноді призводять до гальмування процесів або недієвих заходів.

Рада Безпеки ООН – орган, який має чи не найбільшу відповідальність за будь-які дії у рамках реалізації повноважень ООН. Рада Безпеки ООН займає дуже важливе місце на міжнародній арені, адже це єдиний орган, який правомочний ухвалювати рішення про проведення примусових дій із застосуванням миротворчого контингенту збройних сил. ООН забезпечує порядок, який поширює прийняті рішення Радою Безпеки ООН навіть на ті країни, які не є його учасниками. Рішення Ради Безпеки не підлягають жодному оскарженню, що додатково підкреслюють їх юридичну обов'язковість [1].

На нашу думку, сьогодні дві найбільші реформи, які потребує Рада Безпеки – збільшення складу, а також повна модернізація права «вето».

По-перше, основним предметом для дискусій уже понад десять років залишається кількісний склад Ради Безпеки ООН. Останній раз кількість членів ООН була збільшена у 1965. Склад Ради Безпеки містить: непостійних членів 5 – від Африки та Азії, 2 – від Латинської Америки, 1 – від Східної Європи, 2 – від західної Європи та інших держав; постійних членів всього п'ять – Велика Британія, Китай, Росія, США, Франція [2]. Ми вважаємо, що непостійне членство взагалі не може існувати у рамках діяльної Ради Безпеки ООН. Через те, що на цей орган покладені важливі рішення «тимчасове» членство є неприйнятним. Тобто, при деяких важливих рішеннях країна бере участь, проходить два роки і все змінюється. Можливим рішенням, є участь представників кожної розвинутої країни та країни, що розвивається без права вето у Раді Безпеці.

Понад 50 держав-членів Організації Об'єднаних Націй ніколи не були членами Ради. Держава, яка є членом Організації Об'єднаних Націй, але не є членом Ради Безпеки, може брати участь, без права голосу, в обговореннях, коли Рада вважає, що питання, що розглядається, зачіпає інтереси цієї держави. Як члени Організації Об'єднаних Націй, так і не є її членами суб'єкти, якщо вони є сторонами спору, що розглядається Радою, можуть бути запрошені взяти участь, без права голосу, у дискусіях Ради; Рада визначає умови участі тієї чи іншої держави, яка не є її членом.

29 травня 1948 року, замість застосування дій за ст. 42 Статуту ООН, Рада Безпеки прийняла Резолюцію 50, за якою було створено спеціальну групу воєнних спостерігачів під назвою Організація Об'єднаних Націй для спостереження за виконанням умов перемир'я

(UNTSO). До її складу входило 648 військових та цивільних спостерігачів; вона виконувала різноманітні завдання, які пізніше стали типовими для місії спостереження або підтримання миру: контроль за дотриманням угоди про припинення вогню і встановлених кордонів, установлення демілітаризованих зон та нагляд за ними, передача військовополонених, тощо. Резолюція 50 1948 р. Ради Безпеки ООН створила прецедент, який став основою для проведення операцій ООН із підтримання миру в майбутньому, що і вважається точкою відліку історії цього вкрай важливого і необхідного виду діяльності ООН.

Арена постійних членів Ради Європи – це визнання їхньої економічної успішності та світового сприйняття, як сильної країни. Проте, за цим також стоїть продумана дипломатична гра, яка вимагає у складі постійних членів тільки «вигідного для всіх країн» кандидата. На нашу думку, тільки голосування всіх країн у змозі вирішити це питання. Вже досить добрим результатом є те, що всі розуміють необхідність розширювати кількість постійних членів. Від 1945 року багато, що змінилось, країни економічно зросли, деякі з них вже готові стати постійними членами Ради Європи ООН, проте тільки справедливе голосування у змозі вибрати дійсно сильного кандидата.

Другим проблемним питанням, яке потрібно висвітлити, це право «вето» у Раді Безпеки ООН. Право «вето» одного з постійних її членів – Росії є болючим питанням для України. Резолюцію Ради Безпеки ООН у березні 2014, яка визнавала референдум у Криму недійсним підтримало 13 країн з 15, не складно зрозуміти, що країна, яка використала право «вето» — Росія, (Китай утримався). Резолюція 21 січня 2015 року Ради Безпеки ООН про теракт у Маріуполі Росією також була неприйнята, по тій самій причині. У дипломатії також використовується приховане «вето». Для цього варто лише усно заявити про те, що на те чи інше рішення країна накладе «вето». Саме так і вчинила Росія, коли висловлювала думку про відправлення миротворців ООН на Донбас. Коли всі розуміють, що те чи інше рішення все одно не буде прийняте – його або взагалі не виносять на голосування, або змінюють текст [3].

На даний час виділяють три основних напрямки вирішення даної проблеми. Перший підхід полягає у скасуванні права вето взагалі, друга на частковому збільшенні держав, які володіють таким правом, третя на частковому обмеженні [4]. Однією з країн яка підтримує цю пропозицію є Мексика. Її представник наголосив на тому, що в Раді Безпеки не повинно бути членів першого і другого розрядів. З його точки зору, у засіданнях Ради Безпеки всі повинні брати участь на рівних засадах. Крім того, він наголосив, що не варто проводити реформи за рахунок розширення застарілих привілеїв Ради Безпеки таких, як статус постійного членства чи право вето, слід проводити реформу з метою більшого представництва і географічного балансу в Раді Безпеки [5].

З іншої точки зору слід дотримуватись двох теорій. Відповідно до першої: повинно бути створені нові члени та нові постійні місця; друга ж теорія говорить, що треба створити нову категорію, на півпостійних членів РБ ООН, це будуть впливові країни, котрі обиратимуться на довший термін, ніж два роки та матимуть можливість відразу ж переобиратись. Але на жаль, ця процедура може тривати протягом багатьох років, а компроміс повинен бути досягнутий найближчим часом. Отже, повинна має мати місце і третя точка зору, часткове обмеження права вето, яка є більш сприйнятливою та більш реалістичною. Саме її висунула Франція ще у 2013 році, але активізація її обговорення відбулась дещо пізніше. Заступник офіційного представника МЗС Франції Олександр Жоржині заявив: «Ініціатива Франції з регулювання вето у випадках масових звірств знайшла широкий відгук в Організації Об'єднаних Націй і міжнародному співтоваристві. Майже сорок країн офіційно висловили свою підтримку в рамках останнього засідання ООН і багато інших проявляють інтерес» [4].

Відсутня єдина точка зору і щодо права вето. Так, західні країни виступили за незначне збільшення кількості постійних членів (два — ФРН і Японія) і за збереження права вето. Більшість країн, що розвиваються, висловилися за широке представництво у складі постійних членів усіх регіонів світу і обмеження чи ліквідацію права вето. Конкретні пропозиції, що опинилися в центрі обговорення, зводилися до наступного: збільшити кількість постійних членів на п'ять (ФРН, Японія і три країни від Азії, Африки і Латинської Америки); збільшити склад Ради Безпеки на п'ять постійних і чотири непостійних члени від регіонів; ввести до складу Ради Безпеки п'ять постійних членів без права вето; статус постійних членів мають отримати не окремі країни, а регіональні організації (ЄС, ОАЄ, ОАД та ін.); статус постійних членів країни від Азії, Африки і Латинської Америки повинні отримувати на ротаційній основі [6].

Ми вважаємо, що реформування права «вето» необхідне. Через особливості його використання, як на прикладі ситуації України та Росії, коли учасниця блокує всі можливі шляхи вирішення. Необхідно або взагалі виключити це право зі списку повноважень, або розширити кількісний склад учасників, які його мають, або надати право «вето» тільки в деяких сферах, або надавати можливість його використовувати декілька разів у рік і найважливіше запровадити неможливість його використання учасникам, щодо питання збройного конфлікту, учасником якого вона є.

Через те, що механізм права «вето» є недосконалим та не модернізованим найсильніша міжнародна організація ООН, не може допомогти Україні у вирішенні збройного конфлікту.

На сьогоднішній день, можливості вирішити це питання не має. Відповідно до Статуту ООН, а саме статті 108: для ухвалення такого рішення необхідна не тільки згода двох третин членів Генеральної Асамблеї ООН, але й його ратифікація всіма постійними членами Ради Безпеки ООН, включно із Російською Федерацією [3].

Вважаємо за потрібне висвітлити проблему, яка була оприлюднена в листопаді 2006 р. Доповідь «Більш ефективна ООН для XXI століття» Групи високого рівня із загроз викликів та змін, яка працювала під керівництвом прем'єр-міністрів Норвегії, Мозамбіку та Пакистану. Ця група протягом дев'яти місяців своєї роботи провела ґрунтовний аналіз усіх сфер діяльності ООН та дійшла наступних висновків: - Рада Безпеки в майбутньому повинна бути більш ініціативною. Для цього ті, хто вносить найвагоміший фінансовий, військовий і дипломатичний внесок в Організацію, мають брати активнішу участь у прийнятті рішень Радою, а ті, хто приймає рішення в Раді, повинні вносити більший внесок в Організацію. Рада Безпеки потребує більшої авторитетності, легітимності та представництва, аби робити те, що ми від неї вимагаємо. - Рада Безпеки не використовує повною мірою потенційні переваги роботи з регіональними та субрегіональними організаціями [7].

Отже, Рада Безпеки ООН є центральним органом для підтримання миру та безпеки у світі, але його ефективність часто ставиться під питання через різні структурні та процедурні проблеми. Хоча Рада Безпеки володіє значними повноваженнями, включаючи можливість впровадження економічних санкцій і участь у військових операціях, її склад і механізм ухвалення рішень можуть обмежувати ефективність. Надання права вето постійним членам призводить до ситуацій, коли одні країни можуть блокувати рішення, навіть якщо це суперечить глобальним інтересам миру і безпеки. Така практика підриває здатність Ради Безпеки швидко реагувати на збройні конфлікти та інші критичні ситуації.

Одним з головних викликів для Ради Безпеки є її реформа, яка може включати збільшення кількості постійних членів і модернізацію права вето. Збільшення числа постійних членів відобразатиме зміни в економічному та політичному ландшафті світу з часу створення ООН у 1945 році. Водночас, модернізація права вето може полягати у встановленні обмежень на його використання, особливо для країн, що перебувають у стані війни або мають агресивну зовнішню політику. Це дозволить зменшити можливості для блокування важливих рішень і забезпечить більш справедливую систему ухвалення рішень.

На сьогодні реформа Ради Безпеки є ключовим кроком для підвищення ефективності ООН у забезпеченні миру та безпеки. Важливість цієї реформи полягає в тому, що вона допоможе Раді Безпеки краще виконувати свої основні функції, а саме: запобігання війнам, зменшення жорстокості у міжнародних відносинах та забезпечення стійкого контролю над

глобальною ситуацією. Це також сприятиме більшому впливу ООН на міжнародній арені та зміцненню її ролі як гаранта миру та безпеки у світі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грицина К.В. Реформа права вето в Раді Безпеки Організації об'єднаних націй. С.101-104. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9751/1/Gricina.pdf> (дата звернення: 07.05.2024)
2. Мельник О. Діяльність Ради Безпеки ООН із збереження миру на міжнародній арені: українське питання. *Геополітика України: історія і сучасність*. №2. 2017. С. 47 - 56.
3. Проблеми реформування ООН. URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/28.htm> (дата звернення: 07.05.2024 р.)
4. Укрформ інтерв'ю заступника офіційного представника МЗС Франції Олександр Жоржині. URL: http://www.ukrinform.ua/rus/news/uge_pochti_40_stran_soglashayutsya_s_otkazom_ot_prava_veto_v_oon_1775835 (дата звернення: 07.05.2024 р.)
5. Губань Радім. Проблеми реорганізації проєктів Організації Об'єднаних Націй URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2803> (дата звернення: 07.05.2024 р.)
6. Грачова В.В. Роль Ради Безпеки ООН та Генеральної Асамблеї ООН у забезпеченні міжнародно-правового регулювання боротьби з тероризмом. *Часопис Київського університету права*. № 4.2013. С. 359-362.
7. Гавриленко І. Підходи до реформування Ради Безпеки ООН. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 96(2). С. 100-102.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ

Пилипенко Л. В.

Студентка IV курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Маланчук Т. В..

к.ю.н., старший викладач кафедри міжнародного, європейського права

та порівняльного правознавства ННІ права

Сумський державний університет

Особи, що мають форми інтелектуального та психосоціального розладу психічного здоров'я, формують найуразливішу категорію населення, яка не в змозі належним чином, внаслідок стигматизації в їх сторону, попікнутись про свої права. Загострення розладів психічного здоров'я за останній період тільки зростає. Адже каталізатором може бути будь-яка подія в світі або особистий тригер внутрішнього потрясіння особи, що спричиняє додатковий тиск на психічне здоров'я людей, особливо серед молоді та тих, хто вже має психічні розлади.

Психічні захворювання можуть вражати людей будь-якого віку, раси, релігії, соціального статусу чи рівня достатку. Розлад психіки не завжди можна помітити, але все більше людей підпадають під його уразливий вплив. Особи з психічними розладами постійно стикаються з дискримінацією, що охоплює всі громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права. Саме тому таким важливим є наявність ефективного правового механізму захисту цієї особливо вразливої категорії нашого суспільства.

Попри розвиток толерантності в сучасному суспільстві, стигма, упередження та дискримінація людей з психічними захворюваннями все ще є великою проблемою. Стигматизація, упередження та дискримінація щодо людей з психічними захворюваннями можуть бути ледь помітними або очевидними, але незалежно від масштабу, вони завдають шкоди. Люди з психічними захворюваннями маргіналізовані та дискриміновані різними способами, але розуміння того, як це виглядає та як це вирішити й викоринити, може змінити ситуацію.

Права людини універсальні, невідчужувані, неподільні та взаємозалежні. Правозахисний механізм психічного здоров'я усуває політичні, економічні, соціальні та культурні бар'єри, одночасно розширюючи можливості людей з психічними розладами. Держави зобов'язані поважати, захищати та дотримуватись всіх прав людини під час надання психіатричної допомоги та протидії дискримінації прав осіб з психічними розладами. Правовий захист значно сприяє сфері психічного здоров'я, роблячи її більш цілісною та чутливою до індивідуальних потреб людей з розладами психіки.

Особи, які страждають на психічні захворювання, доволі часто піддаються дискримінації з боку суспільства саме через відсутність належного правового механізму захисту. Юридичний захист має ключове значення для забезпечення гарантій захисту таких осіб від жорстокого поводження чи зневаги та може допомогти запобігти зловживанням у ставленні до пацієнтів, які страждають на психічні захворювання й отримують медичну допомогу.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає психічне здоров'я, як стан добробуту, при якому кожна людина може реалізувати свій власний потенціал, впоратися із

життєвими стресами, продуктивно та плідно працювати, а також робити внесок у життя своєї громади [1, с.34]

Тим не менш, психічні захворювання все ще залишаються табуйованими для сприйняття багатьох людей. Масштабне зростання кількості осіб з психічними захворюваннями спонукало міжнародне співтовариство до створення нормативно-правових актів для охорони прав осіб з психічними розладами. Рада Європи проводить активну політику щодо реалізації прав осіб з психічними розладами та гарантування юридичного захисту цієї вразливої категорії осіб, сприяє, захищає і контролює забезпечення прав людини для всіх, зокрема й для осіб з психічними розладами.

Особи з психічними розладами мають право на доступ до всього спектру прав людини, гарантованих Європейською конвенцією про захист прав людини, Європейською соціальною хартією та Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю, а також усіма іншими міжнародними документами з прав людини, і користування такими правами нарівні з іншими. Усі правові стандарти Ради Європи застосовуються до всіх осіб на рівній основі, включно з особами з інвалідністю [2, с. 12].

Основним документом в боротьбі за права осіб з психічними розладами є Конвенція про права осіб з інвалідністю ООН (далі – КПОІ) [3]. Зазначена конвенція не створює нових прав для людей з обмеженими можливостями. Натомість визначає, що потрібно для реалізації існуючих прав людини, які стосуються людей з обмеженими можливостями.

На основі Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (далі – МПГПП) та Міжнародного пакту про економічні і культурні права (далі – МПЕСКП), КПОІ кидає виклик давнім шкідливим практикам у системах охорони психічного здоров'я, таким як відмова у дієздатності та застосування примусових заходів, натомість передбачає «парадигму підтримки», яка підкреслює обов'язок і важливість переосмислення мети і ролі законодавства про психічне здоров'я для сприяння особистості, автономії, повної участі та інтеграції в суспільство.

Відповідно до статті 1 КПОІ, до осіб з інвалідністю належать особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими [3].

Конвенція є потужним інструментом, який допомагає людям з інвалідністю, місцевим громадам і урядам досліджувати шляхи реалізації прав людей з інвалідністю шляхом розробки та впровадження правових, політичних і практичних заходів.

Щоб забезпечити відповідність цих зусиль вимогам Конвенції та ефективно й результативно впровадження, стаття 32 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю вимагає

від держав-учасниць конвенції створити рамки для сприяння, захищати та контролювати виконання КПОІ [3].

Важливим елементом у системі захисту прав людини, створеним Радою Європи (далі – РЄ), є Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), діяльність якого регламентується Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ). Практика Європейського суду з прав людини щодо психіатрії та психічного здоров'я є одними з найскладніших системних проблем в секторі прав людини. ЄСПЛ розглядає процедурні гарантії, яких необхідно дотримуватися для захисту основоположних прав осіб з психічними розладами. Зокрема: під час примусового затримання особи відповідно до законодавства про психічне здоров'я; доступу до суду та законності затримання; вимога бути вільним від тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; право на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції.

У сфері психіатрії та прав людини ЄСПЛ виділяє такі проблемні аспекти: брак достатнього і належного обґрунтування тримання особи в психіатричному закладі; неможливість отримати висновок незалежних експертів-психіатрів; неврахування думки особи, а також відсутність особи на судовому засіданні, на якому вирішується питання про примусову госпіталізацію до психіатричного закладу; недотримання встановленого законом порядку примусової госпіталізації осіб із психічними розладами; обмеження права порушити провадження щодо перевірки судом законності продовжуваного ув'язнення із застосуванням примусових заходів медичного характеру; ненадання належної медичної допомоги та брак якісного і безпечного догляду [4, с. 15].

Отже, психічне здоров'я, права людини та законодавство нерозривно пов'язані. Кожна людина має право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я. Країни мають відповідні зобов'язання поважати, захищати, реалізовувати права для всіх осіб з психічними розладами без будь-якої дискримінації. Адже, маючи діагноз психічного розладу, людина не перестає бути людиною, її основоположні права мають бути захищені.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Примуш Р. Б. Система колективної безпеки як основа національної та міжнародної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 5 - 6. С 71-75.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.
3. Кондратьєв Я. Ю. Концепція національної безпеки України: теоретико-правові аспекти зарубіжного досвіду. *Національна академія внутрішніх справ України*. 2003. 20 с.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ БІЖЕНЦІВ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Нагорна А. О.

*студентка IV курсу ННІ Права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Швагер О. А.

*к. ю. н., асистент кафедри МЄППП ННІ права
Сумського державного університету*

На даному етапі проблема захисту прав біженців та осіб які потребують додаткового захисту є досить нагальною та гострою з огляду на ситуацію в нашій країні та взагалі світі. Через загострення збройних конфліктів, систематичних порушень прав людини, економічні негаразди в низці країн світу, чисельність біженців, осіб які потребують додаткового захисту, внутрішньо переміщених осіб та необхідність вирішення питання правового захисту, а також відповідальності таких осіб значно збільшилася. Тому, імплементація норм міжнародного права щодо захисту прав біженців, є важливим завданням та набула актуальності для кожної країни, яка прагне бути демократичною та дотримуватися міжнародних стандартів прав людини.

Почнемо з визначення поняття, за частиною 1 статті 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 р., біженець - особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань [1]. Важливо, що обов'язок доказування своїх обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань чи загрози з боку держави-громадянства лежить саме на особі, яка має намір отримати відповідний прихисток.

Поняття біженець закріплюється відповідно до Конвенції ООН про статус біженців 1951 року та її Протоколу 1967 року. Ці документи визначають, хто має право на статус

біженця, а також надають права та захист цій категорії людей. Біженці мають право на притулок, безпеку та основні соціальні та економічні права в країні, де вони отримали статус біженця або тимчасовий захист. Також документи містять правила щодо недопущення примусового повернення, вислання біженців у країну, де їм загрожує переслідування. До прикладу, у статті 33 Конвенції передбачається, що «країни, які домовляються, не будуть ніяким чином висилати чи повертати біженців на кордон країни, де їхньому життю чи свободі загрожує небезпека через расу, релігію, громадянство, належність до певної соціальної групи чи політичних переконань» [2].

В умовах сучасності, визначено три основоположних принципи міжнародного захисту прав біженців: принцип невисилки (заборона повернення біженців до країн, де їм може загрозувати небезпека), принцип недискримінації (забороняє необґрунтоване інакше ставлення через відмінність в расі, кольорі шкіри, переконання) та принцип конфіденційності (гарантія нерозголошення інформації про особу та захист від незаконних втручань в особисте і сімейне життя) [3, с. 116]. Всі вони мають універсальний характер дії, знаходять своє закріплення в нормах міжнародного законодавства з прав людини та визначають основні методи співпраці суб'єктів міжнародного права саме з цього питання.

Конституція України закріплює основні принципи, що гарантують особам без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, в тому числі і біженцям рівність в правах, обов'язках і свободах на рівні з громадянами України, забезпечує свободу пересування, містить норми щодо захисту сім'ї та дітей, стаття 26 Конституції України передбачає надання таким особам притулку в Україні [4]. Вважаємо, що конституційні норми є демократичними та відповідають рекомендаціям міжнародних організацій.

Важливим кроком, в процесі наближення до міжнародних стандартів в процесі імплементації норм міжнародного права щодо захисту прав такої вразливої категорії осіб став Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року, норми якого встановлюють правовий режим для біженців та інших категорій осіб, які потребують захисту в Україні. Закон має на меті забезпечення захисту прав та свобод таких осіб, зокрема забезпечення їхнього права на притулок, безпеку, медичну допомогу, освіту та доступ до ринку праці, розмежовує та закріплює дві категорії понять «біженець» та особа яка потребує тимчасового захисту». До переваг можна віднести, поліпшення захисту дітей біженців які не досягли повноліття, встановлення процедури оформлення статусу біженця або іншого статусу захисту, зокрема, процедуру подання заяви, розгляд її органами влади, права та обов'язки біженців та інших осіб, які отримали такий статус, закріплення єдиної довідки про звернення за захистом в Україні і т.д. [5, с. 50].

Не дивлячись на значні переваги згаданого закону, в УВКБ ООН виникли певні застереження та доповнення. За приклад можна взяти статтю 3 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», формулювання даної норми не повністю відповідає статті 33 Конвенції ООН про статус біженців 1951 року. Було б доречним додати «не будуть жодним чином висилати або повертати біженців до кордонів країни, де їхньому життю чи свободі загрожуватиме небезпека...». Також, Закон не забороняє примусове повернення чи видворення осіб які подали заяву та чекають рішення від держави про надання статусу біженця.

Отже, проблема з наданням притулку для біженців в Україні є, вона не достатньо розвинена, дискусійна, недостатньо розроблена на законодавчому рівні. В деяких випадках процедура надання біженства затягується на роки, а цей час особи перебувають в Україні без відповідних документів, що посвідчують їх особу, крім довідки міграційної служби про звернення на отримання статусу біженця, та без відповідних законних підстав для перебування на території нашої держави. Національне законодавство має бути спрямоване на забезпечення захисту прав біженців та осіб, які потребують тимчасового захисту, та забезпечення їх прав на належний статус, який забезпечує їх основні потреби.

ЛІТЕРАТУРА:

1.Аналіз законодавства й політики у сфері психічного здоров'я в Україні. 2020. URL: <https://www.mh4u.in.ua/wp-content/uploads/2021/01/mh4u-mh-law-analysis-report-21122020-with-annexes.pdf> (дата звернення: 10.05.2024).

2.Інклюзивна політика та політики: особи з інвалідністю. 2021. 105 с. URL: <https://rm.coe.int/ua-disability-net/1680a55b3f> (дата звернення: 10.05.2024).

3.Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006. База «Законодавство України». URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 10.05.2024).

4.Юридичне забезпечення прав осіб з психічними розладами в місцях несвободи. Аналітичне дослідження з урахуванням реформи охорони психічного здоров'я. Київ, 2020. 100 с. URL: <https://rm.coe.int/report-psychiatry-2022-web/1680a63357> (дата звернення: 10.05.2024).

ЗАКОНОДАВЧЕ СТИМУЛЮВАННЯ ВИРОБНИКІВ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ. НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.

Сечін С. А.

*Аспірант I курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник : Денисенко С. І.
к.ю.н., доцент, старший викладач, кафедри МЕППП ННІ права
Сумського державного університету*

Для ефективного використання альтернативних джерел енергії необхідна система енергетичного законодавства, яка б відповідала сучасним викликам та була направлена на стимулювання виробництва альтернативних джерел енергії. Незважаючи на те, що у великих країнах кліматичні та соціально-економічні чинники в різних регіонах можуть суттєво відрізнятися та впливати на регіональне законодавство, що регулює виробництво альтернативних джерел енергії, ретельне дослідження та відтворення передового досвіду інших регіонів світу є хорошою основою для розробки ефективного національного законодавства.

Збільшення обсягів використання альтернативних джерел енергії є світовим трендом, який набув поширення у Європейському Союзі та активно підхоплюється сьогодні Україною. На державному та міждержавному рівнях запроваджуються різні інструменти, за допомогою яких стимулюється використання альтернативних джерел енергії, тим самим забезпечується енергетична безпека, належні умови захисту довкілля та можливість розвивати конкурентоспроможну економіку, яка потребує великої кількості електроенергії.

Актуальність дослідження даної теми пояснюється тим, що серед зовнішньополітичних пріоритетів України європейська інтеграція посідає особливе місце, а перспектива членства у Європейському Союзі є стратегічним орієнтиром в українських прагненнях до економічного добробуту. Для досягнення поставлених цілей Україні необхідно відповідати вимогам, які висувуються до потенційних кандидатів на вступ до Європейського Союзу, серед яких є і вимоги щодо використання альтернативних джерел енергії.

Питання стимулювання розвитку альтернативної енергетики є одним із пріоритетів державної політики України в електроенергетичному комплексі та інструментом гарантування енергетичної безпеки держави та відповідає прагненням України стати рівноправним суб'єктом нової кліматично нейтральної політики ЄС. Зростання частки відновлюваних джерел енергії в енергетичному балансі країни передбачено Енергетичною стратегією України до 2035 року "Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність", яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605, згідно з якою передбачено досягнення частки понад 25% альтернативних джерел енергії в генерації

електричної енергії у 2035 році. [1] Також, постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179 було затверджено Національну економічну стратегію України до 2030 року у якій визначено стратегічну ціль із формування частки генерації з відновлювальних джерел енергії в загальному виробництві електроенергії на рівні 25 % у 2030 році. [2].

Із середини 90-х років ХХ ст. у Європейському Союзі почали активно обговорювати необхідність стимулювання використання альтернативних джерел енергії, які врешті призвели до прийняття Директиви 2001/77/ЄС щодо стимулювання використання електроенергії, виробленої з альтернативних джерел енергії, на внутрішньому ринку електроенергії Європейського Союзу. Подальші зміни в енергетичній політиці Європейського Союзу викликали необхідність гармонізації схем стимулювання використання альтернативних джерел енергії та їх удосконалення, зменшення ризику для інвесторів, спрощення адміністративних процедур щодо надання стимулювання. Як наслідок, у 2009 році був прийнятий новий нормативно-правовий акт у цій сфері – Директива про альтернативні джерела енергії 2009/28/ЄС від 23 квітня 2009 року [3]

Положеннями Директиви 2009/28/ЄС встановлюються обов'язкові національні цілі у сфері відновлюваної енергетики насамперед для того, щоб надати певні гарантії інвесторам та заохотити до розвитку новітніх технологій та інновацій у цій сфері. При цьому запроваджуються досить жорсткі вимоги до критеріїв сталого виробництва біопалива та скорочення викидів парникових газів в атмосферу.

Україною здійснюються заходи, спрямовані на інтеграцію вітчизняного енергетичного сектору до ринків країн-членів ЄС. Водночас ігнорування європейських Директив може призвести до санкцій з боку Європейського Союзу та відсунути європейську перспективу для України. Однак найголовнішим повинен стати не зовнішній стимул, а бажання забезпечити енергетичну безпеку країни.

Способи стимулювання використання альтернативних джерел енергії, що застосовуються країнами Європейського Союзу, становлять складну та розгалужену систему. Законодавством кожної з держав-членів ЄС визначено способи, у які здійснюється таке стимулювання, його види, та способи їх поєднання. Серед найбільш застосовуваних видів стимулювання використання альтернативних джерел енергії особливої уваги заслуговують [4, с. 35]:

1. «Зелений тариф». За своєю сутністю «зелений» тариф – це врегульована вартість електроенергії, виробленої з альтернативних джерел енергії, що встановлюється законодавством на певний період часу, і зазвичай є вищою за доступну ринкову ціну електроенергії. Застосування «зеленого» тарифу передбачає, що кількісний результат цього виду стимулювання напряму залежить від установленого урядом розміру самого тарифу.

2. Преміум «зелений» тариф (далі – «преміум»), який зазвичай розглядається європейськими правниками як підвид «зеленого» тарифу, але різниця між ними полягає в тому, що вартість «зеленого» тарифу є повністю зафіксованою законодавством, тоді як «преміум» фіксує розмір лише самої надбавки до ринкової ціни електроенергії.

3. Система «зелених» сертифікатів, що зазвичай працює таким чином: виробник електроенергії з альтернативних джерел енергії, оптовики, розподільчі компанії або роздрібні торговці (залежно від того, хто бере участь у ланцюгу постачання електроенергії) зобов'язані постачати чи купувати певний відсоток електроенергії, виробленої з альтернативних джерел енергії. На дату розрахунку вони повинні подати необхідну кількість сертифікатів для демонстрації відповідності своїм зобов'язанням.

4. Інвестиційні гранти, які застосовуються у багатьох країнах Європейського Союзу. Гранти часто видаються для стимулювання електроенергії альтернативного походження, виробленої за допомогою нових, інноваційних технологій. Зокрема, у Фінляндії інвестиційні гранти та субсидії є єдиними видами стимулювання використання альтернативних джерел енергії.

5. Податкові пільги, що часто доповнюють основні види стимулювання у Європейських країнах. Тим не менш податкові пільги залишаються важливим та гнучким інструментом. Наприклад, у Нідерландах виробництво електроенергії з альтернативних джерел стимулюється шляхом спрямування податку на прибуток на інвестування у проекти альтернативної енергетики.

6. Низьковідсоткові кредити з більш довгими періодами погашення для виробників електроенергії з альтернативних джерел енергії застосовуються деякими країнами Європейського союзу, включно з Німеччиною та Нідерландами.

З вищевикладеного можна зробити висновок, що держави-члени ЄС застосовують широкий спектр різних способів стимулювання використання альтернативних джерел енергії. Домінуючими видами є «зелений» тариф та «преміум», а також «зелені сертифікати».

Аналізуючи правове регулювання стимулювання використання альтернативних джерел енергії в Україні, необхідно відзначити, що основним нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про альтернативні джерела енергії», ст. 9 якого визначено, що стимулювання виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, здійснюється відповідно до законодавства шляхом: застосування економічних важелів і стимулів, передбачених законодавством про енергозбереження та охорону довкілля, з метою розширення використання альтернативних джерел енергії; створення сприятливих економічних умов для спорудження об'єктів альтернативної енергетики. При цьому у ст. 9-1 вказаного Закону, йдеться лише про «зелений» тариф, а інші види стимулювання навіть не

згадуються. [5] Безумовно ст. 9 Закону встановлені і інші види стимулювання такі як стимулювання за механізмом самовиробництва, гарантії походження та інші, проте наразі по причині недостатнього правового регулювання механізмів їх дії вони здебільшого мають декларативний характер. Таким чином, лише на основі системного аналізу можна виокремити певні заходи, що можуть підпадати під ознаки такого стимулювання, окрім «зеленого» тарифу. Зокрема, певні положення щодо стимулювання використання альтернативних джерел енергії містяться у Податковому та Митному кодексах України. Так, ст. 197 ПК України передбачено звільнення від податку на додану вартість операцій із ввезення на митну територію України устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, обладнання і матеріалів для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії, а також звільнення від сплати ввізного мита зазначеного устаткування, обладнання і матеріалів. [6] Вказаною статтею також встановлено, що операції із ввезення на митну територію України вищенаведених товарів звільнюються від оподаткування, за умови якщо ці товари застосовуються платником податку для власного виробництва та якщо ідентичні товари з аналогічними якісними показниками не виробляються в Україні (аналогічні з ПК України пільги закріплено у ст. 282 МК України).[7]

Отже, фактично в Україні для стимулювання використання альтернативних джерел енергії застосовується лише «зелений» тариф та частково реалізовано право суб'єктів господарювання на отримання податкових і митних пільг у разі ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектуючих виробів за проектами демонстрації японських технологій. Водночас частка енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії, у національному енергобалансі свідчить про те, що цих заходів не досить та потрібно запозичувати досвід стимулювання цієї галузі у європейських партнерів.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що держави-члени ЄС застосовують широкий спектр способів стимулювання використання альтернативних джерел енергії. Серед них домінуючими є «зелений» тариф та «преміум», а також «зелені сертифікати», інвестиційні гранти, податкові пільги та низьковідсоткові кредити. Разом із тим в Україні належним чином реалізовано лише «зелений» тариф і податкові та митні пільги в суттєво обмеженому вигляді. З урахуванням викладеного пропонується перейняти досвід правового регулювання стимулювання використання альтернативних джерел енергії країн-членів Європейського Союзу, здійснити не тільки формальне закріплення а і фактичне застосування інших, окрім «зеленого» тарифу, способів стимулювання використання альтернативних джерел енергії, зокрема: «зелених» сертифікатів, інвестиційних грантів та низьковідсоткових кредитів. Також, з огляду на перспективність європейських

технологічних досягнень у сфері альтернативної енергетики, можна запропонувати внести зміни до Переліку енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектуючих виробів за проектами демонстрації японських технологій, що звільняються від ввізного мита та операції з увезення яких на митну територію України звільняються від обкладення податком на додану вартість, що затверджений Постановою КМУ № 293 від 30 березня 2016 р., прибравши обмеження щодо використання лише японських технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605-р «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text>
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021р. №179 «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>
3. Директива про альтернативні джерела енергії 2009/28/ЄС від 23 квітня 2009 року URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MU09267>
4. Engels, Jip, The Promotion of Electricity from Renewable Energy Sources in the European Union (August 30, 2011) URL : <https://ssrn.com/abstract=1939760>
5. Закон України «Про альтернативні джерела енергії» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-IV#Text>
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
7. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. №4495-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
4. Chamon, Merijn & Arriba-Sellier, Nathan. FBF : On the Justiciability of Soft Law and Broadening the Discretion of EU Agencies. *European Constitutional Law Review*. 2022. No 18. PP. 286-314. URL: <https://doi.org/10.1017/S157401962200013X>.
5. Regulation (EU) No 600/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Regulation (EU) No 648/2012 Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R0600>.
6. Regulation (EU) No 1286/2014 of the European Parliament and of the Council of 26 November 2014 on key information documents for packaged retail and insurance-based

investment products (PRIIPs) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R1286>

7. Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0065>.

8. Towards European Supervisory Convergence. The Joint Committee of the European Supervisory Authorities. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. URL: <http://surl.li/hmdna>.

РОЛЬ ООН В СИСТЕМІ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Ткаченко О. А.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Денисенко С. І.

*к.ю.н., доцент, старший викладач кафедри МЄППП ННІ права
Сумського державного університету*

Глобалізація та зростаюча різноманітність соціокультурних тенденцій кидають виклик міжнародній політиці, яка дедалі більше піддається впливу економічних інтересів, переважно розвинених країн. Подібна динаміка розвитку світового порядку робить нагальною необхідність налагодження ефективної взаємодії між різними культурними цивілізаціями. Досягти її можливо завдяки поступу загальноприйнятих принципів у рамках міжнародних домовленостей у системі такої міжнародної організації, як ООН.

У 1945 році на конференції у Сан-Франциско було прийнято статут Організації Об'єднаних Націй. У створенні зазначеного документа приймали участь СРСР, Китай, США та Великобританія, а на момент 1945 року він був підписаний 50 державами. Причиною створення ООН були жахіття Другої світової війни і розуміння держав - переможців того, наскільки важливими є права людини. У компетенцію ООН з того моменту входили не тільки підтримання миру та безпеки, але і співробітництво держав у сфері економіки, науки та культури [1, с. 698]. Статут ООН, прийнятий у 1945 році, не лише підбив підсумки Другої світової війни, а й став фундаментом нового світового порядку, який зберігає свою актуальність і за сучасних умов розвитку суспільства. Цей документ

заклав принципи та цілі, що ознаменували собою принципово новий етап у розвитку та юридичному оформленні міжнародного права.

Характеризуючи історію становлення Організації Об'єднаних Націй, С. Віднянський та А. Мартинов вважають, що її періодизацію може бути представлено відповідно до основних етапів розвитку повоєнних міжнародних відносин. Перший період (1945 - кінець 1950-х) характеризувався запеклою боротьбою за контроль над ООН між СРСР та США. Другий період (1960 - перша половина 1980-х) ознаменувався зміною розстановки сил у світі, що призвело до послаблення впливу обох супердержав. Третій період (друга половина 1980-х - початок 1990-х) збігся із завершенням "холодної війни", новим політичним мисленням у СРСР та суттєвою зміною розстановки сил в ООН. Четвертий, сучасний період (з початку 1990-х) ООН опинилася перед викликами нового світового порядку та становленням постмодерної системи міжнародних відносин в умовах глобалізації [2, с. 80].

За сучасних умов, коли світ стає мультикультурним, роль ООН як наддержавної інституції стає все більш важливою. Ця організація слугує противагою амбіціям окремих держав, надаючи право голосу усім суб'єктам міжнародних політичних процесів, незалежно від їхньої території чи ресурсів. На думку В. В. Хачатрян та В. М. Стратійчука, ООН приймає рішення та функціонує у разі виникнення зовнішніх потреб, наприклад, загострення ситуацій між країнами, виявлення потреб певної країни в отриманні гуманітарної допомоги, поява конфліктів у метасистемі, що потребують участі міжнародного суду, тобто усі дії системи ООН здійснюються з урахуванням нагальних потреб світового суспільства [3, с. 111].

ООН прагне до свободи, рівності, миру та добробуту для всіх людей, без жодної дискримінації за ознакою громадянства, статі, віку чи національності. Зокрема, дана міжнародна організація має найбільш розроблений міжнародний контрольний механізм. Механізм міжнародного контролю ООН включає як головні (статутні) органи, так і допоміжні (позастатутні) спеціально створені щодо реалізації контролю над дотриманням державами правами людини. Органи ООН з прав людини сприяють ранньому попередженню та запобіганню конфліктам, а також докладають зусиль щодо усунення корінних причин конфліктів [4, с. 26].

Створені під егідою ООН організації та фонди, такі як МОП, ВООЗ, ЮНЕП, МАГАТЕ, СОТ, ЮНЕСКО, ФАО, ЮНІСЕФ, діють на різних рівнях охоплення соціуму, від глобального до локального. Їхні багатомільйонні проекти та програми націлені на економічний та соціальний розвиток, екологічну безпеку, захист прав людини, освіту, охорону здоров'я та інші не менш вагомні сфери життєдіяльності соціуму.

У рамках діяльності ООН чи під її егідою було розроблено та ухвалено багато значущих міжнародних угод, договорів, протоколів та пактів, що стосуються припинення локальних війн, роззброєння, мирного врегулювання територіальних конфліктів, а також сприяння транснаціональному співробітництву в галузях економіки, культури та екології. Серед найбільш значущих документів виокремлюються такі як: Загальна декларація прав людини 1948 р., Декларація про принципи міжнародного права 1970 р., Конвенція ООН про права дитини 1989 р., Рамкова конвенція ООН зі зміни клімату 1992 р., Паризька угода 2015 р., Договір про заборону ядерної зброї 2017 р. тощо [5, с. 9].

В умовах сьогодення соціум стикається з парадигмою нових загроз, де збройні протистояння частіше виникають не між окремими суверенними державами з огляду на територіальні розбіжності, а в межах окремих країн, репрезентуючи форми громадянських війн, релігійних та етнічних конфліктів. Саме ООН за декілька останніх десятиліть своєї діяльності сприяла припиненню багатьох конфліктів, часто завдяки діям Ради Безпеки, яка згідно із Статутом ООН несе головну відповідальність із підтримки міжнародного миру та безпеки. У разі надходження скарги, що стосується загрози світу, Рада передусім рекомендує сторонам конфлікту спробувати досягти угоди мирним способом. Рада безпеки ООН засновує операції з підтримки миру, сприяючи послабленню напруженості в проблемних регіонах, роз'єднанню супротивних сторін і створенню умов для міцного миру після досягнення відповідних умов [6, с. 132].

Незважаючи на свої досягнення, ООН часто критикують за неефективність, недемократичність, брак уваги до проблем країн, що розвиваються, бюрократизм, і непомірний бюджет. На сьогоднішній день держави-члени ООН визнають необхідність оновлення організації, роблячи акцент на трьох ключових аспектах: оперативність, незалежність та ефективність управління. Саме тому дана міжнародна організація має знайти розумний баланс між впровадженням нових, інноваційних методів роботи та збереженням вже напрацьованих дієвих механізмів. Що, безумовно, потребує гнучкості та готовності до змін, не відкидаючи при цьому цінний досвід та знання, накопичених протягом попередніх десятиліть.

Підсумовуючи варто наголосити, що унікальність ООН полягає в її беззаперечному лідерстві на світовій арені. Заснована багато років тому, вона об'єднує практично всі держави світу, що робить її найбільш універсальною міжнародною організацією. Аналогів ООН не існує, а тому вона залишається ефективним інструментом подальшого розвитку нової ідеології світової спільнот

ЛІТЕРАТУРА:

1. Thomas G. Weiss and Sam Daws. The Oxford Handbook on the United Nations. Oxford University Press. 2018. P. 698

2. Віднянський С., Мартинов А. Організація Об'єднаних Націй в умовах сучасної кризи світового порядку (до 75-річчя створення ООН). Український історичний журнал. 2020. №5. С. 77-89.

3. Хачатрян В.В., Стратійчук В.М. Системний аналіз ООН як індикатора впливу на євроінтеграційні процеси в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. Вип. 44. С. 109-115.

4. Калінський А. Роль ООН у системі міжнародного захисту прав людини. Конституційні права людини в Україні: реалізація та перспективи: матеріали науково-практичного круглого столу, м. Київ, 8 груд. 2022 р. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2022. С. 24-28.

5. Лісогорова К., Свистун Д. Від Ліги Націй до ООН: історія становлення універсальних міжнародних організацій колективної безпеки. Актуальні проблеми правознавства. 2020. № 3 (23). С. 5-11.

6. Чістякова І. М. Роль ООН у сучасній геополітиці. Людина, культура, техніка в новому тисячолітті : зб. тез наук. доп. XXIV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 30 травня 2023 р. Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «ХАІ», 2023. С. 132-135.

АКАДЕМІЧНА СВОБОДА В ЄВРОПІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Славко Анна Сергіївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного, європейського права та
порівняльного правознавства
Сумський державний університет*

Голоха Аріна Романівна

*студентка 3 курсу денної форми
здобуття освіти першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 293 «Міжнародне право»
освітньої програми «Міжнародне право» ННІ права
Сумського державного університету*

Академічна свобода є ключовим та фундаментальним принципом університетського життя, який дозволяє закладам освіти успішно виконувати свої соціальні функції. Вона забезпечує свободу думки, дослідження, викладання та вираження поглядів у науковій сфері, здатність до постійного пошуку нових наукових проблем, рішень та інтерпретацій. Без свободи процес навчання втрачає значну можливість для вибору, що призводить до стагнації демократичних принципів [1, с. 112-113].

В Україні є законодавче визначення принципу академічної свободи в Законі України «Про вищу освіту». Відповідно до статті 1 згаданого нормативно-правового акту, академічна свобода - самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом [2].

Проте, академічна свобода є важливою цінністю не лише на національному рівні, а і на регіональному. Так, Хартія основних прав Європейського Союзу містить статтю 13, котра гарантує свободу художньої творчості та науково-дослідної діяльності. Ця ж стаття проголошує, що «має бути дотримана свобода викладання у вищих навчальних закладах» [3; 4]. Також є кілька інших документів котрі підкріплюють ці положення. Для кращого розуміння принципу розвитку академічної свободи, було викладено дослідження на сайті Європейського Парламенту (Групи з питань майбутнього науки і технологій (STOA)), в якому академічну свободу розділяють на три основні виміри: свободу дослідження, свободу викладати і вчитися та свободу вираження поглядів [5]. Європейський Союз та провідні демократичні країни законодавчо закріплюють і дотримуються принципу академічної свободи, розуміючи її значення для розвитку науки, освіти та суспільства в цілому. Водночас, академічна свобода не є абсолютною та має певні обмеження, встановлені законом з метою збереження толерантності, об'єктивності та етичних норм.

Академічна свобода породжує різні думки стосовно певної теми, наприклад, призводить до певних, інколи, зовсім нелогічних або навпаки - висновків та рішень, сприяє розвитку досліджень, а на рівні держави - підтримки демократії. По суті, велику роль для реалізації академічної свободи відіграє критичне мислення та вміння послідовно викладати свою позицію, відстоюючи її та постійно підкріплюючи фактами. Авжеж, кожна свобода слова має свої певні рамки, інакше це буде породжувати тільки більше проблем. Тим не менш, втручання в академічну свободу ні в якому разі не може бути необґрунтованим.

Після широкої демократизації Європи та інших частин світу в другій половині 20-го століття академічна свобода перестала бути абстрактним поняттям, у багатьох країнах вона

була кодифікована як конкретна свобода. Зовсім недавно академічна свобода була визнана базовою умовою здорової демократії та невід'ємною рисою будь-якого демократичного устрою [5].

Прикладом Європейської країни з хорошим рівнем розвитку академічної свободи можна назвати Німеччину та Францію. У Франції з точки зору академічної свободи поведяться доволі стримано, науково-педагогічний працівник як правило дотримується нейтральної точки зору під час виконання своїх завдань, він не повинен пропагувати політичні або релігійні теми та свої погляди стосовно цих тем. Проте, варто уточнити, що академічна свобода у Франції підтверджена Конституційною радою Франції: «науково-дослідний та професорсько-викладацький штат (університетські професори та їх асистенти) під час своєї дослідницької та викладацької діяльності повністю незалежні та користуються свободою слова з тією умовою, що вони поважають університетські традиції, вимоги закону, принципи толерантності та об'єктивності» [4].

У Німеччині працівники в галузі освіти мають право пропагувати свою особисту точку зору на те чи інше питання на очах студентів. З іншого боку, поширення поглядів за межами закладу освіти небажане. У закладі освіти в ході реалізації просвітницьких функцій науковий працівник зазвичай не обмежується у висловлюванні своїх поглядів і переконань [4].

В перспективі, людина, котра ефективно користується академічною свободою може приймати важливі та зважені рішення під тиском важких обставин, а також виконувати свої професійні обов'язки в складний час. Академічна свобода це насамперед розвиток, можливі інновації котрі нелогічно було б стримувати [6, с.23].

Нині складний час для Європи - війна в Україні сильно впливає на внутрішньополітичну ситуацію в країнах союзу та України. Саме тому відстоювання європейських цінностей, серед яких безумовно є академічна свобода - є базою для теперішніх демократій. Принцип академічної свободи потрібно посилювати в Євросоюзі, а Україні потрібно докласти якомога більше зусиль аби сприяти розвитку демократичних принципів всередині країни попри всі труднощі. Ми повинні бути стійкі та об'єднані як ніколи, в перспективі це може стати одним із ключових елементів розвитку демократичних цінностей та їх підтримки в умовах постійних інновацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Samchuk-Kolodiazhna Z., Skibitsky R. Issues of the Realization and Protection of Academic Freedom. Історико-правовий часопис. 2018. № 2 (12). С. 111-114. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/16045> (date of access: 07.03.2024)

2. Про вищу освіту. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 07.03.2024).

3. Charter of Fundamental Rights of the European Union. EUR-Lex - 12012P/TXT - EN - EUR-Lex. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT> (date of access: 07.03.2024)

4. Албул С. Принципи академічної свободи: сутність та світовий досвід. ОДУВС. URL: <https://oduvsv.edu.ua/news/printsipi-akademichnoyi-svobodi-sutnist-ta-svitovij-dosvid/#:~:text=Закон%20України%20«Про%20вищу%20освіту,творчості,%20поширення%20знань%20та%20інформації> (дата звернення: 07.03.2024)

5. State of play of academic freedom in the EU member states: Overview of de facto trends and developments | Panel for the Future of Science and Technology (STOA) | European Parliament. 204 р. URL: [https://www.europarl.europa.eu/stoa/en/document/EPRS_STU\(2023\)740231](https://www.europarl.europa.eu/stoa/en/document/EPRS_STU(2023)740231) (date of access: 07.03.2024).

6. Савчин М.В. Академічна свобода та право індивіда на розвиток (про формування світу ідей та обмін ними). Університетські наукові записки. 2019. № 1-2 (69-70). С.26. URL: <https://unz.univer.km.ua/article/view/9> (дата звернення: 07.03.2024)обода та право індивіда на розвиток (про формування світу ідей та обмін ними). *Університетські наукові записки*. 2019. № 1-2 (69-70). С.26. URL: https://unz.univer.km.ua/article/view/9_ (дата звернення: 07.03.2024)

СЕКЦІЯ 4

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО

СЕКЦІЯ 5

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ЗАПОВІТУ ПОДРУЖЖЯ

Фокша Л.В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

ННІ права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Важливим аспектом фінансового планування, що покликаний допомогти людям забезпечити майбутнє своїм спадкоємцям та зберегти цінність свого майна, виступає спадкове планування. Це процес визначення того, як будуть розподілені активи та майно людини після її смерті. Спадкове планування включає в себе визначення того, хто отримають ці активи (спадкоємці), і яким чином розподілити їх між ними, і закріплення волі спадкодавця в формі заповіту.

Новою формою заповіту в Україні є заповіт подружжя. Можливість складання спільного заповіту передбачена нормою ст. 1243 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) [1]. Інститут спільного заповіту є поширеною практикою в спадковому праві європейських країн: спільні заповіти досить популярні в Англії, Німеччині, країнах Балтики [2]. Для України це явище – новація, бо раніше заповіт укладався виключно від імені однієї особи, тому для тлумачення і застосування законодавчих норм особливого значення набуває судова практика.

Як науковці, так і практики відмічають, що категорія «заповіт подружжя» закріплена в вітчизняному законодавству, протирічить ст. 1233 ЦКУ і поняттю «заповіт», в основі якого покладено саме особисте розпорядження фізичної особи. Тобто, заповіт – це односторонній правочин, у якому виражена воля лише однієї особи. Особистий характер заповіту логічно впливає зі суті його понятійного визначення, адже кожна особа має право розпоряджатися тільки тим, що належить їй за життя [3].

Заповіт подружжя є певною домовленістю між подружжями про перехід права власності на суспільно набуте майно після смерті обох з подружжя до визначених спільним рішенням спадкоємців. Проте, в законодавстві відсутні чіткі вказівки щодо форми заповіту. Чи це має бути заповіт від чоловіка та дружини, втілений в одному документі і скріплений двома підписами? Чи це можуть бути два різні взаємообумовлені та взаємопов'язані заповіти?

Укласти вищезазначений заповіт має можливість лише подружжя, яке перебуває у зареєстрованому шлюбі. На підтвердження цього факту подружжя має надати нотаріусу оригінал свідоцтва про шлюб. Фактичні шлюбні відносини, без реєстрації шлюбу, не надають права на спільний заповіт, оскільки відповідно до ст. 21 Сімейного кодексу України шлюбом визнається лише сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану [4].

Слід враховувати, що спільний заповіт подружжя може бути укладено лише стосовно майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, навіть якщо воно зареєстроване на одного з них (наприклад, нерухоме та рухоме майно, придбане у шлюбі, є спільним майном). В той час, як майно що належить кожному з подружжя на праві приватної власності (особисті кошти та майно, набуті до шлюбу, або під час шлюбу в порядку спадкування, дарування тощо), підлягає спадкуванню за волевиявленням власника. Тобто, окрім спільного заповіту подружжя, кожен із подружжя може скласти окремий заповіт і визначити спадкоємця щодо власного майна на випадок своєї смерті.

Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» від 22 лютого 2012 року № 296/5 (далі – Порядок) не містить ніяких особливостей щодо нотаріального посвідчення заповітів подружжя. Глава 3 п. 1.5 Порядку передбачає, що при посвідченні заповіту від заповідача не вимагається подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається [5]. Хоча, згідно з пунктом 3.8.4 Положення про порядок вчинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах і консульських установах України від 27 грудня 2004 року, при посвідченні заповітів подружжя слід витребувати докази, що підтверджують їх право на майно [6].

Смерть одного з подружжя є підставою для припинення режиму спільної сумісної власності майна подружжя, стосовно якого складено заповіт, але не породжує виникнення спадкових правовідносин (до моменту смерті іншого з подружжя). Проте, другий з подружжя повинен звернутися до нотаріуса, щоб оформити перехід права власності на частку у спільному майні подружжя, адже законодавством передбачена спеціальна процедура такого переходу та державна реєстрація речових прав, і відбутися «автоматично» це не може.

При цьому слід враховувати, що на майно, що виступає об'єктом спадкування, після смерті одного з подружжя, тимчасово накладається заборона на відчуження (продаж, обмін, дарування тощо).), яка знімається тільки після смерті другого з подружжя. Це здійснюється з метою не допущення порушення волі спадкодавця. Визначені у спільному заповіті спадкоємці, а також особи, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, отримують можливість скористатися своїм правом лише після смерті другого з подружжя.

Тобто, спадкування за заповітом подружжя відбувається в декілька етапів: спершу успадковується частка у спільній сумісній власності одного з подружжя другим з подружжя, який його пережив, а після смерті останнього зазначене в заповіті майно успадковується спадкоємцями за заповітом.

За життя дружини та чоловіка кожен з них має право відмовитися від спільного заповіту. Така відмова підлягає нотаріальному посвідченню. Відмова від спільного заповіту одним з подружжя що розпорядження, від якого особа відмовилася, втрачає силу, але розпорядження іншого з подружжя залишається чинним. У такому випадку чинне розпорядження є не чим іншим, як заповітом одного з подружжя стосовно належної йому частки у праві спільної сумісної власності [7]. До втрати чинності заповітом призводить розірвання шлюбу або визнання його недійсним.

Після смерті одного з подружжя, другий з подружжя який його пережив, вже не вправі змінити спільний заповіт подружжя. Проте, заповіт подружжя може бути визнано недійсним у судовому порядку. У такому випадку той із подружжя, хто пережив іншого з подружжя, складає новий заповіт, одноосібно, щодо своєї частки спільного майна, а майно померлого подружжя відійде спадкоємцям за законом.

Отже, укладення заповіту подружжя є досить відповідальною дією, що тягне значні обмеження на учасників правочину, оскільки волевиявлення, зроблене задовго до часу смерті другого з подружжя, може негативно вплинути на його права. Так, матеріальний та фізичний стан одного з подружжя, який є живим, може істотно погіршитися після смерті другого з подружжя, а на об'єкт заповіту подружжя вже викладена заборона відчуження, тобто можливість певним чином розпорядитися даним майном, аби покращити матеріальний стан, у одного з подружжя вже втрачається. Саме тому у подружжя доцільно чітко визначити майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя, та яке належить кожному з подружжя особисто.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. // Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40- 44. Ст. 356 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 25.04.2024).
- 2.Парасюк М.В. Особливості укладення заповіту подружжя. Науковий вісник ЛДУВС. 2016. № 3. С. 91-100.
- 3.Грищенко Л.А. Заповіт подружжя. URL: <https://grishenko.org.ua/index.php/%D0%97%D0%90%D0%9F%D0%9E%D0%92%D0%86%D0%A2%20%D0%9F%D0%9E%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%96%D0%96%D0%AF/stat2/9-stat2>
- 4.Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року (із змінами і доповненнями). URL:: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 25.04.2024).
- 5.Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами 205 України : затв. наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12/conv#n349> (дата звернення: 25.04.2024).
- 6.Порядок вчинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України : затв. наказом Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ України від 27.12.2004 р. № 142/5/310 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1649-04> (дата звернення: 25.04.2024).
- 7.Ступак О. Спільний заповіт подружжя і режим спільної сумісної власності URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Spilnii_zapovit_podruzzia_Stupak.pdf
- 8.Щодо застосування законодавства суб'єктами державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень та нотаріусами у зв'язку із складанням спільного заповіту подружжя : Лист-роз'яснення Міністерства юстиції України від 15.05.2019 р. № 18556/9068-33-19/8.4.1 URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2019/12/09/20191209155153-94.pdf>
- 9.Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425- XII. // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. Ст. 383 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення:25.04.2024).

СЕКЦІЯ 6

СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

Касьян А.В.

студент IV курсу ННІ Права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Плотнікова М.В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного, європейського права та порівняльного
правознавства*

Процедури банкрутства можуть мати значний вплив на життя фізичних і юридичних осіб. Вони можуть призвести до втрати майна, роботи та репутації. Тому важливо, щоб такі процедури були справедливими та відповідали стандартам, встановленим Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

ЄСПЛ виніс кілька важливих рішень у справах про банкрутство, які мають значний вплив на право банкрутства в Європі. До таких рішень відносяться: Рішення у справі «Трихліб проти України» (заява № 58312/00) рішення від 20 вересня 2005 року, рішення у справі «Семенов проти України» заява № 25463/03 рішення від 13 грудня 2005 року. Ці рішення ЄСПЛ мають важливе значення для захисту прав людини у процедурі банкрутства. Вони вимагають, щоб процедури банкрутства були справедливими, рівними та конкретними. Вони також вимагають, щоб процедури банкрутства не порушували інші права людини, гарантовані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

В Україні практика ЄСПЛ у справах про банкрутство також має значний вплив на право банкрутства. Суди України враховують рішення ЄСПЛ при розгляді справ про банкрутство. Це сприяє захисту прав людини у процедурі банкрутства в Україні.

" Справа «Трихліб проти України». Між 1997 та 2000 роком заявник подавав позови проти державного підприємства «Південелектронмаш» (далі – підприємство) про відшкодування заборгованості із заробітної плати. Два провадження було порушено у Новокаховському міському суді, решта з них були подані до комісії з трудових спорів (далі – комісія) [9].

Однак у 2000 році Херсонський арбітражний суд порушив справу про банкрутство підприємства. У рамках цієї справи суд заборонив виплачувати заборгованість. Державний виконавець зупинив виконавче провадження щодо підприємства. Вищий господарський суд України зазначив, що порушення провадження у справі про банкрутство не може бути перешкодою для виконання рішення суду про стягнення заборгованості із заробітної плати.

Державний виконавець звернувся до господарського суду з проханням дозволити йому поновити виконавче провадження. Суддя В. повідомив державного виконавця, що заборгованість із заробітної плати може бути погашена за рахунок реалізації готової продукції та сировини, яка належить підприємству. Державний виконавець наклав арешт на рахунки підприємства, а господарський суд затвердив план санації для відновлення платоспроможності підприємства. Державний виконавець, посилаючись на лист судді від 12 січня 2001 року, вимагав від підприємства надавати йому інформацію щодо наявності готової продукції та сировини, на яку можна накласти арешт.

Однак суддя В. висловив свою думку, що успіх процедури відновлення боржника міг бути зірваний, якщо б дії державного виконавця продовжувалися.

Після того, як державний виконавець наклав арешт на рахунки підприємства, банк відмовився виконувати це рішення, посилаючись на вказівку Вищого господарського суду України.

Міністерство юстиції України також висловило думку, що заборона на стягнення заборгованості у справах про банкрутство не поширюється на виплату заборгованості із заробітної плати. Незважаючи на це, державний виконавець поновив виконавче провадження у справі заявника і знову наказав накласти арешт на рахунки підприємства. Однак Херсонський обласний господарський суд скасував ці рішення, оскільки Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» передбачає обов'язкове призупинення виконавчого провадження шляхом винесення постанови у справі про банкрутство.

З 1998 року по 1999 рік заявник з різних підстав безрезультатно намагався порушити кримінальну справу проти посадових осіб державної виконавчої служби у зв'язку з її нібито незаконною бездіяльністю. 8 лютого 1999 року прокуратура м. Херсона відмовила заявнику у його скарзі у зв'язку з недостатністю доказів для порушення кримінальної справи проти державної виконавчої служби [10].

ЄСПЛ зазначив, що право на доступ до суду включає право на своєчасне виконання рішення суду. Однак призупинення виконання судового рішення може бути виправдане лише у разі необхідності для задоволення суспільних потреб або вирішення проблем громадського характеру.

Український уряд посилався на тяжке становище підприємства і не в змозі виплати заборгованість перед працівником, який подав заяву до суда. До таких підприємств застосовується Закон України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна», який забороняє накладання арешту та продаж основних фондів підприємства [9]. Суд зазначив, що національне законодавство не надає такому кредитору як заявник чи державному виконавцю жодної можливості для того, щоб оскаржити вищезгадані обмеження, у випадку зловживання ними. Так само вони не можуть вимагати компенсації за затримку у виконанні рішень, пов'язану із застосуванням таких обмежень

СПЛ встановив, що уряд України не виконав свого обов'язку забезпечити виконання судових рішень. Це призвело до порушення права заявника на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

«Семенов проти України». Заявник звернувся до суду з позовом про стягнення з боржника, у якого він працював, заборгованість із заробітної плати. 5 грудня 2002 року Новокаховський міський суд задовольнив позовні вимоги заявника і присудив йому 6044 грн. Рішення вступило в законну силу та було надіслане до державної виконавчої служби для примусового виконання [11].

У 2000 році Вищий господарський суд України постановив, що провадження у справі про банкрутство не може перешкодити виконанню рішень про стягнення заборгованості із заробітної плати. На підставі цієї постанови державна виконавча служба поновила виконавче провадження щодо стягнення заборгованості із заробітної плати з підприємства-боржника.

Однак наступного року господарський суд затвердив план санації для підприємства-боржника та призначив керуючого процедурою санації. Суд вирішив, що виконавче провадження може перешкодити успіху процедури санації, і заборонив державній виконавчій службі здійснювати будь-які дії у виконавчому провадженні.

У 2003 році Міністр юстиції України надав державній виконавчій службі рекомендації, в яких повторив, що заборона на стягнення боргів у справах про банкрутство не поширюється на виконання рішень про стягнення заборгованості із заробітної плати.

15 січня 2004 року державна виконавча служба України поновила виконавче провадження у справі заявника. Було покладено арешт на рахунки боржника. Проте 27 лютого 2004 року за клопотанням керуючого санацією господарський суд скасував ці постанови, оскільки Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» передбачено обов'язкове зупинення виконавчого провадження до вирішення справи про банкрутство боржника [11].

Підприємство-боржник, якому заявник пред'являв вимогу про стягнення заборгованості із заробітної плати, було державним. До нього було застосовано Закон України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна», який забороняв накладення арешту та продаж майна боржника.

ЄСПЛ зазначив, що внутрішнє законодавство України не передбачало можливості оскаржувати ці обмеження у разі їх незаконного або невиправданого застосування. Це означало, що кредитори, такі як заявник, не могли захистити свої права у разі порушення їхніх прав цими обмеженнями. У заявника рішення про стягнення заборгованості із заробітної плати було прийнято у грудні 2002 року. Однак виконання цього рішення було призупинено у зв'язку з відкриттям провадження у справі про банкрутство підприємства-боржника. Надалі виконання рішення було заборонено у зв'язку з застосуванням Закону України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна».

В результаті заявник не отримав виплати заборгованості протягом двох років і одинадцяти місяців. ЄСПЛ встановив, що це порушення права заявника на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

ЛІТЕРАТУРА:

1.Огляд рішень Європейського суду з прав людини у справах про банкрутство. Рішення за період з 13.02.2005 по 01.01.2020. — Київ, 2020. – 25 стор.

2.Справа "Трихліб проти України" (Заява N 58312/00) : Рішення Ради Європи від 20.09.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_409#Text (дата звернення: 02.01.2024).

3.Справа "Семенов проти України" (Заява N 25463/03) : Рішення Європ. суду з прав людини від 13.12.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>

СЕКЦІЯ 7

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

СЕКЦІЯ 8

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ

Скоблик М. О.

Студентка II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Горбань О. П.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Законодавство щодо запобігання дискримінації в трудових відносинах розпочало свій розвиток наприкінці 1940-х років, у зв'язку з прийняттям Загальної декларації прав людини. Відповідно до статті 23 цієї декларації, кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття. Кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю [1]. У 60–70-ті роки ХХ століття ряд країн розпочали приймати спеціальні закони, спрямовані на боротьбу з дискримінацією. Сьогодні заборона дискримінації у сфері праці так чи інакше закріплена у законодавстві усього цивілізованого світу [2, с. 54]. Перш ніж досліджувати та аналізувати поняття гендерної рівності, необхідно надати визначення терміну, «право на працю». Це право є фундаментальним правом людини, встановленим міжнародно-правовими актами і гарантованим усіма правовими системами світу. На думку В. Андрієва, право на працю є природним, невід'ємним правом людини, метою якого є підтримання життя і саморозвиток. Оскільки, право працівників на працю визначається різними соціальними нормами і має природний і позитивний характер [3, с. 64].

Переходячи до терміну гендерна рівність, варто зазначити, що гендерна наука все ще молода, а її визначення та підходи часто все ще розвиваються. Тому вона є нестабільною, суперечливою, плинною та мінливою. Це стосується і поняття гендер. У

різних контекстах воно має різне значення. Відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [4]. Серед населення України кількість жінок перевищує кількість чоловіків на 7,2 % (53,6% – жінок й 46,4 – чоловіки станом на 2021 рік), що викликає серйозні демографічні проблеми, які лежать в основі нерівності, як по відношенню до жінок, так і до чоловіків. У 2015 році Україна посіла 67 місце серед 145 країн за показниками «співвідношення середнього рівня заробітної плати жінок та середнього рівня заробітної плати чоловіків» й «гендерне співвідношення серед депутатів Верховної Ради України й депутатів місцевих органів влади», згідно з Глобальним звітом про стан гендерної рівності у світі. У 2022 році Україна посіла 81 місце серед 146 країн в рейтингу «Глобального гендерного розриву». Щороку Всесвітній економічний форум оцінює прогрес у досягненні гендерної рівності серед близько 150-ти країн світу. Індекс глобального гендерного розриву (Global Gender Gap Index) призначений для вимірювання реального рівноправ'я між представниками обох статей за чотирма критеріями:

- економічна участь та можливості;
- рівень освіти;
- здоров'я та виживання;
- розширення політичних прав та можливостей [5].

В Україні Конституція є основним Законом і вона гарантує права й свободи громадян включаючи гендерну рівність. Так, стаття 24 Конституції України, вказує на те, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [6]. З одного боку, роботодавець повинен враховувати цю статтю Конституції й забезпечувати рівні права на робочому місці, як для жінок, так і для чоловіків. Однак на практиці це все ще не відповідає дійсності, оскільки більшість керівних і відповідальних посад займають чоловіки, а жінкам доручають менш відповідальну. Обмеження, накладені на роботу жінок, мають глибоке коріння в історії. У минулому жінок часто вважали фізично та емоційно слабкими та нездатними виконувати важку роботу та обов'язки, які традиційно приписуються чоловікам. Існував чіткий гендерний розрив: жінки відповідали за домашнє господарство та догляд за дітьми, а чоловіки – заробляли гроші. Такий розподіл праці вважався «природним» і «необхідним» для підтримки громадського порядку. Деякі обмеження були накладені на роботу жінок, щоб захистити здоров'я і благополуччя їх, а також здоров'я і благополуччя їхніх дітей.

Багато з цих історичних концепцій та обмежень збереглися до наших днів. Жінки все ще стикаються з дискримінацією на робочому місці та гендерною нерівністю.

Забезпечення рівності трудових прав на міжнародному рівні закріплюється Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права, який включає право на працю на справедливих і сприятливих умовах, включаючи справедливу заробітну плату без дискримінації, задовільні умови життя для робітників і їх сімей, безпечні, здорові умови праці, однакові можливості просування по службі на робочому місці, просто виходячи з трудового стажу та рівня кваліфікації, право на відпочинок, на страйк й на профспілкову організацію [7]. В той же час чинний в Україні Кодекс законів про працю суттєво обмежує права жінок. Згідно із статтею 176 цього кодексу «Не допускається залучення до робіт у нічний час, до надурочних робіт і робіт у вихідні дні і направлення у відрядження вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років» [8]. Це, безумовно, є порушенням, тому що тільки сама жінка може вирішити, чи надаватиме вона перевагу вихованню дитині чи професійному зростанні та кар'єрі. Наприклад, в деяких країнах світу немає такого поняття, як відпустка по догляду за дитиною, коли жінка змушена залишатися вдома зі своєю дитиною протягом тривалого періоду часу після пологів. Також, у деяких країнах існують державні програми дошкільної освіти та догляду за дітьми, що робить послуги з догляду за дітьми доступними для працюючих батьків.

Сьогодні дискримінація і тісно пов'язані відносини у сфері зайнятості в Україні стають все більш частими. Результатом дискримінаційних дій роботодавців є порушення прав працівників та зниження рівня зайнятості певних категорій. Найнебезпечнішим типом дискримінації є той, який спотворює основи державного та суспільного устрою, особливо дискримінація за ознакою статі, раси, національності та релігійної приналежності [9]. На теперішній час гендерний рух поширюється по всьому світу, і його представники й прихильники стверджують, що диференціація робочої сили посилює неповноцінність жінок, позбавляє їх рівних можливостей у доступі до засобів існування. На жаль, гендерна дискримінація й гендерна нерівність у світі праці залишаються, причиною тому є стійкі гендерні стереотипи, відсутність рівних можливостей та множинні форми дискримінації, що спостерігаються, насамперед, у сфері зайнятості, професійного розвитку та доступу до заробітної плати.

Визначаючи нормативну інтеграцію переваг у сфері праці для жінок в порівнянні з чоловіками, необхідно виходити з того, що існують умови для роботи, професії й діяльності, які шкідливі не тільки для жіночого організму, але і для репродуктивних функцій, відповідно, для здоров'я майбутніх дітей. Отже, у зв'язку з цим В. М. Венедиктова зазначила, що «прирівнювання жінок до чоловіків у суспільному виробництві не означає,

що жінки повинні виконувати важку чоловічу роботу» [10, с. 132]. Ми повністю поділяємо цю точку зору щодо дискримінації за ознакою статі. На нашу думку, треба зрозуміти причини та наслідки обмежень на працю жінок, оцінювати їх доцільність і вплив на життя жінок і суспільство. Ці обмеження введені для захисту здоров'я та безпеки жінок і майбутнього здоров'я їх дітей. Ця позиція інтегрована в статті 6 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», де зазначено, що «Не вважаються дискримінацією за ознакою статі: спеціальний захист жінок під час вагітності, пологів, грудного вигодовування дитини; обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом; особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я; позитивні дії» [4].

В даний час нагальною потребою є прийняття правових норм, що забезпечують гендерну рівність і розвиток гендерних відносин, оскільки правовий статус жінок на соціальному і сімейному рівні є показником розвитку політичних, соціальних і правових державних структур. Державна політика повинна все більше зосереджуватися на створенні рівних можливостей для жінок та чоловіків і має здійснюватися з урахуванням міжнародних документів, підписаних Україною, зокрема, Загальної декларації з прав людини. Створення національного механізму, що забезпечує рівні права та можливості для жінок та чоловіків, має бути реалізовано як набір інструментів для реалізації своїх можливостей, головним чином шляхом прийняття законів про гендерну рівність.

Отже, із наведеного вище можна зробити висновок, що Україна вже знаходиться на шляху до зміни та розвитку гендерного законодавства й впровадження принципів, норм та положень, що містяться в міжнародних правових актах, стосовно надання рівних прав і можливостей чоловікам та жінкам у трудових відносинах. Вирішальна роль у викоріненні дискримінації, забезпеченні рівності, в тому числі й гендерної у сфері праці належить безпосередньо державі. Стратегії гендерної рівності та відповідні закони, які орієнтовані на гендерну проблему, можуть сприяти рівній можливості для чоловіків та жінок у трудовій сфері, для досягнення цієї мети.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 19.05.2024).
2. Ярошенко О. Щодо дискримінації в реалізації права на працю. *Право України*. 2000. № 7. С. 51–54.
3. Андрієв В. Трудові права людини у системі природного та позитивного права. *Право України*. 2007. № 6. С. 61–65.

ЗМІНИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЗАЙНЯТОСТІ ТА ПРАЦВЕЛАШТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Зенченко А. В.

Студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Горбань О. П.

к.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Криза українського економічного ринку, пов'язана з початком зовнішньої збройної агресії, спричинила зміни на ринку праці, його нестійкість і коливання, труднощі, що унеможливають постійний сталий розвиток суспільства. Ці події призводять до зростання безробіття, зменшення зайнятості населення, що впливає не лише на економічний сектор держави, соціальні та трудові відносини в українському суспільстві, а й на обороноздатність. Для забезпечення розвитку економіки нашої країни важливим є визначення змін, яким підлягають трудові відносини в спеціальний період воєнного стану.

Політика зайнятості, працевлаштування та регулювання трудових відносин в Україні базується на комплексі нормативних документів, основними з яких є: Конституція України, Кодекс законів про працю України, Закон України «Про зайнятість населення», Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та інші. Слід зосередити увагу на Кодексі законів про працю України, який є основоположним підґрунтям, визначає загальні принципи організації роботи та зайнятості населення, права та обов'язки працівників і роботодавців, порядок укладання та припинення трудових відносин, гарантії соціального захисту працівників та інше [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Трудові відносини в Україні під час воєнного стану, починаючи з 15-го березня 2022 року регулюються Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Опишемо основні відмінності трудових відносин, які можуть впроваджуватися під час дії спеціального режиму воєнного стану. Нормальна тривалість робочого часу може бути збільшена з 40 до 60 годин, а скороченого робочого часу – з 36 до 40. Важливо зазначити, що це можливо лише на об'єктах критичної інфраструктури із пропорційним збільшенням заробітної плати. Перелік об'єктів критичної інфраструктури наданий у Законі України «Про критичну інфраструктуру», серед них виділяють підприємства, що займаються: урядуванням та наданням найважливіших публічних (адміністративних) послуг; енергозабезпеченням (у тому числі постачання теплової енергії); водопостачанням та водовідведенням; продовольчим забезпеченням; охороною здоров'я; фармацевтичною промисловістю;

виготовленням вакцин, сталим функціонуванням біолабораторій; інформаційними послугами; електронними комунікаціями; фінансовими послугами; транспортним забезпеченням; обороною, державною безпекою; правопорядком, здійсненням правосуддя, триманням під вартою; цивільним захистом населення та територій, службою порятунку; космічною діяльністю, космічними технологіями та послугами; хімічною промисловістю та дослідницькою діяльністю [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Зазначені підприємства є надважливими для функціонування держави, через що зупинення їх діяльності помітно впливають на здатність країни захищати своїх громадян.

Час відпочинку також може зазнавати змін: раніше працівники мали відпочивати щонайменше 42 години поспіль щотижня, а в період воєнного стану вихідні можуть зменшити до 24 годин. Додатково скасовуються заборона роботи у вихідні дні, скорочений робочий день напередодні святкових, неробочих і вихідних днів, перенесення вихідного дня, якщо святковий або неробочий день збігається з вихідним днем, та обмеження для надурочних робіт [Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

Закріплено, що роботодавці можуть без попередження і згоди працівників змінити умови праці, наприклад: перевести їх на іншу роботу, або в іншу місцевість. Проте це можливо лише з метою відвернення чи ліквідації наслідків бойових дій та за дотриманням декількох умов: на території не ведуться бойові дії (якщо ведуться, то лише за згодою працівника); немає протипоказань за станом здоров'я та забезпечення оплати не нижче середньої за попередньою роботою. Зазначене рішення формує значну робочу силу, яка оперативно ліквідуватиме наслідки бойових дій, підтримуючи міцний тил країни. Забезпечення виплат заробітної плати в умовах воєнного стану також регулюється зазначеним законом. Роботодавець має за обов'язок забезпечити своєчасну виплату заробітної плати, і хоча закон допускає порушення строків оплати внаслідок бойових дій або інших обставин непереборної сили, проте це не звільняє роботодавців від виплати заробітної плати, яка має бути проведена одразу після відновлення діяльності підприємства. Обмеження стосуються і профспілок, які повинні сприяти обороноздатності держави та моніторити дотримання мінімальних прав працівників, проте роботодавець звільняється від зобов'язання відрахувати кошти на культурно-масову, фізкультурну та оздоровчу роботу на рахунок профспілок [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Фактично діяльність профспілок не може складатися з дій, які зменшуватимуть оборонний потенціал України, через це кількість конфліктів та конфронтацій з роботодавцем значно зменшується та все підприємство працює на єдину мету – протистояння ворогу.

Випробувальний термін під час прийняття на роботу може бути встановлений для всіх працівників, у тому числі для неповнолітніх, осіб з інвалідністю, вагітних жінок, одиноких

матерів із дітьми до 14 років або дитиною з інвалідністю, внутрішньо переміщених та інших осіб, яких раніше це не стосувалося. Важливо зосередити увагу, що під час дії воєнного стану роботодавці й працівники самі вирішують, щодо форми трудового договору, а письмова форма не є обов'язковою. На зазначений період допускаються строкові договори з новими працівниками, зокрема для заміни тимчасово відсутніх працівників, які в евакуації, відпустці чи втратили працездатність. Закон передбачає призупинення дії трудового договору, ініціатором чого можуть бути, як роботодавець, так і працівник. А строк призупинення не може перевищувати період дії воєнного стану, тобто після його закінчення трудовий договір відновлюється та працівник має повернутися на робоче місце. Це можливо у разі якщо роботодавець не в змозі забезпечити умови праці, або коли працівник не здатен виконувати свої зобов'язання, наприклад у разі евакуації. Про призупинення трудового договору кожна зі сторін за можливості має повідомляти іншу у будь-який доступний спосіб, підійдуть навіть месенджери [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Більш кардинальним рішенням є розірвання трудового договору. Закон дозволяє звільнити працівника з ініціативи роботодавця у період його тимчасової непрацездатності або у період перебування працівника у відпустці, крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Натомість працівник має право розірвати трудовий договір негайно, у разі якщо підприємство розташоване в зоні бойових дій, або є загроза їхньому життю та здоров'ю. Важливо зазначити, що винятком є працівники критичної інфраструктури або залучені до суспільно корисних робіт.

У висновку треба зазначити, що Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», на нашу думку, став необхідним перехідним етапом для нашої країни на період збройної агресії. Він захищає права як робітників, так і роботодавців, а також створює необхідне законне підґрунтя для військової мобілізації економіки та її переходу на воєнні рейки. Важливо зазначити, що Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» створює належні умови для функціонування підприємств та установ в умовах спеціального режиму воєнного стану. Зміни окремих умов трудових відносин, зумовлюють швидке залучення працівників до виконання роботи, усунення простою підприємств та установ, що є запорукою міцного тилу у війні.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.«Про зайнятість населення». Закон України. Відомості Верховної ради України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення 03.05.2024).

- 2.«Про критичну інфраструктуру». Закон України. Відомості Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20> (дата звернення 03.05.2024).
3. «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення 03.05.2024).
- 4.Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-rovnomasshtabnoyi-viynu> (дата звернення 04.05.2024).
- 5.Гончаренко Н. Г. Аналіз ринку праці та проблеми зайнятості населення України. Економіка та управління національним господарством. 2018. № 25. С.35-38. http://bses.in.ua/journals/2018/25_2018/9.pdf (дата звернення 05.05.2024).
- 6.Кодекс законів про працю України. Відомості Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 03.05.2024).
- 7.Конституція України. Відомості Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 03.05.2024).
8. Старченко І.Д. Правове забезпечення зайнятості населення. Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_36131 (дата звернення 03.05.2024).
- 9.Статистичні дані Рівня безробіття в Україні. Міністерство Фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/2021/> (дата звернення 03.05.2024).
- 10.Трудові відносини під час воєнного стану в Україні. Державна служба України з питань праці. URL: <http://surl.li/cphjh> (дата звернення 03.05.2024).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Гнідаш В.С.

*Студенка II курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Горбань О. П.
к.ю.н., доцент кафедри АППФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Після проголошення України в 1991 році незалежною, правовою та демократичною державою, країна встановила принцип рівності абсолютно кожної людини у їх гідності та правах. Так, статтею 21 Конституції України передбачено, що всі люди є вільні та рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними [1]. У

діючому законодавстві визначено певні принципи правового статусу іноземців та осіб без громадянства. Конституція України, в статті 26 регламентує, що іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть ті самі обов'язки, як і громадяни України, окрім винятків, які встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [1]. Рівність у правах іноземців та осіб без громадянства також закріплено і в частині 1 статті 3 Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства".

Поняття іноземець та особа без громадянства визначається пунктами 6 та 15 статті 1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». Відповідно до вищезазначеного Закону, іноземцем є особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав, у свою чергу особою без громадянства є особа, яка не розглядається як громадянин будь-якою державою в силу дії її закону [2].

Працевлаштування іноземців та осіб без громадянства в Україні регулюється Кодексом законів про працю України, Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», Закону України «Про зайнятість населення», та іншими нормативно-правовими актами.

Іноземці, що прибули в Україну саме для працевлаштування на визначений строк, а також особи без громадянства, можуть прийматися роботодавцями на роботу на підставі дозволу про застосування праці іноземців та осіб без громадянства, якщо інше не буде передбачено законами та/або міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [3]. Загалом, дозволом на застосування праці іноземців та осіб без громадянства вважається документ, який надає повне право роботодавцю тимчасово використовувати працю іноземця або особи без громадянства [4].

Відповідно до частини 6 статті 42 Закону України «Про зайнятість населення», без дозволу здійснюється працевлаштування наступних категорій: іноземців та осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні, або які вже набули статусу біженця, одержали дозвіл на імміграцію в Україну, також якщо ці особи визнані такими, які потребують додаткового захисту, або яким надано тимчасовий захист в Україні. До цієї ж категорії входять представники іноземного морського (річкового) флоту та авіакомпаній, що обслуговують такі компанії на території України, працівники закордонних медіа, аварійно-рятувальних служб, священнослужителі, які акредитовані та зареєстровані для роботи в Україні. Також до даної категорії відносяться іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для участі у реалізації проєктів міжнародної технічної допомоги, або для провадження викладацької та/або наукової діяльності у закладах фахової передвищої та вищої освіти на їх запрошення [3]. Важливо зазначити про певні існуючі обмеження для

іноземців та осіб без громадянства. Зокрема, іноземці та особи без громадянства, включені до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, а також ті, до яких застосовані спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) відповідно до Закону України «Про санкції», не можуть призначатися на посаду або займатися трудовою та іншою діяльністю в Україні [5].

Таким чином, роботодавці України мають право на застосування праці іноземців на території України на підставі дозволу, що видається територіальними органами державної служби зайнятості. Важливим є те, що дозвіл отримує саме роботодавець, а не іноземець чи особа без громадянства. Цей дозвіл надає право працевлаштування іноземця у конкретного роботодавця і на конкретній посаді. На даний момент законодавством України не передбачено отримання дозволу, який би надавав іноземцю широке право на працевлаштування в Україні протягом певного періоду часу в будь-якого роботодавця і на будь-якій посаді [6, с. 165].

Необхідно зазначити, що посадові та фізичні особи підприємств, установ і організацій незалежно від їх форми власності, за допуск до роботи іноземця або особи без громадянства та осіб, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця, на умовах трудового договору або ж контракту без дозволу на застосування праці іноземця або особи без громадянства можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності у вигляді накладення штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. За повторне вчинення такого порушення протягом року, дане діяння тягне за собою накладення від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [7].

В Україні законодавство стосовно регулювання праці іноземців та осіб без громадянства трансформується та зазнає певних змін. 15 жовтня 2022 року набрав чинності Закон України від 21.09.2022 № 2623-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо застосування праці іноземців та осіб без громадянства в Україні і надання послуг з посередництва у працевлаштуванні за кордоном». Цим же законом внесено зміни до статті 42 Закону України «Про зайнятість населення», яка регламентує працевлаштування іноземців на території України. Однією із змін є те, що праця іноземців та осіб без громадянства може застосовуватися на різних посадах в одного або декількох (двох і більше) роботодавців за умови отримання дозволу кожним роботодавцем. Нововведенням також є те, що праця іноземців та осіб без громадянства може застосовуватися без дозволу на посадах за сумісництвом в одного роботодавця, якщо строк дії трудового договору на посаді за сумісництвом не перевищує строку дії дозволу за основним місцем роботи. Також зміни відбулися стосовно категорій іноземних громадян для отримання дозволу, та стосовно

термінів, впродовж яких можна отримати його. Важливою зміною також є те, що праця іноземців та осіб без громадянства може застосовуватися без дозволу на посадах за сумісництвом в одного роботодавця, якщо строк дії трудового договору на посаді за сумісництвом не перевищує строку дії дозволу за основним місцем роботи [5]. Запроваджено можливість подавати заяву та документи для отримання або продовження дозволу в електронній формі, наприклад, через електронний кабінет роботодавця на офіційному веб-сайті відповідного центру зайнятості або через Єдиний державний веб-портал електронних послуг [8].

У період збройної агресії, яка здійснюється стосовно України, також важливою зміною є те, що видача та продовження дії дозволу на застосування праці громадян Російської Федерації, Республіки Білорусь, а також інших держав, визнаних такими, що становлять загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності і демократичному конституційному ладу та іншим національним інтересам України, здійснюються за погодженням із регіональними органами Служби безпеки України [3].

Варто зазначити про те, що 9 лютого 2024 року у Верховній Раді України зареєстрований законопроект № 11006 "Про внесення змін до деяких законів України щодо скасування дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства". У тексті законопроекту пропонується видалити з діючого Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» норму про те, що іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для працевлаштування на визначений строк, приймаються роботодавцями на роботу на підставі дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства. Отже, у разі прийняття цього законопроекту дозвіл на працевлаштування іноземців та осіб без громадянства буде непотрібний [9]. На думку авторів законопроекту запропоновані зміни дозволять спростити навантаження на підприємців, які зацікавлені у швидкому подоланні нестачі робочої сили. До того ж, це буде додатковим стимулом для держави для того, аби переглянути існуючу міграційну політику держави, яка нині певним чином ускладнює шлях у працевлаштуванні в Україні як осіб без громадянства, так і іноземців [10].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI : станом на 28 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>.

3. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI : станом на 14 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.

4. Дозвіл на застосування праці іноземців та осіб без громадянства. «Дебет-Кредит» - Український бухгалтерський портал. URL: <https://dtkr.ua/dictionary/d/29479-dozvil-na-zastosuvannya-praci-inozemciv-ta-osib-bez-gromadyanstva>.

5. Працевлаштування іноземців та осіб без громадянства в Україні: що нового?. *Право в умовах війни*. URL: <https://law-in-war.org/praczevlashtuvannya-inozemciv-ta-osib-bez-gromadyanstva-v-ukrayini-shho-novogo/>.

6. Дика С. А., Юшко А. М. Трудові права іноземців в Україні: проблеми їх реалізації. *Інформаційно-комунікаційна платформа "Розумні правові інновації"*. 2019. С. 165. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/29.11.19/_29_11_2019_24.pdf.

7. Яка відповідальність за працевлаштування іноземних громадян без дозволу? - Державна служба України з питань праці. *Державна служба України з питань праці - Державна служба України з питань праці*. URL: <https://dsp.gov.ua/faq/iaka-vidpovidalnist-za-pratsevlashtuvannya-inozemnykh-hromadian-bez-dozvolu/>.

8. Про внесення змін до деяких законів України щодо застосування праці іноземців та осіб без громадянства в Україні і надання послуг з посередництва у працевлаштуванні за кордоном : Закон України від 21.09.2022 р. № 2623-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-20#Text>.

9. Законопроект №11006: скасування дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства. *М.Е.Дос.* URL: <https://medoc.ua/blog/zakonoprojekt-11006-skasuvannja-dozvolu-na-zastosuvannja-praci-inozemciv-ta-osib-bez-gromadyanstva->.

10. Депутати планують скасувати дозвіл на застосування праці іноземців. *Професійні видання*. URL: <https://profpressa.com/news/deputati-planuiut-skasuvati-dozvil-na-zastosuvannia-pratsi-inozemtsiv>.

СЕКЦІЯ 9

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

ІР-СУД В УКРАЇНІ: ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ, ЗАВДАННЯ ТА КОМПЕТЕНЦІЯ

Воловик С.В.

аспірант кафедри, Сумський державний університет

Незважаючи на те, що ідея створення спеціалізованого ІР-суду в Україні для розгляду справ у сфері інтелектуальної власності була висунута ще під час судової реформи 2016 року, практичної реалізації цієї ідеї досі не відбулося. Запуск роботи ІР-суду затримується через низку факторів, найголовнішим з яких є відсутність чіткого розуміння цілей його заснування та майбутнього функціонування. Необхідність появи окремого судового органу для захисту прав інтелектуальної власності продиктована наявною проблемою неналежного та малоефективного розгляду відповідних спорів у судах загальної юрисдикції. Через незадовільний рівень захисту прав інтелектуальної власності у звичайних судах, правовласники часто навіть не намагаються відстоювати свої права шляхом звернення до суду. Таким чином, створення ІР-суду розглядається як захід, спрямований на підвищення ефективності судового захисту у цій сфері в Україні.

Говорячи про ІР-суд, слід з'ясувати, як він з'явився. У пояснювальній записці до законопроекту створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності (ВСПІВ) та Вищого антикорупційного суду зазначалося, що це відповідає позитивному досвіду європейських країн і дозволить ефективно розглядати справи спеціалізованими суддями [1].

Проте, якщо рішення про створення антикорупційного суду викликало численні дискусії, то експерти німецької Democracy Reporting International вважають, що політичне рішення щодо ВСПІВ не мало переконливих аргументів і не передувало широким обговоренням.

Ідея створення спеціалізованого патентного суду вперше була порушена в Указі Президента від 27 квітня 2001 року, що доручив Кабміну вивчити це питання. Це сталося після того, як Україна була визнана торговим представником США як "Priority Foreign Country" через порушення прав інтелектуальної власності та накладення економічних

санкцій. Причиною були значні обсяги піратських дисків, що завдавали американській індустрії збитків на 200 млн доларів США щорічно [2].

За останні двадцять років Україна була єдиною країною, яка мала цей статус шість років (2001-2006, 2013). Інші країни, такі як Таїланд, Тайвань, Парагвай, Індія, Китай та Бразилія, мали цей статус значно коротший час. У 2014 році США перемістили Україну до менш ганебного списку "Priority Watch List", враховуючи політичну ситуацію, а не реальний прогрес у сфері інтелектуальної власності.

Незважаючи на певні покращення, Україна досі перебуває в "Priority Watch List". Це негативно впливає на інвестиційний клімат. Створення ВСПВ уряд України подавав як доказ прогресу, заявляючи про формування суду у 2019 році. Однак Торговий представник США не змінив позицію України через повільний прогрес у цьому питанні.

Метою створення та діяльності ІР-суду в Україні є підвищення якості судового розгляду справ у сфері інтелектуальної власності, скорочення строків їх вирішення та зміцнення довіри до судової системи у цій галузі [3]. Це має на меті створити в Україні сприятливий клімат для залучення іноземних інвестицій у сферу інтелектуальної власності. Основним завданням ІР-суду є захист прав учасників відносин у сфері інтелектуальної власності, відновлення порушених прав та забезпечення подальшої охорони об'єктів права інтелектуальної власності. Іншими словами, діяльність ІР-суду спрямована насамперед на ефективний захист та охорону прав інтелектуальної власності в Україні.

При створенні спеціалізованого ІР-суду в системі судуоустрою України необхідно визначити керівні принципи його діяльності, спираючись на наявний досвід функціонування інших спеціалізованих судів. Принципи відіграють роль фундаментальних засад, на яких ґрунтується вся правова матерія - ідеї, норми, відносини, надаючи їй логічності, послідовності та збалансованості [4]. У принципах права акумулюється світовий досвід розвитку правових систем та досягнень цивілізації. Вони виступають орієнтирами для формування права. Еволюція права часто починається з ідей, які згодом трансформуються у принципи, а вже на їх основі формуються норми права та відбувається їх практична реалізація у суспільстві. Саме з появою ідей, часто сформульованих у вигляді правових принципів, визначається й подальший напрямок розвитку права. До переліку принципів діяльності ІР-суду в Україні запропоновано включити як загальноправові, так і спеціальні принципи. До загальноправових належать: принцип верховенства права, додержання прав і основоположних свобод людини та громадянина, законність, відкритість і гласність судового розгляду, політична та інша неупередженість, а також принцип розумних строків. До спеціальних принципів відносяться: незалежність судових органів, свобода слова та асоціацій, кваліфікація, і професійна таємниця. [5]. Чітке визначення

принципів діяльності ІР-суду має важливе значення для забезпечення його належного функціонування відповідно до кращих світових стандартів та практик у цій сфері.

Для визначення завдань ІР-суду в Україні слід звернутися до загального завдання, поставленого перед усіма судами системи судоустрою згідно зі статтею 2 Закону України "Про судоустрій і статус суддів". Воно полягає в тому, що суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією України, законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [6].

Враховуючи аналіз положень чинного законодавства України у сферах судоустрою та інтелектуальної власності, до спеціальних завдань ІР-суду можна віднести наступні: здійснення правосуддя у сфері інтелектуальної власності відповідно до вимог законодавства та правил судочинства з метою підвищення якості розгляду справ, скорочення строків їх вирішення та зміцнення довіри до суду для створення в Україні сприятливого клімату щодо залучення іноземних інвестицій у цю сферу. Також до завдань ІР-суду належать охорона та захист у спорах щодо прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, комерційні найменування та інші об'єкти інтелектуальної власності, включно з правами попереднього користування. Крім того, до компетенції ІР-суду віднесено охорону і захист у спорах щодо авторських та суміжних прав, зокрема стосовно колективного управління майновими авторськими та суміжними правами. ІР-суд також здійснюватиме правосуддя у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв та інших охоронних документів, що засвідчують такі права або пов'язані з ними законні інтереси. Також одним із завдань ІР-суду є забезпечення рівного доступу до правосуддя у сфері інтелектуальної власності [7].

Розглядаючи питання компетенції ІР-суду, слід звернути увагу на загальні повноваження, встановлені законом для вищих спеціалізованих судів. Відповідно до статті 32 законодавства про судоустрій, компетенція вищих спеціалізованих судів включає здійснення правосуддя як суду першої та апеляційної інстанцій у справах і в порядку, визначеному процесуальним законодавством. Крім того, до їхніх повноважень належать аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики, а також інформування Верховного Суду про результати узагальнення судової практики. Вищі спеціалізовані суди також виконують інші повноваження, передбачені законом. Майбутній ІР-суд як складова ланки вищих спеціалізованих судів матиме зазначені загальні

повноваження щодо здійснення правосуддя, аналізу судової практики та інші встановлені законом [6].

Незважаючи на те, що ідея створення спеціалізованого ІР-суду в Україні для розгляду справ у сфері інтелектуальної власності була висунута ще під час судової реформи 2016 року, практичної реалізації цієї ідеї досі не відбулося. Метою створення ІР-суду є підвищення якості судового розгляду справ у сфері інтелектуальної власності, скорочення строків їх вирішення та зміцнення довіри до судової системи у цій галузі.

Запропоновано керівні принципи діяльності ІР-суду, які включають як загальноправові (верховенство права, додержання прав і свобод людини, законність, відкритість, неупередженість, розумні строки), так і спеціальні принципи (незалежність судів, свобода слова та асоціацій, кваліфікація, професійна таємниця).

Основними завданнями ІР-суду є захист прав учасників відносин у сфері інтелектуальної власності, відновлення порушених прав та забезпечення подальшої охорони об'єктів права інтелектуальної власності. До компетенції ІР-суду віднесено здійснення правосуддя у спорах щодо прав на винаходи, торговельні марки, авторських та суміжних прав, реєстрації прав інтелектуальної власності тощо. Створення спеціалізованого ІР-суду розглядається як крок до посилення захисту прав інтелектуальної власності в Україні та покращення інвестиційного клімату в цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні : Указ Президента України від 27.04.2001 р. № 285/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285/2001#Text> (дата звернення: 06.06.2024).

2. Юрисдикція ІР-суду: питання теорії та практики. ResearchGate. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/349555831_Urisdikcia_IR-sudu_pitanna_teorii_ta_praktiki (дата звернення: 06.06.2024).

3. ІР-суд іде! Чи буде він історією успіху для України - Юридична Газета. Юридична газета – онлайн версія. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/ipsud-ide-chi-bude-vin-istorieyu-uspihu-dlya-ukrayini.html> (дата звернення: 06.06.2024).

4. Воловик С. В. Принципи діяльності ір-суду в Україні. Вісник ХНУВС–Bulletin of KhNUA. 2020. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rc=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj3jOG8g8eGAxURLBAIHeY7A4gQFnoECBEQAQ&url=http://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/download/295/240/&usg=AOvVaw2a_p0ivUR6qvQy5T87DPZV&opi=89978449 (дата звернення: 06.06.2024).

5.Зайчук О. В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. Національного університету ім. Тараса Шевченка. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63854/04-Zaychuk.pdf?sequence=1> (дата звернення: 06.06.2024).

6.Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII : станом на 26 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 06.06.2024).

7.ОГЛЯД ПРАКТИКИ Верховного Суду у спорах щодо захисту прав інтелектуальної власності. ВЕРХОВНИЙ СУД. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/intel_vlasnist_27_05_2021.pdf (дата звернення: 06.06.2024).

ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Голоха А.Р.

студентка 3 курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Миргород В.В.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права Сумського державного університету

Протягом чверті століття існування, Служба безпеки України перетворилася в ключовий елемент національної безпеки країни. Вона була створена 20 вересня 1991 року з ліквідацією Комітету державної безпеки УРСР, а закон про її створення був прийнятий 25 березня 1992 року [1]. Після присяги на вірність народу особовим складом, СБУ стала стикатися зі значними викликами, такими як захист державної безпеки, забезпечення стабільності та територіальної цілісності України. Її ефективна робота визначає не лише безпеку України, а й її місце в світовому контексті. Додатково також були ухвалені нормативні акти, які визначили повноваження, процедури та обмеження діяльності СБУ.

Пріоритетними функціями Служби безпеки України були: інформаційно-аналітична діяльність на підтримку державної політики, протидія злочинам проти держави, тероризму, корупції, організованій злочинності, захист суверенітету, конституційного ладу, обороноздатності від іноземного втручання, інформаційна безпека та протидія дезінформації [2].

Адміністративні методи діяльності СБУ поділяються на внутрішньо та зовнішньо системні. Перші пов'язані з організацією внутрішніх підрозділів, другі спрямовані на забезпечення національної безпеки. Вони включають уповноважуючі, зобов'язуючі, забороняючі та заохочуючі методи, що сприяє досягненню цілей. Таким чином, подібна діяльність підрозділів СБУ включає широкий спектр організаційних заходів, що не обмежуються лише національною безпекою. Це включає видання правових актів, юридичні дії, співпрацю з іншими владними та правоохоронними організаціями, а також участь у заходах щодо прав громадян.

Переходячи до бойових випробувань співробітників Служби безпеки, слід згадати початок 2014 року, коли Україна потерпала збройного нападу з боку РФ. Цей період відзначився великим напруженням та неспокоєм у країні, а співробітники СБУ відіграли ключову роль у забезпеченні національної безпеки, захисті територіальної цілісності та боротьбі з зовнішньою агресією, здійснюючи розвідку, контррозвідку та забезпечуючи інформаційну безпеку країни в умовах загострення конфлікту. Антитерористичні операції (АТО) та Операції Об'єднаних сил (ООС) також проводилися за участі Центру спеціальних операцій «А» СБУ, який здійснював боротьбу з тероризмом та захищав учасників правосуддя та правоохоронців. Бійці цього Центру затримували проросійських терористів та диверсійні групи, а також виконували завдання в рамках ООС, захищаючи учасників судових процесів та борючись з незаконними збройними формуваннями [3].

Зважаючи на сучасну ситуацію та загострення конфлікту, актуальності набирає аналіз діяльності СБУ під час воєнного стану. Перед початком повномасштабного військового вторгнення з боку російської федерації, Служба безпеки України, в своїй офіційній заяві, яка була оприлюднена 23 лютого 2022 року, оголосила про запровадження в країні надзвичайного стану. На той момент не було якихось підстав для паніки, та що здійснюється максимально згуртована робота, задля забезпечення якомога ефективного захисту країни та безпеки її громадян [4].

Уже на наступний день, а саме 24 лютого 2022 року, в зв'язку зі посилення військової агресії з боку РФ проти України, Президентом України було підписано Указ «Про введення воєнного стану в Україні» [5].

Під час воєнного стану багато правових актів, що регламентують роботу СБУ, залишаються конфіденційними та не розголошуються у засобах масової інформації. Однак СБУ активно спілкується з громадянами, надаючи різні застереження та повідомляючи про затримання ворожих диверсійних груп та колаборантів. Крім того, вона бере участь у бойових діях на фронті та співпрацює з іншими підрозділами Збройних Сил України. Так, на офіційному веб-сайті СБУ було опубліковано повідомлення, в якому розкриваються

обов'язки правоохоронного органу під час воєнного стану. Серед цих обов'язків зазначаються затримки колаборантів і корегувальників вогню, знешкодження диверсійно – розвідувальних груп, фіксація переміщень ворожої техніки нарядом з громадянами за допомогою офіційного чат – бота у телеграм, кібероборона, документування доказів злочинів російської федерації на території України задля їхнього пред'явлення у Міжнародному кримінальному суді в Гаазі, а також інша співпраця з фондом «Повернись живим» та іншими волонтерськими організаціями [6].

Таблиця 1. Статистика діяльності СБУ.

№ з/п	Сфера діяльності	Результат
1	Викриття російських агентурних мереж	Викрито 47 російських агентурних мереж
2	Затримання колаборантів та держрадників	Затримано понад 5 тисяч колаборантів. Затримано понад 2 тисячі держрадників.
3	Затримання корегувальників	Затримано корегувальників, які передавали розвіддані про позиції HIMARS на Донеччині. Затримано корегувальника у Миколаєві.
4	Блокування протиправних дій російських хакерів	Було заблоковано протиправні дії російських хакерів, які намагалися проникнути в українські військові мережі.
5	Розробка чат-ботів та «гарячих» ліній	Розроблено чат-ботів та «гарячі» лінії для надання доступу громадянам для повідомлення про воєнні злочини РФ проти цивільного населення та військовополонених.

Створено автором на основі [7].

На сьогоднішній день, СБУ продовжує свою діяльність, аби забезпечити безпеку та захист України та українського населення по всій країні. Особлива увага зараз приділяється регіонам, які знаходяться біля окупованих територій, зокрема Луганській, Донецькій, Харківській, Запорізькій та інших областях.

СБУ ще до початку війни ретельно готувалася до різних сценаріїв та розробляла алгоритми дій, а з початком повномасштабного вторгнення рф усі сили безпеки України одразу стали на захист країни – співробітники СБУ присутні на всіх «гарячих точках», виконуючи завдання з контррозвідки, кібербезпеки, розслідувань воєнних злочинів, викриття агентів, стабілізації звільнених територій тощо, про що свідчать основні кількісні показники їхньої діяльності: спрямовано до суду 1715 обвинувальних актів, засуджено 335 осіб, повідомлено про підозру 885 громадянам рф, викрито 265 агентів, запобігли 6 терактам, знищено понад 700 одиниць ворожої техніки [8].

СБУ пройшла складний шлях від створення після незалежності до ключового гаранта безпеки в умовах війни з рф. З 1992 року її завдання еволюціонували відповідно до викликів. Законодавче регулювання, зокрема Закон України «Про Службу Безпеки України» від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ : станом на 2 серпня 2023 року, закріпило її статус спецслужби. У мирний час СБУ протидіяла різним загрозам. Після 2014 року вона відіграла провідну роль у протистоянні російській агресії. Повномасштабне вторгнення рф 2022 року поставило нові виклики - протидія колабораціонізму, диверсантам, кібербезпека. СБУ адаптувалася, посиливши спроможності, і стала ключовим елементом системи безпеки держави. Попри труднощі, спецслужба довела ефективність і відданість Україні. Надалі СБУ має зберегти потужність для захисту суверенітету від посягань.

ЛІТЕРАТУРА:

1.Про створення Служби національної безпеки України : Постанова Верхов. Ради України від 20.09.1991 р. № 1581-ХІІ : станом на 25 берез. 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1581-12#Text> (дата звернення: 12.03.2024).

2.Посилення спроможностей СБУ. *Служба Безпеки України*. Веб-сайт. URL: <https://ssu.gov.ua/posylennia-spromozhnostei-sbu> (дата звернення: 13.03.2024).

3.Центр спеціальних операцій «А». *Служба Безпеки України*. URL: <https://ssu.gov.ua/alfa> (дата звернення: 13.03.2024).

4.Офіційна заява СБУ щодо запровадження в Україні надзвичайного стану. *Служба Безпеки України*. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/ofitsiina-zaiava-sbu-shchodo-zaprovadzhennia-v-ukraini-nadzvychainoho-stanu> (дата звернення: 13.03.2024).

5.Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 13 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 13.03.2024).

6.Захищаємо Україну разом!. *Служба Безпеки України*. веб-сайт. URL: <https://ssu.gov.ua/zakhyshchaiemo-ukrainu-razom> (дата звернення: 13.03.2024).

7.Стець А. За два роки війни СБУ затримала дві тисячі зрадників і п'ять тисяч колаборантів. *ZAXID.NET*. веб-сайт. URL: <https://zaxid.net/za-dva-roki-viyni-sbu-zatrimala-dvi-tisyachi-zradnikov-i-pyat-tisyach-kolaborantiv-n1582399> (дата звернення: 04.04.2024).

8.Свобода Р. «Розвідували позиції НІМАРС». СБУ заявляє про затримання двох корегувальників. *Радіо Свобода*. веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sbu-korehuvlanyky-himars/31998967.html> (дата звернення: 04.04.2024).

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РАД З ПИТАНЬ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПРИ ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЯХ

Торяник Віолетта ,

аспірантка ННІ права Сумського державного університету

На початок 2024 року в Україні зареєстровано 4,9 мільйони внутрішньо переміщених осіб. Невизначеність щодо завершення бойових дій, повна руйнація великої кількості міст та невеликих територіальних громад актуалізує питання інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. Одним із ефективних механізмів такої інтеграції є створення рад з питань внутрішньо переміщених осіб при органах місцевого самоврядування та місцевих державних адміністраціях.

Правові засади діяльності рад з питань ВПО визначаються ст.ст. 28, 39 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» [1]; Стратегією державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023—2025 роках, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України № 312-р від 7 квітня 2023 року [2]; Типовим регламентом місцевої державної адміністрації затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №2263 від 11 грудня 1999 року [3]; Порядком проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України №996 від 3 листопада 2010 року [4]; Примірного положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2023 р. № 812 [5].

Прийняття останнього підзаконного нормативно-правового акту істотно вплинуло на збільшення кількості рад з питань внутрішньо переміщених осіб. Проте одночасно створило низку проблем, обумовлених розповсюдженням Примірного положення не тільки на ради з питань внутрішньо переміщених осіб при місцевих державних адміністраціях, а й при органах місцевого самоврядування.

Рада з питань внутрішньо переміщених осіб є консультативно-дорадчим органом, який об'єднує внутрішньо переміщених осіб з проактивною громадянською позицією, експертністю у сфері діяльності відповідного органу влади. Основним завданням такого органу є примноження здобутків та підсилення політики у сфері захисту інтересів і забезпечення реалізації прав внутрішньо переміщених осіб.

Аналіз перерахованих нормативно-правових актів вказує на наступні ознаки ради з питань внутрішньо переміщених осіб: колегіальне ухвалення рішень; забезпечення координації з інститутами громадянського суспільства та профільними експертами; розглядає на своїх засіданнях будь-які питання, що знаходяться на розгляді органу влади, та висловлювати щодо них свої побажання/зауваження/коментарі; може делегувати уповноваженого представника взяти участь у будь-яких відкритих засіданнях, зустрічах, робочих групах, круглих столах тощо; проводить засідання за потреби, але не рідше ніж раз на квартал; звітує за потреби, але не менше ніж раз на рік; персональний склад змінюється максимум раз на 2 роки.

Проведений аналіз нормативно-правових актів вказує на наступні проблеми діяльності рад з питань внутрішньо переміщених осіб. Органи місцевого самоврядування помилково прив'язуються до Примірного положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2023 р. № 812. Зазначене положення визначає особливості створення ради з питань внутрішньо переміщених осіб при місцевих державних адміністраціях. Більш доцільним є підхід, коли органи місцевого самоврядування є більш вільними як у процедурі створення самої ради, формуванні її складу, визначенні кількості членів ради, розробці положення про раду з питань внутрішньо переміщених осіб з урахуванням особливостей територіальної громади, її соціально-економічних програм розвитку, рівня фінансової спроможності, кількості населення, житлового фонду.

Саме Примірне положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2023 р. № 812, також потребує перегляду окремих норм. Зокрема, п. 7 постанови чітко визначено вичерпний перелік посадових осіб, які входять до складу ради за посадою. Більш доцільним є підхід надання можливості радам з питань внутрішньо переміщених осіб включати у її склад і інших посадових осіб місцевих державних адміністрацій.

Однією з підстав дострокового припинення ради з питань внутрішньо переміщених осіб є встановлення факту невиконання без поважних причин більше 60 відсотків заходів, передбачених річним планом її роботи (п. 9). Така редакція створює ризики адміністративного тиску на діяльність ради з боку місцевої державної адміністрації, оскільки є незрозумілим, хто повинен оцінювати відсоток виконаних задач річного плану.

Проведене дослідження вказує на доцільність удосконалення законодавства у сфері діяльності рад з питань внутрішньо переміщених осіб. Нормативно-правові акти повинні забезпечити механізм оцінки радами з питань внутрішньо переміщених осіб місцевих програм та політик у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, надання

радам можливостей покращення якості надання соціальної підтримки внутрішньо переміщеним особам на місцевому рівні, подолання викликів, обумовлених внутрішнім переміщенням

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-ХІV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.

2. Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023—2025 роках: розпорядженням Кабінету Міністрів України № 312-р від 7 квітня 2023 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#Text>.

3. Типовий регламент місцевої державної адміністрації затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №2263 від 11 грудня 1999 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2263-99-%D0%BF#Text>.

4. Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України №996 від 3 листопада 2010 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>

5. Примірне положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2023 р. № 812. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/812-2023-%D0%BF#Text>.

ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ : АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Білун С.С.

Студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Колеснікова М. В

к. ю. н., доцент

кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Нормами адміністративно-процесуального законодавства передбачено, що будь-який публічно-правовий спір, який віднесений до юрисдикції адміністративного суду, вимагає повного та всебічного вивчення і дослідження доказового матеріалу, тобто встановлення будь-яких фактичних даних, які мають значення для вирішення справи. Інститут доказів і доказування є невід'ємним складником внутрішньої системи будь-якої процесуальної галузі права, оскільки регламентує суспільні відносини, що опосередковують порядок встановлення наявності або відсутності обставин, які мають значення для вирішення справи.

Адміністративно-процесуальні норми, закріплені у Главі 5 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) «Докази та доказування» (ст. ст. 72–117 КАСУ) і Главі 6 «Розгляд справи по суті» (ст. ст. 209–221 КАСУ), регламентують обсяг процесуальних прав та обов'язків учасників доказування, окреслюють вимоги до доказів та процедури доказування, визначають послідовність і зміст процесуальних дій у процесі отримання, дослідження й оцінки доказів [1, с.54].

У ст. 72 КАС України закріплено, що докази – це будь-які фактичні дані, на підставі яких суд установлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги та заперечення осіб, котрі беруть участь у справі, та інші обставини, що мають значення для правильного розв'язання справи [2, с.203].

Доказування в адміністративному судочинстві – це пізнавальна та розумова діяльність суб'єктів процесу, яка здійснюється відповідно до правових норм з метою встановлення фактичних обставин справи для встановлення юридичних фактів, за допомогою яких буде вирішено публічно-правовий спір [3].

І.О. Корецький розглядає процес доказування як складну діяльність, яка розпадається на окремі, пов'язані між собою пізнавальні акти щодо вирішення окремих

завдань, до встановлення окремих обставин, що підлягають доказуванню по справі. У цьому випадку не існує твердої послідовності етапів, якщо не вважати, що збирання й надання доказів завжди є вихідним моментом доказування [4].

Під час вивчення справи процес доказування, згідно з виробленим науковим підходом, включає в себе елементи перевірки, аналізу, зіставлення. Всі ці елементи тісно взаємопов'язані між собою. У вивченні справи виявлені дефекти, що допущені під час складання того чи іншого процесуального документа, можуть становити порушення закону. Стосовно подібних проявів прийнято говорити також про недоліки та упущення.

На практиці виникає багато показових ситуацій, коли учасники справи не розуміють особливості та суть інституту забезпечення доказів, часто плутаючи їх з інститутом витребування доказів та\або інститутом забезпечення позову. Сторони провадження на практиці путають забезпечення позову із їх витребуванням та забезпечення позовів, хоча зазначені інститути адміністративного процесу регулюються різними статтями КАС України та мають різні правові підстави їх застосування, як наслідок – різне правове регулювання та правові наслідки реалізації.

Крім того, глава 10 КАС України визначає правовий статус інституту забезпечення позову, який покликаний на забезпечення гарантування майбутнього виконання рішення суду у разі задоволення позовних вимог. За своєю правовою природою забезпечення позову є вжиттям заходів стосовно охорони інтересів позивача з метою створення механізму реального виконання рішення суду. З огляду на що, зазначений інститут практично не може підміняти собою забезпечення доказів, однак за наслідком юридичного впливу включає його в себе [5].

Корені зазначеної проблематики, на нашу думку, сягають питання доказування в правовій доктрині інституту доказів, що є відносно обособленою категорією від інших пов'язаних між собою норм адміністративного процесу і регулюють межі доказування, умови належності, допустимості, достовірності та достатності доказів, джерела їх походження і процесуальні дії сторін провадження та суду зі збору, фіксації, отримання, зберігання, оцінки доказів, а також визначення їх адміністративно-процесуального статусу.

Суворе дотримання процесуальної процедури при дослідженні судових доказів має глибокий сенс: воно покликане гарантувати отримання якісного доказового матеріалу, на підставі якого не тільки сторони, а й суд може дійти безпомилкових висновків про існування чи відсутність фактів у справі, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну та припинення прав і обов'язків.

За підсумками проведеного аналізу вважаємо, що правовий інститут доказів і доказування як невід'ємний складник внутрішньої системи адміністративного

процесуального права є сукупність норм цієї галузі права, які регулюють предмет і межі доказування, обсяг процесуальних повноважень суб'єктів доказування, умов належності, допустимості, достовірності та достатності доказів, види та джерела їх походження, особливості процесуального порядку отримання, дослідження й оцінки змісту і процесуальної форми доказів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Джафарова М.В. Окремі питання доказів та доказування в адміністративному судочинстві в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2022. Том 33 (72) № 1. С. 54-59.

2. Саманова В.В. Джерела доказів в адміністративному процесі. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 202-204.

3. Гордєєв В.В. Суб'єкти доказування в адміністративному судочинстві України. URL: https://forumprava.pp.ua/files/006-012-2022-1-FP-Gordieiev_3.pdf

4. Корецький І.О. Доказування як засіб доведення позиції сторін в адміністративному судочинстві. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Вип. 1-2. С. 53–57. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/1/tom_2/13.pdf.

5. Павлютін Ю. М., Биков І. О. Актуальні проблеми забезпечення доказів в адміністративному процесі. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_3/41.pdf

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ СТАНДАРТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Степановський В.С

аспірант II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Ільченко О.В.

к.ю.н., доцент, завідувач кафедри адміністративного, господарського права та

фінансово-економічної безпеки ННІ права

Сумського державного університету

Міжнародні стандарти щодо забезпечення прав та свобод людини сприяють дотриманню міжнародного правопорядку, підтримці безпеки, розвитку міжнародного співробітництва на засадах рівноправності та партнерства. Законодавство України в даній сфері ґрунтується на міжнародних нормативно-правових актах. З моменту введення на території України воєнного стану виникає необхідність реалізації та захисту прав людини в контексті діяльності Служби безпеки України, адже актуальним є саме реалізація,

утворення правового механізму забезпечення закріплених в правових нормах прав та свобод людини і громадянина.

З того моменту, коли була утверджена доктрина щодо прав людини та в особливості після подій Другої світової війни в швидкому темні почався розвиток механізмів щодо захисту та забезпечення прав та свобод людини. В подальшому вони стали закріплюватись на рівні міжнародного та національного законодавства більшості держав світу, їх почали визначати та тлумачити як юристи практики, так і теоретики.

У відповідності до статті третьої Конституції України, «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в державі найвищою соціальною цінністю» [1]. Права людини, свободи та гарантії є основою для визначення змісту та курсу діяльності країни.

Головним обов'язком країни є забезпечення та утвердження прав і свобод людини, бо до інтересів держави, що є життєво важливими, належить практичне забезпечення прав і свобод громадян та їх безпеки. Одним із державних органів на який покладений відповідний обов'язок є Служба безпеки України, що під час своєї діяльності керуються стандартами забезпечення прав і свобод людини, визначених у Конституції України, Кримінально-процесуальному кодексі України, законах України «Про Службу безпеки України», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про оперативно-розшукову діяльність», а також нормативно-правовими актами міжнародного гуманітарного права. Варто вказати, що в Законі України «Про службу безпеки України» закріплено, що до правової основи діяльності СБУ входять норми національного права та міжнародного (ті, які ратифіковані державою) [2].

Велике значення для правильного закріплення міжнародних стандартів забезпечення прав та свобод людини має Резолюція Генеральної Асамблеї ООН №41/120 «Встановлення міжнародних стандартів у сфері прав людини» (1986). Відповідним документом визначено керівні засади та принципи, які мають враховуватись при розробці міжнародних нормативно-правових актів в даній сфері. Згідно норм резолюції акти мають бути фундаментального характеру та дотримуватись норм гідності та цінності; діяти узгоджено з вже існуючими нормами міжнародного права; бути чітко сформульованими, щоб в подальшому існувати як джерело права; мати широку міжнародну підтримку.

Основними міжнародними документами, якими визначено загальнолюдські стандарти прав та свобод людини, регулюють її правовий статус, на основі яких закріплені норми Конституції та відповідні нормативно-правові акти державного рівня є: Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), Європейська

конвенція про захист прав людини та основоположних свобод з протоколами (1950), Європейській соціальний стандарт (1961) тощо [3].

Європейською конвенцією з прав людини визначено, що є права, які не можуть бути обмежені та мають бути забезпечені для осіб навіть у період збройних конфліктів, до них відносять: право на життя, заборону катувань, рабства та утримання в підневільному стані, притягнення осіб до кримінальної відповідальності за такі дії, що на момент їх вчинення не були правопорушення на рівні держави або на міжнародному рівні. діяння, що не становило кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом на час його вчинення [4].

Нормами Женевських конвенцій передбачено, що правоохоронні органи зобов'язані: поводитися із цивільним населенням та особами, що склали зброю гуманно, без будь-якої ворожої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, релігії, статі, походження, майнового стану; не застосувати фізичного чи морального примусу до військовополонених маючи за мету отримання від них даних або відомостей, не використовувати будь-яких заходів (тортур, тілесних покарань, медичних та наукових дослідів та інших), які можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення військовополонених [5]. Щодо цивільного населення, то нормами конвенцій передбачено, що такі особи користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями, вони не мають ставати об'єктом нападу, існує заборона щодо вчинення насильницьких дій або загрози їх здійснення [6].

Європейський суд з прав людини посідає значне місце щодо питань дотримання норм міжнародного та національного права на практиці.

Аналізуючи виконання державою свої зобов'язань за Конвенцією щодо гарантування права на життя у збройних конфліктах ЄСПЛ сформував такі підходи: у зоні міжнародного конфлікту держави-учасниці повинні захищати життя тих осіб, які не були залучені або в якийсь момент перестали бути залучені до воєнних дій, що вимагає, зокрема, надання медичної допомоги пораненим; військова операція (окрім цього, будь-які види заходів, що потребують використання озброєння та сили) повинна бути підготовлена та проведена з дотриманням усіх запобіжних заходів, необхідних задля збереження життя цивільного населення; застосування сили повинне бути суворо пропорційним гостроті становища або виключно необхідним; тіла загиблих мають бути належно поховані, а влада має зібрати і поширити інформацію про їх особу і їхню долю, або ж дозволити зробити це таким організаціям.

ЄСПЛ визначив стандарти кримінальних розслідувань у справах щодо заподіяння смерті внаслідок збройного конфлікту, зокрема: розслідування повинно бути розпочате за

ініціативою державних органів; під час розслідування обов'язково повинно бути встановлено причину смерті, відповідальних осіб за заподіяння смерті, ступінь виправданості застосування сили за даних обставин; розслідування повинно бути здійснене невідкладно і з розумною сумлінністю; розслідування повинно бути доступним для рідних загиблої особи; громадськість повинна мати засоби належного контролю за перебігом розслідування [6].

В питаннях того, як практичний досвід ЄСПЛ використовується в рамках національного права, то Закон України «Про службу безпеки України» передбачає дотримання норм міжнародного права, які були ратифіковані парламентом та під час діяльності Служба безпеки України має діяти в межах прав і свобод людини, поваги до гідності та гуманного ставлення до людини [2].

Отже, інститут загальнолюдських цінностей закріплює собою єдині стандарти щодо забезпечення прав та свобод людини.

У відповідності до чинних нормативно-правових актів Служба безпеки України має функцію підтримки правопорядку та безпеки в суспільстві через запобігання, виявлення та розслідування правопорушень у сфері забезпечення прав та свобод людини.

На міжнародному не існує єдиного документу, яким визначаються правові аспекти реалізації захисту прав та свобод людини, а відповідні норми знаходять своє відображення в низці нормативно-правових актів. Доцільним було б закріплення загальних стандартів в єдиному правовому акті.

У випадку аналізу норм національного права, то вони закріплені у відповідності до міжнародних стандартів у даній сфері. Щодо реалізації відповідних норм, то чинне законодавство потребує удосконалення шляхом реформування правових норм у сфері діяльності Служби безпеки України з метою не тільки нормативно-правового закріплення, але й можливості використання на практиці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.04.2024).

2. Про Службу безпеки України: Закон України 25 березня 1992 року № 2229-ХІІ. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 21.04.2024).

3. Лежнін К. В. Стандарти забезпечення прав людини в діяльності Служби безпеки України в умовах воєнного стану. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 34/2022. С. 93-101.

4. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n300 (дата звернення: 21.04.2024).

5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (Протокол I) (дата звернення: 21.04.2024).

6. Чечіль Ю. О., Біла В. Р. Міжнародні стандарти забезпечення прав і свобод людини в діяльності органів державної безпеки: особливості застосування в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми забезпечення прав і свобод людини в діяльності Служби безпеки України: зб. матер. круглого столу (м. Київ, 5 жовтня 2022 року). Київ: НА СБУ, 2022. С.159-163

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ НЕСПРОМОЖНОСТІ СУДДІ ЗДІЙСНЮВАТИ ПОВНОВАЖЕННЯ ЗА СТАНОМ ЗДОРОВ'Я.

Русак Г.В.

Аспірант IV курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Ільченко О. В.

к.ю.н., доцент, завідувач кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Правовий статус судді визначає особливості та межі реалізації трудових прав і обов'язків, обумовлені специфікою їх трудової діяльності, спрямованих на виконання завдань і функцій держави шляхом закріплення відповідного кола службових повноважень.

Реалізація права на працю відбувається на загальних засадах (свобода праці, рівність трудових прав, недискримінації, законність тощо), порушення яких не може вважатися порушенням встановлення додаткових вимог до суддів (як передумов і під час здійснення трудової діяльності). Вимоги до роботи в суді є вищими порівняно з працівниками навіть інших державних органів, що зумовлено специфікою службової діяльності, що ще раз свідчить про особливості подвійного статусу судді.

Принцип свободи праці передбачає припинення трудової діяльності в односторонньому порядку. В Основному Законі України закріплено вичерпний перелік підстав для звільнення судді з посади, що унеможливорює законодавче розширення чи

звуження цього переліку. Відповідно до повноважень, передбачених пунктом 3 частини першої статті 85, пунктом 14 частини першої статті 92 Конституції України, Верховна Рада України має право визначати в законах України порядок, умови та наслідки звільнення судді з посади.

Аналіз розділу VIII Конституції України та Закону № 2453 дає Конституційному Суду України підстав для висновку, що відставка судді є особливою формою звільнення судді з посади за власним бажанням і обумовлена наявністю у особи відповідного стажу роботи на посаді судді. Наслідком відставки є, зокрема, припинення повноважень судді з одночасним збереженням звання судді та гарантій недоторканності, а також набуття права на виплату вихідної допомоги та отримання пенсії або щомісячного довічного грошового утримання.

Звільнення судді з посади за станом здоров'я відбувається у зв'язку з погіршенням стану його здоров'я, що не дозволяє тривалий час або безперервно виконувати свої повноваження. Звільнення за цією підставою відбувається, якщо суддя не отримав права на відставку. Судді, звільнені з посади за станом здоров'я та на підставі заяви про відставку, мають нерівний правовий статус та різні умови соціального забезпечення.

Також Конституцією передбачено, що суддя звільняється з посади у разі неспроможності здійснювати повноваження за станом здоров'я за наявності медичного висновку, що надається медичною комісією, утвореною спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я, за зверненням Вищої ради правосуддя. Визнавши, що стан здоров'я судді не дає змоги протягом тривалого часу або постійно здійснювати йому свої повноваження, Вища рада правосуддя ухвалює рішення про звільнення судді з посади [1].

Постає питання про визначення стану здоров'я який є формальною передумовою для вирішення питання про звільнення судді з посади за станом здоров'я. Наголошуємо, що зазначена категорія передбачає комплексну оцінку стану здоров'я судді та не повинна асоціюватися лише з наявністю певного захворювання. Крім того, очевидно, що стан здоров'я слід оцінювати з точки зору вимог професії та належного виконання професійних функцій.

Також потрібно зауважити на тому, що в Україні відсутня система контролю за станом здоров'я суддів, немає переліку хвороб через які судді не можуть здійснювати свої повноваження. Професія судді не віднесена до переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам [2]. Наразі показником стану здоров'я судді є психіатричні та наркологічні огляди, в Україні не існує жодних заборон щодо допуску до професії окрім психіатричних відхилень та наркотичної, алкогольної залежності. Проте, це єдина форма контролю за станом здоров'я кандидата на посаду судді, але не діючого судді.

Водночас стан здоров'я судді має величезне соціальне значення, оскільки через переважно та психічне напруження підвищується ймовірність судової помилки.

Зауважимо, що правовий механізм соціального захисту суддів в Україні безпосередньо впливає на потенціал здійснення судової влади в державі та впливає на ефективність функціонування національної системи правосуддя, що є фундаментальною опорою демократична держава, яка відіграє вирішальну роль у забезпеченні законності в державі та суспільстві. Це пов'язано з тим, що судді несуть відповідальність за відстоювання справедливості та забезпечення захисту прав особи (навіть тоді, коли права особи порушуються державою, зокрема політичною владою держави), а отже, забезпечення їх соціальної безпека за допомогою заходів соціального захисту стає очевидним пріоритетом у реалізації соціальної функції держави, яка, зокрема, проявляється у забезпеченні належного функціонування правового механізму соціального захисту суддів та вдосконаленні цього механізму.

Гарантії соціального захисту у разі незадовільного стану здоров'я для продовження професійної діяльності судді внаслідок впливу негативних чинників трудової діяльності (професійних захворювань суддів). Судді в Україні сьогодні не забезпечені належними гарантіями захисту; почастишали випадки нападів на суддів із заподіянням їм фізичних і психічних ушкоджень, аж до смерті.

Законом передбачено, що життя та здоров'я суддів підлягають обов'язковому державному страхуванню, що здійснюється зарахунок коштів Фонд соціального страхуванн від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України відповідно до Закону України "Про загальнообов'язков державне соціальне страхування" [3]. Настання страхового випадку передбачає певні матеріальні виплати та соціальні послуги. Тому, звісно, суддя, який має хронічні хвороби і має бажання звільнитися, зацікавлений, щоб його хвороба була визнана саме професійною або отримана травма (фізична чи психічна) професійно зумовленою. Але у зв'язку з відсутністю чітких критеріїв розуміння професійно зумовлених травм або професійної хвороби судді можемо прогнозувати труднощі у правозастосуванні.

В українському законодавстві не визначені так звані «професійні хвороби» суддів [4]. Але медична практика вже може сформулювати перелік розладів здоров'я, які доволі часто зустрічаються серед працівників, які працюють суддями.

Підсумовуючи вищезазначене вважаємо що є доцільним створення системи контролю за станом здоров'я суддів, що може бути реалізоване за допомогою періодичного огляду стану здоров'я суддів шляхом проходження медичного обстеження, довідки якого будуть надаватися до уповноваженого органу, що приймає рішення про звільнення суддів за станом здоров'я (Вища рада правосуддя). Також ефективним рішенням контролю за станом здоров'я

судді були дані сімейного лікаря судді, який за запитом Вищої ради правосуддя надавати повну інформацію стосовно стану здоров'я судді.

Але для затвердження зазначеної системи треба наголосити на тому, що міністерств охорони здоров'я повинно затвердити перелік захворювань наявність яких свідчить про неможливість виконання особою функцій із здійснення правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30.Р.2
2. Перелік професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2001 р. №559.
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 року №1105-XIV
4. Перелік професійних захворювань: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2000 р. № 1662

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ ВИМІРИ СУДОВОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ: ОБ'ЄКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАННЯ ПРАВОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Момот Ю. М.

*кафедра адміністративного та інформаційного права
Сумського національного аграрного університету*

Одна з основних функцій суду у континентальній системі права – це розв'язання правових суперечностей, визначення обсягу прав та обов'язків сторін у справах, а також встановлення правильного розуміння законів у випадках, коли вони можуть трактуватися неоднозначно. Судове тлумачення є важливим механізмом забезпечення стабільності, прозорості та справедливості в правовій системі, адже забезпечує послідовне застосування законів і прецедентів, що сприяє передбачуваності та стабільності правової системи. Воно допомагає уникнути розбіжностей у інтерпретації законів різними судами, що може призвести до правової невизначеності. Судове тлумачення забезпечує розвиток права відповідно до змін у суспільстві.

Тлумачення права судовими органами можна вважати завершальним етапом законотворчого процесу. Відповідно до концепції конкретизації, процес правотворення не завершується оприлюдненням законодавства. Потрібна гармонізація абстрактного законодавчого тексту з фактами справи за допомогою методів тлумачення в рамках

Конституції чи відповідного закону. Фактично це означає, що судова влада насправді виконує «периферійну та підпорядковану законотворчу функцію» [1].

Окрім того, суди також виконують функцію створення правових прецедентів, які можуть використовуватися як важливі підстави для подальшого правового тлумачення у схожих справах. Це дозволяє судовій системі адаптуватися до нових обставин і розвиватися відповідно до суспільних потреб і вимог. Воно дозволяє судді враховувати особливі обставини справи та приймати рішення, які відповідають духу та цілям закону.

Поняття «судової правотворчості» до недавнього часу було більш характерним для прецедентного права, яке зародилося в англійській судовій системі і поширилося в інших країнах, таких як США, Канада. У цій системі суддя використовує загальні уявлення суспільства про справедливість, моральні цінності, звичаї та традиції для правозастосовчого процесу і визначає право. Це відомо як загальне право, де судді стають творцями права на основі свого уявлення про те, що є прийнятним для громадськості. Основою такої правотворчості є не статутні норми, а уявлення суддів про те, як потрібно вирішувати правові казуси відповідно до загальноприйнятих цінностей [2, с. 54].

Судова правотворчість може суперечити принципам правової держави в певних випадках. Наприклад, якщо суд ухвалює рішення, яке не ґрунтується на законодавстві або прецедентах, це може порушити принципи юридичної впевненості та передбачуваності. Також, якщо суд використовує свій розсуд для створення нових норм права без достатнього легітимного підґрунтя, це може підірвати принцип розділення влад та розмивати ролі законодавчої і судової влад. Тому важливо, щоб судова правотворчість відбувалася в межах конституційних і правових рамок, що забезпечує збалансований розвиток правової держави. Саме тому, судді зобов'язані обґрунтовувати свої рішення та пояснювати логіку тлумачення законів. Це робить процес прийняття рішень більш прозорим і зрозумілим для сторін справи та суспільства.

В онтологічному сенсі судова правотворчість постає як невід'ємний атрибут юрисдикційної діяльності, спрямований на пізнання та інтерпретацію правової реальності через призму фактичних життєвих обставин. Концептуалізація даного феномену крізь епістемологічну матрицю пізнання об'єктивної дійсності дозволяє досягнути природу творчої функції судової влади.

На нашу думку, судова правотворчість – це процес, за якого суди вирішують правові питання, що не мають чіткого регулювання в законодавстві або виникають у зв'язку з новими ситуаціями або технологічними змінами. Суди приймають рішення та формують нові норми права на основі власного тлумачення законодавства, прецедентів та принципів права. Це

важлива функція судів у забезпеченні правової стабільності та адаптації права до змін у суспільстві.

Екзистенціальна сутність зазначеної концепції полягає у тому, що в процесі правозастосування суди не лише вирішують конкретні казуси, але й формують нормативні приписи шляхом встановлення судових прецедентів та доктринального тлумачення законодавства. Телеологічно така гносеологічна стратегія судів покликана забезпечити адаптивність правового регулювання до мінливих суспільних реалій та новітніх викликів.

Позитивними якостями застосування судами епістемологічного підходу є гнучкість судової правотворчості, здатність оперативно реагувати на трансформаційні процеси, еволюційний розвиток правової системи. Однак, дана концепція не позбавлена певних дискурсивних аспектів, пов'язаних з потенційною нестабільністю правового поля та ризиком суб'єктивізму в інтерпретаціях юридичних фактів.

Утім, діалектика юрисдикційної гносеології зумовлює безальтернативність судових органів як провідників пізнання та об'єктивізації правової реальності, гарантів збалансованого розвитку правової системи в унісон із суспільними запитами.

Отже, об'єктивізація пізнання правової реальності може бути досягнута шляхом вдосконалення процесу судового розгляду, забезпечення прозорості та обґрунтованості судових рішень, а також підвищення кваліфікації суддів. Епістемологічні виміри судової правотворчості мають важливе значення для забезпечення легітимності та авторитету судової системи в суспільстві. Необхідно постійно переглядати та вдосконалювати епістемологічні підходи до судової правотворчості, враховуючи розвиток правової думки та зміни в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Van Zyl C. H. IV Visser J. Legal Ethics, Rules of Conduct and the Moral Compass - Considerations from a Law Student's Perspective. PER/PELJ. 2016 (19). DOI <http://dx.doi.org/10.17159/17273781/2016/v19ni0a79>

2. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США : пер. з англ. / В. Бернхем. Київ : Україна, 1999. 554 с.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У СИСТЕМІ ГАРАНТУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

Мірошніченко М. В.

К.Ю.Н.

Ефективне функціонування органів публічної влади у системі гарантування фінансово-економічних інтересів країни є критично важливим для забезпечення стабільності та сталого розвитку держави. Фінансово-економічна безпека є однією з основних складових національної безпеки, оскільки вона охоплює такі життєво важливі сфери, як бюджетна, податкова, інвестиційна, валютна політика, а також захист економічних інтересів держави на міжнародній арені.

Належне правове регулювання діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування у цій сфері є запорукою їх ефективної та скоординованої роботи, спрямованої на запобігання та нейтралізацію потенційних загроз фінансовій системі країни, забезпечення стійкості національної економіки до внутрішніх та зовнішніх негативних чинників.

Нормативно-правова база визначає повноваження, функції та механізми взаємодії відповідних органів влади у сфері фінансово-економічної безпеки, а також встановлює правові засади їх діяльності щодо виявлення, оцінки та мінімізації ризиків і загроз у цій сфері. Вона закладає підґрунтя для розробки та впровадження державної політики, спрямованої на захист національних економічних інтересів, забезпечення стабільності фінансової системи та сприятливого інвестиційного клімату.

Крім того, чітке правове регулювання сприяє прозорості та підзвітності органів публічної влади, забезпечуючи ефективний громадський контроль та запобігаючи зловживанням і корупції у цій надзвичайно важливій сфері.

Основний Закон України - Конституція - закріплює фундаментальний принцип, згідно з яким права і свободи людини та їх захист є головними орієнтирами для всієї діяльності держави. Це означає, що будь-які рішення та заходи, що приймаються органами державної влади в різних сферах суспільного життя, мають відповідати конституційним нормам і засадам, спрямованим на утвердження та забезпечення прав і свобод громадян.

Конституція гарантує рівність прав і захисту для всіх суб'єктів права власності та господарювання, незалежно від форми власності. Вона закладає підвалини для соціально орієнтованої економіки, забезпечуючи рівність усіх перед законом. Водночас Основний Закон надає громадянам право користуватися об'єктами державної та комунальної власності для задоволення своїх потреб у порядку, встановленому законодавством. Право власності є непорушним, і жодна особа не може бути незаконно позбавлена цього права. Це гарантується на найвищому рівні. Держава забезпечує право на підприємницьку діяльність, якщо вона не заборонена законодавством. Водночас держава захищає конкуренцію в економічній сфері. У випадку порушення прав, кожен громадянин має можливість оскаржити в суді рішення, дії

чи бездіяльність органів державної влади та місцевого самоврядування. Верховна Рада України затверджує загальнонаціональні програми економічного, науково-технічного та соціального розвитку країни. Правовий режим власності, норми конкуренції, антимонопольне регулювання, засади зовнішніх відносин та зовнішньоекономічної діяльності визначаються виключно законами України [1].

Нормативно-правова база України, що регулює економічну діяльність та забезпечує функціонування фінансово-економічної системи держави, складається з низки ключових кодексів:

1. Господарський кодекс України визначає основні принципи ведення господарської діяльності в країні та регламентує відносини між суб'єктами господарювання, а також між ними та іншими учасниками господарських відносин [2].

2. Бюджетний кодекс України регулює процеси формування, розгляду, затвердження та виконання бюджетів різних рівнів, звітування про їх виконання, здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, а також питання створення та погашення державного і місцевого боргу [3].

3. Митний кодекс України встановлює порядок і умови переміщення товарів через митний кордон, їх митний контроль та оформлення, здійснення державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні, запобігання та протидію контрабанді, боротьбу з порушеннями митних правил, організацію та забезпечення діяльності митних органів [4].

Законодавча база України включає низку важливих нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання інвестиційної діяльності, захист економічної конкуренції та забезпечення національної безпеки:

Закон України «Про інвестиційну діяльність» гарантує рівний захист прав, інтересів і майна суб'єктів інвестування незалежно від форм власності. Він покликаний сприяти ефективному інвестуванню в економіку країни, розвитку міжнародного економічного співробітництва та інтеграції України [5].

Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» встановлює правила чесної конкурентної боротьби при здійсненні господарської діяльності в ринкових умовах та визначає правові засади захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісних конкурентних практик [6].

Закон України «Про національну безпеку України» визначає фундаментальні національні інтереси, серед яких сталий розвиток національної економіки, євроінтеграція України, забезпечення державної, економічної та інформаційної безпеки. Державна політика спрямована на реалізацію цих пріоритетів [7].

Міжнародні нормативні акти відіграють вагомую роль у формуванні та реалізації політики у сфері економічної безпеки на глобальному рівні. Вони слугують орієнтиром для розробки національного законодавства, регулюючи різні аспекти економічної діяльності, протидії економічній злочинності та налагодження міжнародного співробітництва.

Як учасник світового співтовариства, Україна ратифікувала низку міжнародних договорів та угод, положення яких становлять правову основу для реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки на національному рівні. Ці документи регламентують питання фінансової, митної, інвестиційної сфер, а також визначають механізми співпраці у протидії економічним злочинам.

Імплементация міжнародних норм у національне законодавство дозволяє Україні гармонізувати свою економічну політику з міжнародними стандартами та забезпечити інтеграцію у світове господарство. Водночас, це сприяє посиленню економічної безпеки держави шляхом запровадження ефективних інструментів регулювання, захисту національних економічних інтересів та протидії загрозам. Отже, можна виокремити наступні:

- 1) заключний акт Ради з безпеки та співробітництва в Європі від 01.08.1975 [8];
- 2) Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999 [9];
- 3) Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 [10];
- 4) Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16.05.2005 [11];

Отже, правові основи функціонування органів публічної влади у системі гарантування фінансово-економічних інтересів країни є вкрай важливими для забезпечення сталого розвитку національної економіки та захисту її інтересів. Ця система регулюється низкою законодавчих актів, які визначають повноваження та механізми діяльності відповідних органів. Система правових норм, що регулює діяльність органів публічної влади у сфері гарантування фінансово-економічних інтересів країни, є комплексною та багатогранною. Вона покликана забезпечити ефективне функціонування національної економіки, захист прав та інтересів суб'єктів господарювання, сприяти інвестиційній діяльності та міжнародному економічному співробітництву, а також гарантувати економічну безпеку держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 21.06.2018 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Господарський кодекс України : Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. № 19-20. № 21-22. ст.144.
3. Бюджетний кодекс України : Закон України № 2456-VI від 08.07.2010 р. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50-51. ст.572.
4. Митний кодекс України : Закон України № 4495-VI від 13.03.2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44-45. № 46-47. № 48. ст.552.
5. Про інвестиційну діяльність : Закон України № 1560-XII від 18.09.1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. ст. 646.
6. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України № 236/96-ВР від 07.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 36. ст.164.
7. Про національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018 р. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. ст.241.
8. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі : Багатостороння угода від 01.08.1975. Liga 360. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU75010?an=2>
9. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією: Конвенція № ETS173 від 27.01.1999 р. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 47-48.
10. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією : Конвенція № 994_102 від 04.11.1999 р. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 16. ст.266.
11. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму : Конвенція № 994_948 від 16.05.2005 р. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 2698-VI (2698-17).

МЕХАНІЗМ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Михайловська Є.В.

*доктор філософії права (PhD),
заступник завідувача кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Недбайло О.Р.

*студент II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Механізм стримувань і противаг, складається з взаємопов'язаних конституційно-правових та політико-правових інститутів, які функціонують разом, щоб забезпечити якісну діяльність законодавчих органів та мінімізувати узурпацію державної влади. На сьогодні концепція системи стримувань і противаг є фундаментальним елементом демократії та правової держави, що забезпечує належний рівень політичних свобод та захист прав людини і громадянина, але як виявилось така система не гарантує відкритість та чистоту законодавчого процесу [1, с. 107]. У контексті України цей механізм повинен забезпечувати баланс між різними гілками влади, запобігати концентрації влади та забезпечувати відповідальність і підзвітність органів в системі державної влади.

В Україні, з метою надання допомоги та фінансової підтримки населенню, яке постраждало внаслідок військової агресії з боку Російської Федерації, було запроваджено багато програм підтримки. Ці програми включають компенсацію та відновлення втраченого житла, відновлення здоров'я та інші форми допомоги. Проте, на жаль, не всі ці програми працюють належним чином у сучасних умовах, і не всі громадяни, які мають на них право, можуть скористатися цими програмами через брак коштів або бюрократичні перепони. Нажаль війна є достатньо зручним періодом для розвитку свавілля та корупції, загалом ця проблема була і раніше, але не в таких масштабах і розмірах, як в умовах сьогодення, саме механізм стримувань і противаг, здатен подолати такого роду проблеми в системі державного управління.

Механізм стримувань і противаг реалізується органами влади за допомогою різноманітних заходів, які можуть бути організаційними, правовими чи управлінськими. Система органів державної влади функціонує на основі взаємодії, взаємозалежності кожної гілки влади, але для цього потрібен потужний арсенал інструментів, спрямованих на

запобігання узурпації державної влади. Однак важливо розуміти, що будь-яке втручання в роботу інших органів державної влади повинно не перешкоджати виконанню ними своїх законних функцій і обов'язків [2, с. 22].

Систему стримувань і противаг слід сприймати як єдину цілісність, де кожен компонент розглядається в поєднанні з усіма іншими. Виокремлення кожного окремого елемента системи поза її цілісним контекстом можна трактувати як порушення принципу поділу влади. Щоб забезпечити добре функціонуючу систему, елементи контролю та стримування, повинні бути ретельно врегульовані, система в цілому, дозволяє кожній гілці влади стримувати і врівноважувати одна одну, не замінюючи їх [3, с. 18].

Наразі в Україні безліч проблем в системі органів державної влади, деякі високопосадовці, дозволяють собі, наживатися в цей не простий для нашої країни час, дехто з них продає гуманітарну допомогу, відмиває гроші, наприклад у вигляді прокладання бруківки, хтось взагалі став колаборантом, і здав своє місто в окупацію, аналізуючи всі ці проблеми, приходимо до висновку, що система стримувань і противаг вже давно працює не належним чином. Навіть суди, які повинні бути надією для народу на справедливість і способом захистити свої права, також, на жаль не зовсім є прозорими, на нашу думку коренем всіх цих проблем є не якісна робота механізму стримувань і противаг.

Чудовим прикладом недовершеності механізму стримувань і противаг була попередня редакція статті 80 Конституції України, в якій зазначалося, що «народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність, вони не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп, та що народні депутати не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані». Потім, набув чинності закон України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України), який скасовував положення, що гарантує парламентарям депутатську недоторканність, а також неможливість бути притягнутими до кримінальної відповідальності, затриманими чи заарештованими без згоди Верховної Ради. [4, с. 274, 5]. На нашу думку, цей крок є важливим елементом реформи системи стримувань і противаг в Україні, скасування депутатської недоторканності сприяє підвищенню підзвітності та відповідальності народних депутатів перед законом, що є важливим для зміцнення демократії та верховенства права в країні.

Скасування недоторканності підвищує рівність відповідальності, народні депутати більше не матимуть привілеїв, які захищали їх від кримінальної відповідальності, і будуть відповідати майже на рівних умовах з іншими громадянами. Також усунення депутатської

недоторканності сприяє підвищенню довіри громадян до органів влади, та демонструє, що влада готова до прозорості та підзвітності, що важливо для демократичного суспільства.

Недоторканність часто використовувалася як інструмент для уникнення відповідальності за корупційні чи інші злочинні дії, скасування цього привілею допоможе запобігати таким зловживанням, відсутність недоторканності стимулює депутатів до більш відповідальної поведінки, оскільки вони більше не зможуть уникати юридичної відповідальності за свої дії.

Механізм стримувань і противаг у системі органів державної влади, спрямований на забезпечення ефективного функціонування державної влади, дотримання принципів демократичного врядування та захист інтересів громадян. Впровадження та дотримання цих механізмів сприятиме стабільності, прозорості та підзвітності законодавчого процесу в Україні. Впровадження та зміцнення системи стримувань і противаг є необхідною умовою для побудови стійкої демократичної держави, що передбачає чітке розмежування повноважень різних гілок влади, забезпечення прозорості їх діяльності, запровадження механізмів контролю та підзвітності, а також активну участь громадянського суспільства у процесах державного управління. Загалом, система стримувань і противаг повинна постійно вдосконалюватися відповідно до змін в суспільстві та викликів, що постають перед державою, для забезпечення її ефективного функціонування та розвитку в інтересах всіх громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Образцова В. В. Механізм стримувань та противаг у публічно-управлінських відносинах. *Державне управління. Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20 с. 107-112.
2. Москальчук Ю.Г. Система стримувань і противаг як ефективний засіб досягнення взаємодії у роботі органів законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. №16 с. 19-23.
3. Фрицький Ю. О. Система стримувань і противаг як засіб організації та функціонування державної влади в Україні. *Юридичний вісник*. 2013. № 4. С. 17–22.
4. Войтенко Ю.М. Сучасні проблеми у механізмі стримувань і противаг закладені в Конституції України. *Гілея: науковий вісник* 2016 №.108. С. 271-275.
5. Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України): Закон України від 03.09.2019 № 27-IX.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-20#Text>

ЩОДО ОСНОВНИХ ЮРИДИЧНИХ КАТЕГОРІЙ СУТНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Колеснікова М. В

к. ю. н., доцент

кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Система державних органів в Україні має складну розгалужену систему, що складається з відносно автономних владних підсистем та безпосередньо самих органів, що до них входять. При цьому, теоретичне виділення іншого виду системи, наприклад системи органів управління або будь-якої іншої, не заперечує наявності у різних системах спільних суб'єктів. Це пояснюється тим, що на теоретичному рівні виділення серед органів державної влади, як наприклад виконавчої, окремо такої змінної як приналежність суб'єкта до системи державного управління не є раціональним, адже остання є загальною категорією в контексті систем органів виконавчої влади, а тому не потребує позначення за окрему специфічну рису. Так, система правоохоронних органів, зокрема, містить спільні елементи з системою органів державного управління, а система органів внутрішніх справ (далі – ОВС) – з усіма переліченими, адже до системи державного управління входить правоохоронна система, до якої, у свою чергу, входить система ОВС.

Тобто, якщо різні системи органів державної влади мають спільні елементи, то можна говорити про підпорядкованість однієї системи до іншої або їх спільне місце уже в іншій, більш загальній системі, тобто ієрархічність. У цьому і проявляються принципи системності та імперативності державного будівництва в Україні. Подібний характер адміністративного ладу обумовлює специфіку конкретного органу, а саме його правового статусу, як кінцевого елемента, що вбирає ідентифікуючі специфічні характеристики залежно від свого положення в ієрархії систем державних органів.

При цьому, в академічній спільності вказується, що такий системний підхід до визначення поняття «правовий статус» зумовив виникнення у науковій літературі підходу, відповідно до якого повній структурі правового статусу виділяється декілька рівнів: загальний та спеціальний [1, с. 44]. Так, С. Шестаков вказує, що загальний правовий статус визначає юридичні властивості, якості, що є характерними для всіх інших статусів. Галузеві правові статуси конкретизують зміст загального статусу щодо конкретних видів правовідносин, які складаються в суспільстві [2, с. 13–14]. Однак, виходячи з того, що принцип системності передбачає закономірну та сталу ієрархічність, найбільш точним є

виділення ознак відносно положення органу в ієрархічній моделі систем. З цього приводу досить слушно наголошує М. Мартинов, що підсистема органів внутрішніх справ є однією зі складових системи державного управління, їй притаманні всі загальні ознаки органів виконавчої влади [3, с. 9].

Системні ознаки – це ті спільні характеристики, що притаманні всім суб'єктам конкретної системи та вказують на їх приналежність до неї. Тобто, ці особливості прямо обумовленні приналежністю суб'єкта до цієї системи та дають можливість логічно ідентифікувати суб'єкт серед інших систем. Відповідно до цього, задля визначення особливостей конкретного органу чи системи органів в першу чергу необхідно визначити до яких саме систем вони належать та виділити їх специфічні системні ознаки.

Статтею 6 Конституції України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР закріплено фундаментальний поділ державної влади в Україні на законодавчу, виконавчу та судову [4]. Кожна з цих гілок влади має свої специфічні ознаки, що дозволяють теоретично ідентифікувати їх у механізмі державного управління.

Сутність виконавчої влади як окремої теоретико-правової категорії найбільш вдало, окреслює С. Стеценко, стверджуючи, що виконавча влада в Україні призначена здійснювати контрольні повноваження, управління державним майном, антимонопольну діяльність та низку іншої діяльності. Як зазначає автор, фактичне виконання законів не є домінуючим призначенням виконавчої влади. Це скоріше засіб, аніж мета, аніж призначення у його традиційному розумінні [5, с. 67-72]. Щодо характерних ознак виконавчої влади, то О. Бабич виділяє наступні:

- 1) є різновидом державної влади;
- 2) одним з основних її завдань виступає виконання нормативно-правових актів (в той же час автор зазначає, що не слід розуміти таке твердження буквально, бо виконавча влада здійснює більш широке коло повноважень);
- 3) зміст виконавчої влади полягає в управлінській діяльності державою та суспільством, яка контролюється з боку інших гілок влади;
- 4) суб'єктний склад виконавчої влади представляє різнорівневу систему органів;
- 5) виконавча влада універсальна та єдина (вчиняється постійно та повсюдно на всій території держави) [6, с. 305-308].

Варто додати, що всім органам державної виконавчої влади також властива організаційно-структурна відокремленість та оперативна самостійність дій у певних територіальних межах чи галузях. І, як вдало підкреслює О. Дніпров, головна сутність виконавчої влади – це втілення у життя, за допомогою управлінської діяльності веління законодавчої влади [7].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Батраченко О.В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки і порядку : дисертація ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.07. Суми: СумДУ, 2017. С. 218.
2. Шестаков С. В. Адміністративно-правовий статус працівника міліції : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07. Харків, 2003. С. 205.
3. Мартинов М. Д. Адміністративно-правове забезпечення діяльності територіальних органів внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2010. С. 23.
4. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 04.05.2024).
5. Стеценко С. Виконавча влада та роль Конституції України в організації її діяльності. Юридична наука і практика. 2011. № 2. С. 67–72.
6. Бабич О. Виконавча влада та її місце в системі державної влади. Збірник наукових праць Держава і право. 2010. Випуск 50. С. 302-309.
7. Дніпров О. Формування поняття, ознак та характеристик під час становлення і розвитку виконавчої влади в Україні. Актуальні проблеми правознавства, № 1(2). 2020. С. 36-41. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/993>.

ЩОДО ОСНОВ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ СУДОВОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Лимонько А.О.

Студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Колеснікова М. В

к. ю. н., доцент

кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Визначаються чотири основні сфери застосування терміну "адміністративний процес". Ці сфери включають порядок розгляду справ в адміністративних судах (адміністративне судочинство), порядок виконавчої влади щодо підготовки та прийняття нормативних та індивідуальних адміністративних актів (позитивний або управлінський

адміністративний процес), порядок розгляду скарг приватних осіб органами виконавчої влади (квазіюрисдикційний адміністративний процес) та порядок застосування заходів адміністративного примусу (юрисдикційний адміністративний процес). Висновок зазначає, що оскільки ці чотири сфери суттєво відрізняються за якісними ознаками, найбільш обґрунтованим варіантом застосування терміну "адміністративний процес" є його розповсюдження виключно на сферу адміністративної юстиції. Це пояснюється вітчизняною історією та, головне, загальносвітовою практикою [1].

Існують два підходи до визначення адміністративного процесу та адміністративного процесуального права. "Вузкий" підхід обмежує їх виключно сферою адміністративного судочинства. Зокрема, за цією концепцією вони регулюють правові відносини, що виникають в процесі адміністративного судочинства. "Широкий" підхід, на відміну від цього, розглядає адміністративний процес як систему суспільних відносин між органами влади та фізичними чи юридичними особами у сфері публічних відносин. Цей підхід підтримується вченими, такими як Е.Ф. Демський, який визначає адміністративний процес як систему відносин між органами влади та особами з приводу реалізації прав і свобод громадян в сфері публічних відносин [2].

У юридичній літературі можна виділити принаймні два основні підходи щодо визначення адміністративного процесуального права: широкий і вузький. Проте, аналіз положень Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ) в різних редакціях свідчить на користь концепції широкого розуміння адміністративного процесуального права [3].

Законодавство про адміністративне судочинство визначається як система взаємопов'язаних та взаємодіючих джерел судового адміністративно-процесуального права. Ці джерела включають міжнародні договори, на які надана згода Верховною Радою України, Кодекс адміністративного судочинства України та закони України, які містять адміністративно-процесуальні норми.

Джерелами судового адміністративно-процесуального права також є Конституція України та підзаконні нормативно-правові акти, які класифікуються як нормативно-юридичні. Крім того, до цих джерел відносять рішення Конституційного Суду України та постанови вищих судових інстанцій. Судові рішення, а також правові позиції, викладені у рішеннях Європейського суду з прав людини, можна розглядати як праксеологічні джерела, тобто судові прецеденти [4].

Важливо відзначити, що судова практика, викладена у рішеннях і постановах вищих судових інстанцій, може розглядатися як додаткове джерело адміністративного процесуального права в Україні. Також в систему джерел вводиться інноваційне поняття

судового прецеденту, яке визначається через введення інституту типових справ та можливість залучення експертів з питань права до адміністративного процесу. Ці елементи сприяють розвитку правової доктрини як ще одного джерела судового адміністративно-процесуального права в Україні.

Принципи судового адміністративного процесу взаємодіють та утворюють структуровану систему, де кожен принцип виконує свою функцію, одночасно зберігаючи взаємозв'язок, обумовлений спільною метою та завданнями адміністративного судочинства. Серед усіх принципів судового адміністративного процесу важливою роллю і змістовним впливом на інші принципи є принцип верховенства права [5].

Для ефективного захисту прав та забезпечення належної поведінки суб'єктів владних повноважень важливе використання не лише імперативного методу, характерного для субординаційних та реординаційних відносин, але й диспозитивного методу, що базується на паритетних принципах та властивий координаційним відносинам. Принципи "рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом", "змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі" прямо визначають необхідність використання засобів диспозитивного регулювання в судовому процесі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авер'янов В.Б. Становлення нової доктрини українського адміністративного права. Юридичний вісник України. 2007. №28.14-20 лип. С. 1-5.
2. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України. Аналіз судової практики. Вищий адміністративний суд України ; за ред. О. М. Пасенюка ; упоряд.: О. Н. Панченко, В. П. Базов. К. : Істина, 2010. 360 с.
4. Корецький І., Братель С. Місце процесуальної практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 4. С. 114-119.
5. Щодо характеристики верховенства права як принципу адміністративного судочинства див: Крусян А.В. Верховенство права як принцип адміністративного судочинства. Правове життя сучасної України: у 2-х т.: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (м. Одеса, 17 травня 2019 р.) / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2019. Т. 2. С. 14-17

ЕТИКА СПІЛКУВАННЯ МЕДІАТОРІВ

Кобзєва Тетяна Анатоліївна

*д. ю. н., професор, професор кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Сумський державний університет, Україна*

Конфлікти є частиною людського спілкування. Різниця в поглядах на життя, моральних аспектах, поведінці і т.д. спричиняють ситуації, де люди мають непорозуміння між собою та прагнуть довести, що є правими у будь-який спосіб. Найпопулярнішим способом вирішити конфлікт є звернення до суду. Проте недовіра до суддівської системи, наднавантаженість суддів, велика кількість справ до розгляду та інші причини популяризують інститут медіації серед населення.

Н. О. Васильченко визначає, що об'єктивна потреба медіації є допоміжною для правосуддя системою, яка дозволить розвантажити судову систему, а також забезпечити її належне функціонування. Суб'єктивна ж потреба надасть можливість вибору певного способу вирішення конфлікту. Правознавці вважають, що медіація – це не просто засіб ведення переговорів, а й дієвий принцип соціального порядку, направлений на культурне вирішення конфлікту та взаємодію сторін (допомагає ретельно вивчити причини конфлікту та знайти взаємовигідне рішення) [1, с. 105].

О.М. Спектор зазначає, що медіація – самостійний спосіб альтернативного вирішення спорів, який полягає у забезпеченні прийняття сторонами самостійного компромісного взаємоприйняттого рішення зі спору в процесі безпосереднього чи опосередкованого спілкування за сприяння обраної сторонами за взаємною згодою незалежної третьої особи [2].

Тобто, можна констатувати, що сутність медіації полягає в тому, що цей процес є повністю добровільним і неможливим без залучення третьої особи – медіатора, який ураховуючи знання, досвід, навички має можливість розглянути незалежно ситуацію, яка склалась та надати обґрунтований висновок.

Детальніше про особу медіатора викладено у Директиві ЄС 2008/52 від 21 травня 2008 р. медіатор визначений як будь-яка третя особа, до якої звертаються сторони з метою проведення медіації ефективним, неупередженим і компетентним способом, незалежно від найменування або професії, а також незалежно від того, як вказана третя особа призначається для проведення медіації та процедури проведення медіації [3, с. 5].

У п. 2 ст. 1 Законі України «Про медіацію» від 16.11.2021 року визначено, що медіатор - спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію [4].

Роль медіаторів є доволі незвичною, під час здійснення цієї діяльності важливим є саме моральні принципи та засади діяльності медіатора. У Законі України «Про медіацію» визначено принципи, згідно яким має проводитись медіація, стаття 4 Закону, зокрема зазначає, що медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації.

Проте, питання етичних засад медіаторів законодавець не урегулює, тому з приводу етики спілкування медіаторів варто звернутись до праць вітчизняних вчених та європейських нормативних актів.

Зокрема, у ракурсі етичних засад медіації варто розглядати базові принципи відновного правосуддя, якими на думку В. Землянської, можуть бути наступні положення: по-перше, пріоритетність надання підтримки; по-друге, відповідальність, що реалізується в усвідомленні наслідків поведінки; по-третє, реінтеграція (відновлення), сприяє попередженню вчинення аморальної дії; по-четверте, розв'язання конфліктної ситуації, тобто оцінки наслідків та впливу аморального вчинку на життя людини [5, с. 19].

Етичні стандарти та принципи забезпечують ціннісні категорії медіаторів та є своєрідним фільтром для людей, які бажають виступати у такі ролі при конфліктних ситуаціях. Проте, не дивлячись на те, що доки законодавчо ці принципи та критерії не закріплені, медіаторам необхідно відповідати вищенаведеним критеріям.

В ухваленому документі Європейською комісією з ефективності правосуддя 7 грудня 2007 р. «Керівні принципи No 14 для кращого виконання наявних Рекомендацій щодо медіації в сімейних справах і щодо медіації в цивільних справах», зазначаються Рекомендації, що сприятимуть поліпшенню імплементації викладених у них принципів медіації: у зазначених документах зафіксовані загальні етичні норми, яким підпорядковується медіатор, зокрема: «Державам-членам належить вживати заходів для забезпечення однаковості концепцій, сфер застосування і гарантій додержання основних принципів медіації (таких, як конфіденційність та інші) на територіях цих держав шляхом прийняття дотичних нормативних актів і/або розроблення кодексів професійної поведінки медіаторів» [6, с. 3].

Відповідно до Європейського кодексу поведінки для медіаторів, який був розроблений ініціативною групою практикуючих посередників, при підтримці Європейської Комісії, та прийнятий на конференції в Брюсселі 02 червня 2004 року: «Медіатор повинен

бути компетентним та мати необхідні знання в сфері медіації. Важливими факторами є належне навчання та постійне вдосконалення їх теоретичних та практичних навиків у сфері медіації з обліком усіх стандартів та вимог пов'язаних з їх акредитацією» [7, с. 1].

У документі зафіксовано наступні принципи медіатора: компетентність, незалежність, справедливість. На українському ґрунті реалізація етичних принципів медіації втілюється у запропонованому Українським центром медіації Кодексі етики медіатора, в якому висловлюється наступна точка зору: «Кодекс медіатора-слугувати фундаментальним етичним путівником для осіб, які займаються медіацією у будь-якій сфері» [8].

Закріплені етичні принципи у європейському законодавстві, які реалізуються при здійсненні повноважень медіаторами необхідно втілити в національне законодавство, щоб акцентувати соціальну важливість медіаторів.

На мою думку, список етичних принципів для медіаторів варто також наповнити наступними: чесність, відкритість, проактивність, гуманізм, законність, професійність.

Завершуючи розгляд питання етики медіаторів у спілкування звертаю увагу на необхідність спеціальних курсів, які б підвищували соціальні навички, комунікабельність та розуміння щодо сторін. Також медіатор обов'язково має володіти базовими знаннями з психології, адже справи, з якими звертаються до медіатора здебільшого стосуються особистісних конфліктів. Попри це, додаткова перевірка щодо відповідності медіатора моральних принципам, визначені в європейському законодавстві є необхідною.

Отже, медіатор є важливою частиною процесу медіації. Ураховуючи всі повноваження медіатора при вирішенні конфліктних ситуацій підвищується роль його етики – моральних принципів. Європейське законодавство містить урегулювання етичних засад медіаторів, проте національне законодавство не закріплює це питання. До етичних принципів медіаторів можна віднести пріоритетність надання підтримки, відповідальність, реінтеграція (відновлення), розв'язання конфліктної ситуації, тобто оцінки наслідків та впливу аморального вчинку на життя людини, а також чесність, відкритість, проактивність, гуманізм, законність, професійність. Галузь потребує розвитку та імплементації європейських норм задля ефективної дії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильченко Н.О. Адміністративно-правовий статус суб'єктів медіації в Україні. Актуальні процеси вітчизняної юриспруденції. 2019. № 1. С. 10-109.
2. Спектор О.М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів : дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2012. 219 с.

3. Директива ЄС 2008/52/ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних і комерційних справах» від 21 травня 2008 р. URL: <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf> (дата звернення: 22.05.2024).

4. Про медіацію: Закон України від 16 лист. 2021 р. № 1875-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 23.06.2023).

5. Бринцева Л. В. Адміністративно-правовий спір: сутність, поняття, ознаки: монографія. Харків : ФІНН, 2010. 112 с.

6. Керівні принципи № 14 для кращого виконання наявних Рекомендацій щодо медіації в сімейних справах і щодо медіації в цивільних справах : від 07.12.2007 р. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/f8c093ad5cb7148bc2257d8d002488a0/\\$FILE/Керівні%20принципи%20№%2014.pdf](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/f8c093ad5cb7148bc2257d8d002488a0/$FILE/Керівні%20принципи%20№%2014.pdf) (дата звернення: 22.05.2024).

7. European code of conduct for mediators. URL: <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=c0ec51ee-bf0f-4b6b-8cc9-01b305b90d68> (дата звернення: 22.05.2024).

8. Кодекс етики медіатора. Навчальні програми : веб-сайт. URL: <https://ukrmediation.com.ua/ua/pro-tsentr/kodeks-etyky-mediatora/2-kodeks-etyky-mediatora> (дата звернення 22.05.2024).

МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАЦІЇ

Кандиба Є.С.

аспірант кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки, Сумського державного університету

Медіація як альтернативний метод вирішення спорів набуває дедалі більшого поширення у світі. Її застосування має низку переваг, зокрема можливість досягнути взаємовигідного рішення, зберегти партнерські стосунки між сторонами, заощадити час і кошти порівняно з судовим розглядом. Крім того, медіація забезпечує конфіденційність процесу врегулювання спору. Завдяки цим та іншим чинникам практика використання медіації поширюється як на національному, так і на міжнародному рівні. Медіація є альтернативним способом вирішення спорів, у рамках якого сторони залучають нейтрального посередника – медіатора. За своєю правовою природою медіація є примирною процедурою, метою якої є досягнення консенсусу між сторонами.

Медіація спрямована на те, щоб у конфіденційній і позасудовій процедурі допомогти майбутнім партнерам чи сторонам конфлікту в пошуку рішення, яке буде відповідати їхнім інтересам та потребам. Сторони є активними учасниками процедури медіації, що працюють над вирішенням конфлікту. Ніхто не може бути примушений до участі в медіації – це має бути свідомий вибір усіх сторін конфлікту (спору) [1].

У теорії і практиці зарубіжних країн позасудове вирішення спорів має ще й іншу назву – Alternative Dispute Resolution (ADR) – альтернативне вирішення правових спорів, що підкреслює особливості цього інституту, який вважається альтернативним судовому провадженню [2].

У європейських країнах медіація активно використовується у цивільних, комерційних та сімейних спорах. На рівні ЄС прийнято низку документів, що регулюють питання медіації. Європейські держави закріплюють у своєму законодавстві норми, які регламентують процедуру медіації, встановлюючи вимоги до медіаторів та забезпечуючи право осіб звертатися до медіації [3].

У європейських країнах медіація активно застосовується у цивільних, комерційних та сімейних справах. На рівні ЄС прийнято низку актів, зокрема Директиву 2008/52/ЄС про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах. Вона закликає держави-члени створити механізми для полегшення доступу до медіації та гарантувати певні стандарти якості медіаторів. Більшість європейських країн імплементували ці норми у своє законодавство, запровадивши детальне регулювання процедури медіації.

У США та Канаді медіація широко застосовується для врегулювання цивільних, сімейних, трудових, комерційних спорів. На рівні федерації та провінцій прийняті спеціальні акти, що регулюють медіацію. Чинне законодавство передбачає різноманітні механізми заохочення та підтримки процедур медіації.

У багатьох регіонах і країнах практика альтернативних способів урегулювання спорів, таких як медіація, залишається менш поширеною. Водночас в останні роки відзначається тенденція сприйняття міжнародної практики медіації як в країнах традиційної системи права, так і в регіонах з особливими культурними традиціями примирення.

Медіація все частіше застосовується у вирішенні міжнародних комерційних спорів та спорів між державами чи інвесторами і державами. Процедура медіації активно використовується у сфері міжнародного економічного і інвестиційного арбітражу.

Процес медіації сприяє досягненню домовленості між сторонами, економії часу та коштів, підтримці ділових відносин та збереженню репутації. Водночас застосування медіації потребує дотримання принципів об'єктивності, неупередженості та конфіденційності.

Сфера міжнародного посередництва відіграє життєво важливу роль у вирішенні транскордонних суперечок і зміцненні миру у все більш взаємопов'язаному світі.

Розуміючи різноманітні практики, правові рамки та культурні нюанси, які формують медіацію в усьому світі, практики можуть розробити більш ефективні стратегії для вирішення складних конфліктів.

Оскільки попит на кваліфікованих медіаторів продовжує зростати, люди, які володіють необхідними навичками, кваліфікацією та зобов'язаннями постійного професійного розвитку, матимуть хороші можливості для здійснення значущого впливу на світовій арені.

Початківці медіатори можуть скористатися можливостями, доступними в цій динамічній сфері, сприяючи вирішенню міжнародних суперечок і просуванню сталого миру в усьому світі.

У випадку міжнародних спорів окремі медіаційні інструменти також взяті на озброєння багатьма міжнародними та регіональними організаціями, які щиро відзначають значущість та необхідність застосування таких методів та їх ефективності. І, хоча багато питань щодо застосування медіаційних процедур залишаються не вирішеними однозначно, світова спільнота продовжує роботу в даному напрямку. Продовження заглиблення у дане питання, напрацювання практики, подальше вивчення та застосування медіації, її розвиток та розповсюдження може стати новим кроком еволюції суспільства на шляху досягнення світу, який не знає воєн та руйнівних конфліктів.

Загалом, міжнародна практика свідчить про значний потенціал медіації як гнучкого та ефективного інструменту врегулювання суперечок. За умови належного правового забезпечення та підготовки висококваліфікованих медіаторів, медіація може стати дієвою альтернативою судовому розгляду чи арбітражу в багатьох сферах. Це сприятиме зменшенню навантаження на судові системи та підвищенню рівня дружнього врегулювання спорів на засадах взаємної поваги інтересів сторін.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Що таке медіація? Українська академія медіації. URL: <https://mediation.ua/pro-mediaciyu>
- 2.ADR Rules of the ICC, 2001: веб-сайт. URL: www.iccwbo.org
- 3.Медіація в державах Європейського Союзу. Українське право. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/mediatsiya-v-derzhavakh-evropeyskogo-soyuzu/

МОБІНГ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Заїка К. П.

*аспірантка кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки ННІ права Сумського державного університету, головний спеціаліст Центрального відділу Управління банкрутства Східного міжрегіонального управління міністерства юстиції
м. Суми, Україна*

Науковий керівник: Кобзєва Т.А.

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки
ННІ права, Сумського державного університету*

Воєнний стан в Україні вплинув на всі сфери людської життєдіяльності, в результаті чого суттєво змінилися підходи до правового регулювання суспільних відносин, які виникають між людьми в процесі їхньої діяльності. Разом із цим, найбільших змін зазнала сфера трудових відносин, державна служба не є винятком.

Однак, за останні роки позитивних зрушень у регулюванні суспільних відносин на державній службі практично не відбулося, зупинення перевірок щодо державних органів, з приводу дотримання трудового законодавства, та добір на період дії воєнного стану на вакантні посади, без конкурсу, лише сприяє збільшенню корупційних ризиків та укоріненню такого явища на державній службі як «мобінг».

У період воєнного стану держава повинна бути зацікавлена у створенні висококваліфікованих кадрів, здатних своєчасно та ефективно приймати рішення і виконувати поставлені перед ними завдання, за короткий проміжок часу, як на рівні міністерств, так і на рівні області чи району, в цілому. Проте, на практиці існує інша ситуація, - працівник, який уміє мислити є не потрібним, і часто піддається «мобінгу» з боку керівника низької ланки управління, при цьому, керівництво надає такому працівнику лише два варіанти дій, а саме: або звільнення або прийняття існуючої моделі поведінки, бо саме так працює система.

На підставі викладеного вище, вбачається необхідність у з'ясуванні змісту поняття «мобінг» на державній службі та характеристиці його ключових ознак, у виокремленні різновидів «мобінгу» та можливих шлях боротьби із цим явищем.

Варто відмітити, що «мобінг» є не новим явищем для нашого суспільства, та для Європейського Союзу в цілому. Вперше поняття «мобінгу» було закріплено в Європейській соціальній хартії, та перепліталось з правом особи на працю, в подальшому «мобінг» трактували, як одну з форм дискримінації працівника на ринку праці (моральний харасмент) і як прояв психологічного насилля, відповідно до змісту Директиви від 12 червня 1989 року про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі (89/391/ЄЕС) та Директиви від 27 листопада 2000 року № 2000/78/ЄС про встановлення загальних рамок для рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності.

При цьому, законодавство європейських країн з цього питання має дієвий механізм захисту, спрямований на забезпечення гарантованого особі державою права на працю та механізм запобігання негативного/необґрунтованого впливу на працівника з боку керівника та/чи колег.

Так, наприклад, у 1999 році, Conseil de Prud 'hommes de Pmis (Трудовий суд Парижа) присудив 100 000 французьких франків працівниці готелю, керівник якої постійно критикував і принижував її перед клієнтами та колег, постійно змінював її робочий час і змушував її працювати з англійською мовою та комп'ютером, незважаючи на відсутність відповідних навичок. Згодом, у трудовому кодексі Франції було нормативно закріплено обов'язок роботодавців вживати всіх необхідних заходів для запобігання мобінгу на робочому місці [4].

Разом із тим, у деяких державних установах Австралії найвищий ризик стати жертвою мобінга є у корінних австралійців у некорінних установах, а також у жінок в установах, де домінують чоловіки, зазначене можна описати як процес виключення, коли тих, хто не може відповідати нормам на робочому місці, свідомо виключають з суспільного життя [5]. З метою не допущення дискримінації та аб'юзу на робочому місці законодавством Австралії було створено антидискримінаційну комісію, яка за своєю суттю досить схожа на комісію по трудовим спорам. Водночас, для членів цієї комісії характерним є підвищений рівень персональної відповідальності, який впливає на прозорість прийняття рішення та на зниження корупційного ризику, шляхом виключення хибної константи – керівник – в першу чергу людина.

В Україні поняття «мобінг» було закріплено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та упередження мобінгу (цькуванню)». Визначення «мобінг» за своєю суттю є аналогічне «булінгу», але стосується інших суб'єктів суспільних відносин.

Так, чинне законодавство під мобінгом розуміє систематичне (повторюване) тривале умисне вчинення дій або допущення бездіяльності роботодавця, його окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності іншого окремого працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою впливу на нього задля набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема, із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність [1].

Ряд науковців, на підставі аналізу норм вище зазначеного закону, виокремлював два різновиди цькування (тиску), а саме: психологічний та економічний тиск. Формами мобінгу є: авторитарний мобінг, зміщений мобінг, дискримінаційний мобінг, десигналізаційний мобінг, сексуальний та вибірковий мобінг [3]. У будь-якому випадку, «мобінг» порушує право людини на працю, порушує її честь та гідність.

Разом з тим, на сьогодні даний закон за своєю суттю носить декларативний характер, так, як механізм притягнення винних осіб до відповідальності, як і механізм підтвердження факту мобінгу – відсутній, про що свідчить судова практика, наприклад, рішення Шевченківського районного суду м. Львова від 25.01.2024 у справі № 466/7224/22 (провадження № 2/466/241/24) щодо недоотримання додаткових грошових заохочень, рішення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 29.02.2024 у справі № 932/9202/23 (провадження № 2/932/2577/23) про визнання фактів мобінгу, тощо.

Інколи судова практика з цього питання є парадоксальною, і вимагає одночасного звернення до органів Національної поліції України із заявою щодо вчинення тиску (мобінгу, цькування), та до закладів охорони здоров'я (виклик швидкої тощо) стосовно фізичного чи психологічного стану, пов'язаного з тиском. При цьому, суди часто вимагають встановлення причинного зв'язку щодо перебування особи в лікарні та вчинення щодо неї мобінгу, але в описових частинах зазначених ухвал відсутній механізм встановлення такого причинного зв'язку [2].

Водночас, з аналізу судової практики вбачається, що доказами по даній категорії справ можуть бути: копії розпорядчих документів роботодавця (зокрема, наказів, розпоряджень тощо), копії документів працівника або інших співробітників (заяви, доповідні записки, листи, акти, вимоги або претензії тощо), копії заяв або скарг працівника щодо порушення його прав, честі та гідності, дискримінації щодо до нього, аудіо, фото, відеозаписи розмов, проведення зборів або нарад, запис з відеореєстраторів.

На підставі вище викладеного вбачається, що в Україні довести факт «мобінгу» досить складно, практично не можливо, єдиним варіантом захисту залишається – звернення до Європейського суду з прав людини або рерайт європейського законодавства з цього питання.

З приводу державної служби, то на мою думку, шляхами запобігання «мобінгу» можуть бути:

1. Відновлення конкурсного відбору на посади державної служби.
2. Залучення міжнародних експертів до конкурсного відбору на посади категорії «Б».
3. Відновлення і посилення перевірок державних органів із боку Держпраці щодо дотримання вимог трудового законодавства.
4. Проходження державними службовцями психолога не менше одного разу на рік.
5. Запровадження для всіх категорій державних службовців тестування когнітивних навичок.
6. Викладення співбесіди з кандидатами на посади державної служби у відкритий доступ.
7. Щомісячне оприлюднення на сайті державного органу інформації про преміювання державних службовців, з урахуванням вимог Закону України « Про доступ до публічної інформації».
8. Посилення персональної відповідальності керівника за «мобінг» на робочому місці, у тому числі, за подання працівником державного органу скарги до правоохоронних органів чи до суду за порушення його прав на робочому місці. Адже державна служба – візитівка держави, її обличчя при реалізації та дотриманні прав громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню): Закон України від 16.11.2022 р. № 2759-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-20#Text> (дата звернення: 17.05.2024).

2. Дайджест судової практики з питань встановлення фактів мобінгу в Україні. URL: <http://surl.li/tjraz> (дата звернення: 17.05.2024).

3. Різновиди мобінгу. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/riznovydy-mobinhu/> (дата звернення: 17.05.2024).

ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ

Євдокімова Олена Павлівна

*аспірантка кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки ННІ права,
Сумський державний університет*

Вища рада правосуддя відіграє ключову роль у формуванні суддівського корпусу, призначенні та звільненні суддів, а також у забезпеченні належного виконання ними своїх обов'язків. Цей орган має вирішальне значення для гарантування незалежності судової гілки влади. В контексті тривалих реформ у сфері правосуддя, які відбуваються в Україні, а також прагнення досягти європейських стандартів, дослідження функцій та особливостей діяльності Вищої ради правосуддя є надзвичайно актуальним і важливим питанням.

Забезпечення реальної незалежної судової влади є одним з ключових елементів правової держави. В Україні цю роль покладено на Вищу раду правосуддя, або ВРП, яка була утворена шляхом реорганізації колишньої Вищої ради юстиції у 2016 році в ході судової реформи. Попри те, що повноваження та функціональне призначення ВРП є доволі широкими порівняно з попереднім органом, для глибшого розуміння її сутності та ролі в системі доцільно дослідити історичні витоки, становлення та розвиток цього інституту. Саме історичний контекст може допомогти краще осягнути засади його діяльності та актуальні виклики.

На даний момент відсутнє комплексне наукове дослідження процесу формування та еволюції органу, що відповідає за управління персоналом судів і притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, в якості якого виступає Вища рада правосуддя на сучасний момент. Але, так чи інакше, дехто все таки робив певні спроби, задля аналізу процесу утворення органів управління судовою системою. Так, можна виділити О. Халюка, який стверджує те, що створенню інституту ВРЮ в Україні передувала тривала передісторія [1]. Додаючи до цього, питання формування суддівського корпусу починається аж з грудня 1917 року. Відповідні повноваження, які стосуються кадрового забезпечення та притягнення суддів до відповідальності в той час були покладені на органи юстиції, які в свою чергу були залежними від правлячої на той час партії, тому мови про створення органу, який в свою чергу буде незалежним, не було. Є також інші вчені, наприклад В. Назаром, він проводив лише короткий огляд історії розвитку ВРЮ в період незалежності України без деталізації особливостей процесу її створення [2]. На останок варто відмітити також ще одного вченого,

на ім'я В. Гончаренко, саме він вчинив спробу повного описування та дослідження питання створення ВРЮ в різних країнах. Але на жаль, вчений не так детально проаналізував питання ВРЮ в Україні, обмежившись згадкою про ЗУ «Про Вищу раду юстиції» [3; 4].

Взагалі ідея створення незалежного та самостійного органу, відповідального за формування корпусу суддів та притягнення їх до відповідної відповідальності, саме на міжнародному рівні, зародилась та реалізувалась у таких європейських країнах, як Італія, Франція, тощо, в них було створено Вищу раду магістратури, які в свою чергу й стали прототипами для Української ВРЮ, а потім ВРП.

Починаючи з Франції, то там Вища рада магістратури була створена ще в 1883 році, спираючись на закон про організацію судової влади, також положеннями Конституції Франції від 27 жовтня 1946 року даний орган було перетворено на конституційний автономний орган в системі правосуддя [5]. Що стосується Італії, то подібна рада там була створена ще в 1958 році, та є автономним, та незалежним від інших гілок влади органом, це передбачено в статті 104 Конституції Італії [6].

В Україні Вища рада юстиції вперше була створена лише в 1998 році, до цього подібного самостійного органу з подібними функціями не існувало, не дивлячись на прийняття 1991 року Декларації про державний суверенітет України [7] та Акт проголошення незалежності України [8]. Створення ВРЮ, тобто нового конституційного органу, який буде відповідальним за формування суддівського корпусу та притягнення суддів до відповідальності, було досить великим і важливим кроком у напрямку позитивних зрушень та забезпечення незалежності судової влади. Спираючись на Конституцію України в редакції до 2016 року [9], а саме стаття 131, ВРЮ (зараз ВРП), була наділена досить суттєвими повноваженнями, наприклад: 1) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад; 2) прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності; 3) вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів, тощо.

Створення Вищої ради юстиції було важливим кроком на шляху формування сучасної судової системи. Проте на практиці цей орган виявив низку недоліків та не зміг належним чином забезпечити свою незалежність від інших гілок державної влади та посадових осіб. Зважаючи на ці недоліки та високий рівень корупції, виникла нагальна потреба в реформуванні з метою запровадження прозорих та ефективних процедур.

Основні функції Вищої ради правосуддя полягають в адміністративному управлінні судовою системою. Логічно, що в такому органі управлінської спрямованості мали б бути представлені органи виконавчої влади, які призначаються Кабінетом Міністрів України.

Однак наразі представники виконавчої гілки майже або повністю відсутні у складі Вищої ради правосуддя, а уряд не бере участі у її формуванні.

Аналізуючи викладене, можна констатувати, що Вища рада правосуддя відіграє центральну роль у забезпеченні правосуддя, верховенства права та дотримання законності. Її функції спрямовані на зміцнення демократії, гарантування прав і свобод громадян, а також ефективне функціонування судової системи в інтересах усього суспільства, а не лише правлячої гілки.

Варто акцентувати увагу й на реформи, які стосуються цієї ж сфери правосуддя. Варто було б почати з головних засад, які дали досить непоганий старт. Верховна рада, 12 лютого 2015 року прийняла новий Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» [10], який передбачив внесення змін до Конституції України про адміністративні правопорушення, різних процесуальних кодексів, Закону «Про Вищу раду юстиції», та Закону «Про судоустрій і статус суддів» [11].

Вища рада правосуддя є ключовим органом у системі правосуддя України, який замінив попередню Вищу раду юстиції в результаті судової реформи 2016 року. ВРП відіграє центральну роль у формуванні суддівського корпусу, призначенні та звільненні суддів, а також у притягненні їх до дисциплінарної відповідальності, тим самим забезпечуючи належне функціонування незалежної судової гілки влади.

Витоки створення подібного інституту в Україні сягають 1998 року, коли була сформована Вища рада юстиції. Це стало важливим кроком на шляху розбудови незалежної судової системи. Однак через низку недоліків у своїй діяльності ВРЮ зазнала реформування та була трансформована у сучасну Вищу раду правосуддя.

В моєму перефразуванні я зберіг ключові моменти – роль ВРП у формуванні суддівського корпусу та забезпеченні незалежності судів, історію її створення шляхом реформування попередньої ВРЮ у 2016 році. Водночас я трохи змінив структуру викладу та спростив окремі формулювання для кращої зрозумілості тексту.

ЛІТЕРАТУРА:

1.Халюк. С. О. Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції. Каталоги - НБУВ національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. LIBNAS | LIBRARY PORTAL OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE. 2008. С. 22. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/aref/20080409000401>

2.Назаров І. Правовий статус Вищої ради юстиції. Каталоги - НБУВ Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. 2005. С. 20. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/aref/20081124036348>

З.Гончаренко О. Адміністративно-правові засади діяльності Вищої ради юстиції.
Каталоги - НБУВ Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. 2009. С. 20.
URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/aref/20100525000040>

ОСНОВНІ ПРАВА ДЕТЕКТИВІВ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Доля В. В.

*Аспірант IV року навчання ННІ права
Сумського державного університету*

Детективи Бюро економічної безпеки України – відносно нова нетипова для вітчизняних реалій категорія службових осіб (нарівні з Національним антикорупційним бюро України¹), яка вирізняється специфічним процесуальним статусом. Ключова процедурна відмінність від більшості інших працівників правоохоронних органів (нинішньої і минулих формацій) полягає у поєднанні функцій досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності в одній штатній посаді. Внаслідок чого, мають місце, як переваги зазначеного підходу правотворця, так і виникають негативні сторони.

Одним із таких недоліків можна вважати появу дискусійних питань під час реалізації тих чи інших процесуальних заходів вказаними службовими особами. Попри те, що компетенція детективів (насамперед, їх прав) чітко визначена Кримінальним процесуальним кодексом України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [1] та ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. № 2135-XII [2] все ж мають місце певні невизначеності на різних стадіях їх роботи. Серед наочних прикладів доцільно й своєчасно виокремити такий аспект, як документування правопорушень котрий має надважливе значення і потребує особливої уваги. Наведена логіка пояснюється тим, що саме від отримання цих первісних даних часто залежить ефективність формування певного провадження з подальшим поданням справи зі змістовною й достатньою доказовою базою до суду. Вказане доводить істотність і своєчасність представленої тематики й свідчить про необхідність її вивчення та дослідження.

У рамках реалізації відповідного наміру першочерговим кроком є аналіз поняття «документування». Вказана ініціатива забезпечить змістовність викладу представленої тематики, сприяючи досягнення поставлених цілей.

¹ Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

Перш за все, слід зауважити, що в наукових джерелах переважає міркування, що аналізована стадія є одним із елементів оперативно-розшукових міроприємств [3, с. 162; 4; 5, с. 226]. Вбачається, що ця думка сформувалася й усталилася в результаті роками сформованих правозастосовних практик (Державного бюро розслідувань, Національної поліції (раніше органів внутрішніх справ), Служби безпеки України та ін.). Не останню роль у цьому відіграло й питання процесуальної специфіки здійснення оперативно-розшукових дій. Такий підхід вартий уваги й заслуговує схвалення та всілякої підтримки в рамках представленого стислого дослідження. Зазначене бачення пояснюється власне, як характером, у тому числі методами досудового розслідування так і оперативно-розшуковою діяльністю.

Вказану тезу найпевніше можна довести ознайомившись із думками провідних вчених щодо змістовного наповнення однойменної дефініції. До прикладу О. Подобний наголошує, така діяльність має на увазі процеси «відбиття» в службовій документації фактичних даних, що отримуються за підсумками оперативно-розшукових заходів, а також йдеться про процес пізнання, який вирізняється особливою правовою природою й провадиться для вирішення завдань цієї діяльності [6, с. 65]. Заслуговує уваги судження Р. Мукоїда, що документуючи злочини, які вчинюються з використанням фіктивних підприємств повинні бути відбиті і допоміжні обставини (доказові факти), типові для даної категорії злочинів, за допомогою яких і через з'ясування котрих встановлюються основні обставини злочину – предмет доказування [7, с. 267]. Вчений також зауважує, що за справами про діяльність фіктивних підприємств до предмету документування обов'язково також необхідно включати всі елементи її оперативно-розшукової характеристики – систему відомостей стосовно: 1) структурно-функціональної побудови фіктивного підприємництва; 2) соціально-психологічних особливостей осіб, що мають стосунок до створення чи діяльності суб'єктів підприємництва з ознаками фіктивності; 3) її субкультурних та інфраструктурних елементів; 4) технології відповідної злочинної діяльності [7, с. 267]. Знаковість цієї тези полягає не тільки у влучному висвітленню приналежності стадії документування до оперативно-розшукових заходів, а й опису складу правопорушень нині підслідних Бюро економічної безпеки України.

Продовжуючи тему приналежності доцільно також згадати думку В. Аتماжитова, який вказує, що документування є визначальною формою оперативно-розшукових міроприємств [8, с. 63]. Ці й деякі інші не представлені у роботі міркування доводять слушність наміру позиціонування стадії документування в якості елементу оперативно-розшукової діяльності.

Такий ракурс позиціонування й наявна специфіка нормативно-правового

забезпечення вимагають окреслення компетенції детективів Бюро економічної безпеки України. Зважаючи на обрану тематику наукового інтересу, у фокусі перебуватиме такий елемент класичного уявлення про компетенційну конструкцію, як права однойменних службових осіб.

Для їх виокремлення й подальшої авторської систематизації зосередимо увагу на законодавстві, що предметно орієнтовано відносно оперативно-розшукових міроприємств. Насамперед, беручи до уваги ст. 8 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ [2] слушною вбачається наступна градація прав, реалізованих на стадії документування: 1) добровільне опитування осіб і, за необхідності, конклюдентне використання допомоги останніх; 2) організації й здійснення контрольованої поставки та (або) контрольованої й оперативної закупки, у тому числі заборонених для обігу товарів, предметів та речовин за для виявлення й документування фактів протиправних діянь; 3) порушення питання про здійснення перевірок суб'єктів, що провадять господарську діяльність і безпосереднє прийняття участі в таких заходах; 4) ознайомлення та вивчення документів й даних, що характеризують діяльність підприємств, установ і організацій; 5) проведення операцій із захоплення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, припинення самих кримінальних правопорушень; 6) відвідування приміщень за згодою їх власників або мешканців з метою встановлення обставин злочину, збирання відомостей про протиправну діяльність осіб, стосовно яких провадиться перевірка; 7) негласне виявлення та фіксування слідів тяжких або особливо тяжких злочинних діянь, а також об'єктів, що можуть слугувати доказами підготовки або вчинення такого злочину, у тому числі шляхом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; 8) виконання спеціального спектру завдань із розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; 9) здійснення аудіо-, відеоконтролю певної особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж; 10) накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмку; 11) здійснення спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця; 12) здійснення встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; 13) можливість мати штатних та позаштатних працівників (гласних і негласних); 14) використання конфіденційного співробітництва; 15) безкоштовне або оплатне отримання від осіб інформації про кримінальні правопорушення, що готуються або вчинені, а також про загрози безпеці суспільства і держави; 16) використання за згодою адміністрації службових приміщень, транспортних засобів та іншого майна підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житла, інших приміщень, транспортних засобів і майна, яке їм належать; 17) створення та використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) або

несправжніх (імітаційних) засобів; 18) розробка автоматизованих інформаційних систем і застосування їх функціоналу; 19) застосування засобів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї; 20) звертатися із запитом до правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій; 21) безпосереднього здійснення або ініціювання проведення кримінального аналізу [2]. Необхідно відмітити, що такий спектр прав є унікальним, порівняно з процесуальним становищем працівників інших правоохоронних органів. Запорукою цієї відмінності є поки монополярна юридична змога уповноважених працівників Бюро економічної безпеки України ініціювати чи здійснювати заходи кримінального аналізу [9]. При чому вказані міроприємства мають надважливе значення для подальшого розкриття правопорушення. Більше того, їх ініціювання часто припадає якраз на після чи під час здійснення документування протиправних діянь.

Отже, знаковим процесуальним етапом роботи детективів Бюро економічної безпеки України є фактичне здійснення документування правопорушень. Його важливість хибно недооцінювати, з огляду на змогу первісного отримання багатьох істотних відомостей, необхідного для ефективного розкриття провадження.

На сучасному етапі, попри офіційне закріплення, мають місце деякі колізійні позиції щодо визначення компетенції (насамперед прав) детективів за цією стадією. Отримані підсумки дослідження мають розвінчати деякі суперечності, забезпечуючи ефективне здійснення оперативно-розшукових заходів у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text_
2. Кримінальний кодекс України. Із змінами та доповненнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text_
3. Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 квітня 2005 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-05#Text> (дата звернення: 03.03.2023).
4. Аркуша Л.І. Легалізація (відмивання доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності : характеристика, виявлення, розслідування : монографія. Одеса : Юридична література. 2010. 376 с.
5. Полторацький О.Б. Дослідження гносеологічної природи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Кримський юридичний вісник*. Сімферополь, 2010. Вип. 3 (10), Ч.1. С. 157–161.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЄСТРАЦІЇ АКТІВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Гоч Л.М.

Студентка V курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Колеснікова М. В

к. ю. н., доцент

кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

В умовах воєнного стану правове забезпечення реєстрації актів цивільного стану стає важливою складовою функціонування суспільства, а збереження системи реєстрації народжень, шлюбів, розлучень, зміни імені та смертей в умовах війни є викликом, який вимагає не лише високого професійного рівня від фахівців, але й адаптації правового поля до певних обставин.

Очевидним є той факт, що умови воєнного стану призводять до серйозних змін у всіх сферах суспільства, включаючи правове забезпечення реєстрації актів цивільного стану. Так, у звичайних обставинах реєстрація актів цивільного стану регулюється чіткими нормами законодавства, проте в умовах воєнного стану виникають численні труднощі. Мова йде про знищення архівів, вимушену евакуацію населення, втрати життів – все це впливає на нормальний хід реєстрації актів цивільного стану. Саме тому важливість збереження та функціонування системи реєстрації народжень, шлюбів, розлучень та смертей в умовах конфлікту стає проблемою національної безпеки та соціальної стабільності.

Уряди, що опинилися в описаній ситуації, зазвичай вносять зміни до законодавства для адаптації його до реальних потреб. Зміни можуть включати в себе спрощення процедур реєстрації, введення тимчасових правил для попередження можливих проблем. Так, якщо проаналізувати законодавство України можна чітко відслідкувати такі зміни та нововведення. Зокрема, главу 1 розділу II правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні було доповнено пунктом 14 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 606/5 від 26.02.2022. Відповідно до цих положень, у разі введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» державна реєстрація актів цивільного стану проводиться будь-яким органом державної реєстрації актів цивільного стану за зверненням заявника. По суті означає можливість для внутрішньо переміщених осіб та осіб, що тимчасово покинули прифронтові населені пункти

або проживають у більш безпечних регіонах країни з міркувань безпеки, звернутися до будь-якого відділу ДРАЦС для відновлення документів, внесення змін до актових записів цивільного стану та виправлення помилок. Також правила ДРАЦС передбачають порядок дій, у випадку, коли доступ до Державного реєстру актів цивільного стану неможливий. Такі ситуації можуть бути спричинені кібератаками, «блек-аутами» або ж повним припиненням роботи реєстру. Зокрема, така ситуація відбулась 24 лютого 2022 року, коли з метою збереження цілісності та конфіденційності інформації, недопущення несанкціонованого втручання та спотворення даних, недопущення випадків рейдерства Міністерством юстиції України та ДП «Національні інформаційні системи» було припинено функціонування державних реєстрів та баз даних, які адмініструються державою зокрема і реєстру актів цивільного стану [1]. За таких обставин, законодавець передбачає подання заяви про державну реєстрацію акту цивільного стану, та складання актового запису цивільного стану в паперовій формі без використання програмних засобів ведення цього реєстру з подальшим обов'язковим внесенням відомостей цього актованого запису до Державного реєстру актів цивільного стану громадян протягом п'яти робочих днів з дня відновлення такого доступу.

Якщо говорити про роботу відділів ДРАЦС та архіви, що знаходяться на окупованих територіях або в анексованому Криму, слід зазначити, що вагому частину архівних записів було вивезено на безпечні території, а відділи продовжують роботу дистанційно. Таким чином, ВПО можуть звернутися до будь-якого відділу ДРАЦС на території України для отримання свідоцтв, витягів, внесення змін до актових записів цивільного стану та іншими послугами, передбаченими законодавством [2].

Досліджуючи виклики та перспективи правового забезпечення реєстрації актів цивільного стану, варто звернути увагу на захист персональних даних. Так, одним з ключових викликів є захист особистих даних учасників реєстрації актів цивільного стану, оскільки в умовах воєнного стану існує підвищений ризик витоку чи неправомірного використання цих даних, що вимагає ефективних заходів безпеки. Разом з тим, слід зазначити, що чинне законодавство передбачає правові норми, спрямовані на захист персональних даних, а доступ до реєстру актів цивільного стану є обмеженим і надається лише після повноцінного навчання державних реєстраторів, підписання ними зобов'язання про нерозголошення персональних даних та інформування щодо відповідальності у разі його порушення. Слід також зазначити, що забезпечення фізичної безпеки архівів є надзвичайно важливим. У воєнних умовах може бути важливим розглядати можливість резервного копіювання даних в безпечних локаціях. Захист від кіберзагроз також має бути важливою частиною стратегії.

З огляду на викладене, можна зробити наступний висновок: в умовах воєнного стану правове забезпечення реєстрації актів цивільного стану стає важливою ланкою для збереження соціальної стабільності та захисту прав людини. Адаптація законодавства, захист особистих даних та ефективна робота фахівців є вирішальними факторами для успішної роботи системи реєстрації в умовах надзвичайних обставин. Тільки взаємодія всіх зацікавлених сторін, які дбають про справедливість та права людини, може забезпечити ефективну реєстрацію актів цивільного стану під час воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text> (дата звернення: 24.04.2024).
1. Державні реєстри в умовах воєнного стану: що і як працює. URL: <https://lcf.ua/thought-leadership/bankruptcy-and-restructuring/derzhavni-reyestri-v-umovah-voyennogo-stanu-yak-i-shho-pratsyuue/> (дата звернення: 24.04.2024).
2. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text> (дата звернення: 24.04.2024).

НАЦІОНАЛЬНА, ДЕРЖАВНА ТА ВІЙСЬКОВА БЕЗПЕКА: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Горобець Н. С.

*доктор філософії з права, старша викладачка кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Сьогодні тлумачення поняття «національна безпека» та аналіз напрямів розуміння його сутності зумовлені тією обставиною, що воно є ключовим для формування концепції національної безпеки будь-якої держави, що, у свою чергу, є основоположним у разі визначення політики національної безпеки, основною функцією якої є визначення головних інтересів нації і здійснення керівництва під час створення основних стратегій, що стосуються нинішніх і майбутніх загроз, а також можливостей їх усунення [1, с. 97].

Сама категорія «безпека» розуміється як стійкий стан суспільного організму, що зберігає свою цілісність та здатність до саморозвитку, не дивлячись на несприятливий зовнішній та внутрішній вплив. Переходячи до поняття «національна безпека» зазначимо, що його зміст закріплено Законом України «Про національну безпеку» від 21.06.2018 р. як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних

загроз. [2]. Втім незважаючи на наявність законодавчого визначення поняття «національна безпека» в науковій доктрині існують різні підходи до його розуміння. Так, є підхід відповідно до якого національна безпека тлумачиться як категорія, що характеризує ступінь (міру, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав і свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз або ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства і держави [3, с. 20].

Загалом науковці акцентують увагу на тому, що зміст поняття «безпека», а відповідно й поняття «національна безпека» необхідно тлумачити ширше ніж статичний «стан захищеності» від внутрішніх і зовнішніх загроз. Підтвердженням цього є запропоноване В. А. Яценко поняття «національна безпека» як надійного, стабільного функціонування суспільства та держави і нарощування їх потенціалу як умови їх існування і захищеності від реальних та потенційних загроз [4]. У вказаному визначення очевидним є акцент на динамічній складовій національної безпеки, якими є саме «функціонування суспільства і держави» та «нарощування їх потенціалу», і лише після цього згадується статична складова національної безпеки – «існування і захищеність від загроз». Тобто той «стан захищеності» про який часто йде мова не з'являється сам по собі, а є результатом цілеспрямованої діяльності держави в сфері захисту національної безпеки.

Особливий інтерес становить також позиція А. Єзерова, який тлумачить національну безпеку «по суті», через стан захищеності, і «по формі», через систему «нормативних, організаційних, інституційних гарантій (заходів), що забезпечують стабільний розвиток держави і суспільства» [5, с. 61].

Необхідно зазначити, що в законодавстві деяких країн-членів ЄС (Франція, Італія, Іспанія), країнах латинської гілки романо-германської правової сім'ї синонімом термінів «громадська безпека» та «національна безпека», що застосовується в законодавстві України, Великобританії та США, є поняття «публічна безпека». На думку дослідників, термін «національна безпека» докладно не визначається законодавцем у низці країн ЄС тому, щоб максимально полегшити практичне виконання службових обов'язків військовослужбовцям і поліцейським, оскільки, на думку французьких, італійських та іспанських правознавців, цей термін є невизначеним правовим поняттям, похідним від поняття «безпека» [6, с. 29].

В законодавстві України одночасно з поняттям «національна безпека» закріплено такої визначення понять «державна безпека» та «військова безпека». Законодавець розмежовує вказані поняття за характером реальних чи потенційних загроз. Так, якщо такі загрози мають воєнний характер мова йде про воєнну безпеку, а коли це загрози невоєнного характеру – державну безпеку. На думку І. Козьякова поняття «державна безпека» має відображати певний стан (властивість) держави, за якого створені умови для

існування встановленого конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності України [7, с. 163]. Втім є також думка, що поняття «державна безпека» вже втратило своє значення. Вказане поняття було введено в правовий обіг у 1934 році Постановою ЦВК СРСР, на підставі якого був утворений Народний комісаріат внутрішніх справ СРСР, який передбачав в своєму складі Головне управління державної безпеки і на той час термін «державна безпека» відбивав офіційну точку зору військово-політичного керівництва країни про пріоритет інтересів держави диктатури пролетаріату перед інтересами суспільства в цілому та інтересами особистості [8, с. 337].

Водночас якщо поняття «державна безпека» дещо втратило свою актуальність, то поняття «військова безпека» зважаючи збройну агресію РФ набуло ще більшого значення. Якщо звернути увагу на доктринальні підходи до розуміння вказаного поняття, то необхідно зазначити, що його розуміють як такий стан внутрішніх і зовнішніх суспільних відносин держави, компонентів і елементів, за якого забезпечується їх захищеність, заснована на ефективній протидії впливу воєнних загроз (збройного насильства), мінімізуючи негативні впливи військової експансії ззовні, відтак – у всіх суспільних сферах, створюючи умови для стабільності цього суспільства [9, с. 125].

Таким чином, поняття «національна безпека», «державна безпека» і «військова безпека» визначені законодавцем в Законі України «Про національну безпеку» від 21.06.2018 р. Відповідно до законодавчого підходу незважаючи на семантичну схожість понять «національна безпека» та «державна безпека», вони не є тотожними, оскільки співвідносяться як ціле і частина. Складовою національної безпеки є також «військова безпека». Законодавець розмежовує категорії «державна безпека» та «військова безпека» за характером реальних чи потенційних загроз для національних інтересів держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чижов Д. А. Національна безпека як елемент системи забезпечення прав і свобод людини та громадянина. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2021. № 4 (74). С. 96–101. DOI : <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2021.4.15>.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р.. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
3. Гончаренко О. М., Лисицин Е. М., Вагапов В. Б. Поняття національної безпеки в контексті національних інтересів України. *Наука і оборона*. 2002. № 1. С. 18–24.
4. Яценко В.А. Щодо визначеності поняття «національна безпека України». *Право національної безпеки та військове право: історія, сучасність і перспективи* : збірник

матеріалів круглого столу (м. Київ, 28 березня 2019 р.); за заг. ред. М.М. Прохоренка. Київ : ФОП Ямчинський О.В., 2019. С. 45–48.

5. Єзеров А. Конституційна безпека як складник національної безпеки України. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 2. С. 60–67.

6. Гурковський М. П., Сидор М. Я. Поняття національної безпеки як адміністративно-правової категорії. *Соціально-правові студії*. 2021. № 2 (12). С. 26–32.

7. Козьяков І. Законодавче визначення державної безпеки : проблеми теорії та практики. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 161–164. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.26>.

8. Мотайло О. В. Сутність державної безпеки : основні концептуальні підходи. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2019. № 3 (65). С. 336–341.

9. Ковалів М. В., Іваха В. О. Воєнна безпека як чинник стабільності суспільства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 124–132.

СЕКЦІЯ 10

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Щербак Н.М.

Аспірантка кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Бондаренко О.С.

д.ю.н., доцент, завідувач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Домашнє насильство є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. Значним кроком, спрямованим на вдосконалення системи запобігання та протидії домашнього насильства в Україні, стало доповнення законодавцем Кримінального кодексу України статтею 91-1, яка дозволила уповноваженим на те державою органам застосування обмежувальних заходів до осіб, винних у вчиненні домашнього насильства, при цьому такі заходи не заміняють кримінальну відповідальність, а є самостійними заходами безпеки, які поміж іншого виконують й превентивну функцію. Водночас, наразі важливо розуміти, що домашнє насильство в умовах воєнного часу не зникло та не стало менш важливим, а проблеми пов'язані з цим суспільно негативним явищем залишилися такі ж, які й були і в мирний час. А тому, дослідження законодавства зарубіжних країн залишається актуальним і на сьогодні, зокрема, в контексті виокремлення та перейняття корисного для України позитивного досвіду інших держав, а також гармонізації вже існуючих кримінально-правових понять, що значно спростить взаємодію між органами кримінальної юстиції різних країн тощо.

Говорячи про критерій за яким буде обрано законодавство конкретних держав світу, то вважаємо за доцільне в рамках даного дослідження проаналізувати окремі питання впровадження обмежувальних заходів у законодавство зарубіжних країн, поділивши їх на дві основні групи за типом правових систем: романо-германська та англосаксонська.

Одними з найяскравіших представників романо-германської правової системи є Федеративна Республіка Німеччина (далі – ФРН) та Французька Республіка (далі – Франція).

Досліджуючи досвід ФРН у сфері протидії насильству в сім'ї, слід зауважити, що в цій країні діє спеціальний Закон ФРН від 1 січня 2002 року «Про захист від насильства в сім'ї», водночас, необхідно зауважити, що безпосередньо кримінальне законодавство Німеччини не передбачає відповідальності саме за вчинення домашнього насильства. Так, в Німеччині вчинення домашнього насильства охоплюється іншими складами злочинів, зокрема, такими як: тілесні ушкодження різних ступенів тяжкості, незаконне позбавлення волі іншої особи, вбивство тощо.

Параграф 61 Глави 6 Розділу 3 Кримінального кодексу ФРН містить вичерпний перелік заходів виправлення та безпеки, а саме: 1) госпіталізація до психіатричної лікарні; 2) госпіталізація до наркологічної клініки; 3) превентивне ув'язнення; 4) встановлення нагляду за поведінкою засудженого; 5) позбавлення прав водія; 6) заборона займатися професійною діяльністю (КК ФРН) [1]. Грунтовний аналіз вищезазначеної норми, дає можливість зробити висновок, що найбільш наближеним заходом у кримінальному праві ФРН до обмежувальних заходів, передбачених Кримінальним кодексом України, є нагляд за поведінкою засудженої особи.

Так, згідно з положеннями частини першої параграфу 68b Кримінального кодексу ФРН суд на період здійснення нагляду за поведінкою винної особи або на короткий час може зобов'язати таку особу виконувати одну або декілька вказівок, наприклад: 1) не залишати місце проживання чи перебування або визначений район без дозволу наглядового органу; 2) не відвідувати попередньо визначені місця, які так чи інакше можуть створити передумови або заохотити до вчинення інших злочинів; 3) уникати будь-яких контактів із потерпілим або іншою визначеною судом особою чи особами з чітко встановленої групи, які можуть створити передумови або заохотити до вчинення інших злочинів, не спілкуватися з ними, не приймати їх на роботу, не навчати їх або не надавати їм притулку; 4) негайно повідомляти наглядовий орган про кожен зміну місця проживання або місця роботи [1].

Крім того, згідно з положеннями Закону ФРН «Про захист від насильства в сім'ї» від 1 січня 2002 року суд може заборонити особі, яка вчинила домашнє насильство: наближатися до потерпілої особи та його місця постійного перебування або/та проживання; перебувати у сімейному помешканні або на іншій території; спілкуватися з потерпілим електронною поштою, факсом, телефоном, SMS-повідомленнями; здійснювати інші форми переслідування потерпілого. Окрема увага присвячена захисту права власності або користування спільним житловим приміщенням постраждалою від проявів домашнього насильства особою. Так, у випадку довготривалого проживання постраждалої особи разом зі своїм кривдником у спільному домогосподарстві вищезазначений Закон передбачає

обов'язок останнього щодо передачі права користування спільним житлом постраждалій особі [2].

Одним із позитивних аспектів в державній політиці протидії домашньому насильству в Німеччині, на нашу думку, який може, зокрема, й сприяти вдосконаленню вітчизняного права України щодо протидії випадкам домашнього насильства, є діяльність окремих підрозділів кримінальної поліції - відділів уповноважених у справах про насильство в сім'ї. Поліцейські цих підрозділів проходять спеціальну підготовку з поглиблення знань саме в досліджуваній сфері, контактують із жертвою та кривдником, здійснюють розслідування справ, взаємодіють із державними й недержавними інституціями у справі припинення випадків домашнього насильства та їх попередження у майбутньому.

Щодо кримінального законодавства Французької Республіки, в контексті існування обмежувальних заходів, то варто зауважити, що кримінально-правовим заходам, які можуть бути застосовані до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, відведена окрема III Глава Кримінального кодексу Франції. Серед обмежувальних заходів, які можуть бути застосовані до осіб, винних у вчиненні домашнього насильства, як до, так і після їх ув'язнення, чинним законодавством Франції передбачена можливість встановлення заборони будь-яких контактів між кривдником та потерпілою особою, а також виселення кривдника з місця спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства. Крім того, суд за необхідності може покласти на кривдника обов'язок не наближатися до особи, яка стала жертвою домашнього насильства, під контролем спеціального електронного браслету, який дозволяє забезпечити дотримання судового припису про заборону особі-агресору наближатися до потерпілої особи [3]. Говорячи про англо-американську правову систему, то найяскравішими представниками даної правової системи є Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (далі – Велика Британія) і Сполучені Штати Америки (далі – США).

У кримінальному законодавстві Великої Британії відсутній єдиний кодифікований акт, який був би присвячений регулюванню кримінальної відповідальності. Натомість, дана функція покладена на велику кількість законів і найбільш значущим з яких є Закон про кримінальну юстицію 2003 року, яким регламентовано широке коло кримінально-правових положень. Частина 12 даного Закону містить перелік норм, що закріплюють окремі накази, які суд може винести засудженій за кримінальне правопорушення особі. Такі накази можуть передбачати одну або декілька вимог, наприклад: 1) щодо неоплачуваної праці; 2) проходження реабілітації; 3) проходження конкретної програми; 4) про виключення (згідно з частиною першою статті 205 Закону 2003 року «вимога про виключення» забороняє правопорушнику в'їжджати в місце, зазначене в наказі, протягом зазначеного періоду); 5)

про проживання (у частині першій статті 206 Закону 2003 року «вимога про проживання» означає вимогу про те, що протягом періоду, зазначеного у наказі, правопорушник повинен проживати в місці, зазначеному в наказі); 6) заборона виїзду за кордон; 7) щодо лікування психічних розладів; 8) щодо реабілітації від наркотичної, алкогольної залежності; 9) підлягати електронному моніторингу та інші [4]. Крім традиційних для законодавства переважної більшості зарубіжних країн заборонних приписів за вчинення домашнього насильства, які полягають у недопущенні кривдника до сімейного житла та встановлення для нього заборони контактувати з особою, постраждалою від домашнього насильства, досить цікавим досвідом Великої Британії у сфері протидії домашнього насильства є можливість офіційної перевірки партнера на «насильницьке минуле». Так, чоловік або жінка, якщо в нього/неї з'явилися підозри щодо партнера, може звернутися з відповідним клопотанням до поліції про перевірку свого партнера на «насильницьке минуле», а посадові особи органів поліції, зі свого боку, зобов'язані провести спеціальну перевірку за запитом такої особи та проінформувати заявника про її результати. За потреби поліцейські повинні негайно забезпечити захист жертви.

Вбачається, що дана норма була б доцільною для уведення у законодавство України та сприяла б вдосконаленню вітчизняного права України щодо протидії випадкам домашнього насильства, водночас, без формування «реєстру кривдників», створення якого на сьогодні не має достатнього рівня підтримки серед українського суспільства, це здається неможливим.

Основоположні норми щодо кримінальної відповідальності в США містяться в Кодексі США, який є кодифікацією за предметним критерієм загальних та постійних законів. Розділ 227 Частина II Глави 18 Кодексу США «Злочини та кримінальний процес» визначає такі види державного осуду: пробація, штраф, ув'язнення. На сьогодні пробація у США розглядається як «найкраща альтернатива» ув'язненню, яка сприяє найменш суворій реабілітації засудженого. Так, пробація може містити схожі обов'язки для засудженого, наприклад, у пунктах 6, 13 статті 3563 Кодексу США передбачено, що пробація може бути застосована судом з одночасною вимогою дотримання засудженим певних умов: 1) утримуватися від відвідування певних видів місць або від спілкування із зазначеними особами; 2) проживати у визначеному місці чи районі або утримуватися від проживання у визначеному місці чи районі [5].

Разом з тим, у США розроблена ефективна система надання соціальної допомоги та реабілітації жертв, а також широко застосовуються охоронні ордери або судові накази про захист жертв насильства. Так, охоронний ордер – це письмовий судовий наказ, який покликаний заборонити домагання й агресивну поведінку, а також захистити потерпілу

особу та її сім'ю від кривдника. Водночас, суть охоронного ордеру полягає у забороні агресора телефонувати особі, постраждалій від домашнього насильства, звертатись до неї через засоби Інтернет зв'язку чи інші месенджери, а також наближатися до жертви (при цьому мінімальна відстань між кривдником і потерпілим має бути не менше 50 м). У випадку порушення кривдником встановлених охоронним ордером заборон, йому може загрозувати кримінальне переслідування [6, с. 113].

Таким чином, огляд досвіду зарубіжних країн щодо законодавчої регламентації застосування обмежувальних заходів до осіб, які вчинили домашнє насильство, показав, що законодавство досліджуваних країн здебільшого передбачає схожі за видами обов'язки та заборони, першочерговою метою застосування яких є захист жертви від насильства та загроз насильством, надання всебічної підтримки постраждалим від домашнього насильства та встановлення безпосередніх гарантій безпеки таких осіб. Водночас, досвід зарубіжних країн у сфері протидії домашньому насильству є вкрай важливим і для України та повинен бути врахований законодавцем під час процесу пошуку найбільш оптимальних шляхів вдосконалення нормативних положень, які б в повній мірі змогли б забезпечити однозначне і правильне тлумачення правових норм, застосування та виконання кримінально-правових обмежувальних заходів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. German Criminal Code. Federal Law Gazette I, p. 3322. 13.11.1998. URL : https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.pdf (дата звернення: 20.05.2024).
2. Gesetz zum zivilrechtlichen Schutz vor Gewalttaten und Nachstellungen (Gewaltschutzgesetz – GewSchG) : vom 11. Dezember 2001 // Bundesministerium der Justiz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gewschg/BJNR351310001.html> (дата звернення: 20.05.2024)/
3. Code pénal : Adoption 22 juillet 1992 // République Française : Legifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/2023-02-19/ (дата звернення: 20.05.2024).
4. Criminal Justice Act 2003. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents> (дата звернення: 20.05.2024).
5. United States Code 2020. URL : <https://uscode.house.gov/> (дата звернення: 20.05.2024).
6. Довгунь К. В. Досвід США та Канади у сфері запобігання і протидії домашньому насильству. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 111–114.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Цирулик С. С.

аспірант кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Війна є однією з найтрагічніших подій, яка може впливати на життя і суспільство. Проте, якщо вона не керується або ведеться з порушенням міжнародних норм і стандартів, її наслідки можуть бути ще більш руйнівними. Після початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, дуже часто вживається вираз «порушення законів та звичаїв війни». За такі дії передбачена відповідальність з статтею 438 Кримінального кодексу України. Однак, це не тільки питання внутрішнього правопорядку України, оскільки порушення законів та звичаїв війни є міжнародним злочином, що призводить до серйозної шкоди людям, економічним та культурним цінностям, створюючи високий рівень загрози для суспільства [1].

У сучасній геополітичній реальності питання міжнародного права та його ролі у регулюванні збройних конфліктів набуває неабиякої ваги та актуальності. Розвиток цивілізації та утвердження міжнародного співтовариства зумовили появу універсальних норм і стандартів, покликаних регламентувати поведінку держав під час ведення воєнних дій. Міжнародно-правові приписи у цій царині визначають не лише допустимі способи та методи збройного протистояння, але й встановлюють обмеження щодо гуманітарних наслідків, яких зазнає цивільне населення та військовослужбовці. Отже, міжнародне право відіграє ключову роль у справі гуманізації збройних конфліктів, обмеженні засобів ведення війни та захисті цивільного населення шляхом формування універсальних стандартів, які є обов'язковими для всіх держав світу. Дотримання цих норм є невід'ємною складовою утвердження верховенства права та принципів гуманізму в міжнародних відносинах.

У цьому контексті важливого значення набуває вивчення системи міжнародно-правових документів, укладених з метою гуманізації збройних конфліктів та мінімізації заподіюваної ними шкоди. Ґрунтовний аналіз актів різних історичних періодів, здійснений В.Мироною, переконливо доводить, що у сфері міжнародного публічного права сформувалась ціла система джерел права, які кодифікують правила ведення збройних конфліктів (закони та звичаї війни), а також передбачають юридичну відповідальність за їх порушення. Ґрунтовні концепції щодо необхідності правового врегулювання ведення

воєнних дій та захисту осіб, які потерпають від військових конфліктів, знайшли всебічне відображення у численних міжнародно-правових актах XIX-XX століть [2, с. 13].

Цими документами є:

- 1) Декларація про скасування застосування вибухових та запалювальних куль 1868 року;
- 2) Декларація про невикористання куль, що легко розвертаються або сплющуються, 1899 року;
- 3) Гаазькі конвенції про закони та звичаї війни 1899 року і 1907 року;
- 4) Женевський протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів 1925 року;
- 5) Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 року та Додаткові протоколи до них 1977 року;
- 6) Гаазька конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту 1954 року;
- 7) Конвенція про заборону розробки, виробництва і нагромадження запасів бактеріологічної (біологічної) і токсинної зброї та про їх знищення 1972 року;
- 8) Конвенція про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 року;
- 9) Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних пошкоджень або мають невибіркову дію, 1980 року року;
- 10) Конвенція про заборону розробки, виробництва, нагромадження і застосування хімічної зброї та про її знищення 1993 року;
- 11) Конвенція про заборону застосування, нагромадження, виробництва і розповсюдження протипіхотних мін та їх знищення 1997 року та інші.

Події повномасштабної російської агресії проти України гостро актуалізували проблематику дотримання законів і звичаїв війни як невід'ємного елементу міжнародного гуманітарного права. Порушення цих норм завдає непоправної шкоди цивільному населенню, об'єктам цивільної інфраструктури та культурним цінностям, створюючи загрозу для всього людства. У зв'язку з цим важливого значення набуває кримінально-правова заборона таких діянь, що на рівні національного законодавства України передбачена у статті 438 Кримінального кодексу. Водночас, ця норма імплементує положення низки фундаментальних міжнародно-правових актів XIX-XX століть, серед яких Гаазькі конвенції, Женевські конвенції та Протоколи до них, Конвенції з обмеження окремих видів зброї тощо.

Зазначені міжнародні документи становлять універсальну систему обмежень, що стримують жорстокість війни та спрямовані на гуманізацію збройних конфліктів. Відтак, їх ратифікація та імплементація у національне законодавство є невід'ємною складовою утвердження верховенства права, забезпечення поваги до людської гідності та міжнародного правопорядку в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Яценко С. С. Порухення законів та звичаїв війни. Велика українська енциклопедія : вебсайт. URL: [https://vue.gov.ua/Порухення законів та звичаїв війни](https://vue.gov.ua/Порухення_законів_та_звичаїв_війни) (дата звернення: 13.02.2024).

2. Миронова В. О. Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ. Дніпро, 2008. 20 с.

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ ПІД ЧАС МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТОВАРІВ

Химан Б.Ю

Аспірант I курсу ННІ права

Сумського державного університету

У контексті інтеграції України в європейське та світове суспільство одним із важливих аспектів сучасної правової політики країни є реформа та вдосконалення антикорупційної системи.

Ризик корупції у сфері здійснення митних процедур являє собою сукупність адміністративних, правових, організаційних та інших факторів і причин, факторів або обставин, що сприяють виникненню, розвитку, здійсненню і поширенню корупційних практик при виконанні процедур митного контролю, митне оформлення

Корупційні ризики у сфері здійснення митних процедур створюють реальні передумови для можливого вчинення посадовими особами митних органів корупційних або корупційних злочинів.

Митний режим визначає правовий порядок транскордонних перевезень, обсяг митних процедур та правовий режим переміщення товарів [4].

В області митних процедур створені різні митні системи.

Посадові особи митних органів з метою створення умов отримання неправомірної вигоди можуть:

1. Відмовляти у проведенні митного оформлення або перетині митного кордону України без поважної причини та видачі відповідної картки відмови.
2. Нерозумно продовжувати час для оформлення митних декларацій або перетину митних кордонів товарів і транспортних засобів.
3. Ініціювання додаткових заходів митного контролю (формальності) без належних підстав, особливо проведення митних перевірок або надання додаткової документації.

Посадові особи митних органів можуть вимагати і отримувати невідповідні пільги, стежачи за дотриманням вимог, встановлених законодавством у митних справах:

1. Допомога товарам і транспортним засобам (у тому числі під виглядом гуманітарної допомоги) через пункти Державного прикордонного контролю суб'єктам і громадянам без належного митного контролю та реєстрації та без сплати встановленого законом мита.
2. Навмисне митне оформлення товарів і транспортних засобів та надання неправдивих відомостей (невідповідностей) про кількість, найменування та обсяг товарів на підставі доданих митних декларацій і документів та надання їм можливості вільно переміщатися [3].

Щоб просувати свої приватні інтереси або діяти в інтересах третіх осіб, митники можуть:

1. Не ініціювати та не здійснювати за наявності передбачених митним законодавством підстав додаткові заходи митного контролю.
2. Не вживати заходів, передбачених митним законодавством, за наявності ознак недотримання підприємствами та громадянами процедур, передбачених законодавством про переміщення товарів і транспортних засобів на митному кордоні України.

На сьогоднішній день не існує єдиного механізму управління корупційними ризиками в митних процедурах.

Боротьба з контрабандою і корупцією при митному оформленні вантажів-складне і багатогранне завдання.

Для ефективної боротьби з контрабандою і корупцією також необхідно забезпечити посадовим особам відповідний рівень кваліфікації, підвищити їх відповідальність за свої дії.

Профілактика та протидія корупції в системі митних органів ДФС здійснюється відповідно уповноваженими органами, що в своїй сукупності складають систему інститутів, діяльність яких спрямована на боротьбу з корупцією в державній митній службі.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», НАБУ є державним правоохоронним органом, на який покладається

попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових [1].

З метою забезпечення повноти оцінювання корупційних ризиків у діяльності Держмитслужби, а також підготовки змін до Антикорупційної програми Державної митної служби України на 2023 – 2025 роки та у зв'язку із змінами у структурі та штатному розписі апарату Держмитслужби, оновлено персональний склад робочої групи з оцінювання корупційних ризиків [2].

Після встановлення та впровадження необхідних процедур ідентифікації ризик корупції визнається негативним явищем у діяльності митних органів та сприяє вчиненню протиправних дій у митній діяльності при виконанні митних процедур.

Тому боротьба з корупцією при митному оформленні вантажів-складна і багатогранна задача, що вимагає відпрацьованого і систематичного підходу.

В області боротьби з корупцією в митних органах наша країна знаходиться на правильному шляху, і для ефективності та подальшого розвитку цього процесу завданням держави повинна бути стабілізація отриманих на позитивних результатів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII// Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.

2. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>

3. Баранов О. С. Актуальні проблеми протидії та запобігання корупції в органах Державної фіскальної служби // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2016. № 20. С. 30-33.

4. Політова А. С. Поняття корупції: проблеми визначення // Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 3-2. С. 268-272.

ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ КАТУВАННЯ, ВЧИНЕНОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Татарінова К. В.

студентка II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Бондаренко О. С.

*д. ю. н., доцент, завідувачка кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, починаючи з 24 лютого 2022 р., супроводжується надзвичайно великою кількістю кримінальних правопорушень, які вчиняються окупантами фактично кожного дня. Більшість з них кваліфікуються як злочини проти людяності, до переліку яких відноситься катування. Російські війська завдають великої шкоди українському цивільному населенню, водночас припускаючись до жорстокого поводження з нашими військовими.

Враховуючи положення Міжнародної конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання [1], Кримінальний Кодекс України (далі – КК України) закріпив кримінальну відповідальність за катування статтею 127 цього Кодексу. Диспозиція даної статті визначає катування як будь-яке умисне діяння, спрямоване на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання, вчинене з метою примусити її чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати інформацію чи зізнання, або з метою покарати її чи іншу особу за дії, вчинені нею або іншою особою чи у вчиненні яких вона або інша особа підозрюється, або з метою залякування її або інших осіб [4].

На нашу думку, катування є одним з найнебезпечніших кримінальних правопорушень проти здоров'я, честі, волі, гідності, а також життя особи, тобто воно, безумовно, завдає істотної шкоди людині. Можна виокремити значну кількість факторів, що закріплюють катування як суспільно небезпечне кримінальне правопорушення: мета, підстави, способи його вчинення, мотиви, обставини, засоби, ступінь жорстокості та ін. Таким чином, катування розглядається крізь призму фізичного та морального аспекту заподіяння шкоди індивіду, тому в умовах воєнного стану питання встановлення відповідальності за катування повинно бути одним з пріоритетних.

Для притягнення винних до кримінальної відповідальності обов'язковою умовою є наявність складу вчиненого кримінального правопорушення: об'єкту, об'єктивної сторони, суб'єкту, суб'єктивної сторони. Відтак, об'єкт кримінального правопорушення – це ті суспільні відносини, що охороняються законодавством про кримінальну відповідальність. Це свідчить про наступне: першочергово особа зазнає істотної шкоди саме як учасник суспільних відносин, а вже потім як «біологічна істота» [2, с. 115].

Враховуючи вищезазначене, можна констатувати наступне:

– загальний об'єкт катування (як і будь-якого іншого кримінального правопорушення) – це вся сукупність суспільних відносин, котрі знаходяться під охороною кримінального законодавства;

– родовий об'єкт кримінального правопорушення становлять суспільні відносини, на які посягає конкретна група кримінальних правопорушень. Виходячи із зазначеного, родовим об'єктом катування є здоров'я особи;

– безпосередній об'єкт – це суспільні відносини, на які посягає певне кримінально протиправне діяння, та які охороняються кримінальним законодавством. Враховуючи вищесказане, безпосереднім об'єктом катування можна вважати стан організму потерпілого чи іншої особи до вчинення даного злочину (а саме: фізичний і психічний стан).

Стосовно об'єктивної сторони кримінального правопорушення катування, вчиненого в умовах воєнного стану, то це його зовнішня характеристика. Катування передбачає спричинення сильного фізичного болю або морального страждання, котре може бути скоєно шляхом нанесення побоїв (як правило, характеризуються заподіянням багаторазових чи систематичних ударів), мучення (притаманною рисою є їх тривалість) або інших насильницьких дій.

Об'єктивна сторона катування має також факультативні ознаки, які виражаються в наступному:

– суспільно небезпечні наслідки, визначення котрих є обов'язковим для кваліфікації зазначеного кримінального правопорушення як воєнного злочину. У даному випадку, суспільно небезпечні наслідки катування – це заподіяння сильного фізичного болю або морального страждання;

– причинний зв'язок між діянням і наслідками, котрий полягає у встановленні взаємозалежності між суспільними явищами, при якому суспільно небезпечне діяння безпосередньо утворює суспільно небезпечні наслідки. Можна констатувати, що причинно-наслідковий зв'язок при катуванні існує в разі, коли нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій буде причиною, а, відповідно, заподіяння сильного фізичного болю чи морального страждання – наслідком;

– спосіб, місце, час, знаряддя, засоби, обстановка тощо є індивідуальними для кожного випадку катування.

Важливо наголосити: катування є закінченим кримінальним правопорушенням з моменту, коли потерпілому заподіяно сильного фізичного болю або морального страждання. Саме тому це кримінальне правопорушення має матеріальний склад.

Щодо суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення катування, то вони становлять суб'єкт та суб'єктивну сторону такого кримінального правопорушення,

вчиненого в умовах воєнного стану. Для загального суб'єкта кримінального правопорушення характерними ознаками є осудність і вік. Осудність полягає в тому, що злочинець, вчиняючи акт катування, міг усвідомлювати свої дії та, відповідно, керувати ними.

Стосовно віку, то відповідно до ч. 1 ст. 22 КК України [4], кримінальній відповідальності підлягає особа, якій на момент скоєння кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років, проте за вчинення інших злочинів, перелік яких наведений у ч. 2 ст. 22 КК України, передбачено інший вік [4]. Однак, зазначаючи про суб'єкт катування, вчиненого саме в умовах воєнного стану, йому недостатньо мати лише ознаки загального суб'єкта (осудність і вік), оскільки виникає потреба у встановленні інших додаткових властивостей. Особа, котра вчинила воєнне катування, визнається спеціальним суб'єктом.

Спираючись на положення ч. 2 ст. 18 КК України [4], спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа [4]. У ст. 127 КК України передбачено покарання за вчинення катування представниками іноземної держави, що перераховані в Примітці 1 до зазначеної статті [4].

В умовах подій повномасштабного вторгнення рф в Україну, внаслідок яких був оголошений воєнний стан, окупаційні війська скоїли надзвичайну кількість актів катувань проти українців, насамперед суспільного осередку, що складає ЗСУ. Військові держави-агресора є спеціальним суб'єктом катування в умовах сьогодення, адже вони здійснюють тортури щодо наших військовополонених і цивільних. Окупанти, вдаючись до найжорстокіших методів знущань, повністю усвідомлюють протиправність своїх діянь, більш того, прагнуть завдати найбільш тяжких наслідків.

Не менш важливим є питання суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення катування, котру можна назвати внутрішньою стороною злочину, яка перш за все розкриває психічні процеси протиправних діянь особи. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони катування, вчиненого в умовах воєнного стану, є вина, оскільки вона присутня завжди. Безумовно, якщо немає вини, то відсутній склад злочину. Існує дві форми вини: умисел і необережність. Акти катувань, вчинені військовими держави-терориста, підпадають під умисний характер, враховуючи переважну більшість випадків. Доречним є зауваження О. О. Володіної про те, що спричинення тілесних ушкоджень з необережності під час катування виключається [3, с. 186].

Пропонуємо проаналізувати факультативні ознаки суб'єктивної сторони катування, вчиненого в умовах воєнного стану. По-перше, це мотив катування. Вважаємо, мотивом катування російськими військовими українців є національна нетерпимість. По-друге, мета

катування, котра виявляється у бажаних наслідках з боку злочинців. Метою насильницьких дій при катуванні, виходячи з положень ст.127 КК України [4], є намагання примусити потерпілого або іншу особу до дій, що суперечать їхній волі [4], наприклад, надати певні відомості, потрібні ворогу тощо.

Отже, при встановленні факту кримінального правопорушення його об'єктивні й суб'єктивні ознаки є невід'ємною складовою. Нами висвітлено специфіку триступеневої класифікації об'єкта, котра родовим об'єктом катування називає здоров'я потерпілого. Об'єктивна сторона катування виявляється в суспільно небезпечних діях, де її факультативні ознаки складають суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і наслідками, а також спосіб, місце, час, знаряддя, засоби, обстановку тощо. Розглядаючи катування в умовах воєнного стану, було зауважено на спеціальному суб'єкті, яким є військові російської федерації. Окреслюючи специфіку суб'єктивної сторони, акцентовано на обов'язковій ознаці – вині (прямому умислі), а також на факультативних властивостях – мотиві та меті діяння.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984 р. URL: <https://cutt.ly/ewSd7X8V> (дата звернення: 12.05.2024 р.).

2. Вітко О. Ю. Теоретичні аспекти об'єкта і предмета злочину. *DICTUM FACTUM*. 2020. №1 (6). С. 111-120.

3. Володіна О. О. Щодо питання про юридичні ознаки катування (ст. 127 КК України). *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., 11 трав. 2023 р. Харків: Право, 2023. С. 180-188.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://cutt.ly/CwSdWiR8> (дата звернення: 12.05.2024 р.).

БОРОТЬБА З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Тарасенко А. І.

Студентка II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Думчиков М. О.

к.ю.н., доцент, старший викладач кафедри КПДС ННІ права

Організована злочинність в Україні розглядається як складне соціально-кримінальне явище з низкою ключових ознак. Це явище характеризується консолідацією злочинного середовища, ієрархічною структурою злочинних груп, втягуванням посадових осіб у злочинну діяльність через корупцію, монополізацією та розширенням сфер протиправної діяльності. Злочинні угруповання активно протидіють соціальному контролю та об'єднують загально-кримінальні та економічні злочини. Вони мають стійку, мобільну, ієрархічну організацію, постійно прагнуть розширення масштабів своєї діяльності, і контролюють певні соціальні сфери або території. Законодавче визначення організованої злочинності в Україні відсутнє, що ускладнює боротьбу з нею, оскільки різні науковці трактують це явище по-різному [1].

У контексті збройного конфлікту та окупації частини території України, вразливість країни перед організованою злочинністю зростає. Визнання пріоритету національної безпеки робить особливо актуальним питання боротьби з організованою злочинністю, яка має корумповані зв'язки. Це явище становить загрозу для конституційного ладу, національної безпеки, економіки, правопорядку, та верховенства права. Ефективна робота державних органів, які борються з цією проблемою, потребує чіткого визначення їх компетенцій, розподілу повноважень та врегулювання механізмів взаємодії. Це дозволить краще реагувати на внутрішні та зовнішні загрози, підвищити ефективність боротьби з організованою злочинністю, покращити криміногенну ситуацію в країні та збільшити довіру громадян до державних інститутів [2].

Європол у своєму звіті SOCTA-2021 зазначає, що значні незаконні прибутки, отримані організованими злочинними угрупованнями в ЄС, інвестуються в легальну економіку, що спотворює конкуренцію і перешкоджає економічному розвитку. Організована злочинність широко використовує корупцію, легальні бізнес-структури для злочинної діяльності, а також має паралельну підпільну фінансову систему для переміщення та інвестування прибутків. Злочинна діяльність охоплює торгівлю наркотиками, незаконне ввезення мігрантів, торгівлю людьми, економічні та фінансові злочини. Понад 80% злочинних угруповань в ЄС використовують легальні бізнес-структури, а майже 50% створюють власні або проникають у легальний бізнес. Крім того, багато кримінальних діянь включають онлайн-компонент. Корупція є однією з ключових характеристик організованої злочинності, що підриває верховенство права та гальмує економічний розвиток. Національна поліція України за підтримки ЄС впроваджує методологію SOCTA для боротьби з організованою злочинністю, використовуючи інформаційну підсистему для аналізу та прогнозування злочинної

діяльності. 26 січня 2022 року Кабінет Міністрів України затвердив постанову № 59, яка передбачає запровадження системи оцінки SOCTA для центральних органів виконавчої влади. Ця система розроблена Європоллом для оцінки загроз організованої злочинності та тяжких злочинів, з метою допомоги в розумінні ризиків та майбутніх загроз. Методологія SOCTA включає три кроки: визначення поточних загроз, виявлення слабких місць і прогнозування майбутніх загроз. Європейський центр боротьби з кіберзлочинністю (EC3) публікує щорічний звіт ЮОСТА, що висвітлює ключові загрози кіберзлочинності та надає рекомендації для боротьби з нею. Пандемія COVID-19 сприяла зростанню нових схем шахрайства в інтернеті. Злочинні угруповання використовують онлайн-середовище для вербування жертв і реклами незаконних послуг, особливо у випадках торгівлі людьми та нелегальної міграції. Кіберзлочинність часто вчиняється окремими злочинцями і залишається латентною, збільшуються кібератаки та сексуальна експлуатація дітей в інтернеті [3].

Сучасна організована злочинність характеризується мережевою структурою, де злочинці взаємодіють у рамках угруповань, спеціалізуючись на різних видах злочинів, таких як торгівля наркотиками, майнові злочини, шахрайство та торгівля людьми. Торгівля людьми стала однією з основних загроз для країн ЄС, особливо через перехід окремих аспектів цього процесу до онлайн-середовища. Злочинні угруповання здійснюють контрабанду людей в ЄС та стягують високі збори за це, а також за надання легального статусу проживання. Кіберзлочинність зростає, кібератаки стають більш досконаліми, а сексуальна експлуатація дітей в інтернеті вразлива найбільше. Фасилітатори низького рівня, такі як інформатори чи грошові мули, грають важливу роль в злочинному бізнесі, надаючи підтримку злочинним мережам. Організована злочинність включає різні види діяльності, такі як бандитизм, розбійні напади, крадіжки, убивства на замовлення, торгівля зброєю, тероризм, розкрадання предметів мистецтва та історичних цінностей, а також злочини проти суспільної моралі. Злочинні угруповання використовують корупцію для забезпечення своїх інтересів, особливо взаємодіючи з державними органами. Корупційні схеми можуть включати різні сектори економіки, від зовнішньоекономічного сектору до закупівельної системи. Корупція також може підірвати обороноздатність країни, як це відбувається в Україні [4].

Сучасні методи боротьби з організованою злочинністю включають широкий спектр заходів, орієнтованих на запобігання злочинності, розкриття злочинних угруповань і притягнення їх до відповідальності. Сучасна злочинність є транснаціональною, тому ефективна боротьба з нею потребує міжнародного співробітництва між правоохоронними органами різних країн. Обмін інформацією, спільні розслідування та координація дій дозволяють затримувати злочинців і розкривати злочинні схеми. Один із ключових аспектів

боротьби з організованою злочинністю – це попередження виникнення злочинних угруповань шляхом вдосконалення законодавства, зміцнення контролю за фінансовими операціями, підвищення ефективності поліцейської роботи та розвиток соціальних програм, спрямованих на реінтеграцію злочинців у суспільство. Систематичні розслідування злочинів організованої злочинності та ефективне судочинство є важливими для покарання злочинців і попередження майбутніх злочинів. Сучасні технології, такі як штучний інтелект, аналіз великих даних, кібербезпека та електронний моніторинг, можуть значно полегшити виявлення злочинців, розкриття злочинів і попередження кіберзлочинності. Важливо включати громадськість у процес боротьби з організованою злочинністю через розкриття інформації про злочини, залучення свідків та створення умов для зворотного зв'язку з громадою. Ці методи мають використовуватися комплексно і систематично для досягнення найбільшого ефекту в боротьбі з організованою злочинністю [5].

Отже, організована злочинність в Україні є складним соціально-кримінальним явищем, що становить серйозну загрозу для національної безпеки та економіки. Вона характеризується консолідацією злочинного середовища, корупцією в державних структурах та широким спектром злочинних діяльностей. Європейські дослідження свідчать про те, що це явище має транснаціональний характер і потребує міжнародної співпраці у боротьбі з ним. Ефективна боротьба з організованою злочинністю передбачає комплексний підхід, який включає запобігання злочинності, розкриття злочинних угруповань, підвищення ефективності правоохоронних органів та використання сучасних технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ангелуца Н. П., Негода А. С. Протидія організованій злочинності кримінально-правовими заходами. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Т. 2, № 80. С. 11–15.
2. Конопельський В. Я. Поняття організованої злочинності та її запобігання. *Південноукраїнський юридичний часопис*. 2023. № 3. С. 47–52.
3. Мовчан А. В., Созанський Т. І. Характерні ознаки сучасної організованої злочинності за результатами опитування СОСТА. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 49–56.
4. Калиновська Я. О. Сучасні види організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості. *Forum Prava*. 2017. № 5. С. 164–168.
5. Литвиненко В. І. Проблеми реалізації стратегії боротьби з організованою злочинністю на сучасному етапі. *Право.іа*. 2020. № 3. С. 118–128.

ГАРМОНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ З ПРАВА НОРМАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Поліщук Д.В., студентка 2 курсу
Зі спеціальності «Міжнародне право»
Навчально-наукового інституту права
Сумський державний університет,
М. Суми, Україна*

Науковий керівник:

Думчиков М. О., к.ю.н.,
Старший викладач кафедри КПДС
ННІ права СумДУ

Гармонізація кримінального права України з правовими нормами Європейського Союзу є одним із ключових напрямків реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів. Цей процес є необхідним для забезпечення верховенства права, дотримання прав людини та ефективної боротьби з транснаціональною злочинністю.

У чинному Кримінальному кодексі України відсутні норми щодо міжнародно-правової відповідальності за злочинну поведінку [2]. Стаття 5 Римського статуту Міжнародного кримінального суду визначає чотири види злочинів: злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини агресії [3].

Сучасний етап розвитку права ЄС відзначається зближенням законодавства країн-членів через гармонізацію його норм. Один з аспектів кримінального процесу, який активно супроводжується цим процесом - це захист прав потерпілих [4, с. 126]

Беручи до уваги події на сході України та анексію АР Криму, а з 24 лютого 2022 року взагалі повномасштабне вторгнення Російської федерації на територію України, то слід звернути увагу на воєнні злочини. Їх особливістю є те, що вони беруть участь у військових діях в рамках конфлікту зі зброєю. Злочини проти людяності за своїми характеристиками подібні до цих злочинів, оскільки вони причетні до порушення прав людини в контексті широкомасштабних або систематичних нападів на цивільне населення [1, с.253].

Загалом Україна має континентальну правову систему, тоді як право ЄС ґрунтується на прецедентному праві. І як наслідок, це може призвести до труднощів у тлумаченні та застосуванні спільних норм [4, с.125].

Підписання Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду відбулося 20 січня 2000 року, однак досі не ратифіковано. У 2015 році Україна визнала

юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо тяжких міжнародних злочинів, які відбулися після 20 лютого 2014 року в Донецькій та Луганській областях та АР Крим [3].

Місія України полягає у притягненні до відповідальності дрібних виконавців цих суспільно небезпечних діянь, а мета Міжнародного кримінального суду – притягнення до відповідальності організаторів цих злочинних діянь, тобто більшою мірою тих, хто спонукав до злочинної поведінки [1, с.254].

На сьогодні в Кримінальному кодексі України відсутній розділ про відповідальність осіб за злочини проти людяності, воєнні злочини, що є порушенням норм міжнародного звичаєвого права, а не договірною міжнародного гуманітарного права. Важливо зазначити, що звичаєві та загальні правові принципи мають ряд особливостей як джерела міжнародного права [2].

Якщо взяти до уваги негативне ставлення романо-германської правової сім'ї до звичаїв як до джерела кримінального права, розуміючи загальний принцип права *nullum crimen nulla poena sine lege* (немає покарання без визначеного права), це можна пояснити як вимогу закріпити частини всіх злочинів у писаному праві (*lex scripta*) [4, с.126].

Проект інший погляд на міжнародні злочини висловлюється в численних міжнародно-правових актах нормативного характеру, таких як: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Загальна декларація прав людини, Європейська конвенція з прав людини. Згідно з цими документами будь-яка дія чи бездіяльність може бути кримінально карною, якщо вона обґрунтовується на загальних принципах права, визнаних цивілізованими країнами [1, с. 254].

Так само в Кримінальному кодексі відсутній розділ про примусову працю. З 2014 року правозахисники документують свідчення звільнених військовослужбовців про те, як їх примушували бо праці. У жовтні 2014 року учасники незаконного збройного формування Донецької області вивезли в захопленій Іловайськ близько 70 військових батальйону «Донбас», які замість прибиральників прибирали вулиці, відбудовували будівлі, ексгумували тіла. Вони були змушені працювати здебільшого шість днів на тиждень, в супроводі озброєних людей. Також бойовики залучали непрофесіоналів до розмінування. Сапери-терористи давали полоненим інструкції, як розмінувати, і слідкували за ними на відстані [2].

Одним із запропонованих варіантів вирішення існуючих проблем у кримінальному праві України є створення нових розділів Кримінального кодексу України, які включали: «Злочини проти основ міжнародного права» та «Злочини проти міжнародного правопорядку».

Якщо розглядати дані протиправні дії через призму міжнародного права, то воно визначає злочином дії сексуального характеру, вчинені відсутності вираженої згоди особи. Під час збройного конфлікту це важливо, оскільки цивільне населення є беззахисним перед озброєними комбатантами. Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії визнав, що згвалтування – це випадок, коли статевий акт вчинено без прямого тиску на жертву, але за обставин, які пригнічують її волю [6, с.3]. За вчинення злочинів, які визнанні Міжнародним кримінальним судом такими, що входять до його юрисдикції, Римський статут містить кілька видів кримінальної відповідальності, включаючи відповідальність керівників і командирів. Важливо зазначити, що термін давності не поширюється на вчинення міжнародних злочинів [3].

Стаття 25 Римського статуту говорить, що особи несуть відповідальність і підлягають покаранню, якщо вони вчинили злочин самостійно, разом з іншою особою, або через іншу особу [3].

Незважаючи на всі труднощі, гармонізація кримінального права України з правовими нормами ЄС є досяжною метою. Більше того, це дозволить Україні продовжити активну співпрацю з інституціями ЄС, а також підвищити кваліфікацію працівників та фахівців у сфері кримінального права.

Вперше мінімальні стандарти захисту прав потерпілих були закріплені у Рамковому Рішенні 2001 р. «Про статус потерпілих у кримінальному процесі» та Зеленій книзі 2001 р. «Відшкодування шкоди потерпілим», яка мала на меті встановлення єдиних стандартів в правил виплати компенсації потерпілим особам. Однак через низку недоліків та неефективність Рамкове Рішення 2001 р. Було замінене Директивою Європейського парламенту і Ради ЄС 2012/29/ЄС від 25 жовтня 2012р. Про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки та захисту потерпілих [4, р. 126].

Прийняття Директиви про права потерпілих 2012 р. Стало важливим кроком на шляху до гармонізації законодавства ЄС про статус потерпілих. Прослідковується тенденція розширення поняття «потерпілий» і зміцнення гарантії захисту прав потерпілих, зокрема усі права потерпілих пропонується систематизувати та поділити на дві групи: загальні права потерпілих та процесуальні права. Тому, вважаю, що наступним етапом гармонізації повинно стати приведення національного законодавства країн-членів ЄС у відповідність до вищезазначеного акту [5].

Тому, для забезпечення притягнення до відповідальності осіб, винних у воєнних злочинах на Донбасі, вкрай необхідно інкорпорувати принципи міжнародного права до Кримінально-процесуального кодексу України. Наразі українські суди, слідчі та прокурори не мають необхідних інструментів, що притягнути винних у скоєнні воєнних злочинів до

відповідальності. Крім того наявні прогалини у законодавстві унеможливають відновлення правосуддя для більшості постраждалих через війну на Донбасі та їхніх сімей.

Гармонізація кримінального права України з правовими нормами Європейського Союзу є складним, але необхідним процесом для забезпечення верховенства права та інтеграції України до європейської спільноти. Реформи в цій сфері сприятимуть зміцненню правової системи, підвищенню ефективності боротьби зі злочинністю та захисту прав людини, що є основними умовами для успішної євроінтеграції України.

ЛІТЕРАТУРА:

1.Рівна А. ГАРМОНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ. М. Тернопіль, 2019. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34388/1/253.pdf> (дата звернення: 15.05.2024).

2.Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.05.2024).

3.Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. Судів від 17.07.1998 р. : станом на 16 січ. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 15.05.2024).

4.Климкевич Р. Гармонізація кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу про статус потерпілих: сучасний стан та напрями вдосконалення. National law journal: teory and practice. Львів. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/3/part_1/29.pdf (дата звернення: 17.05.2024).

5.Directive – 2012/29 – EN – EUR-Lex. EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1421925131614&uri=CELEX:32012L0029&fbclid=IwAR0E_PiKKEhSN3Rl3VJgou7wHG2wHLMLxIniAC-sgOzXwagPx9uZOSYnnjM (date of access: 17.05.2024).

6.ПОСІБНИК ЗІ ЗБОРУ ДОКАЗІВ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ТА ДОКУМЕНТУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ. Київ, 2019. 23 с. URL: <https://censs.org/wp-content/uploads/2020/05/посібник-для-МКС.pdf> (дата звернення: 17.05.2024).

АРГУМЕНТ НЕЕФЕКТИВНОСТІ ПРОАКТИВНИХ ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЯК СПОСОБІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Мурач Д. В.

Студент I курсу магістратури ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Думчиков М. О.

к.ю.н., доцент, старший викладач кафедри КПДС ННІ права

Точної дати появи суспільства наразі академічна спільнота надати не може. Більше того, відсутнє його достатнє консенсуальне визначення, що частково обумовлює наявну проблему. І попри це, те, що ми називаємо «суспільство» в один момент сформувалося і разом з ним почали зароджуватися й розвиватися його інституційні елементи. Так, найстаріший писаний закон, Кодекс Ур-Намму (The Code of Ur-Nammu), датований приблизно 2400 р. до н.е. Система законів Сумеру була узятa на озброєння іншими державами, наприклад Вавилоном, чий король Хаммурапі (правив 1792-1750 р. до н.е.) відомий своїм набором писаних законів [1]. Наявність правових інститутів говорила про необхідність унормування суспільних відносин. Обумовлювали появу цієї потреби прояви дестабілізуючої по відношенню до інших індивідів або групи в цілому поведінки окремих осіб. Право у цьому разі виступало як каталізатор цих девіантних проявів окремих частин суспільства чим стабілізувало саме суспільство в цілому. Наразі ж, після майже чотири з половиною тисячі років, нічого не змінилося: право пропорційно розширюється у відповідь на збільшення деструктивних по відношенню до держави проявів з боку індивідів. Такі поведінкові прояви в юридичній площині іменують злочинами.

І хоч наразі неможливо створити статистику динаміки правопорушень по рокам через постійні зміни переліку діянь, що підпадають під ознаки нелегальних, наряду з процесуальними особливостями, що роблять повідомлення до уповноважених органів більш доступними, та низки суміжних причин, попри це лєвова частка визнаних державою нелегальних дій залишається незмінною вже багато років (*Argumentum ad Anima Legis*), що легітимізує спроби подібного статистичного аналізу з наявними даними на відносно стабільних невеликих хронологічних проміжках (періодах). До таких можна віднести період Незалежності України та його підперіоди. Так, за даними Офісу Об'єднаних Націй з наркотиків та злочинності щорічна кількість смертей від вбивств на 100 000 населення в Україні починаючи від 1990 по 2021 роки становить в середньому 6,67 осіб, що вказує на доволі високий показник злочинності серед країн Європи [2]. Такі данні знаходять своє підтвердження вже в національній статистиці: починаючи з 2000 по 2019 рік кількість зареєстрованих правопорушень залишалася на стабільно високому рівні [3]. При чому, міра диверсифікації (різноманіття) правопорушень в різних галузях за останні роки тільки збільшувалася, і процес цей триває досі.

Стратегічною реакцією держави на таку ситуацію є вжиття різного роду заходів задля досягнення стабілізаційної мети, в тому числі засобів правових. Вони ж являють собою наділений юридичною силою через легітимізацію та легалізацію інструментарій, створений

для досягнення певної суспільної чи індивідуальної мети в межах правової держави. В залежності від спрямованості дій держави щодо протиправного вчинку, такі засоби класифікуються на превентивні, тобто ті, що направлені на зменшення вірогідності вчинення правопорушення, та проактивні, направлені на опрацювання (нівеляцію наслідків) вже вчиненого/вчиняемого злочину. Питання пріоритетів між проактивним та превентивним концептами в праві на сьогодні є однією з найбільш актуальних проблем сучасної академічної юриспруденції. Вона нерозривно пов'язана з дослідженням детермінізму і його видів (генетичний, географічний, біологічний, радикальний тощо), важливих питань утилітарної етики, яка діє в основі сучасного права, а також ряду інших визначальних для юриспруденції теоретичних аспектів. На практиці вона знаходить відображення в різних галузях права, не тільки тих, що оперують категоріями прикладної етики [4], а й зводиться до більш прагматичних тем, таких як правове консультування в межах різних галузей, судове просування справи тощо. Враховуючи юридичне поле дискурсу, аргумент стосовно підтримки тієї чи іншої позиції має конструюватися з дотриманням логічної форми юридичного аргументу: засновки у вигляді наділених юридичною силою правових атомів [5] в логічному зв'язку приводять до конкретних висновків.

Враховуючи положення статті третьої Конституції та вихідних від неї нормативно-правових актів, ключовим пріоритетом для держави за будь-яких обставин є життя людини [6]. Пресупозицією проактивного заходу є факт вчинення правопорушення. Серед масиву правопорушень суспільно-небезпечними наслідками вирізняються кримінальні: факт вчинення правопорушення в тому числі передбачає настання суспільно небезпечних наслідків дій, передбачених в статтях Особливої частини Кримінального Кодексу України [7]. Одним із таких наслідків є смерть людини/групи людей. Відповідно ефективне застосування у такому разі превентивних заходів могло не допустити настання абсолютно небажаних для держави наслідків у вигляді людської смерті. У цьому проявляється сутнісна перевага превентивних заходів над проактивними. Однак, на цьому недоліки проактивних заходів порівняно з превентивними не завершуються. І мова буде йти не про окремі випадки будь-то процесуальних чи процедурних прогалин у змісті норми права, що їх закріплює, адже такі недоробки не є універсальними (концептуальними) проблемами проактивних заходів, а про їх спроможність протидіяти корупції. Такий вибір обумовлений специфікою корупцію як унікального виду злочину.

Сама ж корупція, згідно легального тлумачення, є використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної

вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей (ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про запобігання корупції») [8]. Аналіз цього визначення дає підстави до висновків, що воно не в повній мірі формально зображує сутність феномену корупції, а отже і не охоплює весь спектр передбачених за нею дій. Доктринальні визначення є куди кращими в цьому питанні: академічна спільнота надає різні підходи до окреслення сутнісних ознак корупції, і, відповідно, може запропонувати більш широке та об'ємне визначення (концепт). Можлива причина відмінностей доктринальних та легальних дефініцій полягає у складності інтеграції генерованих науковцями інтенціональних ознак корупції в чинний правовий контекст, що, до речі, не виступає аргументом проти доктринального підходу, а навпаки вказує на нагальну потребу видозміни легального правового контексту навколо корупції. І хоча теоретичних концептів корупції наразі багато, серед доктринальних напрацювань нам найбільш імпонує новаторська інституційна теорія Томпсона. Ця теорія бере за відправну точку відмінність між індивідуальною (задовольняє приватні інтереси) та інституційною (задовольняє «політичні» інтереси) корупцією [9]. Зауважимо, що ми лише частково розділяємо цю позицію через хиткість критеріїв демаркації приватного та публічного інтересу, хоча і зауважимо, що академічні чесноти (переваги) цієї теорії над іншими метричні і тим самим очевидні. Рішенням цього може бути альтернатива для диференціації: під інституційними інтересами пропонуємо розуміти відділені від приватних інтереси. Приватні зводимо шляхом редукції до біологічних, і тим самим наділяємо їх біологічно детермінованим статусом. Суб'єкт інституції . У такому разі дистинкція між інтересами «інституції» та індивіда прослідковується, що дає змогу провести чітку лінію між ними як на рівні теорії, так і практики. За таких умов корупція передбачає будь-які дії, направлені (1) на задоволення біологічно детермінованих інтересів індивіда (або пов'язаних біологічно детермінованими зв'язками, наприклад, родинними, групу індивідів); (2) протидію інтересам інституції. Інтереси інституції зводяться до інтересів держави, що відповідає принципу: держава розширюється свободи звужуються. Інтереси держави відповідають її волі і зображуються в нормах права, що обмежують нічим в природі необмежену волю людей. На індивіда діють лише природні обмеження вигляді законів природи.

Корупція є юридично детермінованим феноменом та існує лише за умови існування державі, в ній же проголошується та закріплюється. Те, що іменується корупцією, в позаправовому (позадержавному) контексті (або в природі) не носить негативну конотацію. Віра та подальше сприйняття юридично детермінованих категорій є умовою наділення такою конотацією корупції з боку індивіда. Однак таке сприйняття не є природнім для людини, а

відтак і фундаментальним. Як наслідок, більш природньою для людини є якраз таки корупційна поведінка, що виступає ключовим фактом у процесі прогнозування вибору особи піддатися корупції чи ні (константа корупційного вибору). У державницькому контексті корупція є проявом діалектичної протидії волі особи волі держави. Так як воля держави зображена та стабілізована в нормах права, то корупція направлена на протидію ним. Функціонально, враховуючи константу корупційного вибору, корупція нівелює настання наслідків закріплення норм права – їх реалізацію та додержання, що виступають тими ознаками, за якими можна свідчити про існування норм взагалі. Відповідно, концептуально, корупція нейтралізує норми права, руйнуючи самі основи, на яких будується правова держава та правова система.

Висновки. Сукупність перелічених фактів дають змогу сформулювати наступний аргумент:

P1. Корупція має проявом нейтралізацію норм права.

P2. Проактивні правові засоби протидії корупції сформульовані (проявлені) в нормах права.

C1. Корупція нейтралізує норми, направлені на проактивну протидію корупції.

Як можемо спостерігати зі змісту аргументу, корупція створює умови для виникнення правового вакууму, де правові засоби протидії корупції стають неефективними (нейтралізованими). Додатково це сприяє поширенню вже нових корупційних практик, що в кінці-кінців підриває довіру громадян до правової системи. Враховуючи бінарність правових заходів загалом, такий аргумент вказує на абсолютну концептуальну перевагу застосування саме превентивних правових заходів у питанні протидії корупції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Gossett B. Mankind and Justice: An exploration of the Code of Ur Nammu, Hammurabi, and the Ten Commandments. *Western Civilization* 1, U.S.A., 2020, Pp. 1-2. URL: https://www.academia.edu/44614147/Mankind_and_Justice_An_exploration_of_the_Code_of_Ur_Nammu_Hammurabi_and_the_Ten_Commandments.

2. Herre B., Spooner F., Roser M. Homicides. *OurWorldInData.org*. URL: <https://ourworldindata.org/homicides> (дата звернення: 07.05.2024).

3. В'юник М. В. Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи (аналітичні матеріали). Харків : Право, 2020. 212 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18398/3/Analytical_materials-2020.pdf.

4. Berger-Walliser G. The Past and Future of Proactive Law: An Overview of the Development of the Proactive Law Movement. *Proactive Law In A Business Environment*,

Gerlinde Berger-Walliser and Kim Østergaard (eds.), DJØF Publishing, 2012, Pp. 13-31. SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2576761>.

5. Mnookin J. L., Atomism, Holism, and the Judicial Assessment of Evidence. *UCLA Law Review*, 2013. SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2317562>.

6. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 14.05.2024).

7. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.05.2024).

8. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII : станом на 4 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 14.05.2024).

9. Thompson D. F., Two Concepts of Corruption. *Edmond J. Safra Working Papers*, No. 16. 2013. 24 p. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2304419>.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Махітько К.Б.

студент III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Янішевська К. Д.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Покарання у виді довічного позбавлення волі та особливості його відбування стає предметом уваги та обговорення в сучасному світі, викликаючи великий інтерес серед дослідників, правознавців та громадськості загалом. Актуальність цієї теми зумовлена кількома ключовими чинниками, які варто врахувати при проведенні дослідження, так як довічне позбавлення волі є одним з найбільш серйозних видів покарання, яке застосовується у багатьох країнах для найнебезпечніших злочинців. Відбування такого покарання ставить питання про відновлення правопорядку, відповідальності перед суспільством та відшкодування збитків, а також про гуманне та справедливе ставлення до засуджених.

Також, у зв'язку із поширенням культу прав людини та зростанням громадської свідомості, цей вид покарання потрапляє під серйозні сумніви та критику. Ширше розуміння психологічних, моральних та правових наслідків такого виду покарання відіграє важливу роль у формуванні сучасних правових систем та підходів до кримінальної юстиції.

Станом на 1 лютого 2024 року в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України перебували 43387 людей, з них 1593 засуджені до довічного позбавлення волі[1]. Більшість засуджених до такого виду покарання – чоловіки, хоча за даними 2023 року жінок-довічниць в Україні – 25[2].

Слід зауважити, що з метою приведення у відповідність до Конституції та на виконання рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2021 року № 6-р(П)/2021, а також захисту прав та законних інтересів засуджених до довічного позбавлення волі шляхом гуманізації порядку призначення та виконання покарання, 18 жовтня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини» № 2690-IX (далі - Закон). Вказаним Законом були внесені відповідні зміни до статті 82 Кримінального кодексу України, яка передбачає, що невідбута частина покарання у виді обмеження, позбавлення волі або покарання у виді довічного позбавлення волі можуть бути замінені судом більш м'яким покаранням, строк якого обчислюється з дня заміни невідбутої частини покарання або покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким[3].

Зокрема, вказані зміни встановлюють, що покарання у виді довічного позбавлення волі може бути замінено на покарання у виді позбавлення волі строком від п'ятнадцяти до двадцяти років, якщо засуджений відбув не менше п'ятнадцяти років призначеного судом покарання.

Щодо самого відбування покарання у виді довічного позбавлення волі, то згідно зі статтею 151 Кримінально-виконавчого кодексу, засуджені до довічного позбавлення волі люди тримаються окремо від інших засуджених. Виключенням є лише ті ув'язнені, які після відбуття десяти років покарання у приміщеннях камерного типу були переведені до звичайних житлових приміщень колонії максимального рівня безпеки[4].

Засуджені, що відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі, зазвичай розміщуються в приміщеннях камерного типу, причому найчастіше вони знаходяться у таких камерах по дві особи. Ці засуджені зобов'язані носити спеціальний одяг, який відрізняється від одягу інших категорій ув'язнених. Існують випадки, коли особу, засуджену до довічного позбавлення волі, можуть тримати в одиночній камері. Такий захід застосовується в ряді випадків, зокрема: для забезпечення захисту від можливих нападів з боку інших ув'язнених;

з метою запобігання вчиненню засудженим нових злочинів; або на підставі медичного висновку за рішенням начальника виправної установи.

Засуджені до довічного позбавлення волі можуть залучатися до праці, проте їхня діяльність обмежується територією колонії. Це пов'язано з особливими вимогами щодо тримання таких засуджених у приміщеннях камерного типу, які мають підвищений рівень безпеки та контролю.

Відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі стикається з рядом серйозних проблем, які варто врахувати при аналізі та обговоренні цього виду покарання. До цих проблем належать психологічні, соціальні, економічні та правові аспекти, які впливають як на самих засуджених, так і на суспільство в цілому.

Психологічні аспекти включають в себе питання про вплив довготривалого позбавлення волі на психічне здоров'я засуджених. Позбавлення надії на виправлення та повернення до суспільства може призвести до розвитку депресії, апатії та інших психологічних проблем, які поглиблюються з кожним роком позбавлення волі.

Соціальні аспекти включають у себе питання про відносини з родиною, друзями та іншими членами суспільства. Засуджені особи можуть втратити зв'язок зі своїми близькими та відчувати відчуження від суспільства, що ускладнює їх подальшу реінтеграцію після звільнення.

Економічні аспекти також відіграють важливу роль у контексті довічного позбавлення волі. Утримання засуджених у в'язницях до кінця їхнього життя потребує значних матеріальних ресурсів, які можуть бути використані для інших цілей, таких як соціальні програми або підтримка жертв злочинів.

На правовому рівні проблеми включають у себе питання про справедливість та ефективність довічного позбавлення волі як виду покарання. Помилки у вироці або недостатня доказова база можуть призвести до неправомірного застосування цього виду покарання, що порушує права засуджених та може вести до серйозних негативних наслідків.

Удосконалення системи виконання довічного позбавлення волі є нагальним завданням у сучасному кримінальному праві. Необхідність забезпечення справедливого та гуманного ставлення до засуджених, а також забезпечення безпеки суспільства ставить під сумнів ефективність та гуманність довічного позбавлення волі.

Узагальнюючи, проблеми відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі відображають складність та важкість цього виду покарання як для засуджених, так і для суспільства в цілому. Вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу, який враховує психологічні, соціальні, економічні та правові аспекти та спрямовані на забезпечення справедливості та гуманного ставлення до засуджених.

ЛІТЕРАТУРА:

1. За рік в Україні кількість довічників збільшилась на 15 осіб. URL: <https://zmina.info/news/za-rik-v-ukrayini-kilkist-dovichnykiv-zbilshylas-na-15-osib/#:~:text=Станом%20на%201%20лютого%202024,засуджені%20до%20довічного%20позбавлення%20волі.> (дата звернення: 07.05.2024 р).

2. Сайт Кримінально-виконавчої служби України. URL: <https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/%D1%87%D0%B8%D1%81%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%8C-2023.pdf> (дата звернення: 17.05.2024 р).

3. Покарання у виді довічного позбавлення волі може бути замінено більш м'яким. URL: https://chnr.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=323556&fp=10 (дата звернення: 17.05.2024 р).

4. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 07.05.2024 р).

**НЕСАНКЦІОНОВАНЕ ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НАПРАВЛЕННЯ,
ПЕРЕМІЩЕННЯ ЗБРОЇ, ОЗБРОЄННЯ ТА БОЙОВИХ ПРИПАСІВ В УКРАЇНУ, РУХ,
ПЕРЕМІЩЕННЯ АБО РОЗМІЩЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЧИ ІНШИХ
УТВОРЕНИХ ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНІВ УКРАЇНИ ВІЙСЬКОВИХ
ФОРМУВАНЬ, ВЧИНЕНЕ В УМОВАХ ВОЄННОГО АБО НАДЗВИЧАЙНОГО
СТАНУ ТА ЙОГО ВІДМЕЖУВАННЯ ВІД ІНШИХ СУМІЖНИХ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

Лелека С. С.

Студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Бондаренко О. С.

д.ю.н., доцент, завідувач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Внаслідок розпочатого повномасштабного вторгнення Російської Федерації, порушено спокій всього українського населення. Нинішній збройний конфлікт істотно відрізняється від попередніх, оскільки він характеризується інформаційною складовою, що призводить до значного ризику витоку та несанкціонованого поширення інформації, яка має військове значення

Унаслідок згаданих подій, парламент прийняв значну кількість законів та положень, спрямованих на усунення конкретних недоліків у кримінальному законодавстві. Так, 24 березня 2022 року було прийнято Закон України № 2160-ІХ, який офіційно вніс зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України. Особлива увага була приділена створенню нової статті 114-2 Кримінального кодексу України, що стосується відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації. Однак 1 квітня 2022 року було ухвалено Закон №2178-ІХ з метою відокремлення цієї статті від кримінального злочину державної зради, згідно зі статтею 111 Кримінального кодексу України [2, с. 57].

Необхідність впровадження даного положення статті була зумовлена доступністю та відносною легкістю в поширенні інформації, яке є безумовною перевагою в мирний час, однак неабиякою загрозою під час дії воєнного стану. Річ у тім, що цивільне населення, на початку повномасштабного вторгнення через низький рівень проінформованості та недостатнє усвідомлення суспільної небезпечності наслідків своїх діянь, почало

розповсюджувати військово значущу інформацію. Мова йде про фото й відео вибухів, роботу протиповітряної оборони України та інше.

Саме тому, важливо проаналізувати склад кримінального правопорушення несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану. Склад кримінального правопорушення, у загальному його розумінні, – це сукупне поняття його чотирьох елементів, котрі разом формують взаємозалежну систему, а також мають чітко закріплену послідовність. Елементами складу кримінального правопорушення є: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона. Розглянемо кожний з них.

Під предметом кримінального правопорушення варто розуміти те, на що посягається кримінальне правопорушення, на котрий націлене заподіяння шкоди, і в результаті останнє охороняється законом. Безпосереднім об'єктом будуть суспільні відносини в осередку гарантування національної та державної безпеки, оскільки це конкретні суспільні відносини, які охороняються ст. 114-2 КК України. Стосовно додаткового об'єкту, тобто такого, котрий порушено сукупно з обов'язковим, але не є визначальним для класифікації, то в положенні даної статі це суспільні відносини, що виникли під час несанкціонованого поширення військово значущої інформації в умовах воєнного або надзвичайного стану [4, с. 283-284].

Об'єктивна сторона виражена зовнішньою характеристикою складу кримінального правопорушення, вона полягає в суспільно небезпечних діяннях, котрі зі свого боку заподіюють чи спричиняють високу ймовірність завдання шкоди об'єкту. Крім того, до об'єктивної сторони відносять обстановку й умови вчинення такої шкоди.

Проводячи конкретизацію цього елемента складу кримінального правопорушення, згідно з положенням розглядуваної статті, об'єктивною стороною є несанкціоноване поширення інформації щодо зброї, озброєння та бойових припасів, Збройних Сил України чи інших утворених згідно з законами України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану [3]. У зв'язку зі складністю надання детального й вичерпного переліку, наприклад, зброї чи озброєння, наводиться узагальнене їх окреслення.

Також маємо на меті звернути увагу на те, що обов'язковою ознакою цього кримінального правопорушення визнано час вчинення, тобто наявність воєнного або надзвичайного стану, оскільки лише за наявності такого особливого правового режиму – передбачено обумовлене покарання [4, с. 284].

Після вивчення положення кожної частини ст. 114-2 КК України, зазначимо: згідно з ч. 1 та ч. 2 цієї статті [3], дане кримінальне правопорушення вважаються закінченими з

моменту вчинення такого протиправного діяння. Тобто це кримінальне правопорушення з формальним складом [4, с. 284]. Відповідно до ч. 3 ст. 114-2 КК України [3], за особливостями конструювання є кримінальне правопорушення з матеріальним складом, адже кримінальна відповідальність безпосередньо за цією частиною настає лише через дії, що спричинили тяжкі наслідки, за відсутності ознак державної зради або шпигунства [3].

Згідно з ч. 1 ст. 18 КК України [3], суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність [3]. Даний суб'єкт загальний, бо в положенні ст. 114-2 КК України, відсутні будь-які зазначення, що це лише певна особа чи коло осіб. Отже, суб'єкт є загальним: фізичною осудною особою, яка вчинила кримінальне правопорушення після досягнення нею 16 років.

Суб'єктивною стороною охоплюється внутрішній осередок кримінального правопорушення, котра відображає психічні процеси, котрі могли б обґрунтувати свідомість і волю людини під час скоєння того чи іншого кримінального правопорушення. Безумовно, що як вольові, так й інтелектуальні елементи, котрі необхідні для належного аналізу діянь індивіда в часовому проміжку, під час якого було скоєно кримінальне правопорушення, окреслюються поняттям вини. Відповідно до ст. 23 КК України [3], виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності [3].

Оскільки осудна людина, що досягла відповідного віку, здатна контролювати власні дії, то несанкціоноване поширення інформації може бути лише у формі умислу. Згідно з ч. 2 ст. 24 КК України [3], прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання [3]. У результаті, суб'єктивна сторона, безумовно, охоплюється виною прямого умислу.

Як вже згадувалось раніше, було внесено зміни 01.04.2022 р., задля відмежування ч. 3 ст. 114-2 КК України від положення статті стосовно державної зради, тобто ст. 111 КК України.

Науковець Ю. А. Пономаренко зазначав, що відмежування кримінального правопорушення, передбаченого положенням ч. 3 ст. 114-2 КК України від державної зради, яка проявлялась шпигунством (ст. 111 КК України) та шпигунства, котре виступає в якості самостійного злочину, тобто передбачений ст. 114 КК України, на чому було наголошено законодавцем у доповненні, внесеному до даної статті. Прийнято вважати, що відмежування положення статті, яке ми вивчаємо, від державної зради в формі шпигунства (ст. 111 КК України) та шпигунства як самостійного складу кримінального правопорушення (ст. 114 КК

України) потрібно відправляти в залежності з тим, чи: по-перше, становила поширена інформація державну таємницю; по-друге, чи було таке поширення усвідомлено особою, яка здійснила дане діяння [5, с. 23].

У тому випадку, якщо інформацію, котру було поширено, не можна кваліфікувати як державну таємницю, то дана передача особою, що є громадянином України іноземній державі або представникам останньої, може становити державну зраду через надання допомоги в проведенні підривних діянь різних осередків проти України лише за умови, коли надання обумовленої інформації мало умисел особи, яка це вчинила, та, окрім цього, остання мала за мету завдати шкоди суверенітету, незалежності, територіальній цілісності, недоторканності та безпеці як державній, так й економічній, інформаційній сферам, а також обороноздатності України. Проте, якщо ця ситуація не встановила умислу, чи не визначена названа мета дій суб'єкта, то кваліфікувати дане кримінальне правопорушення як державну зраду – неможливо та цей індивід буде нести відповідальність за ч. 3 ст. 114-2 КК України [5, с. 24].

Також на думку О. Гороха та М. Єсіпович, ст. 114-2 КК України відрізняється від ст. 328 КК України, тобто від розголошення державної таємниці. Їх можна розрізнити за предметом та суб'єктом кримінального правопорушення [6]. Вважаємо, що неможливо розмежовувати суміжні покарання без докладного вивчення кожного з елементів.

Статтею 114-2 КК України закріплено, що предмет кримінального правопорушення становить винятково військово значуща інформація. Як вже було зазначено раніше, суб'єкт є загальним, тому кримінальне правопорушення може вчинити будь-яка особа [6].

Проаналізувавши положення статті 328 КК України, котра стосується розголошення державної таємниці, безумовним є той факт, що вона має унікальні ознаки. Предметом цього кримінального правопорушення будуть відомості, які й утворюють у сукупності поняття державної таємниці [6]. Щодо суб'єкту, то він спеціальний, саме тому його може вчинити лише особа, котра володіє державною таємницею, оскільки не кожному громадянину може бути надана така інформація.

Неможливо упустити проблему розрізнення поширення військово значущої інформації, що передбачено ст. 114-2 КК України від пособництва державі-агресору, закріплену статтею 111-2 КК України. Їх відмінність полягає у характері дій. Якщо більш конкретизувати дане твердження, то притягнення до покарання у першому випадку настає у результаті поширення специфічної інформації, а в останньому – коли суб'єкт вчиняє реалізацію або підтримує рішення держави-агресора, передає чи підготовляє їй матеріальні ресурси [6].

Отже, кожен з елементів складу кримінального правопорушення є важливим для притягнення винного до відповідальності, оскільки відсутність принаймні одного з елементів

– виключає наявність такого складу. Поява статті 114-2 КК України полегшила виконання своїх службових обов’язків органами прокуратури та СБУ, бо гарантує відповідність припису статті з фактичним вчинених протиправних діянь, а тому притягнення винних до відповідальності на законних підставах. Безумовно, що за допомогою проаналізованих нами аспектів, можна чітко провести межу між суміжними кримінальними правопорушеннями та детально вивчити відмінності між частинами даної статті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану : Закон України від 24.03.2022 р. № 2160-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text> (дата звернення: 14.05.2024).

2. Тімофєєва Л. Ю. Пропорційність обмежень поширення інформації в умовах воєнного режиму. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2023. № 1(19). С. 53-69.

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.05.2024).

4. Бондар В. Ю. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 114-2 Кримінального кодексу України. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 281-286.

5. Пономаренко Ю. А. Основні виклики, що постали перед кримінальним правом України з початком широкомасштабної фази війни, та відповіді законодавця на них. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні* : матеріали міжнар. наук.-конф., 5 трав. 2022 р. Харків : Право, 2022. С. 18-35.

6. Горох О., Єсипович М. ПАМ’ЯТКА: Відповідальність громадян за поширення військово значущої інформації під час війни (стаття 114-2 КК України). *Право в умовах війни* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/1wEJl87V> (дата звернення: 15.05.2024).

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Крисько А.С.

*Студент III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Янішевська К.Д.*

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Сучасне суспільство стоїть перед численними викликами в галузі безпеки та правопорядку, що обумовлює необхідність пошуку нових, ефективніших підходів до розслідування злочинів. Одним із таких підходів є впровадження технологій штучного інтелекту (далі - ШІ). Унікальні можливості ШІ дозволяють не лише підвищити ефективність розслідувань, але й суттєво змінити саму методологію роботи правоохоронних органів. Злочинність, як одна з найважливіших соціальних проблем, потребує інноваційних підходів для ефективного вирішення. Використання ШІ може значно знизити час та ресурси, необхідні для розслідування кримінальних правопорушень, підвищити точність та надійність отриманих результатів, а також дозволити правоохоронним органам більш оперативно реагувати на нові загрози.

Ідеї, які можна вважати попередниками сучасного ШІ, з'явилися ще в античності, коли філософи розмірковували про природу розуму і можливість створення штучних істот. Однак, сучасне розуміння ШІ почало формуватися в середині ХХ століття з розвитком комп'ютерних технологій. У 1950-х роках англійський математик і логік Алан Тюрінг запропонував концепцію машини, здатної імітувати людське мислення, відому сьогодні як "тест Тюрінга". Його робота заклала основи для розвитку ШІ як наукової дисципліни. Тюрінг розглядав ШІ як здатність машини демонструвати поведінку, яку можна вважати розумною. Термін "штучний інтелект" вперше був використаний у 1956 році під час Дартмутської конференції, організованої Джоном Маккарті, Марвіном Мінським, Натануелем Рочестером і Клодом Шенноном. Сучасне визначення ШІ включає широкий спектр технологій і підходів, які дозволяють комп'ютерам виконувати завдання, що вимагають інтелектуальної діяльності. Ці завдання можуть включати розпізнавання мови, аналіз зображень, прийняття рішень і навчання [1].

На сьогоднішній день в Україні немає спеціального законодавства, яке б регулювало використання технологій ШІ. Проте, окремі аспекти діяльності, пов'язані з ШІ, регулюються Законом України "Про захист персональних даних", зокрема щодо питання обробки даних.

В Україні вже давно активно обговорюються ініціативи щодо створення правової бази для регулювання ШІ. Зокрема, в 2021 році було створено робочу групу при Міністерстві цифрової трансформації України, яка займається розробкою концепції правового

регулювання ШІ. Основною метою цієї групи є формування комплексного підходу до регулювання ШІ, який включатиме питання етики, безпеки та прав людини. Одним з основних викликів є вирішення етичних та правових аспектів використання ШІ. Це включає питання приватності, відповідальності за прийняття рішень ШІ, а також можливість дискримінації. Важливо забезпечити прозорість роботи алгоритмів ШІ та їх відповідність принципам справедливості та неупередженості. Іншим важливим викликом є питання відповідальності за дії ШІ. Оскільки ШІ може самостійно приймати рішення, виникає необхідність визначення відповідальності за наслідки таких рішень. Це питання є складним, оскільки вимагає врахування ролі розробників, користувачів та власників технологій ШІ. Одним з основних напрямків розвитку правового статусу ШІ в Україні є розробка спеціального законодавства, яке б регулювало всі аспекти використання ШІ. Це законодавство має враховувати міжнародний досвід та рекомендації, такі як принципи етики та безпеки, розроблені Європейською комісією [2].

Злочинність є однією з найсерйозніших проблем сучасного суспільства, що вимагає ефективних методів боротьби та розслідування. Технології ШІ пропонують інноваційні інструменти, які можуть суттєво покращити процеси розслідування злочинів. Так, машинне навчання (МН) є однією з ключових технологій ШІ, яка знаходить широке застосування в розслідуванні злочинів. Алгоритми МН можуть аналізувати великі обсяги даних, виявляти патерни та передбачати події на основі історичних даних. Наприклад, системи МН можуть використовуватися для аналізу фінансових транзакцій з метою виявлення шахрайства або для створення профілів злочинців. Обробка природної мови (ОПМ) дозволяє аналізувати текстову інформацію, таку як електронні листи, повідомлення в соціальних мережах та інші комунікації. ОПМ технології можуть допомогти виявляти загрози, аналізувати плани злочинців або встановлювати зв'язки між підозрюваними. Наприклад, аналіз соціальних мереж може надати цінну інформацію про зв'язки та діяльність злочинних угруповань. Комп'ютерний зір (КЗ) є ще однією важливою технологією ШІ, яка дозволяє аналізувати зображення та відеоматеріали. Використання КЗ при розслідуванні кримінальних правопорушень включає розпізнавання обличчя, номерних знаків транспортних засобів, аналіз поведінки людей на відеозаписах тощо. Ці технології можуть значно прискорити процес ідентифікації підозрюваних та збору доказів [3].

Незважаючи на значний потенціал ШІ, існують певні виклики, пов'язані з його використанням. Одним з основних викликів є питання приватності та етики. Використання ШІ для збору та аналізу даних може порушувати права громадян на приватність, що вимагає розробки відповідних нормативних актів та правил. Також важливо враховувати можливість помилок та упереджень у роботі алгоритмів ШІ. Неправильна або упереджена обробка даних

може призвести до несправедливих звинувачень та затримань. Тому важливо забезпечити прозорість та контрольованість процесів, пов'язаних з використанням ШІ. Перспективи використання ШІ в розслідуванні злочинів є надзвичайно широкими. Подальший розвиток технологій дозволить підвищити точність та швидкість розслідувань, а також розширити сферу їх застосування. Інтеграція ШІ з іншими технологіями, такими як інтернет речей (IoT) та блокчейн, може створити нові можливості для моніторингу та запобігання злочинам. Також варто очікувати розвитку співпраці між правоохоронними органами та науковими установами, що сприятиме обміну знаннями та досвідом, а також розробці нових, більш ефективних методів розслідування [4].

Отже, використання технологій штучного інтелекту при розслідуванні кримінальних правопорушень є важливим напрямком кримінально-правової науки. Незважаючи на існуючі виклики, потенціал ШІ у цій сфері є надзвичайно великим. Подальші дослідження та розробки в області ШІ здатні значно підвищити ефективність роботи правоохоронних органів, забезпечуючи більш високий рівень безпеки та правопорядку в суспільстві. Також, відкритим питанням щодо вирішення проблеми застосування технологій ШІ залишається визначення правового статусу ШІ та закріплення його на законодавчу рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Tokarieva Kseniia and Nataliia Savliiva. Особливості правового регулювання штучного інтелекту в Україні. Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal. Air and Space Law". 3.60. 2021. 148-153.

2. Марценко Н. Правовий режим штучного інтелекту у цивільному праві. Актуальні проблеми правознавства 4. 2019. 91-98.

3. Шевчук В. М. Використання технологій штучного інтелекту та процес цифровізації криміналістики в умовах війни. Актуальні проблеми протидії злочинності і корупції.: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф.(м. Харків, 17 лютого, 2023 р.). Харків: Юрайт. 2023.

4. Бєлова М. В та Белов Д.М. Імплементация штучного інтелекту в досудове розслідування кримінальних справ: міжнародний досвід. Аналітично-порівняльне правознавство 2. 2023. 448-453.

**ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ
АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ПРОЯВ КОМПОНУВАННЯ 9 І 16 ЦІЛЕЙ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ ООН В УКРАЇНСЬКІЙ МОДЕЛІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ**

Бондаренко О. С.

*д.ю.н., доцент, завідувачка кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Відповідно до Положення про інформаційну систему моніторингу реалізації державної антикорупційної політики, затвердженого наказом Національного агентства з питань запобігання корупції № 134/23 від 28 червня 2023 року інформаційна система моніторингу реалізації державної антикорупційної політики є організаційно-технічною системою, яка призначена для обробки інформації про стан виконання заходів Програми, результатів моніторингу її виконання, оцінки ефективності реалізації Антикорупційної стратегії [2] та Програми [3], в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів [1].

Завданнями Інформаційної системи є:

- 1) організаційно-технічне забезпечення сприяння виконавцям Програми щодо: організації, планування та забезпечення належного виконання заходів Програми; дотримання строків виконання заходів Програми; належної реалізації окремих заходів Програми (у тому числі взаємопов'язаних систем заходів), що передбачають різні форми взаємодії кількох виконавців Програми; подання виконавцями Програми до Національного агентства з питань запобігання корупції повідомлень;
- 2) забезпечення здійснення Національним агентством з питань запобігання корупції: координації реалізації Антикорупційної стратегії та Програми; моніторингу виконання Програми; оцінки ефективності реалізації Антикорупційної стратегії та Програми;
- 3) автоматизація процесів збору та узагальнення інформації про стан виконання заходів Програми, результатів моніторингу її виконання, оцінки ефективності реалізації Антикорупційної стратегії та Програми;
- 4) забезпечення відкритого цілодобового доступу публічним користувачам через офіційний вебсайт Національного агентства до інформації, яка, зокрема, містить: результати моніторингу виконання Програми та оцінки ефективності реалізації Антикорупційної стратегії та Програми; статистичні дані про результати роботи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, а також виконання заходів Програми відповідними виконавцями Програми;

національні доповіді щодо ефективності реалізації державної антикорупційної політики;

інформацію про результати виконання позапланових заходів щодо запобігання та протидії корупції, у тому числі в рамках міжнародного співробітництва [1].

2. Інформаційна система складається із внутрішньої та публічної частин.

Внутрішня частина Інформаційної системи забезпечує можливість подання авторизованими користувачами через електронні кабінети повідомлень після проходження електронної ідентифікації та автентифікації з використанням особистого ключа та кваліфікованого сертифіката відкритого ключа та проведення Національним агентством моніторингу виконання Програми, та здійснення оцінки ефективності реалізації Антикорупційної стратегії та Програми.

Електронна ідентифікація та автентифікація здійснюються на початку кожної сесії роботи в електронному кабінеті.

Доступ до публічної частини Інформаційної системи є безоплатним, відкритим та цілодобовим, крім випадків проведення планових і позапланових профілактичних та/або технічних робіт, пов'язаних із усуненням технічних та/або методологічних недоліків чи технічного збою в роботі Інформаційної системи, тривалість проведення яких визначає Національне агентство. Публічна частина Інформаційної системи забезпечує можливість:

- 1) перегляду, копіювання та роздрукування інформації, зазначеної в підпункті 4 пункту 1 цього розділу, а також у вигляді набору даних (електронного документа), організованого у форматі, що уможливорює його автоматизоване оброблення електронними засобами (машинозчитування) з метою повторного використання;
- 2) подання користувачами-стейкхолдерами до Національного агентства з питань запобігання корупції повідомлення-відгуку, що стосується виконання Програми.

Результати моніторингу виконання Програми та оцінки ефективності реалізації Антикорупційної стратегії і Програми відображаються в публічній частині Інформаційної системи [1].

Це важливий цифровий інструмент, який надає громадськості та всім державним органам інформацію про стан впровадження заходів Державної антикорупційної програми. Національне агентство з питань запобігання корупції відкрите і надає інструменти для використання усім охочим. Розробка цього продукту є унікальною для Національного агентства з питань запобігання корупції. Користувачі цифрової сторінки зможуть швидко перевірити інформацію про стан впровадження тих чи інших заходів Державної антикорупційної програми у будь-який час, що надасть можливість відстежувати цей процес.

Крім того, інструмент використовуватиметься Європейським Союзом для оцінки виконання Україною кроків, необхідних на шляху до членства в ЄС.

Якщо опустити нормативну частину і спробувати з'ясувати що технічно кожен зацікавлений громадянин може дізнатися про реалізацію антикорупційних заходів. Насамперед, можна відкрити <https://dap.nazk.gov.ua/table/> та отримати доступ до всіх заходів державної антикорупційної стратегії. І тут варто відмітити позитивну тенденцію. У попередніх нормативних документах антикорупційного спрямування в Україні було досить скуппульозно виписано антикорупційні заходи, проте не передбачено чіткого переліку повноважень щодо реалізації цих заходів, мала місце розпорошеність повноважень між різними органами та відсутність можливості чіткого контролю та строків виконання за реалізацією конкретних заходів. Так от, наприклад, проблема 2.2.4. відповідно до Державної антикорупційної програми – це неефективне державне регулювання, що заважає доброчесному бізнесу розвиватися та обумовлює корупційні практики (<https://dap.nazk.gov.ua/zahid/595/>). Одним із заходів, які необхідно виконати для її нівелювання є розроблення та подання Кабінетові Міністрів України проекту постанови Кабінету Міністрів України про затвердження умов оплати праці державних службовців на основі класифікації посад. Натиснувши на цей захід в Інформаційній системі можна дізнатися, що:

- 1) Строки його виконання, які пов'язані з реалізацією інших заходів (день набрання чинності законом, зазначеним у підпункті 2.2.4.2.1. – шість місяців з дня набрання чинності законом, зазначеним у підпункті 2.2.4.2.1);
- 2) Джерела фінансування (у даному випадку це державний бюджет України);
- 3) Показник виконання;
- 4) Відповідальних виконавців;
- 5) Обсяги фінансування
- 6) І побачити стан виконання в цілому і по кварталах (<https://dap.nazk.gov.ua/zahid/595/>)

Більше того, абсолютно будь-який представник громадськості, незалежно від приналежності чи не приналежності до громадських організацій, може залишити свій відгук про ступінь реалізації та ефективність реалізації кожного заходу антикорупційної програми. Для цього достатньо вийти до системи за допомогою електронного ключа.

Окрім висвітлення реалізації окремих заходів на сайті інформаційної системи моніторингу реалізації державної антикорупційної політики можна знайти і узагальнену інформацію про аналіз виконання заходів Державної антикорупційної програми

(<https://dap.nazk.gov.ua/analys/>) окремими органами влади, підприємствами, установами та організаціями, розподіл за головними виконавцями. Також можна побачити загальну кількість заходів, ступінь їх реалізації у формі таблиць та графіків, що значно спрощує сприйняття.

Українська інформаційна система моніторингу реалізації державної антикорупційної політики грає важливу роль у досягненні 9 та 16 цілей сталого розвитку, визначених Організацією Об'єднаних Націй. 9 ціль сталого розвитку ООН має на меті «будувати стійкі та інфраструктуровані промисловість, заохочувати інновації та сприяти вдосконаленню інфраструктури». Українська інформаційна система моніторингу може допомогти у вдосконаленні державної антикорупційної політики, що в свою чергу може стимулювати економічний розвиток та інновації. 16 ціль сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй спрямована на «продовження миру, безпеки та сильних інституцій». Українська інформаційна система моніторингу реалізації державної антикорупційної політики може забезпечити більшу прозорість та відкритість в діяльності державних інституцій, що сприяє зміцненню правової системи та боротьбі з корупцією.

Отже, ця система може сприяти досягненню цілей сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй шляхом покращення управління, зменшення корупції та створення сприятливих умов для економічного розвитку та миру в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Положення про інформаційну систему моніторингу реалізації державної антикорупційної політики : наказ Національного агентства з питань запобігання корупції № 134/23 від 28 черв. 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1153-23#Text> (дата звернення: 14.05.2024)
2. Антикорупційна стратегія на 2021 -2025 р.р. *Національне агентство з питань запобігання корупції* : вебсайт. URL : <https://nazk.gov.ua/uk/antykoryuptsijna-strategiya/>(дата звернення: 14.05.2024)
3. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки : постанова Кабінету Міністрів України № 220 від 4 бер. 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>(дата звернення: 14.05.2024)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Бабіч М. В.

*аспірант кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Адвокати відіграють ключову роль у забезпеченні верховенства права, здійсненні правосуддя та захисті прав людини в демократичному суспільстві. Належне функціонування судової системи та дотримання принципу рівності сторін у судовому процесі безпосередньо залежить від можливості адвокатів вільно виконувати свої професійні обов'язки без будь-яких перешкод, тиску чи загроз. Тому міжнародне співтовариство приділяє особливу увагу питанням гарантування незалежності адвокатської діяльності та забезпечення їхньої безпеки.

Ураховуючи специфіку роботи адвокатів, вони можуть стикатися з різними формами протиправного впливу та посяганнями на їхні права з боку зацікавлених осіб. Відтак, виникає нагальна потреба у створенні ефективних правових механізмів захисту адвокатської діяльності, зокрема шляхом криміналізації відповідних протиправних діянь та встановлення суворої відповідальності за їх вчинення.

На міжнародному рівні сформовано низку стандартів, що визначають загальні підходи до кримінально-правової охорони адвокатської діяльності. Вони викладені в актах універсального та регіонального характеру і мають слугувати орієнтиром для національних законодавців при розробці відповідних норм внутрішнього законодавства.

Основними міжнародними документами, що регламентують захист адвокатів є: Основні положення про роль адвокатів [1]; Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (2000)21 членам про свободу професійної діяльності адвокатів [2]; Кодекс поведінки європейських адвокатів [3].

Пропонуємо проаналізувати кожен із цих документів. Ключовими положеннями документу «Основні принципи ООН про роль адвокатів» (1990 р.) щодо кримінально-правової охорони адвокатської діяльності є:

1) обов'язок урядів вжити заходів для забезпечення того, щоб адвокати могли виконувати всі свої професійні обов'язки без утручання, перешкод, залякування та невинуватого втручання (п. 16).

2) забезпечення адвокатам належного захисту від насильства, погроз на їхню адресу, тиску, безпідставних кримінальних та дисциплінарних санкцій та переслідувань на підставі добросовісного виконання їх обов'язків (п. 17).

3) вимога до урядів поважати та забезпечувати вільний і вчасний доступ юристів до їхніх клієнтів, недопущення переслідування адвокатів за висловлювання з приводу справи (п. 22).

Отже, цей документ закладає базові стандарти захисту адвокатів від протиправних посягань у зв'язку з їх професійною діяльністю.

Розглянемо ключові положення Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (2000)21 «Про свободу професійної діяльності адвокатів»:

1) визнання провідної ролі адвокатів у відправленні правосуддя та зміцненні демократії і верховенства права (принцип 1);

2) вільний доступ до професії адвоката та вільне здійснення адвокатами професійних обов'язків є основоположними принципами правової держави (принцип 2);

3) забезпечення конфіденційності відносин між адвокатом і клієнтом (принцип 3).

Отже, документ закладає важливі стандарти щодо вільного виконання адвокатами своїх професійних функцій, конфіденційності, захисту від протиправних посягань та неналежного тиску.

Кодекс поведінки європейських адвокатів – це документ, прийнятий Радою адвокатських об'єднань та правничих товариств Європи (ССВЕ) у 1988 році. Цей Кодекс встановлює єдині деонтологічні правила та професійні стандарти для адвокатів у межах Європейського Союзу. Ключові положення Кодексу:

1) незалежність адвоката є основною гарантією належного відправлення правосуддя. Адвокати повинні уникати будь-якого втручання або тиску від клієнтів чи третіх сторін (п. 2.1);

2) адвокат має право та обов'язок захищати інтереси клієнта з усіма дозволеними законом засобами незалежно від власних інтересів чи думок (п. 2.7);

3) конфіденційність є фундаментальним і першочерговим правом та обов'язком адвоката (п. 2.3);

4) адвокат не повинен займатися діяльністю, несумісною з принципами чесності, прямоти та доброчесності (п. 2.8);

5) урегульовано питання запобігання конфлікту інтересів, встановлено правила щодо реклами, гонорарної політики (розділи 3.2, 3.8, 3.9);

6) закріплено обов'язок адвоката не приймати доручень, які перевищують його професійні можливості (п. 3.1.3);

7) визначено правила взаємодії адвокатів, у тому числі під час транскордонного надання правничих послуг в ЄС (розділи 4, 5).

Таким чином, Кодекс закріплює ключові етичні засади адвокатської професії та механізми забезпечення її належного функціонування в європейських країнах.

Забезпечення належного кримінально-правового захисту адвокатської діяльності є невід'ємною складовою гарантування незалежності адвокатури та ефективного функціонування системи правосуддя в демократичному суспільстві. На міжнародному рівні сформовано низку стандартів у цій сфері, закріплених у відповідних актах універсального та регіонального характеру.

Ключовими міжнародно-правовими вимогами є криміналізація протиправних посягань на життя, здоров'я, безпеку та професійну діяльність адвокатів, а також створення ефективних механізмів їх захисту від переслідувань, утисків та неналежного тиску. Держави зобов'язані вживати необхідних законодавчих та практичних заходів для імплементації цих стандартів у національне законодавство і правозастосовну практику.

Аналіз чинного законодавства України свідчить про часткову імплементацію міжнародних стандартів, однак існують прогалини в частині криміналізації окремих діянь проти адвокатів та забезпечення їх комплексного кримінально-правового захисту. Відтак, вбачається необхідність вдосконалення вітчизняного законодавства в напрямку гармонізації з міжнародними актами та практикою європейських країн у цій сфері. Це дозволить підвищити рівень захищеності адвокатів та забезпечити безперешкодне здійснення ними професійної діяльності в інтересах утвердження верховенства права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Основні положення про роль адвокатів : прийн. VIII Конгр. ООН по запобіганню злочинам, м. Гавана, 27 серп. – 7 верес. 1990 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_313 (дата звернення: 31.05.2024).

2. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (2000)21 державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів [Електронний ресурс] : прийн. 25 жовт. 2000 р. – URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf (дата звернення: 31.05.2024).

3. Кодекс поведінки європейських адвокатів: прийн. Радою адвокат. об'єднань та правн. товариств Європи (CCBE), 1988 р. / Нац. асоц. адвокатів України. URL : [https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshidokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ\(ukr\).pdf](https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshidokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ(ukr).pdf) (дата звернення: 31.05.2024).

СЕКЦІЯ 11

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД

Федоренко Д. В.

Студентка IV курсу

Національного університету «Чернігівська політехніка»

Науковий керівник: Сенченко Н. М.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя

Національного університету «Чернігівська політехніка»

Одним з найбільш передових аспектів Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (далі – КПК України) є введення в країні механізму відновного правосуддя, який зауважується багатьма українськими вченими та практикуючими юристами, а також міжнародними експертами з провідних країн світу. Цей механізм, відомий як медіація, є ключовим інструментом угоди про визнання вини, яка спрямована на досягнення взаємовигідного компромісу між сторонами кримінального провадження та вирішення соціального конфлікту.

Згідно з частиною 2 статті 474 КПК України, суд веде розгляд провадження на основі угод під час підготовчого судового засідання [1]. У разі надходження до суду обвинувального акту з укладеною угодою сторонами, завдання підготовчого провадження полягає в перевірці відповідності угоди вимогам КПК та, у разі відповідності, ухваленні вироку.

Цей порядок є особливою формою проведення підготовчого провадження. Проте, частина 4 статті 291 КПК України забороняє передачу суду будь-яких документів до початку судового розгляду, що стосується іншого моменту.

Тому суд, розглядаючи угоду на стадії підготовчого провадження, може ознайомитися лише з текстом угоди, обвинувального акту та його додатками. Згідно з пунктом 6 частини 7 статті 474 КПК України, суд повинен відхилити угоду, якщо не існують фактичні підстави для визнання вини особи. Проте він не може цього зробити, якщо не має можливості ознайомитися з матеріалами досудового розслідування.

Це питання було вирішено Верховним Судом шляхом роз'яснення такого змісту: суд, який веде судове провадження, має право вимагати документи, подані сторонами під час

досудового розслідування, а також інші матеріали цього розслідування, зокрема під час підготовчого судового засідання, на якому може бути ухвалено завершальне рішення щодо провадження у суді першої інстанції (вирок) [2].

Згідно з частиною 6 статті 474 КПК України, суд має переконатися під час судового засідання, що укладення угоди сторонами є добровільним і не зумовлене застосуванням насильства, примусу, погроз або обіцянками або діями будь-яких інших обставин, крім тих, що передбачені угодою. Це підкреслено і в Інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.11.2012 "Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод" [3].

Для визначення добровільності укладення угоди суд має право вимагати документи, включаючи скарги підозрюваного або обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення щодо їх розгляду, а також викликати осіб до судового засідання і опитувати їх. Проте, не зважаючи на зазначену можливість опитування, КПК України не зазначає можливість проведення допиту свідків для перевірки добровільності укладення угоди. Варто відзначити, що пояснення свідків, на відміну від показань, не є джерелами доказів у кримінальному провадженні щодо злочинів, а суд при обґрунтуванні судового рішення, включаючи ухвали, повинен посилатися саме на докази.

Перевірка достовірності фактів, які враховуються при укладенні угоди про визнання винуватості згідно зі ст. 470 КПК України, є обов'язком прокурора. При цьому, враховуючи наслідки невиконання угоди, передбачені законом (ч. 7 ст. 476 КПК України або ініціювання кримінального провадження за ст. 389-1 КК України), суд при затвердженні такої угоди не має права перевіряти інші обставини, окрім тих, які прямо передбачені у ст. 474 КПК України.

Це висновок було зроблено Касаційним кримінальним судом, що діє в складі Верховного Суду, під час розгляду касаційної скарги прокурора на судові рішення у кримінальному провадженні за обвинуваченням особи у різних злочинах [4].

Місцевий суд, чиє рішення було підтверджено апеляційним судом, затвердив угоду про визнання винуватості, укладену прокурором і підозрюваним. У своїй касаційній скарзі прокурор поскаржився, що угода була укладена без доказів викриття інших учасників злочинної групи, які вчинили інші злочини. Однак Касаційний суд відхилив цю скаргу.

Пунктом 3 частини 4 ст. 469 КПК України передбачено, що угода про визнання винуватості може бути укладена у провадженні щодо особливо тяжких злочинів, якщо викриття злочинних дій інших учасників групи підтверджено доказами. Однак у цьому випадку матеріали кримінального провадження не містили доказів викриття інших учасників

групи або інших вчинених групою злочинів. Таким чином, прокурор вважав, що суд безпідставно затвердив угоду.

Враховуючи статті 474 і 475 КПК України, суд має перевірити відповідність угоди вимогам закону і може відмовити в її затвердженні за певних умов. Однак, якщо суд вважає, що угода може бути затверджена, він приймає відповідне рішення. В цьому випадку суд перевіряє тільки ті обставини, які прямо передбачені законом, а не інші. В підсумку, суд у цій справі правильно затвердив угоду, оскільки не знайшов жодних підстав для відмови у її затвердженні.

Таким чином, кримінальне провадження на підставі угод є складним та важливим етапом у судочинстві, що вимагає уважного дотримання законодавчих вимог та процесуальних норм. Вибір цього методу вирішення справи повинен базуватися на об'єктивних доказах, добровільності угоди та відповідності вимогам закону. Органи правосуддя повинні забезпечити, щоб укладення угоди не було наслідком тиску чи зловживання правами інших сторін. При цьому судова система має право вимагати відповідних доказів, включаючи документи та свідчення, для переконання у добровільності укладення угоди. Забезпечення справедливості та дотримання закону є основними принципами в розгляді кримінальних справ на підставі угод, що визначають успішний результат цього процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1.Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2.Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015 р. № 13 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод».

3.Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.11.2012 р. «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод».

4.Постанова ККС ВС у справі № 761/13021/19 (провадження № 51-409км20). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88707488>.

СПЕЦИФІКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Ткаченко О. А.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Ільченко О. В.

*к.ю.н., доцент, завідувач кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Тенденції розвитку сучасного соціуму репрезентують значний ступінь залученості неповнолітніх до сфери кримінального судочинства. Згідно з даними судової статистики за 2023 рік, в Україні у судах першої інстанції перебувало 4224 кримінальних проваджень щодо неповнолітніх, з яких кількість розглянутих проваджень становила 1805 одиниць [1]. Однак, з огляду на вікові особливості розвитку підлітків, норми та процедури, що визначають участь неповнолітніх у кримінальному судочинстві, не можуть бути ідентичними тим, що застосовуються до неповнолітніх підозрюваних та обвинувачених. Саме тому загальноприйнятим стандартом відправлення правосуддя є встановлення особливого порядку кримінального судочинства стосовно неповнолітніх, що покликаний забезпечити більш справедливе та гуманне ставлення до неповнолітніх правопорушників.

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй від 29 листопада 1985 р., що стосуються відправлення правосуддя по відношенню до неповнолітніх («Пекінські правила»), роблять особливий наголос на тому, що в рамках кожної національної юрисдикції слід докласти зусиль для ухвалення комплексу законів, правил і положень, що належать безпосередньо до неповнолітніх правопорушників та установ та органів, до функцій яких входить відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (2.3 «Пекінських правил») [2]. Конвенція про права дитини встановлює, що на державному рівні мають існувати окремі законодавчі акти, процедури, органи та установи в аспекті судочинства щодо дітей, які, як вважається, порушили кримінальне законодавство, звинувачуються чи визнаються винними в його порушенні [3].

Вітчизняне кримінально-процесуальне законодавство репрезентує провадження у справах неповнолітніх з двох сторін, з одного боку, воно являє собою органічну складову загального кримінального процесу. З іншого боку, правове регулювання кримінального провадження щодо неповнолітніх має власну специфіку. Про що свідчить структура нашого Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України), де у розділі 6 є спеціальна глава 38 «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх».

Специфічні нормативні положення, які наведені в главі 38 КПК України в обов'язковому порядку застосовуються у провадженнях щодо осіб, які вчинили кримінальне правопорушення у віці до 18 років. Це означає, що навіть якщо така особа на момент порушення справи або на час провадження у справі досягла повноліття, кримінальне провадження також здійснюється з дотриманням правил зазначеної вище глави КПК України. Спеціальні норми застосовуються й за умови, що кримінальне провадження здійснюється щодо декількох осіб, де хоча б одна з них неповнолітня, а всі інші - повнолітні. В цьому випадку відповідно до ст. 494 КПК України, чітко передбачено, що повинна бути обов'язково з'ясована можливість виділення матеріалів кримінального провадження щодо неповнолітньої особи в окреме провадження під час досудового розслідування [4, с. 170].

Враховуючи особливий статус учасника кримінального процесу, законодавець встановлює режим дуалістичного представництва інтересів неповнолітнього, котрий здійснюється адвокатом (у ролі захисника) та законним представником. Статтею 52 КПК України закріплено обов'язкову участь захисника в кримінальному провадженні щодо осіб, яких підозрюють або обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років із моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою [5]. В цьому контексті варто звернути увагу, що в цілому незабезпечення права на захист може призвести до порушення права на справедливий судовий розгляд, гарантований ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [6, с. 23].

На рівні з захисником представництво інтересів неповнолітнього у кримінальному провадженні здійснює законний представник. Законні представники виступають гарантами реалізації прав неповнолітніх та допомагають захистити їх у кримінальному судочинстві. На відміну від захисника – їхня допомога є непрофесійною та здебільш спрямовується на моральну підтримку неповнолітнього.

Окремої уваги заслуговує питання дослідження порядку проведення слідчих (розшукових) дій за участі неповнолітньої особи. Законодавець встановлює особливий порядок виклику неповнолітнього до слідчого, прокурора, дізнавача, зокрема він здійснюється через його батьків або інших законних представників (стаття 489 КПК України) [5]. Закріплюється також й специфічний суб'єктний склад: слідчі (розшукові) дії можуть проводитися у присутності педагога та психолога (стаття 227 КПК України). Законодавець в КПК України не визначає конкретних функціональних обов'язків педагога та психолога у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх осіб. Здебільшого, як свідчить практика, вони допомагають слідчому оптимізувати підготовку та проведення слідчих (розшукових) дій відповідно до вікових особливостей розвитку неповнолітнього підозрюваного чи

обвинуваченого. Зокрема, педагог може сприяти встановленню контакту між слідчим та неповнолітнім, а психолог залучається для того, щоб нівелювати можливі прояви скутості, негативізму у неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого та надавати необхідну психологічну підтримку підлітку тощо. Незважаючи на очевидну необхідність залучення педагогів та психологів до кримінального судочинства, чинне законодавство не містить закріпленого поняття даних суб'єктів, не визначає чітких вимог до їхньої освіти та не відповідає на головне питання : кого саме, педагога чи психолога, та за яких обставин, краще залучити до участі у справі. Саме тому для забезпечення ефективного виконання психологами та педагогами своїх функцій у кримінальному судочинстві було б доцільно доповнити главу 3 КПК України самостійною статтею, яка б визначала процесуальне становище цих суб'єктів, їхні права та обов'язки, вимоги до досвіду та кваліфікації.

Не менш важливою особливістю в контексті слідчих (розшукових) дій щодо неповнолітніх осіб є скорочення їхньої тривалості. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 226 КПК України допит неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день [5]. Слушною є думка І. П. Осипенко та О. О. Калітник, що подібні обмеження сприяють захисту допитуваного неповнолітнього від можливого підписання незаконно складених протоколів, які можуть бути використані проти дитини, з огляду на її перевагому та рівень уваги після проведення допиту [7, с. 440].

Наступним специфічним аспектом кримінального провадження щодо неповнолітніх є особливий предмет доказування у даній категорії справ. Згідно зі статтею 485 КПК України, в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх підлягають встановленню: повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього, ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння, умови життя та виховання неповнолітнього, наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення [5]. Однак, як свідчить судова практика, дана законодавча вимога не завжди виконується. Зокрема, в постанові ККС ВП від 07.10.2021 року у справі №759/5999/19 знайшли підтвердження доводи касаційної скарги законного представника та захисника неповнолітнього щодо недотримання Святошинським районним судом м. Києва ст.ст. 485, 501 КПК України, які регламентують обов'язковість встановлення обставин, визначених ст. 91 КПК України. а також тих, що їх доповнюють, конкретизують і мають значення для кримінального провадження щодо неповнолітніх [8].

Адаптованість судового провадження до потреб неповнолітніх обвинувачених базисно репрезентується насамперед у встановленому законодавцем прискореному розгляді справ щодо даної категорії осіб. Обумовлює даний аспект той факт, що тривалий судовий розгляд кримінальних справ щодо злочинів неповнолітніх матиме регресивний вплив на ефективність подальшої ресоціалізації неповнолітніх як суб'єктів відповідальності.

Зважаючи на базисні засади відкритості, гласності та прозорості відправлення правосуддя, необхідно звернути увагу на законодавчо закріплену можливість закритого судового засідання, в контексті судового розгляду у справах про злочини неповнолітніх (ч. 2 ст. 27 КПК України). З огляду на психологічні особливості підліткового віку, даний аспект є дійсно доцільним. Оскільки сама процедура судового розгляду є доволі стресовою для неповнолітнього правопорушника загалом, зайва увага з боку інших людей ще більш негативно впливатиме на емоційний стан обвинуваченого. Крім того, що судовий розгляд у справах про злочини неповнолітніх може бути закритим, часткова закритість судового провадження може поширюватися й на самих неповнолітніх обвинувачених. У відповідності до ст. 495 КПК суд має право своєю ухвалою видалити неповнолітню особу обвинуваченого із зали судового засідання на час дослідження обставин, що можуть мати негативний вплив на такого індивіда [6]. О. В. Крикунов влучно підкреслює, що мета такого вилучення є відмінною від цілі вилучення дорослої особи і загалом вона спрямована на полегшення становища неповнолітнього обвинуваченого, його своєрідний психологічний захист [9, с. 356].

В цілому суд не просто вирішує питання про вину чи невинуватість неповнолітніх правопорушників, а й дбає про майбутнє таких осіб. Про що свідчить той факт, що суд може замість покарання призначити неповнолітньому примусові заходи виховного характеру, якщо він вчинив вперше кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин (ч. 3 ст. 497 КПК України).

Отже, незважаючи на окремі проблематичні категорії, кримінальне процесуальне законодавство України розвивається в правильному векторі, зокрема в напрямку забезпечення гуманного ставлення до неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених і особливого підходу до розгляду та розслідування кримінальних проваджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Звіт про судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2022 рік(форма № 1-к). Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/1-k%20_%204-%202022.xls (дата звернення : 10.05.2024).

2. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються правосуддя в справах неповнолітніх («Пекінські правила») : Конвенція від 29.11.1985 р. № 995_211/Організація Об'єднаних Націй URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/158593___158593 (дата звернення: 10.05.2024).

3. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. (ратифікована Постановою ВР №789-ХІІ (789-12) від 27 лютого 1991 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 10.05.2024).

4. Декайло П., Бабій В. Процесуальні особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. №2 (34). С. 167-174.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.05.2024).

6. Особливості здійснення кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: навчально-методичний посібник. Колектив авторів, за заг. ред В. В. Щепоткіної, Т. І. Слущкої. Київ: Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ; Національна школа суддів України; Проект «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні», 2017. 238 с.

7. Осипенко І.П., Калітник О.О Допит неповнолітньої особи у кримінальному провадженні та його особливості. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8/2020. С. 439–441.

8. Постанова Верховного Суду від 7 жовтня 2021 року у справі № 759/5999/19 (кримінальне провадження № 51-3161км21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100396118>.

9. Крикунов О.В. Особиста участь обвинуваченого у судовому розгляді як базис права на захист. *Актуальні питання реформування правової системи України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 7-8 черв. 2013 р. Луцьк, 2013. С. 354-557.

АНАЛІЗ СОЦМЕРЕЖ ЯК АКТУАЛЬНИЙ МЕТОД РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ДОКАЗУВАННЯ ПРИЧЕТНОСТІ ДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Савчук В. О.

Студент III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Бондаренко О. С.

д.ю.н., доцент, завідувач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Сучасні інформаційні технології відкривають нові можливості для розслідування військових злочинів. Одним із найважливіших нововведень у цій сфері є використання соціальних мереж. Підхід базується на аналізі відкритих даних, що дозволяє отримати доступ до важливої для розслідування інформації, підтвердити або спростувати факти та забезпечити доказову базу. З огляду на військову інтервенцію РФ ще з 2014 використання соціальних мереж для розслідувань стало дуже актуальним методом збору та аналізу інформації щодо пошуку причетності до можливих військових злочинів. Соціальні мережі дозволяють отримувати інформацію в реальному часі. Це особливо важливо у випадках, коли швидкість збору даних має критичне значення. Так, під час обстрілів цивільних об'єктів в Україні в мережу надходило безліч фото та відео матеріалів в самому розпалі подій, тобто після поширення. За умов такої оперативної доступності інформації стає можливо провести фіксацію доказів наложення рішення відразу після подій, поки вони ще не були знищені.

Згідно з ч. 2 ст. 91 КПК України доказування у кримінальному провадженні - це здійснювана у встановленому законом порядку діяльність, що полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження

Відповідно до 1 статті 99 КПК, документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. А відповідно до пункту 1 частини 2 статті 99 КПК, до документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною 1 статті 99 КПК, можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі й електронні) [1]. Саме так, інформація з соціальних медіаплатформ, таких як Facebook, Twitter, Instagram, а також

платформи країни-агресора ВКонтакте і Однокласники є значущими джерелами даних. Вони забезпечують доступ до фото- та відеоматеріалів, даних свідчень очевидців, а також геолокаційним даним. За допомогою спеціальних інструментів і програмного забезпечення можна зібрати, проаналізувати і структурувати ці дані для подальшого використання в розслідуваннях та доказуванні.

Для ефективного аналізу соціальних мереж використовуються різноманітні методи та інструменти, включаючи:

- Геолокаційний аналіз – визначення місця зйомки фото або відео за допомогою метаданих або супутникових зображень.

- Хронологічний аналіз подій – встановлення послідовності подій на основі часу публікацій та інших тимчасових міток.

- Верифікація контенту – перевірка автентичності фото- та відеоматеріалів за допомогою інструментів зворотного пошуку зображень та професійного аналізу метаданих.

- Аналіз соціальних зв'язків – виявлення зв'язків між користувачами, що поширюють інформацію, для встановлення можливих джерел первинної інформації [2].

Ці всі методи є актуальними у розрізі ситуацій, що нерідко створюють колоборанти чи військовослужбовці РФ де відкрито висвітлюють свою протиправну діяльність на території України в своїх соцмережах. Наприклад, коли частково особи знімали відео розстрілу військовополонених, зривання українського герба, гвалтування або катування цивільних осіб [3]. Як приклад використання вищезгаданих аналізів можна назвати організацію Truth Hounds. Ця організація складається із фахівці з прав людини, які починаючи ще з 2014 року займаються документуванням військових злочинів та злочинів проти людяності. Експерти організації відвідують звільнені міста та опитують жертв та свідків злочинів. З початку 2014 року було проведено 220 таких місій та понад 40 розслідувань воєнних злочинів. Зібрані свідчення разом зберігаються в інтернеті, створеній базою даних I-DOC. За даними організації, фахівцями було ідентифіковано 3308 постраждалих від воєнних злочинів [4].

Також, не менш ефективним є використання соціальних мереж для розслідування проведеним групою Bellingcat, яка спеціалізується на розслідуваннях на основі відкритих даних. Зокрема, їхній аналіз збиття рейсу МН17 на Донбасі у 2014 році став можливим завдяки детальному аналізу матеріалів із соціальних мереж [5]. Варто відзначити, що аналіз соціальних мереж дозволяє не лише зібрати дані, а й перевірити їхню справжність. Використовуючи інструмент зворотного пошуку зображень, геолокації, аналізу метаданих та інших засобів, які можна перевірити, чи є фотографії та відео дійсно автентичними. Проте, досі одним із найбільш розповсюджених та актуальних методів аналізу залишаються

інтерв'ювання потерпілих та свідків дистанційно, робота з відкритими джерелами, збір даних з соцмереж та верифікація осіб через них.

У контексті аналізу соцмереж як актуального методу розслідуванні та доказування причетності до воєнних злочинів, не слід оминати s медіа. Так, на сьогоднішній день, доволі успішним кейсом аналізу соцмереж серед медіа суб`єктів є проект «Сліди війни» від медіа «Vihus.info». Зокрема робота журналістів над аналізом соцмереж осіб які могли творити звірства в Бучі, Ірпені та Гостомелі [6]. Фото, відео, текстові повідомлення, що були викладені вище, а також інші цифрові сліди можуть підтвердити факти злочинів, встановити час і місце їх скоєння, а також ідентифікувати причетних осіб для подальшого притягнення їх до кримінальної відповідальності за скоєне.

Отже, підводячи підсумки, на сьогоднішній день аналіз соціальних мереж вже став невід'ємною частиною розслідування військових злочинів рф. Цей метод є дійсно дуже ефективним завдяки відкритості відкритих даних, можливості швидко провести аналіз та перевірку. Таким чином, соціальні мережі можуть стати важливим інструментом у боротьбі за справедливість та притягнення до відповідальності винних у військових злочинах.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
- 2.Мазуренко В. В., Штовба, С. Д. Огляд моделей аналізу соціальних мереж. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*, 2015. № 2, С. 62-74.
- 3.Вознюк Є. Громадські об'єднання на захисті інформаційного простору України. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2021. № 3 (11). С. 48–61. URL: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2021-03-48-61>
- 4.Прізова В. Громадські організації, що документують воєнні злочини РФ в Україні. Суспільне | Новини. URL: <https://suspilne.media/523271-voenni-zlocini-rf-v-ukraini-gromadski-organizacii-so-dokumentuut-ih-ta-zbiraut-svidcenna-dla-tribunalu/> (дата звернення: 22.05.2024).
5. Identifying the Separatists Linked to the Downing of MH17. *bellingcat*. URL: <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2019/06/19/identifying-the-separatists-linked-to-the-downing-of-mh17/> (date of access: 22.05.2024).
6. VIHUS Info. Вони були там! Соцмережі орків, які могли творити звірства в Бучі-Ірпені-Гостомелі., 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2QJLb4TkOQM> (дата звернення: 22.05.2024).

СЕКЦІЯ 12

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ

Шпетний Я. В.

Студент I курсу магістратури ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Литвиненко Є.В.

*PhD з права, викладач-стажист кафедри кримінально-правових дисциплін та
судочинства ННІ права*

Сумського державного університету

У сучасному глобалізованому світі інтелектуальна власність відіграє ключову роль у розвитку економіки, заснованої на знаннях. Університети, як осередки наукових досліджень і генерування нових ідей, є важливими центрами створення об'єктів інтелектуальної власності. Проте, щоб ці інновації принесли користь суспільству та сприяли економічному зростанню, необхідно ефективно комерціалізувати об'єкти інтелектуальної власності університетів.

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності університетів являє собою процес перетворення наукових відкриттів, винаходів та інноваційних ідей на комерційні продукти або послуги, які можуть бути успішно представлені на ринку. Це може включати ліцензування патентів, створення стартап-компаній на основі університетських розробок, укладання угод про передачу технологій з існуючими компаніями або навіть безпосереднє комерційне виробництво інноваційних продуктів.

Ефективна комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності університетів відіграє важливу роль у забезпеченні переваг для всіх зацікавлених сторін. Для університетів це означає додатковий дохід, підвищення репутації та сприяння поширенню знань. Для суспільства – доступ до нових технологій, продуктів та послуг, що покращують якість життя. Для компаній – можливість отримати конкурентні переваги за рахунок інновацій та створити нові ринки.

Однак, процес комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності університетів може бути складним і потребує ретельного планування, відповідних ресурсів та налагодженої взаємодії між університетами, промисловістю та державою. Важливо створити сприятливе середовище для ефективного переходу від наукових відкриттів до успішних комерційних продуктів та послуг.

У цьому контексті дана тема зосереджується на розгляді різних аспектів комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності університетів, включаючи юридичні, фінансові, технологічні та організаційні питання. Вона висвітлює успішні приклади та найкращі практики, а також виклики та перешкоди, з якими стикаються університети при комерціалізації своїх інноваційних розробок.

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності університетів в Україні має низку проблем та перспектив, які варто розглянути.

Проблеми:

1. Недосконале законодавство та відсутність чіткої державної політики щодо комерціалізації. Як зазначається у статті Г. Андрощука та І. Жилиєва, "в Україні відсутня чітка державна політика щодо комерціалізації результатів наукових досліджень, що виконуються за рахунок бюджетних коштів" [1].

2. Низький рівень фінансування наукових досліджень в університетах. За даними Державної служби статистики України, "обсяг витрат на виконання наукових досліджень і розробок у сфері вищої освіти у 2020 році становив лише 0,19% від ВВП" [2].

3. Відсутність ефективної взаємодії між університетами, бізнесом та державою. Як зазначають В. Соловйов та О. Черевко, "відсутність тісної співпраці між закладами вищої освіти, науковими установами, підприємницькими структурами та органами державної влади перешкоджає ефективній комерціалізації результатів наукових досліджень" [3].

4. Брак досвіду та компетенцій у сфері комерціалізації інновацій. За словами О. Бутнік-Сіверського, "в Україні бракує фахівців, які володіють необхідними навичками та досвідом для успішної комерціалізації інновацій" [4].

Перспективи:

1. Розвиток інноваційної інфраструктури, такої як технопарки, бізнес-інкубатори та трансферні центри. Як зазначає В. Соловйов, "створення такої інфраструктури може сприяти комерціалізації інновацій та залученню інвестицій" [3].

2. Підвищення рівня фінансування наукових досліджень та інноваційної діяльності. Згідно з Національною стратегією розвитку сфери інтелектуальної власності на період до 2030 року, "планується збільшити обсяг фінансування до 3% від ВВП" [5].

3. Вдосконалення законодавчої бази та розробка стимулів для комерціалізації. Як пропонують Г. Андрощук та І. Жилияєв, "необхідно внести зміни до законодавства, що регулює питання інтелектуальної власності та її комерціалізації, а також розробити систему стимулів для університетів та науковців" [1].

4. Підвищення компетенцій у сфері комерціалізації інновацій. О. Бутнік-Сіверський наголошує на "необхідності створення спеціальних програм підготовки та перепідготовки фахівців з питань комерціалізації інновацій" [4].

Для ефективної комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності університетів в Україні необхідно вжити комплексних заходів, що включають вдосконалення законодавства, підвищення фінансування, розбудову інноваційної інфраструктури та підвищення компетенцій у цій сфері. Лише за умови систематичної роботи в цьому напрямку можна очікувати позитивних зрушень та перетворення наукових досягнень на комерційно успішні інноваційні продукти та послуги.

Важливою перспективою є розвиток культури інновацій та підприємництва в університетському середовищі. Необхідно заохочувати дослідників до комерціалізації своїх винаходів, надавати їм відповідні знання та навички з управління інтелектуальною власністю та трансферу технологій.

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності університетів є важливим питанням, що має значний вплив на розвиток інноваційної екосистеми та економіки знань в Україні. Незважаючи на наявний потенціал та певні успішні приклади, існує низка проблем, які стримують ефективну комерціалізацію винаходів та інших результатів інтелектуальної діяльності університетів.

Однією з головних перешкод є недосконале законодавство та відсутність чіткої державної політики у цій сфері. Необхідно вдосконалити нормативно-правову базу, забезпечити сприятливі умови для трансферу технологій та створити дієві стимули для університетів і дослідників.

Підсумовуючи, для успішної комерціалізації винаходів та інших результатів інтелектуальної діяльності університетів в Україні необхідно вжити комплексних заходів, які охоплюють удосконалення законодавства, посилення співпраці між різними секторами, забезпечення фінансування та ресурсів, розвиток культури інновацій та підприємництва, а також міжнародну інтеграцію. Лише за таких умов українські університети зможуть реалізувати свій інноваційний потенціал та зробити вагомий внесок у розбудову економіки знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрощук, Г., Жилияєв, І. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності в Україні: проблеми та перспективи. *Інтелектуальна власність*. 2020. № 1. С. 36-45.

2. Витрати на виконання наукових досліджень і розробок у сфері вищої освіти у 2020 році. Державна служба статистики України. 2021. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>

3. Соловійов В., Черевко О. Комерціалізація результатів наукових досліджень в Україні: виклики та перспективи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2019. № 3 (204). С. 54-61.

4. Бутнік-Сіверський О. Комерціалізація інновацій в Україні: проблеми та шляхи вирішення. *Інноваційна економіка*. 2018. № 3-4(74). С. 23-29.

5. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2022-%D1%80>

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЩОДО ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ СТВОРЕНИХ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ У ЛАТВІЇ ТА УКРАЇНІ

Тимошенко О.О.

*аспірантка кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства,
Сумського державного університету*

В останні роки штучний інтелект виявив значний вплив на сферу права інтелектуальної власності, породжуючи нові питання та виклики, які потребують уваги і вивчення. Однією з ключових тем в цьому контексті є порівняльний аналіз об'єктів права інтелектуальної власності, створених штучним інтелектом, у різних країнах. Загалом, створення творів штучного інтелекту є необхідною складовою в сучасній цифровій економіці. Ця ситуація ставить на передній план питання визнання авторства під час їх створення, можливості авторів розпоряджатися своїми правами та використання механізмів правового захисту об'єктів інтелектуальної власності [1, с. 60]. Це свідчить про те, що процес створення штучним інтелектом творів, які можуть бути захищені правами інтелектуальної власності, вже є реальністю. Сьогодні ми спостерігаємо численні випадки, коли штучний інтелект створює літературні твори, картини, музику та навіть винаходи. Це відкриває нові можливості і водночас постає питання щодо правового статусу таких творів та прав авторів, які їх створюють [5, с. 62].

Відповідно до ст. 177 Цивільного кодексу України об'єктами цивільних прав визнає речі, в тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага [11]. При цьому, відсутня правова регламентація використання творів, створених без участі людини. Тобто, автором твору визнається лише фізична особа [6]. Крім того, чинне українське законодавство містить відкритий перелік об'єктів, які можуть охоронятися авторським правом і потенційно можуть створюватися за допомогою систем штучного інтелекту (наприклад, літературні письмові твори або музичні твори). Водночас законодавство чітко визначає, хто є автором твору – фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства) [3].

Варто відзначити, що в Україні проблема правового регулювання штучного інтелекту актуальна в галузі юриспруденції, оскільки навіть у науковій доктрині та чинному законодавстві відсутнє чітке розуміння специфіки його правового статусу та діяльності. Частково це поняття закріплено в Законі України «Про захист персональних даних» [7]. А 2020 року уряд України Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 р. № 1556-р схвалив Концепцію розвитку штучного інтелекту [8]. Концепція штучного інтелекту описує його як систему інформаційних технологій, що дозволяє виконувати складні завдання за допомогою наукових методів досліджень та алгоритмів обробки інформації. Ця концепція передбачає можливість створення та використання власних баз даних, моделей прийняття рішень, а також визначення шляхів досягнення цілей, де штучний інтелект визначається як програмний продукт, який отримує певний запит, збирає та обробляє дані, а потім видає готове рішення, яке часто сприймається, як результат роботи програми, яка демонструє інтелектуальну поведінку та працює подібно до людського мислення. Як наслідок, дана Концепція виокремлює серед основних проблем, які перешкоджають нормальному функціонуванню у галузі штучного інтелекту, відсутність або недосконалість правового регулювання, недоліки законодавства щодо захисту персональних даних та недостатнє використання таких технологій у судовій практиці [9, с. 124]. Проте, це свідчить про те, що Україна заклала основу в розвиток та регулювання штучного інтелекту, в тому числі, щодо об'єктів права інтелектуальної власності.

Більше того, 1 січня 2023 року набув чинності новий Закон про авторське право та суміжні права № 2811-IX [6], який передбачає захист цифрових активів. Зокрема, правова охорона надається об'єктам, створеним штучним інтелектом протягом 25 років. Охорона баз даних залежить від їх специфіки: оригінальні бази даних охороняються авторським правом

протягом життя автора та 70 років після цього (як правило), і неоригінальні бази даних охороняються правом *sui generis* протягом 15 років [14].

Відтак, попри спроби правового регулювання об'єктів інтелектуальної власності, створених штучним інтелектом, все ж, в Україні існує певна проблематичність даного питання. По-перше, для того, щоб здійснювати правову охорону, потрібно чітко визначити, що саме підлягає захисту. Перелік таких об'єктів, що можуть бути створені штучним інтелектом або за його допомогою, є досить розширеним і неоднозначними. Слід також відзначити, що деякі досягнення штучного інтелекту можуть вважатися як винаходи, так і об'єкти авторського права, створені людиною. Зокрема, до таких об'єктів можуть відноситися різноманітні твори, комп'ютерні програми, бази даних, інтелектуальні винаходи тощо. По-друге, ці об'єкти можна розглядати як унікальні продукти, що можуть бути створені виключно штучним інтелектом з урахуванням його особливого розвитку та формування. Такі продукти можуть включати в себе новітні методи управління, інтелектуальний аналіз, створення віртуальних середовищ, оригінальні ідеї та технології, а також багато іншого, чітко визначення яких ще не відбулося. [4, с. 199].

Проте, з метою закріплення правового статусу штучного інтелекту в Україні планується широка співпраця з міжнародними організаціями та використання європейського досвіду. Ця співпраця передбачає розробку стандартів захисту прав і свобод учасників відносин, пов'язаних з штучним інтелектом, а також створення Етичного кодексу для регулювання використання штучного інтелекту [10, с. 151].

Якщо ж розглянути правове регулювання об'єктів інтелектуальної власності, створених штучним інтелектом у Латвії, то варто відзначити, що Латвія намагається використовувати об'єкти права інтелектуальної власності, створених штучним інтелектом на користь суспільства та держави. При цьому, серед нормативно-правових актів у Латвії варто виокремити Закон про авторське право, що чітко визначає визначення, захист та авторське право інтелектуальної власності. Проте, існують і інші законодавчі акти з даного питання, а саме питання прав інтелектуальної власності регулюються Постановою Кабінету Міністрів від 28.07.2015 р. №. 442 «Порядок надання інформації та зв'язку [15, с. 25]. Крім того, окрім наведених нормативно-правових актів, слід визначити, що в Латвії проводять кримінально-правову охорону прав інтелектуальної власності, оскільки на території цієї держави кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності не виділено як самостійний розділ, а натомість вони, як і в більшості країн колишнього СРСР, належать до кримінальних правопорушень проти основних прав і свобод людини та народного господарства [2, с. 91].

При цьому, варто зауважити, що чимало резонансу у Латвії виникло з приводу появи Chat GPT. Система авторського права в країні ґрунтується на принципі, що захищаються

лише твори, створені людиною. Однак, поява чат-бота Chat GPT викликала питання щодо цього принципу, оскільки він здатен створювати різноманітні текстові матеріали, такі як есе, вірші, тексти пісень та інше. У зв'язку з цим юристи розпочали обговорення щодо можливості захисту авторських прав на контент, створений за допомогою Chat GPT та інших подібних штучних інтелектів, відповідно до законодавства Європейського Союзу (ЄС) [13].

Тобто, на даний час у Латвії та в світі загалом штучний інтелект і автономні технології наразі розглядаються як об'єкти права, а не суб'єкти. Однак відсутні чіткі та прозорі процедури прийняття рішень штучного інтелекту, відбору даних і необхідної інформації, процедури оскарження рішень, а також умови для редагування контенту. Тому актуальною залишається необхідність розробки відповідного законодавчого регулювання у сфері штучного інтелекту, включаючи визначення відповідальності за дії штучного інтелекту. При цьому важливо враховувати, що літературна структура нормативної бази відрізняється від математичної природи мов програмування штучного інтелекту [12].

Таким чином, можна говорити про те, що існує певна різниця у рівнях розвитку та деталізації правового регулювання об'єктів інтелектуальної власності, створених штучним інтелектом, між Латвією та Україною. Латвія активно втручається у це питання, вносячи зміни у вже існуючі нормативно-правові акти та розробляючи нові для ефективного контролю над такими об'єктами інтелектуальної власності. Важливою частиною цього процесу є визначення обсягу створеної штучним інтелектом інтелектуальної власності, її правового статусу, термінів власності та відповідальності за порушення. Україна, натомість, лише розглядає ці питання у формі дискусій та обговорень, та робить лише перші кроки до повноцінного регулювання даної сфери. Відтак, вважаємо, що Україна повинна враховувати досвід регулювання об'єктів інтелектуальної власності, створених штучним інтелектом, у країнах, які уже вносять зміни до свого законодавства, включаючи Латвію, де законодавство має сприяти розвитку та впровадженню технологій штучного інтелекту, створюючи стимули для цього. Тому, важливо розглядати прозорі та справедливі механізми захисту прав власності, які забезпечать створення інноваційного середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрощук Г. О. Штучний інтелект і інтелектуальна власність: проблеми регулювання. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. № 2 (14). С. 58-78. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-2\(14\)-58-78](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-2(14)-58-78)

2. Болотіна А. О. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні : дис. ... д-ра філософії за спец. : 081 «Право». Сумський національний аграрний університет, 2023. 237 с.

3.Васильєва Д. Захист авторських прав для AI: гра на випередження. *Юридична газета online*. 2019. № 45-46. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/informaciune-pravo-telekomunikaciyi/zahist-avtorskih-prav-dlya-ai-gra-na-viperedzhennya.html> (дата звернення: 14.05.2024).

4.Коваленко Д. О., Уткіна М. С. Проблема правового регулювання інтелектуальної власності на об'єкти, створені штучним інтелектом. *Нове українське право*. 2022. Випуск 1, С. 197-201. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.1.30>

5.Мойсюк О. В. Право інтелектуальної власності на об'єкти, створені штучним інтелектом : кваліфікаційна робота на здобуття рівня «магістр». Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ. 2020. 103 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/23b3f5b6-ea84-4c08-9c71-bad109497ba7/content> (дата звернення: 13.05.2024).

6.Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 13.05.2024).

7.Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 13.05.2024).

8.Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.05.2024).

9.Тарасевич Т.Ю. Правове регулювання штучного інтелекту у сфері репродуктивних функцій людини: сучасні виклики та перспективи реалізації. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. С. 123-130. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.20>

10.Токарєва К.С., Савліва Н.О. Особливості правового регулювання штучного інтелекту в Україні. *Юридичний вісник*. № 3 (60). 2021. С. 148-153. DOI: [10.18372/2307-9061.60.15967](https://doi.org/10.18372/2307-9061.60.15967)

11.Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 13.05.2024).

12.Kaprāne S. Mākslīgā intelekta un digitalizācijas ietekme uz intelektuālā īpašuma tiesībām. *Jurista VĀRDS*. 2023. №36 (1302). URL: <https://m.juristavards.lv/doc/283826-maksliga-intelekta-un-digitalizācijas-ietekme-uz-intelektuala-ipasuma-tiesibam/> (Accessed: 13.05.2024).

13.Paidere P. Chat GPT un autortiesības: vai autortiesības attiecas uz darbu, kas radīts ar mākslīgā intelekta palīdzību. *Jurista VĀRDS*. 2023. №18/19 (1284/1285). URL:

<https://m.juristavards.lv/doc/283213-chat-gpt-un-autortiesibas-vai-autortiesibas-attiecas-uz-darbu-kas-radits-ar-maksliga-intelekta-palid/> (Accessed: 14.05.2024).

14.Ukraine. Corporate – Other issues (2023). URL: <https://taxsummaries.pwc.com/ukraine/corporate/other-issues> (Accessed 13.05.2024).

15.Valsts iestāžu kā inovāciju pieprasītāju lomas stiprināšana, izmantojot publisko iepirkumu Rekomendāciju inovācijas iepirkuma atbalsta instrumenta izveidei un priekšlikumu tiesiskā regulējuma prasību pilnveidošanai inovācijas iepirkumu īstenošanai Latvijā izstrāde. Ekonomikas ministrija. European Union European Regional Development Fund. 133 p.

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ²

Шокорова Д.Г.

Студентка V курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Уткіна М. С.

д-р юрид. наук., доцент, ст. викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Однією з найважливіших умов розвитку науки, літератури та мистецтва є визнання за авторами виняткових прав на результати їх творчої, інтелектуальної діяльності. Авторське право, сприяючи створенню умов для зайняття творчою працею та забезпечуючи правове визнання та охорону досягнутих творчих результатів, закріплюючи за авторами права на користування, розпорядження та отримання доходів від створених ними творів, одночасно створює умови для використання результатів інтелектуальної діяльності на користь суспільства.

Актуальність проблеми захисту авторських прав є важливим чинником й показником розвитку будь-якої держави. Стрімких розвиток сучасних технологій зумовив зростання кількості використання об'єктів права інтелектуальної власності, у результаті чого вони стали об'єктами економічного обороту.

Сучасна системи правового захисту інтелектуальної власності становить не лише сукупність вітчизняних норм й інститутів, а й також міжнародні правові акти з питань

² Робота виконана в рамках проєкту Erasmus + Jean Monnet Module “The Protection of IP Rights of Researchers and Research Institutions in Ukraine : Best EU Practices” (PIPRRRIBEUP – 101126485 – ERASMUS – JMO – 2023 – MODULE).

охорони та захисту прав інтелектуальної власності (що діють під егідою Всесвітньої організації інтелектуальної власності), а також міжнародні угоди щодо глобального механізму захисту прав інтелектуальної власності у торговельно-економічних відносинах з урахуванням пакету угод Світової організації торгівлі. В якості однієї із тенденцій розвитку механізмів захисту прав інтелектуальної власності на сучасному етапі можна виокремити посилення саме міжнародно-правових інструментів.

Зокрема, у цьому контексті особливої уваги потребує Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [1], ратифікована Україною, яка кардинально змінила підхід до проблем захисту прав інтелектуальної власності. Метою цієї Угоди є сприяння ефективній та адекватній охороні прав інтелектуальної власності та розробка заходів та процедур щодо забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності.

Україна також є учасницею основних міжнародних угод у галузі авторського права, у тому числі Всесвітньої Конвенції про авторське право, до якої приєдналась у 1993 році, Бернської Конвенції про охорону літературних та мистецьких творів 1886 року, до якої приєдналась у 1995 році, та Женевської Конвенції про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм, до якої приєдналась у 1999 році та інших міжнародних договорів.

Водночас, базовими міжнародними договорами в області інтелектуальної власності, як і раніше, залишаються Паризька конвенція з охорони промислової власності 1883 року та Мадридська Угода про міжнародну реєстрацію знаків 1891 року.

Розуміння важливості договірних джерел у національному праві України обумовлено тим, що ратифіковані міжнародні договори, у яких бере участь наша держава, є частиною національного законодавства України, про що йдеться в статті 6 Конституції України [2].

Аналізуючи міжнародні правові акти, пов'язані із захистом об'єктів права інтелектуальної власності, можна виокремити деякі з них, які дозволяють зрозуміти основні напрями правової охорони авторських прав.

Основним документом щодо єдиної системи авторського права є Бернська конвенція з охорони літературних та художніх творів [3]. Ухвалення цієї Конвенції допомогло сформувати міжнародну систему охорони авторських прав. На основі Бернської конвенції було створено Бернський союз для охорони прав авторів держав-учасниць. Термін охорони авторського права за Бернською конвенцією складає все життя автора і 50 років після його смерті. Встановлено правило, згідно з яким, якщо за законом країни-учасниці Союзу, в якій пред'являється вимога про охорону, термін є більш тривалим, то застосовується встановлений у цій країні строк, проте він не може бути більш тривалим, ніж термін дії авторського права, який встановлений у країні, де твір було вперше опубліковано.

Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римська конвенція) з 1961 року забезпечує охорону прав виконавців на їх виконання, фонограми виробників фонограм та передачі мовних організацій. Конвенція ґрунтується на принципі національного режиму, який надається за законодавством країни, де запитується охорона. Римська конвенція встановила мінімальний рівень охорони суміжних прав. Строк охорони відповідно до цієї Конвенції триває щонайменше до кінця двадцятирічного періоду, що обчислюється з кінця року, в якому було здійснено запис (для фонограм та включених до них виконань); мало місце виконання (для виконань, не включених до фонограм); мало місце передача в ефір (для передач в ефір) [4].

Серед ефективних правових регуляторів варто згадати і Договір ВОІВ про виконання і фонограми [5]. Він відкритий для підписання лише членам ВОІВ. Договір не впливає на зобов'язання держав за іншими конвенціями про охорону суміжних прав, не зачіпає права авторів і поширюється лише на виконавців та виробників фонограм. Строк охорони суміжних прав складає 50 років; значно розширено коло виняткових прав.

Договір ґрунтується на принципі національного режиму охорони: кожна держава-учасниця надає громадянам інших держав такий самий режим, який вони надають своїм власним громадянам щодо перелічених у Договорі виключних прав виконавців та виробників фонограм.

Ще одним фактором посиленої уваги до проблем захисту авторських прав на сьогодні є зростаюча активність у мережі Інтернет. Спроби людей знайти інформацію, поділитися нею, відвідати соціальні мережі – все це неминуче пов'язано з авторським правом. В мережі Інтернет можна знайти безліч об'єктів, залишених користувачами: висловлювання, музику, книги, - і вони мають підлягати правовій охороні. Сьогодні вже нікого не дивує, що навіть одна сторінка, фраза, ілюстрація з книги, опублікована без відповідної згоди власника, тягне за собою проблеми у порушника, серед яких штраф, відшкодування збитків правовласнику, а в деяких випадках і кримінальне переслідування. Тому важливо пам'ятати, що перед тим, як щось копіювати та розмішувати, слід звертати увагу на наявність знака ©. Це гарантія, що твір охороняється та його несанкціоноване використання тягне за собою серйозні проблеми у відповідно до закону будь-якої країни.

Одним із шляхів протидії піратству в Інтернеті за допомогою правових норм стали спроби низки великих медійних корпорацій вжити заходів у сфері захисту авторського права. Прикладом є соціальна мережа "Instagram", де активно застосовується чіткий алгоритм правового захисту. Лише власник авторського права (або офіційний представник власника) може поскаржитися на порушення прав. Якщо хтось вважатиме, що матеріали в «Instagram» порушують авторські права третьої сторони, він може повідомити про це власнику даних

прав. «Instagram» дотримується процедур повідомлення та видалення, наведених у розділі 512(c) Закону про авторські права в цифрову епоху [6] (DMCA): він застосовується до контенту, на який надійшла скарга і який був видалений за порушення авторського права Сполучених Штатів.

Незважаючи на застосування у зазначеному прикладі норм національного права певної країни (у даному випадку – США), слід зауважити, що орієнтованість безпосередньо йде на стандарти міжнародно-правової охорони, що дозволяє країнам більш ефективно взаємодіяти один з одним у сфері захисту авторських прав.

В Україні основним джерелом правового захисту авторського права є Цивільний кодекс України та Закон України «Про авторське право і суміжні права». Початок повномасштабної війни рф проти України призвів до змін у вітчизняній нормативно-правовій базі у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Верховною Радою України було прийнято Закон "Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності у період дії воєнного стану".

Відбулись реформаційні процеси серед державних органів, які відповідають за захист об'єктів права інтелектуальної власності. З 8 листопада 2022 року обов'язки Національного органу з питань інтелектуальної власності та обов'язки Міністерства економіки були передані новій інституції - Українському національному офісу інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ).

Разом з тим, розвиток технологій ставить перед регуляторами нові проблеми, серед яких плагіат, а також ситуації, пов'язані з тим, що треті особи незаконно заволодівають творами інтелектуальної творчості, після чого присвоюють своє авторство чужої роботи. Поширеність подібних діянь можна пояснити не лише наміром заволодіти чужим об'єктом, створеним творчою, інтелектуальною діяльністю, а й недостатнім рівнем інформованості щодо охорони авторських прав, або незнанням того, як можна захистити свої права.

У зв'язку з цим, важливо не лише оперативно реагувати на нові виклики, пов'язані з порушенням авторських прав, але й створювати нові інструменти його захисту як на національному, так і на міжнародному рівнях, а також популізувати засоби та механізми захисту авторських прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (дата звернення: 14.05.2024)

2. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.05.2024)

3. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 14.05.2024)

4. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26.10.1961 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_763#Text (дата звернення: 14.05.2024)

5. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми, прийнятий Дипломатичною конференцією від 20.12.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_769#Text (дата звернення: 14.05.2024)

6. The digital millennium copyright act of 1998. U.S. Copyright Office Summary. URL: <https://www.copyright.gov/legislation/dmca.pdf> (дата звернення: 14.05.2024)

ПАТЕНТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ГАЛУЗІ БІОТЕХНОЛОГІЙ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ

Руденко Т. Р.

Студентка I курсу магістратури ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Литвиненко Є.В.

PhD з права, викладач-стажист кафедри кримінально-правових дисциплін та

судочинства ННІ права

Сумського державного університету

Біотехнологічна галузь є однією з найбільш швидкозростаючих і перспективних сфер науки та технології у світі. Біотехнології знаходять широке застосування у різноманітних галузях, таких як медицина, сільське господарство, харчова промисловість, охорона навколишнього середовища та багато інших. Інноваційні технології в галузі біотехнологій відіграють ключову роль у розробці нових лікарських препаратів, методів діагностики, модифікованих рослин та мікроорганізмів, а також у створенні альтернативних джерел енергії та нових матеріалів.

Однак, враховуючи значні інвестиції, необхідні для досліджень і розробок у цій сфері, питання захисту інтелектуальної власності та патентування набувають особливого значення. Патентування інноваційних технологій у галузі біотехнологій забезпечує винахідникам та компаніям можливість отримувати винагороду за їхні інвестиції, стимулюючи подальші інновації та економічне зростання.

У цьому контексті важливо розглянути національні та міжнародні аспекти патентування біотехнологічних винаходів, зокрема патентні стратегії компаній, особливості патентного законодавства в різних країнах, а також виклики та перспективи, пов'язані з цим процесом.

Патентування інноваційних технологій у галузі біотехнологій на національному рівні передбачає низку аспектів, що потребують детального розгляду.

Національне патентне законодавство кожна країна має власне патентне законодавство, яке регулює питання патентоздатності, процедуру подання заявки, розгляду та видачі патентів. У галузі біотехнологій деякі об'єкти можуть бути виключені з патентоздатності згідно з національним законодавством. Наприклад, в Україні не видаються патенти на "рослини та тварини, крім мікробіологічних процесів та продуктів, отриманих такими процесами" [1].

Національні патентні відомства кожна країна має спеціалізований орган - патентне відомство, що відповідає за розгляд заявок та видачу патентів. Процедури, вимоги та критерії патентоздатності можуть відрізнятися в різних патентних відомствах, що потребує ретельного вивчення під час подання заявки. Патенти на біотехнологічні винаходи можна подавати в національні патентні відомства, такі як Український інститут промислової власності (Укрпатент). Ці відомства розглядають заявки та приймають рішення про видачу патентів відповідно до національного законодавства.

Патентні експерти національних відомств проводять експертизу біотехнологічних заявок на відповідність критеріям патентоздатності, таким як новизна, винахідницький рівень та промислова придатність. Це потребує спеціальних знань у галузі біотехнологій.

Деякі країни можуть мати особливі пріоритети або стратегії щодо розвитку біотехнологічної галузі, що може впливати на політику патентування. Наприклад, держава може надавати пільги або стимули для патентування інновацій у певних галузях біотехнологій.

Патентні стратегії біотехнологічних компаній можуть обирати різні стратегії патентування на національному рівні, залежно від їхніх бізнес-цілей та ринків, на яких вони планують комерціалізувати свої інновації. Це може включати подання заявок у декількох країнах одночасно або визначення пріоритетних юрисдикцій [2].

Патентні спори та судова практика У галузі біотехнологій часто виникають патентні спори, особливо у випадках, коли кілька компаній претендують на схожі або пов'язані між собою винаходи. Судова практика в різних країнах може відрізнятися щодо тлумачення патентного законодавства та критеріїв патентоздатності для біотехнологічних винаходів [3].

Патентування інноваційних технологій у галузі біотехнологій на міжнародному рівні передбачає низку особливостей та викликів, які необхідно враховувати.

Міжнародні угоди та договори Існує кілька ключових міжнародних угод, що регулюють питання патентування у сфері біотехнологій. Найважливішими з них є Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) та Договір про патентну кооперацію (РСТ).

Угода ТРИПС встановлює мінімальні стандарти захисту прав інтелектуальної власності, включаючи патенти, для країн-членів Світової організації торгівлі (СОТ) [4].

Договір РСТ дозволяє подавати одну міжнародну патентну заявку замість окремих національних заявок у кожній країні, де заявник бажає отримати патентний захист [5].

Територіальне охоплення патентами Біотехнологічні компанії можуть обирати різні стратегії для територіального охоплення своїх винаходів патентами. Вони можуть подавати заявки в окремих країнах або групах країн, використовуючи регіональні патентні системи, такі як Європейське патентне відомство (ЄПВ) або Євразійська патентна організація (ЄАПО).

Міжнародна патентна класифікація Для біотехнологічних винаходів використовується спеціальний розділ Міжнародної патентної класифікації (МПК) - "Мікроструктурна та нанотехнологія" (клас С12). Це сприяє полегшенню пошуку та аналізу патентної інформації у цій сфері [6].

Патентні спори та міжнародний арбітраж У випадках міжнародних патентних спорів, пов'язаних з біотехнологічними винаходами, компанії можуть звертатися до міжнародного арбітражу для вирішення конфліктів. Це дозволяє уникнути тривалих і дорогих судових розглядів у різних юрисдикціях.

Отже, можемо сказати, що патентування інноваційних технологій у галузі біотехнологій є складним і багатогранним питанням, яке потребує ретельного розгляду як на національному, так і на міжнародному рівнях. Ефективна система патентного захисту відіграє ключову роль у стимулюванні інновацій, забезпечуючи винагороду для винахідників та компаній, які інвестують у дослідження та розробки.

Однак, необхідно досягти балансу між захистом прав інтелектуальної власності та забезпеченням доступу до нових технологій для суспільства в цілому. Міжнародне співробітництво та гармонізація патентного законодавства можуть сприяти вирішенню цього

завдання, полегшуючи процес патентування для біотехнологічних компаній та забезпечуючи рівні умови для всіх учасників ринку.

Крім того, важливо враховувати етичні та соціальні аспекти патентування біотехнологічних винаходів, особливо у сферах, пов'язаних з генетично модифікованими організмами, стовбуровими клітинами та іншими чутливими питаннями.

Підсумовуючи, патентування інноваційних технологій у галузі біотехнологій є надзвичайно важливим процесом, який вимагає ретельного аналізу та збалансованого підходу з урахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін. Лише за таких умов ця галузь зможе продовжувати розвиватися та приносити користь суспільству.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 31.12.2023 р. № 3687-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994, № 7, ст. 32

2. Вачовський С. А. Патентне право : навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури. 2019. 518 с.

3. Ахмедова Н. М. Патентування винаходів у галузі біотехнологій: проблеми та перспективи. *Інтелектуальна власність*. 2020. № 8. С. 25–33.

4. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС). *Відомості Верховної Ради України* від 06.12.2005. № 981_018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018 (дата звернення: 21.05.2024).

5. Договір про патентну кооперацію (РСТ). *Відомості Верховної Ради України* від 19.06.1970. № 895_001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895_001#Text (дата звернення: 21.05.2024).

6. Wipo.int. International Patent Classification (IPC) Resources. URL: <https://www.wipo.int/classifications/ipc/en/> (дата звернення: 21.05.2024).

ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Литвиненко Є.В.

PhD з права, викладач-стажист кафедри кримінально-правових дисциплін та

судочинства ННІ права

Сумського державного університету

Стрімкий розвиток Інтернету та цифрових платформ обміну контентом зумовлює нові виклики для ефективного захисту авторських прав. Законодавство у цій сфері потребує вдосконалення з урахуванням новітніх технологічних реалій.

Виклики захисту авторських прав у цифровому середовищі:

1. Проблема неконтрольованого поширення об'єктів авторського права в Інтернеті та піратства є однією з найбільших загроз для захисту прав інтелектуальної власності в цифрову епоху.

Легкість, з якою цифрові файли можуть бути скопійовані та поширені в Інтернеті, створює сприятливе середовище для масового незаконного розповсюдження захищених авторським правом творів. По-перше, існує проблема несанкціонованого розміщення контенту на різноманітних веб-сайтах, файлообмінниках, у соціальних мережах тощо. Зловмисники можуть безкарно завантажувати музику, фільми, електронні книги, програмне забезпечення, не маючи на це дозволу від правовласників. Це завдає значних економічних збитків авторам, виробникам та дистриб'юторам легального контенту. По-друге, розвиток технологій peer-to-peer файлообміну та торрент-трекерів дозволяє користувачам безпосередньо обмінюватися захищеним авторським правом контентом у величезних масштабах, оминаючи будь-які офіційні канали розповсюдження. По-третє, існують спеціалізовані веб-ресурси, присвячені виключно піратській діяльності, де можна знайти будь-який нелегальний цифровий контент. Ці сайти часто змінюють доменні імена та місцезнаходження для уникнення блокувань та переслідувань [1].

2. Складність ідентифікації порушників у віртуальному просторі. Анонімність та децентралізована природа онлайн-середовища створює значні перешкоди для встановлення особи порушника.

По-перше, більшість веб-сайтів та онлайн-платформ дозволяють користувачам розміщувати контент анонімно або під вигаданими іменами чи нікнеймами. Це ускладнює ідентифікацію реальної особи, яка завантажила чи поширила піратський контент.

По-друге, існують технічні засоби для приховування справжніх IP-адрес та іншої ідентифікуючої інформації в Інтернеті, такі як віртуальні приватні мережі (VPN), проксі-сервери тощо. порушники можуть використовувати ці інструменти для маскуванню своєї онлайн-активності.

По-третє, поширеними є випадки, коли порушники свідомо вводять неправдиві дані під час реєстрації на веб-ресурсах, використовують одноразові електронні скриньки чи інші способи фальсифікації особистих даних.

По-четверте, у віртуальному просторі активно діють торрент-трекери та інші децентралізовані peer-to-peer мережі для обміну піратським контентом. Відсутність центрального сервера та численні анонімні вузли обміну даними значно ускладнюють ідентифікацію конкретних порушників [2].

3. Недосконалість механізмів видалення незаконно розміщеного контенту є однією з ключових проблем у сфері захисту авторських прав в онлайн-середовищі. Незважаючи на існування певних процедур для реагування на порушення, вони часто виявляються недостатньо ефективними.

По-перше, основним інструментом видалення незаконного контенту є процедура "notice-and-takedown", коли правовласник направляє хостинг-провайдеру або власнику веб-сайту вимогу видалити певний матеріал. Проте ця процедура не є уніфікованою та повністю врегульованою на законодавчому рівні у більшості країн. Відсутність чітких вимог часто призводить до зволікань та невиконання приписів правовласників.

По-друге, існує проблема ідентифікації порушників в інтернет-просторі. Нерідко контент завантажується анонімно або з використанням підроблених даних, що ускладнює притягнення порушників до відповідальності. Навіть якщо вдасться ідентифікувати порушника, він може перезавантажити контент на іншому ресурсі.

По-третє, провайдери хостингу та власники сайтів не завжди достатньо зацікавлені у видаленні незаконного контенту, особливо якщо він приносить значний трафік чи дохід від реклами. Це може провокувати свідоме ігнорування вимог правовласників.

По-четверте, наявні процедури часто вимагають від правовласників докладної та трудомісткої підготовки документації для підтвердження своїх прав на кожен об'єкт. Це створює додаткове навантаження та витрати часу і ресурсів [3].

4. Потреба захисту прав авторів у зв'язку з новими формами використання творів. Стрімкий розвиток Інтернету та нових медіа сприяє появі нових способів використання творів, які не завжди охоплюються традиційними положеннями авторського права.

По-перше, виникають нові форми доступу та поширення творів в онлайн-середовищі, такі як стрімінг відео чи музики, електронні книги, цифрові копії періодичних видань тощо. Існуючі норми авторського права не завжди чітко врегульовують права та обов'язки сторін у цих новітніх моделях експлуатації творів.

По-друге, з'являються нові способи похідного використання оригінальних творів, наприклад, шляхом ремікшування, мешапу, створення похідних творів на основі існуючих тощо. Це ставить питання про межі допустимого вільного використання та потребу захисту авторів від надмірної експлуатації їхніх творів без належної компенсації.

По-третє, цифрові технології уможливають нові форми колективного творчого процесу, як-от краудсорсингові проекти, вікі-ресурси тощо. Такі нові моделі співпраці та створення контенту вимагають перегляду підходів до розподілу авторських прав.

По-четверте, поширюються нові технічні засоби забезпечення інформаційної безпеки, такі як системи управління цифровими правами (DRM). Законодавство має визначати правомірні шляхи використання таких засобів без порушення інтересів користувачів [4].

Шляхи вдосконалення законодавства:

1. Гармонізація національного законодавства до норм ЄС та міжнародних договорів [5].
2. Запровадження ефективних механізмів "notice-and-takedown" для видалення незаконного контенту [3].
3. Вдосконалення відповідальності інтернет-посередників за порушення авторських прав [6].
4. Посилення співпраці правовласників, провайдерів та правоохоронних органів [2].
5. Поширення освітніх ініціатив щодо поваги до авторських прав в Інтернеті [7].

Отже, можемо прийти до висновку, о необхідності комплексного підходу до модернізації законодавства у сфері авторського права з урахуванням викликів цифрової епохи. Пошук збалансованих рішень із забезпеченням інтересів авторів і суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Ovan D. Copyright culture industries need an updated approach. Nature. 2005. Vol. 435, Issue 7041. P. 456.
- 2.Rosen J. The Accountability Threat: How Data Protection Shapes the Battle to Define Intermediary Obligations. Boston College Law Review. 2008. Vol. 49, Issue 3. P. 619-646.

3.Savola P. Internet Connectivity Providers as Involuntary Copyright Enforcers: Some Thoughts. International Journal of Law and Information Technology. 2014. Vol. 22, Issue 1. P. 1–42.

4.Samuelson P. Intellectual Property and the Digital Economy: Why the Anti-Circumvention Regulations Need to Be Revised. Berkeley Technology Law Journal. 1998. Vol. 14, Issue 1. P. 519-566.

5.WIPO Copyright Treaty, adopted in Geneva on December 20, 1996. URL: <https://wipolex.wipo.int/en/text/295166>

6.Jones B. The fight against online piracy: how the battles are redefining digital rights management. Computer Law & Security Review. 2005. Vol. 21, Issue 5. P. 406-415.

7.Plant A. The Economic Aspects of Copyright in Books. Economica. 1934. Vol. 1, No. 2. P. 167-195.

ОНЛАЙН-МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ ЩОДО ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Дегтяр Р. О.

викладач-стажист кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Порушення прав інтелектуальної власності в багатьох країнах є тривожним сигналом про зростаючі розбіжності між економічними реаліями та правовими інститутами. Різні держави намагаються використовувати правові механізми для регулювання суспільних відносин, пов'язаних із набуттям, здійсненням та захистом прав інтелектуальної власності. Проте високий рівень порушень характерний не лише для країн, що розвиваються, але й для економічно розвинених країн, де законодавство спрямоване на забезпечення високих стандартів правової охорони результатів інтелектуальної діяльності.

В останні роки зростає кількість міжнародних спорів у сфері інтелектуальної власності, які вирішуються за допомогою медіації. Вибір відповідного медіатора для розв'язання спору є простішим, швидшим і, що важливо, дешевшим методом врегулювання міжнародних спорів у цій сфері. Це обумовлено уникненням сторонами тривалих судових процесів у різних країнах та врахуванні розбіжностей в національних законодавствах, з залученням адвокатів, які мають досвід у питаннях національного законодавства [1, с. 229].

Для впровадження медіаційного сервісу у сфері інтелектуальної власності в Україні, Державна організація «Український національний офіс інтелектуальної власності та

інновацій» (далі – IP офіс) створив Центр медіації та посередництва. Для цього були залучені провідні медіатори, спеціалізовані в галузі інтелектуальної власності та бізнес-медіації [2].

Донедавна не існувало спеціального законодавства, яке б регулювало застосування процедури медіації у вирішенні спорів у галузі інтелектуальної власності. Оскільки ця галузь стає все більш популярною, а медіаторам потрібно діяти відповідно до чітко визначених правил, 07.09.2023 IP офіс видав Наказ № 159-Н/2023 «Правила проведення медіації у сфері інтелектуальної власності».

У згаданому документі медіація описується як «позасудова, добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) у сфері інтелектуальної власності шляхом переговорів» [3].

Окрім зазначених Правил, IP офісом також прийнято Положення про Реєстр медіаторів, які залучаються до вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності та Кодекс професійної етики, який встановлює професійні стандарти якості для підготовки та проведення медіації у сфері інтелектуальної власності на основі IP офісу. Він також визначає етичні принципи поведінки медіаторів, які беруть участь у цьому процесі [4; 5].

Таким чином, діяльність IP офісу з врегулювання медіації у сфері інтелектуальної власності є важливим кроком для України у впровадженні сучасних методів розв'язання конфліктів поза судовою системою. Це сприятиме ширшому прийняттю культури мирного вирішення спорів у суспільстві, роблячи медіацію більш привабливою альтернативою судовим процесам у найближчому майбутньому.

Розглядаючи медіацію як альтернативний метод вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності, важливо зазначити, що сучасний розвиток технологій відкриває нові можливості для проведення процедур урегулювання конфліктів у цифровому середовищі. З урахуванням глобалізаційних процесів і військових конфліктів, можуть виникати ситуації, коли сторони спорів перебувають у різних країнах. У таких випадках «онлайн-медіація» може сприяти швидкому вирішенню спорів без прив'язки до конкретного місця.

Особлива увага до «онлайн-медіації» звернута Л.І. Галуповою у своєму дисертаційному дослідженні, де вона визначає цей термін як переговорний процес, у якому беруть участь сторони та медіатор, відбувається в режимі реального часу з використанням інтернет-платформи (програми) комунікації й спрямований на вирішення конфлікту [6, с. 115-116].

Варто констатувати, що проведення онлайн-медіації також знайшло своє відображення у тексті «Правил проведення медіації у сфері інтелектуальної власності»

затверджених наказом ІР офісу від 07.09.2023 № 159-Н/2023. А саме, у п. 9 Розділу II, йдеться про те, що медіація може відбуватися у формі індивідуальних зустрічей медіатора зі сторонами, або у спільних зустрічах учасників у дистанційному форматі через відеоконференції з використанням спеціальних онлайн-інструментів, що погоджені усіма учасниками [3].

Згадування онлайн-медіації в зазначених Правилах, прийнятих ІР офісом, свідчить про визнання її як прийнятої форми вирішення спорів. Це може сприяти збільшенню довіри та впевненості учасників процесу в даній процедурі. Подальше врегулювання онлайн-медіації повинно бути спрямоване на нормотворче дослідження та розробку проектів норм, які визначають поняття онлайн-медіації, особливості процедур та стандарти в контексті вирішення конфліктів у сфері інтелектуальної власності.

Отже, використання Інтернет-технологій розширює можливості медіаторів у вирішенні суперечок між особами і організаціями, які перебувають далеко одна від одної або значущість конфлікту менша за вартість особистої присутності медіатора або сторін в конкретному місці для проведення медіації, чи з інших причин. Онлайн-медіація може стати дуже ефективною на етапі підготовки основного процесу медіації. Коли час має важливе значення, це може бути надзвичайно корисним для початкової підготовки сторін та проведення сесій брейншторму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стефанишин Н. М. Інституціоналізація медіації для врегулювання спорів в сфері права інтелектуальної власності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023. Серія Право. Випуск 78. частина 1. С.227–232.
2. Про центр / IP-mediation. URL: <https://ip-mediation.nipo.gov.ua/> (дата звернення: 20.05.2024).
3. Правила проведення IP-медіації, затверджені Наказом УКРНОІВІ від 07.09.2023 / IP-mediation. URL: <https://ip-mediation.nipo.gov.ua/resources/detail/pravila-provedennya-ir-mediaciyi/> (дата звернення: 20.05.2024).
4. Положення про Реєстр медіаторів, які залучаються до вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності, затверджено Наказом УКРНОІВІ від 07.09.2023 / IP-mediation. URL: <https://ip-mediation.nipo.gov.ua/resources/detail/polozhennya-pro-reyestr-mediatoriv/> (дата звернення: 20.05.2024).
5. Кодекс професійної етики, затверджено Наказом УКРНОІВІ від 07.09.2023 / IP-mediation. URL: <https://ip-mediation.nipo.gov.ua/resources/detail/kodeks-profesijnoyi-etiki/> (дата звернення: 20.05.2024).

6. Галупова Л.І. Альтернативні способи врегулювання конфліктів у сфері права інтелектуальної власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2021. 207 с.

ENHANCING INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS PROTECTION FOR RESEARCHERS AND RESEARCH INSTITUTIONS IN UKRAINE ³

Maryna Utkina

Doctor of Law (Habilitation thesis), Associate Professor

Sumy State University;

Research Fellow, School of Law, University of Warwick

Intellectual Property (IP) rights are essential for fostering innovation and protecting the creations of individuals and organizations. For researchers and research institutions, robust IPR protection is essential to safeguard their inventions, encourage investment, and facilitate the commercialization of new technologies. In striving to boost its research and innovation sectors, Ukraine faces significant challenges in enhancing its IPR framework.

Despite their importance, improving awareness and knowledge of IP rights among students and researchers is crucial. Integrating IP education into university curricula and providing training for teaching staff can help enhance IP protection [1]. On the one hand, this gap can be addressed by integrating IP education into university curricula and providing comprehensive training for teaching staff. On the other hand, strengthening the mechanisms for creating, registering, and enforcing IP rights is essential. This includes enhancing the functionality of institutions and creating specialized courts for IP disputes [2].

Ukraine has made notable progress in aligning its IPR legislation with international standards. The country is a signatory to several key treaties, including the World Intellectual Property Organization (WIPO) conventions, the Paris Convention for the Protection of Industrial Property [3], and the Patent Cooperation Treaty (PCT) [4]. Additionally, Ukraine's association with the European Union (EU) has driven reforms to harmonise its IPR laws with the EU's.

Despite these advancements, the enforcement of IPR in Ukraine remains problematic. Issues such as inadequate legal frameworks, lack of public awareness, and insufficient resources for enforcement agencies hinder adequate IPR protection. As a result, researchers and institutions often need help securing their intellectual property and combating infringement.

³ Робота виконана в рамках проекту Erasmus + Jean Monnet Module "The Protection of IP Rights of Researchers and Research Institutions in Ukraine : Best EU Practices" (PIPRRRIBEUP – 101126485 – ERASMUS – JMO – 2023 – MODULE).

The author outlined the main critical challenges as follows:

(1) inadequate legal framework. While Ukraine has made strides in updating its IPR laws, gaps and inconsistencies remain. These legal deficiencies can lead to ambiguities in patent applications, prolonged registration processes, and challenges in proving ownership and infringement;

(2) enforcement issues. Effective enforcement is critical to the protection of IPR. In Ukraine, enforcement agencies often lack the necessary training, resources, and coordination to combat IPR violations efficiently. This situation is exacerbated by a judicial system that is sometimes perceived as slow and corrupt, further complicating the enforcement of IPR laws;

(3) public awareness and education. A significant obstacle to adequate IPR protection is the need for more awareness among researchers and the general public about the importance of intellectual property and the mechanisms available for its protection. Many researchers must be fully informed about their rights and the steps needed to secure them, leading to underutilising available IPR protection tools.

To address the inadequacies in the current legal framework, Ukraine should continue to align its IPR laws with international best practices. This includes simplifying the patent application process, reducing bureaucratic hurdles, and ensuring clear guidelines for patentability and enforcement. The country needs to reform its IP laws to align with international standards and enhance legal protection mechanisms. This includes codifying IP laws and training specialized judges to handle IP disputes [5].

Improving the capacity and coordination of enforcement agencies is crucial. This can be achieved through specialized training programs for judges, customs officers, and law enforcement personnel. Additionally, establishing specialized IPR courts could expedite the resolution of IPR disputes and ensure more consistent rulings.

Raising public awareness about the importance of IPR can significantly improve compliance and protection. Educational campaigns targeted at researchers, students, and the broader public can help demystify IPR concepts and processes. Moreover, integrating IPR education into university curricula can equip future researchers with the knowledge they need to protect their inventions effectively.

Adopting best practices from international frameworks, such as those used in the EU and the USA, can help Ukraine improve its IP protection systems. This includes defining background and foreground IP in research collaborations and ensuring proper IP policies are in place [6]. Aligning Ukraine's IP laws with European Union standards and practices is crucial for enhancing IP protection and fostering international collaboration [7].

In summary, enhancing IP rights protection in Ukraine necessitates comprehensive legal reforms, increased awareness and education, robust institutional frameworks, and alignment with international standards. Implementing these measures will support innovation and protect the interests of researchers and institutions.

To enhance intellectual property rights protection for researchers and research institutions in Ukraine, it is critical to address existing legislative gaps, improve enforcement mechanisms, and increase awareness among academic communities. Adopting international best practices and establishing specialized judicial bodies can further strengthen the IP protection framework in Ukraine.

REFERENCES :

1.Luniachek, V., Brovdii, A., Kulakovskiy, O., Varenko, T., & Tirri, K. (2020). Academic Integrity in Higher Education of Ukraine: Current State and Call for Action. *Education Research International*, 2020, 1-8. <https://doi.org/10.1155/2020/8856251>.

2.Poplavskiy, V., Todoroshko, T., & Herasiuta, V. (2022). Reforming of the system of legal protection in the sphere of intellectual property in Ukraine. *Bulletin of Alfred Nobel University Series "Law"*. <https://doi.org/10.32342/2709-6408-2022-1-4-4>.

3.Paris Convention for the Protection of Industrial Property, as last revised at the Stockholm Revision Conference, Mar. 20, 1883. 21 U.S.T. 1583; 828 U.N.T.S. 305.

4.Patent Cooperation Treaty, June 19, 1970. 28 U.S.T. 7645; 1160 U.N.T.S. 231; 9 I.L.M. 978 (1970).

5.Kolisnyk, A. (2023). Modern problems of protection of intellectual property rights (based on judicial practice). *Uzhhorod National University Herald*. Series: Law. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.31>.

6.Kapitsa, Y. (2021). Intellectual property rights in research and development collaboration/ contract agreements between research institutions, universities and firms: part 2 — Ukraine, *New Independent States. Theory and Practice of Intellectual Property*. <https://doi.org/10.33731/52021.244526>.

7.Sivova, T. (2021). Intellectual Property Protection in Ukraine and the EU. *Odessa National University Herald. Economy*. <https://doi.org/10.32782/2304-0920/5-90-2>.

Електронне наукове видання

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Матеріали
VIII Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 23–24 травня 2024 року)

Відповідальна за випуск В. В. Миргород
Комп'ютерне верстання А. Р. Голохи

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 28,83. Обл.-вид. арк. 25,79.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.